

WYŻSZA SZKOŁA
INFORMATYKI I ZARZĄDZANIA
z siedzibą w Rzeszowie

IBAF
INSTYTUT BADAŃ
I ANALIZ FINANSOWYCH

k a t e d r a
MAKROEKONOMII

Polska Wschodnia

konkurencyjność i rozwój

Ruslan Harasym – Robert Pater (red.) – Tomasz Skica

Rzeszów 2016

Spis treści

Spis treści	2
Wstęp.....	4
Objaśnienia.....	7
Główne wnioski.....	10
Technologia.....	14
Wnioski z obszaru przygotowania do działalności innowacyjnej.....	14
Przygotowanie do działalności innowacyjnej	16
Kapitał fizyczny	16
Kapitał ludzki	18
Wnioski z obszaru innowacyjności	21
Innowacyjność.....	23
Nakłady i przychody	23
Patenty	27
Infrastruktura.....	29
Wnioski z obszaru kapitału fizycznego.....	29
Kapitał fizyczny	31
Środki trwałe	31
Komunikacja	34
Wnioski z obszaru środowiska.....	37
Środowisko.....	39
Ochrona środowiska	39
Turystyka.....	41
Wnioski z obszaru rynku.....	43
Rynek	45
Rozmiar rynku.....	45
Struktura rynku.....	49
Kapitał ludzki	55
Wnioski z obszaru demografii.....	55
Demografia.....	57
Przyrost naturalny	57
Migracje	60
Struktura populacji	65
Wnioski z obszaru edukacji.....	70
Edukacja	71
Szkolnictwo obowiązkowe.....	71
Szkolnictwo wyższe	74

Edukacja ustawiczna	78
Wnioski z obszaru rynku pracy	80
Rynek pracy.....	81
Aktywność zawodowa.....	81
Zatrudnienie	83
Bezrobocie.....	86
Kapitał Społeczny	90
Wnioski z obszaru zdrowia	90
Zdrowie	93
Zaplecze medyczne	93
Zachorowania, zgony i trwanie życia.....	95
Samopoczucie.....	105
Wnioski z obszaru nierówności społecznych.....	108
Nierówności Społeczne	110
Nierówności płci	110
Ubóstwo	112
Społeczeństwo	114
Wnioski z obszaru instytucji i organizacji	117
Instytucje i organizacje.....	119
Społeczność	119
Ocena działalności instytucji.....	123
Bibliografia.....	126
Załącznik	128

Wstęp

Celem tego opracowania jest ocena sytuacji gospodarczej w Polsce Wschodniej na tle kraju. Termin Polska Wschodnia używamy zgodnie z Programem Polska Wschodnia. W jego ramach wydzielono pięć województw (regionów poziomu NUTS-2): świętokrzyskie, podkarpackie, lubelskie, podlaskie i warmińsko-mazurskie. Tak zdefiniowany makroregion zawiera cały region wschodni Polski według klasyfikacji poziomu NUTS-1 oraz jedno województwo regionu północnego – warmińsko-mazurskie. Celem programu jest wsparcie rozwoju tak zdefiniowanego makroregionu, który uważany jest za wyraźnie słabiej rozwinięty od pozostałych (zob. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2008 i 2013). W niniejszym opracowaniu chcieliśmy odpowiedzieć na pytanie czy Polska Wschodnia odstaje od pozostałych regionów, czy pod tymi badanymi względami jest jednorodna oraz czy lata 2000-2014 przyniosły zmiany konwergencyjne, czy dywergencyjne w stosunku do Polski.

Niniejsza publikacja jest raportem diagnostycznym. Nie znajduje się w nim wiele rekomendacji, chyba, że uznaliśmy je za oczywiste. Zawiera ona natomiast diagnozę stanu, przebiegu zmian zachodzących w badanym regionie oraz wnioski z tego wynikające dla Polski Wschodniej. Diagnozę tę porównaliśmy z dokumentami nt. Programu Polska Wschodnia (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2008 i 2013), wskazując zasadność wykorzystanych i planowanych środków w kontekście zdiagnozowanych właściwości regionu Polski Wschodniej.

Kwestie polityki gospodarczej rozpatrywać można w ujęciu dyfuzji wzrostu gospodarczego. W kontekście dyskusji o efektach polaryzacji lub konwergencji regionów wskazuje się, że tendencje wzrostowe na obszarach najbiedniejszych mogą być stymulowane poprzez silne terytorialne bieguny wzrostu, które napędzają rozwój regionów ościennych. Kluczowym czynnikiem kształtującym bieguny wzrostu, jest zaś występowanie innowacji, napędzających branże na danym regionie. Kolejnym czynnikiem jest tzw. kapitał administracyjny – instytucje formalne wraz z wytworzoną przez nie infrastrukturą. Instytucje takie powinny być proinnowacyjne i „wspierać obszary, które zostały zakwalifikowane jako prorozwojowe” (Wojnicka-Sycz 2013, s. 308).

Za wyznacznik „sytuacji gospodarczej” przyjęliśmy dwa pojęcia – konkurencyjności i rozwoju. Konkurencyjność regionu zdefiniowana jest jako „*zdolność do zaoferowania atrakcyjnego i trwałego środowiska dla firm i osób do życia i pracy*” (Dijkstra i in. 2011). Rozwój (społeczno-gospodarczy) regionu to „zestaw zjawisk i przemian zachodzących w danym regionie w sferze gospodarczej, społecznej, naukowej, innowacyjnej i przestrzennej (Kot 2008). Przyczyną dla której w naszym zainteresowaniu znajduje się ta pierwsza miara jest to, że wskazuje ona na przyczyny pewnych fundamentalnych różnic pomiędzy regionami. Tak więc, jeżeli region charakteryzuje się pewnymi cechami (konkurencyjności), to w efekcie będzie on przyciągał ludzi i firmy. Drugie pojęcie jest o tyle ważne, że stanowi syntetyczny miernik najogólniej pojętej sytuacji regionu. Stanowi wynik szeregu procesów i właściwości regionu (jego „zdolności”), które doprowadziły do takiego a nie innego poziomu życia i funkcjonowania przedsiębiorstw w danym regionie.

W opracowaniu staraliśmy się utrzymać balans pomiędzy miarami powiązanymi ze wzrostem, rozwojem gospodarczym, a jakością życia. Od pewnego czasu krytyce poddaje się tradycyjne miary aktywności gospodarki i jej rozwoju oparte na rachunkach narodowych (regionalnych), a przede wszystkim Produkt Krajowy Brutto *per capita*. Wskazuje się na jego wady jako miernika nie uwzględniającego efektów zewnętrznych, np. środowiskowych, społecznych. Uwagę wielu badaczy, jak i międzynarodowych instytucji statystycznych przykuwają wskaźniki jakości życia, mierzące poziom jego zadowolenia. Jednak w gospodarce światowej obserwujemy również proces słabnięcia międzynarodowej konkurencyjności Europy. Dzieje

się to głównie na rzecz Azji, jednak niekoniecznie wyłącznie, co możemy zaobserwować chociażby po rosnącej popularności pozaeuropejskich ośrodków turystycznych. Dlatego też uważamy, że przy analizach tego typu ważne jest uwzględnienie czynników, które świadczą o potencjale produktywności gospodarek, czy regionów. Potencjał ten przy odpowiednim wykorzystaniu będzie prowadził do wzrostu konkurencyjności, i co za tym idzie, do wyższego poziomu rozwoju gospodarczego.

Przyjęcie takiego podejścia zdeterminowało układ niniejszego raportu. W doborze mierników sytuacji gospodarczej Polski Wschodniej kierowaliśmy się przede wszystkim (choć nie wyłącznie) dwoma opracowaniami. Pierwsze z nich, to artykuł na temat miernika rozwoju na poziomie województw, który opublikowaliśmy w czasopiśmie *Studia Regionalne i Lokalne* (Pater i in. 2015). Jego celem było właśnie opracowanie wskaźnika zawierającego mierniki koniecznej produktywności, ale także miar tego, że nie zawsze „więcej” oznacza „lepiej”. Drugie opracowanie to raporty Komisji Europejskiej nt. wskaźnika konkurencyjności regionów Unii Europejskiej (Annoni i Dijkstra 2013). W chwili pisania niniejszego opracowania ostatnim dostępnym raportem był ten za 2013 r. Obydwa opracowania zawierały zestaw zmiennych, które są aktualnie gromadzone przez Główny Urząd Statystyczny i/lub Eurostat. Warto podkreślić, że opracowanie na temat sytuacji gospodarczej regionów różni się od tego dla krajów. Pierwszą różnicą jest dostęp do znacznie mniejszej ilości danych. Wiele prób badawczych, w szczególności wskaźników nastrojów, jakości życia oraz innych ciekawych badań, których wyniki chcielibyśmy ująć dostosowanych jest jedynie do wielkości kraju, bez jego warstwowania. Jednak również części procesów nie trzeba dzielić wewnątrz kraju, gdyż różnice są kosmetyczne. Dotyczy to przede wszystkim uregulowań prawnych. Z kolei niektóre zjawiska, może mniej atrakcyjne do zmierzenia na poziomie kraju, na poziomie regionu warto ująć bardziej szczegółowo. Porównywalność systemu gospodarczego wewnątrz danego kraju, ułatwia czasem gradację województw. Czasem nawet niewielkie różnice w wysokości niektórych wskaźników mogą mieć duże znaczenie.

Postanowiliśmy przyjąć formułę porównywania Polski Wschodniej do kraju jako całości, zamiast do średniej dla pozostałych regionów. Wynika to z tego, że województwa Polski Wschodniej są w zdecydowanej mniejszości. Taki układ ułatwia to porównania poszczególnych województw (do średniej krajowej). Dane dla Polski można zaś zestawiać w układzie międzynarodowym. W raporcie badaliśmy stan według najnowszych dostarczanych przez statystykę danych, zazwyczaj za 2014 r. Następnie kierowaliśmy uwagę na zmiany następujące w latach 2000-2014 lub, w warunkach braku danych, w dostępnych latach. Interesowała nas Polska Wschodnia jako całość. Jednak musieliśmy zwracać również uwagę na homogeniczność tak zdefiniowanego regionu, wyodrębniając, tam gdzie było to konieczne województwa wykazujące tendencje dywergencyjne.

Układ raportu został zdeterminowany wymiarami konkurencyjności i rozwoju. W ich ramach wyodrębniliśmy szerokie i wąskie obszary, którym przyporządkowane zostały odpowiednie wskaźniki. Zrezygnowaliśmy z dzielenia raportu na część dot. konkurencyjności i rozwoju. Powodem tego był fakt, że większość wskaźników opisujących region była determinantem zarówno jego konkurencyjności jak i rozwoju. Dlatego też wzięliśmy pod uwagę obydwie miary. Jednak czytelnik, który chce dokonać oceny regionu pod względem jednej z tych miar, może wziąć pod uwagę jedynie wskaźniki opisujące daną miarę stanu gospodarki regionu. Umożliwia to tabela 3 (załącznik). Zawiera ona zestawy wskaźników, przyporządkowanych do konkurencyjności i rozwoju, zgodnie z publikacjami, na których się oparliśmy.

Przyjęliśmy następujący układ opracowania. Po wstępie, raport otwierają główne wnioski, w których zawarliśmy informacje na temat tego jak bardzo Polska Wschodnia różni się od przeciętnej dla kraju, na ile jednorodne są województwa wchodzące w jej skład oraz wnioski z oceny przyjętych wymiarów i szerokich obszarów konkurencyjności i rozwoju, które

przyjeliśmy. Następnie znajdują się objaśnienia pojęć i wskaźników, które wymagały dodatkowego słowa poza stroną, której dotyczą. Przyjęte przez nas wymiary rozwoju i konkurencyjności to: technologia, kapitał fizyczny, kapitał ludzki i kapitał społeczny. W skład wymiarów rozwoju wchodzi szerokie obszary, które z kolei dzielą się na wąskie obszary, opisywane zazwyczaj kilkoma wskaźnikami. Następnie znajduje się analiza obszarów. Otwiera ją podsumowanie każdego szerokiego obszaru. Prezentacja wąskich obszarów została wystandaryzowana. Jeśli to było możliwe i zasadne zawiera dwa wykresy, mapkę i tabelę. Wykresy przedstawiają odpowiednio zmiany wartości średnich w czasie oraz sytuację w regionach w najnowszym i najstarszym roku, dla którego zaprezentowano dane. Mapka pozwala usytuować województwa na tle kraju. Tabela zawiera wybrane statystyki opisowe, umożliwiające porównanie średnich: Polska Wschodnia – kraj, zmienności oraz jednorodności Polski Wschodniej pod względem danego wskaźnika. Pod nimi znajduje się krótki opis. Opracowanie kończy bibliografia.

Raport powstał w ramach badań statutowych Wydziału Ekonomicznego Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania pn. Wpływ krótko- i długookresowych wstrząsów gospodarczych – Polska na tle świata, kierowanych przez dra Roberta Patera. Raport jest wspólnym przedsięwzięciem Katedry Makroekonomii (mgr Ruslan Harasym i dr Robert Pater) oraz Katedry Finansów (dr Tomasz Skica).

Autorzy

Objaśnienia

W raporcie zamiennie stosowano nazwę „Polska Wschodnia”, „Wschodnia Polska” i „region”. W każdym przypadku oznacza ona to samo – pięć badanych województw, tj. woj. warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, podkarpackie i świętokrzyskie.

Na wykresach liniowych zaprezentowano średnie wartości danego wskaźnika dla Polski i Polski Wschodniej. Średnie te obliczano sumując wartości dla zmiennej w liczniku i dzieląc je przez sumę wartości dla zmiennej w mianowniku.

Przedziały wyodrębnione na mapach dobrano na podstawie naturalnego podziału (Jenks). Naturalny Podział (Jenksa) – metoda polegająca na takim podziale zmiennej na klasy, by zminimalizować wariancję w klasach a zmaksymalizować wariancję pomiędzy klasami.

Wartości w tabelach oznaczają:

$\bar{x}_w$ – średnia z wartości w województwach,

R_w – rozstęp z wartości w województwach,

s_w – odchylenie standardowe z wartości w województwach,

$\bar{x}_t$ – średnia z wartości w czasie,

s_t – odchylenie standardowe z wartości w czasie,

V_t – współczynnik zmienności z wartości w czasie.

Współczynnik skolaryzacji obliczono jako liczbę uczniów gimnazjów do ludności w wieku 13-15 lat.

Ludność w wieku 25-64 lata kształcąca się ustawicznie oznacza odsetek ludności w wieku 25-64 lata, która uczestniczyła w formalnej lub nieformalnej edukacji lub szkoleniach w ciągu czterech tygodni poprzedzających badanie.

Ludność w wieku 18-24 lata niepracująca i nie kształcąca się (NEET) oznacza odsetek ludności w wieku 18-24, która nie pracowała i nie uczestniczyła w kształceniu się (formalnych lub nieformalnych szkoleniach lub edukacji) w trakcie czterech tygodni przed przeprowadzeniem badania.

Dane na temat **ludności w wieku 18-24 lata kończącej edukację na gimnazjum** dla woj. podlaskiego w latach 2012-2014 oraz świętokrzyskiego w latach 2013-2014 są niedostępne. Dla woj. podlaskiego przyjęto dane z 2011 r., natomiast dla woj. świętokrzyskiego z 2012 r.

Wskaźnik uczniów przypadających na komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów został obliczony jako średnia arytmetyczna ze szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych.

Współczynnik dzietności obliczono jako liczba dzieci, które urodziłyby kobieta przeciętnie w ciągu tzw. okresu rozrodczego, definiowanego jako wiek od 15 do 49 lat, przy założeniu, że w okresie tym rodziłyby z intensywnością występującą w danym roku (przyjmując cząstkowe współczynniki płodności z danego okresu jako niezmiennie).

Saldo migracji na pobyt czasowy oznacza różnicę pomiędzy ludnością zameldowaną okres od 3 do 12 miesięcy a ludnością czasowo nieobecną w miejscu stałego zameldowania z powodu wyjazdu za granicę (na pobyt czasowy ponad trzy miesiące). Brak jest danych za 2010 r. W przekroju wykształcenia w 2014 r. 76,6% salda ludności dla Polski Wschodniej zawiera wykształcenie nieustalone. W związku z tym nie podawano tego przekroju.

Saldo migracji na pobyt stały dotyczy migracji wewnętrznych i zewnętrznych. W przekroju wykształcenia dostępne są jedynie informacje dot. zameldowanych obcokrajowców.

Saldo migracji (na pobyt czasowy i stały) jest prawdopodobnie zawyżone ze względu na prawdopodobne niedoszacowanie skali emigracji zagranicznych (w szczególności zarobkowych), które najprawdopodobniej odbywają się bez wymeldowania czy innej rejestracji.

Wiek przedprodukcyjny rozumiany jest jako wiek poniżej 17 lat.

Współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia zostały obliczone w stosunku do ludności w wieku 15 lat i więcej faktycznie zamieszkałej (na dzień 31 XII danego roku).

Dane dotyczące **rynku pracy** pochodzą z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), chyba, że wyraźnie wskazano w tekście, że dotyczą danych rejestrowych (np. bezrobocie rejestrowane). W tym drugim przypadku pochodzą one z danych Publicznych Służb Zatrudnienia.

Długotrwale bezrobotni to osoby, które w ostatnich dwóch latach przebywały w zasobach bezrobotnych przez co najmniej 13 miesięcy.

Przeciętny czas poszukiwania pracy oznacza iloraz przeciętnego czasu poszukiwania pracy w miesiącach deklarowanego przez bezrobotnych i liczby bezrobotnych.

Definicje pochodzące z Diagnozy Społecznej (2015, s. 420):

- **dobrostan fizyczny** definiowany jest jako natężenie symptomów somatycznych, poważna choroba w minionym roku, stopień niepełnosprawności, natężenie stresu związanego ze zdrowiem,
- **dobrostan psychiczny** definiowany jest jako poczucie szczęścia, ocena całego dotychczasowego życia, nasilenie objawów depresji psychicznej, ocena minionego roku,
- **stres życiowy** jest definiowany jako suma sześciu kategorii stresu mierzonego doświadczeniami w zakresie: finansów, pracy, kontaktów z urzędami, wychowania dzieci, relacji w małżeństwie, ekologii (mieszkanie, okolica),
- **poziom cywilizacyjny** definiowany jest jako poziom wykształcenia, posiadanie nowoczesnych urządzeń komunikacyjnych i obycie z nimi (telewizja satelitarna lub kablowa, laptop, komputer stacjonarny, tel. komórkowy, podłączenie do Internetu, posługiwanie się komputerem, korzystanie z Internetu), czynna znajomość języków obcych, posiadanie prawa jazdy,
- **patologie** definiowane są jako nadużywanie alkoholu oraz narkotyków, palenie papierosów, wizyty u psychiatry lub psychologa, bycie sprawcą lub ofiarą łamania prawa (włamania, napadu, kradzieży),
- **dobrostan społeczny** definiowany jest jako brak poczucia osamotnienia oraz poczucie, że jest się kochanym i szanowanym, a także posiadanie przyjaciół,
- **dobrobyt materialny** definiowany jest jako dochód gospodarstwa domowego na jednostkę ekwiwalentną, liczba posiadanych przez gospodarstwo dóbr i urządzeń od pralki automatycznej po łódź motorową i dom letniskowy (z wyłączeniem urządzeń wchodzących w skład wskaźnika poziomu cywilizacyjnego),
- **kapitał społeczny** definiowany jest jako aktywność na rzecz społeczności lokalnej, udział w wyborach samorządowych w 2014 r. (2013 r. udział w wyborach parlamentarnych w 2011 r., w 2011 r. udział w wyborach samorządowych w 2010 r., 2009 r. udział w wyborach parlamentarnych w 2007 r., w 2007 r. udział w wyborach

samorządowych a w 2005 r. udział w referendum unijnym), udział w nieobowiązkowych zebraniach, pozytywny stosunek do demokracji, przynależność do organizacji i pełnienie w nich funkcji, przekonanie, że większości ludzi można ufać.

Zachorowania na AIDS na 1000 mieszkańców – dla roku 2004 w statystykach GUS BDL nie zamieszczono danych liczbowych na temat badanego wskaźnika.

Przeciętne dalsze trwanie życia – w latach 2007-2013 (włącznie) w statystykach GUS BDL nie zamieszczono danych liczbowych na temat badanego wskaźnika.

Relatywna granica ubóstwa – 50% średnich wydatków (ekwiwalentnych) gospodarstw domowych.

Imprezy kulturalne na 10 tys. ludności – dla lat 2008 i 2010 w statystykach GUS BDL nie zamieszczono danych liczbowych na temat badanego wskaźnika.

Udział organizacji prowadzących wyłącznie nieodpłatną działalność statutową w liczbie aktywnych fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych – dla lat 2009 i 2011 w statystykach GUS BDL nie zamieszczono danych liczbowych na temat badanego wskaźnika.

Definicje pochodzące z Regional Competitiveness Index (Dijkstra i in. 2011):

- **wyrafinowanie biznesowe** (z ang. Business sophistication) definiowane jest jako potencjał do reagowania na presję ze strony konkurencji. Udział pracujących w sekcjach PKD od K do N obok wartości dodanej wytworzonej w tych sekcjach stanowi miarę tzw. wyrafinowania biznesowego. Sekcje od K do N obejmują następujące rodzaje działalności: sekcja K – działalność finansową i ubezpieczeniową, sekcja L – działalność związaną z obsługą rynku nieruchomości, sekcja M – działalność profesjonalną, naukową i techniczną oraz sekcja N – działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca.
- **postrzeganie korupcji w sektorze usług publicznych** (w szczególności w lokalnych szkołach publicznych oraz opiece zdrowotnej) – im wyższy wskaźnik tym lepiej.
- **jakość i sprawiedliwość działalności lokalnej Policji** – im wyższy wskaźnik tym lepiej.
- **jakość i rzetelność systemów lokalnych szkół publicznych i ochrony zdrowia** – im wyższy wskaźnik tym lepiej.
- **uczciwość wyborów i neutralność środków masowego przekazu** – im wyższy wskaźnik tym lepiej.

Główne wnioski

Pod względem większości analizowanych wskaźników przeciętne odchylenie województw Polski Wschodniej od średniej dla regionu było zazwyczaj niższe niż odchylenie przeciętnego województwa od średniej krajowej. Jednak region ten **trudno uznać za jednorodny**. Najlepsze i najgorsze województwo regionu różniło przeciętnie aż 8 pozycji. Nie zmieniło się to w badanym okresie. Największa niejednorodność województw regionu obserwowana jest w kapitale ludzkim (różnica 9 pozycji), następnie w kapitale społecznym (8 pozycji), nieco mniejsza pod względem technologii i infrastruktury (6 pozycji). Różnica w tych ostatnich zmniejszyła się w analizowanym okresie (zazwyczaj lata 2000-2014).

Polska Wschodnia, z nielicznymi wyjątkami, plasuje się **poniżej przeciętnej dla kraju**, nieznacznie wykraczając poza jedno odchylenie standardowe dla danego wskaźnika liczone w przekroju województw (tabela 4, załącznik). Spośród czterech głównych wymiarów rozwoju (negatywne dla regionu) odchylenia obserwowane w obszarze technologii i infrastruktury były mniejsze, zaś w obszarze kapitału ludzkiego (negatywne) i społecznego (pozytywne) były większe niż odchylenie przeciętnego województwa w Polsce.

W województwach Polski Wschodniej często spadki są ostrzejsze, a wzrosty słabsze niż w pozostałych regionach. W rezultacie w przypadku większości wskaźników, w latach 2000-2014 nastąpiła **dywergencja sytuacji gospodarczej** w tym regionie w stosunku do pozostałych. Średnie odchylenie wartości badanych wskaźników w Polsce Wschodniej w stosunku do przeciętnej krajowej w pierwszym analizowanym roku (najczęściej 2000 r.) wyniosło 15% na niekorzyść regionu, natomiast w ostatnim roku (najczęściej 2014 r.) wzrosło ono do 23%. Jednak biorąc pod uwagę cztery ogólne wymiary rozwoju, w trzech z nich obserwowane w badanym okresie odchylenia sytuacji w Polsce Wschodniej w porównaniu do kraju ogółem nie zmieniły się znacząco. W jednym obszarze – kapitale ludzkim – odchylenie to znacznie się zwiększyło na niekorzyść regionu.

Spośród poszczególnych **województw regionu** woj. lubelskie wybija się pod względem edukacji wyższej, do czego przyczyniają się tradycje akademickie (tabela 5, załącznik). Atutem woj. podkarpackiego jest innowacyjność oraz warunki środowiskowe. Woj. podlaskie charakteryzuje się sprzyjającymi warunkami środowiskowymi, poziomem zdrowia oraz stosunkowo dobrze (na tle regionu) wyedukowanym społeczeństwem. Woj. świętokrzyskie również za atut na tle regionu może uznać wyniki procesu edukacji, a także zdrowie społeczeństwa. Woj. warmińsko-mazurskie charakteryzuje się relatywnie optymistycznymi warunkami demograficznymi oraz organizacjami.

Zarówno **program Polska Wschodnia 2007-2013**, jak i **program Polska Wschodnia 2014-2020** zawierają zapisy dotyczące poprawy sytuacji regionu pod względem wszystkich obszarów technologii (tabela 6, załącznik). Spośród obszaru infrastruktury obydwa programy zawierają zapisy dot. poprawy infrastruktury komunikacyjnej. Nie zawierają one bezpośrednich zapisów dot. poprawy sytuacji gospodarstw domowych i przedsiębiorstw pod względem środków trwałych, a także ochrony środowiska i rozmiaru rynku. Spośród obszaru turystyki program dla lat 2007-2013 zawierał zapisy ukierunkowujące działania na przyciąganie turystów zagranicznych. Program 2014-2020 nie zawiera zapisów dot. obszaru turystyki. W zakresie struktury rynku poprzedni program zawierał zapisy dot. przyciągania przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym. W programie dla lat 2014-2020 nie ma takich zapisów. Znalazły się natomiast zapisy dot. poprawy struktury gospodarki. W kapitale ludzkim, w obszarze edukacji obydwa programy ukierunkowują działania na poprawę sytuacji regionu w zakresie szkolnictwa wyższego i ustawicznego. W przypadku szkolnictwa niższych szczebli program 2007-2013 zawierał zapisy dot. komputeryzacji szkół. Program dla lat 2014-2020 nie zawiera zapisów dot. żadnego komponentu tego szkolnictwa. Programy nie

zawierają zapisów dotyczących bezpośredniego oddziaływania na zmiany demograficzne. Program dla lat 2007-2013 nie zawierał działań ukierunkowanych na poprawę sytuacji na regionalnym rynku pracy. Program dla lat 2014-2020 uzupełnia tę lukę, zawierając takie działania. Obydwa programy nie zawierają działań ukierunkowanych na poprawę kapitału społecznego.

Technologia (tabela 3, załącznik): 9/9 wskaźników dla Polski Wschodniej przyjęło wartości oznaczające sytuację gorszą od średniej dla Polski (2 dowiodły konwergencji, 2 odznaczały się brakiem zmian w stosunku do średniej krajowej, 5 dowiodło dywergencji). Wskaźniki z tego obszaru w Polsce Wschodniej w pierwszym analizowanym roku były średnio o 36% niższe od tych dla Polski, natomiast w ostatnim analizowanym roku – o 35%.

Pod względem **technologii** Polska Wschodnia wypada gorzej od średniej dla kraju. Kapitał fizyczny stanowiący pierwszy niezbędny element do prowadzenia działalności innowacyjnej w Polsce Wschodniej nie odbiega znacząco od przeciętnej krajowej, a nawet w przypadku środków automatyzacji procesów produkcyjnej jest na poziomie przeciętnej krajowej, choć występują tutaj znaczne różnice w przekroju poszczególnych województw regionu. Kapitał ludzki rozumiany jako zatrudnienie w nauce i technice jest jednak znacznie niższe niż przeciętnie w kraju, a konwergencja w tym zakresie nie postępuje. W szczególności dotyczy to przedsiębiorstw nowoczesnych technologii, w których na przestrzeni siedmiu lat udział pracujących nie wykazywał tendencji. Nakłady na działalność B+R i przychody z działalności innowacyjnej kształtowały się w regionie poniżej średniej krajowej. Pod tym względem pozytywnie wybijało się woj. podkarpackie, pozostałe województwa były na podobnym poziomie. Polska Wschodnia wypada gorzej pod względem patentów, zarówno złożonych, jak i otrzymanych. W tym przypadku wyraźnie widać postępującą dywergencję w porównaniu do pozostałych regionów. Co ciekawe w przeciwieństwie do pozostałych mierników aktywności innowacyjnej woj. podkarpackie nie różni się od średniej dla regionu. Najlepiej wypada woj. lubelskie. Jak wskazują innowacyjni przedsiębiorcy regionu niska aktywność patentowa wynika z długiego procesu rozpatrywania patentu, kosztów jego rejestracji i niewiary w efektywność polityki patentowej (Janiec i in. 2013).

Infrastruktura (tabela 3, załącznik): 13/15 wskaźników dla Polski Wschodniej przyjęło wartości oznaczające sytuację gorszą od średniej dla Polski (4 dowiodły konwergencji, 3 odznaczały się brakiem zmian w stosunku do średniej krajowej, 6 dowiodło dywergencji, 2 opisywały dane dla jednego roku co uniemożliwia ocenę zmian). Wskaźniki z tego obszaru w Polsce Wschodniej w pierwszym analizowanym roku były średnio o 27% niższe od tych dla Polski, natomiast w ostatnim analizowanym roku – o 25%.

Infrastruktura województw Polski Wschodniej jest gorsza od średniej krajowej. Wartość środków trwałych zlokalizowanych na terytorium regionu średnio rzecz biorąc nieznacznie odbiega od przeciętnej krajowej. Nie powinniśmy mówić tutaj jednak o „dystansie” dzielącym region i pozostałą część kraju. Jednak w przypadku niektórych ważnych dla konkurencyjności i rozwoju regionu czynników infrastrukturalnych niski rozwój regionu jest widoczny. Należy do nich sieć komunikacyjna, a przede wszystkim drogi ekspresowe i autostrady, lotniska i urbanizacja. Warunki środowiskowe – atut Polski Wschodniej, a przede wszystkim woj. podkarpackiego i lubelskiego nie jest wykorzystywany. Region znajduje się znacznie poniżej przeciętnej krajowej pod względem napływu turystów zagranicznych. Poszczególne województwa nie różnią się od siebie znacząco pod tym względem. Środowisko jest średnio lepiej chronione w regionie niż w kraju jednak przyczynia się do tego głównie woj. świętokrzyskie i podlaskie, a rozbieżności pomiędzy poszczególnymi województwami regionu są znaczne. Zdecydowanie najgorzej Polska Wschodnia wypada pod względem rozmiaru i struktury rynku. Dochody mieszkańców, PKB *per capita*, jak i poziom przedsiębiorczości są wyraźnie niższe niż w kraju, co jest najbardziej widoczne w woj.

podkarpackim. Region Polski Wschodniej cechuje przestarzała struktura gospodarki obciążona wysokim zatrudnieniem w mało wydajnym rolnictwie. Jednocześnie Polska Wschodnia ustępuje pozostałym województwom kraju pod względem usług rynkowych. Dystans do innych regionów powiększa się.

Kapitał ludzki (tabela 3, załącznik): 19/22 wskaźników dla Polski Wschodniej przyjęło wartości oznaczające sytuację gorszą od średniej dla Polski (5 dowiodło konwergencji, 4 odznaczały się brakiem zmian w stosunku do średniej krajowej, 12 dowiodło dywergencji, 1 opisywał dane dla jednego roku co uniemożliwia ocenę zmian). Wskaźniki z tego obszaru w Polsce Wschodniej w pierwszym analizowanym roku były średnio o 18% niższe od tych dla Polski, natomiast w ostatnim analizowanym roku – o 33%. Świadczy to o znacznym relatywnym pogorszeniu sytuacji gospodarczej w regionie.

Bolączką Polski Wschodniej są zmiany obserwowane w **potencjale ludzkim**. Tradycyjnie wyższy niż w pozostałych regionach przyrost naturalny spadł w ostatnich latach poniżej średniej dla Polski. Saldo migracji pozostaje ujemne – pod tym względem województwa Polski Wschodniej są jednymi z najgorszych w kraju. Na przestrzeni lat 2000-2014 widać wyraźne pogorszenie pod tym względem – ludność Polski Wschodniej ustawicznie się zmniejsza. Struktura populacji zmienia się na niekorzyść ludzi w wieku przedprodukcyjnym oraz w konsekwencji w niedługim czasie również w wieku produkcyjnym. Pod względem edukacji społeczeństwa (w sensie ilościowym) Polska Wschodnia jest gorsza od przeciętnej dla kraju. Jednak znów ostatnie lata przyniosły wzrost tej różnicy na niekorzyść regionu. Co więcej różnice te rosną wraz z rozpatrywanym poziomem edukacji – w przypadku edukacji na poziomie gimnazjalnym są niewielkie, w przypadku studiów doktoranckich – znaczne. Zdecydowanie negatywnie na tle regionu wyróżnia się woj. warmińsko-mazurskie pod względem osób wcześniej kończących edukację oraz woj. podkarpackie pod względem szkolnictwa ustawicznego, zdecydowanie pozytywnie (dzięki tradycjom akademickim) – lubelskie. Bański i in. (2014, s. 44) podkreślają, że głównym powodem decyzji o opuszczeniu aktualnego miejsca zamieszkania jest poszukiwanie lepszej pracy i wyższych zarobków bądź chęć podjęcia nauki. Nie może więc dziwić, że rynki pracy kilku województw w Polsce charakteryzujących się wysoką dynamiką, co wpływa na szanse znalezienia pracy, wyższymi zarobkami i najlepszymi uczelniami w kraju przyciągają najwybitniejszych mieszkańców Polski Wschodniej. Współczynnik aktywności zawodowej jest wyższy w regionie niż przeciętnie w kraju, jednak biorąc pod uwagę negatywne tendencje demograficzne szybko się to zmienia. Obecnie już wyłącznie dwa województwa podtrzymują jedynie aktywność zawodową – lubelskie i świętokrzyskie, pozostałe przesunęły się do grupy o niższej aktywności zawodowej. Duża skala zatrudnienia w nierentownym rolnictwie nadal jest problemem regionu. Polska Wschodnia charakteryzuje się wyższym od średniej krajowej odsetkiem ludności, która w głównej mierze utrzymuje się ze źródeł nieustalonych (potencjalnie dotyczy to pracy w szarej strefie i transferów z pracy za granicą) oraz z pracy w rolnictwie, nieznacznie wyższym z renty, natomiast niższym z pracy na własny rachunek (poza rolnictwem) lub dochodów z wynajmu. Wskaźnik zatrudnienia jest niski, a stopa bezrobocia wysoka, w szczególności w woj. warmińsko-mazurskim i podkarpackim. Znamienne jest również to, że dynamika regionalnego rynku pracy jest znacznie niższa niż w pozostałych regionach. Przeciętny etat trwa dłużej niż w innych regionach, a potencjalne zbyt długo. Przyczynia się to do problemów ze znalezieniem pracy wśród osób dopiero wkraczających na rynek pracy, co zwiększa ich skłonność do emigracji.

Kapitał Społeczny (tabela 3, załącznik): 7/31 wskaźników dla Polski Wschodniej przyjęło wartości oznaczające sytuację gorszą od średniej dla Polski (9 dowiodło konwergencji, 2 odznaczały się brakiem zmian w stosunku do średniej krajowej, 7 dowiodło dywergencji, 13 opisywało dane dla jednego roku co uniemożliwia ocenę zmian). Wskaźniki z tego obszaru w

Polsce Wschodniej w pierwszym analizowanym roku były średnio o 6% wyższe od tych dla Polski, natomiast w ostatnim analizowanym roku – o 5%.

Ogólna ocena **kapitału społecznego** w Polsce Wschodniej jest nieco wyższa od jego oceny dla przeciętnej krajowej. Zachorowalność kształtowała się różnie, w zależności od chorób, ale śmiertelność i długość życia w Polsce Wschodniej kształtowały się korzystniej niż w pozostałych regionach. Relatywna liczba lekarzy była natomiast niższa. Spośród wskaźników subiektywnej oceny samopoczucia oceny dobrostanu fizycznego i stresu życiowego mieściły się pośrodku ocen dla wszystkich województw, gorzej niż przeciętnie oceniano natomiast dobrostan psychiczny. Ubóstwo jest większym problemem w Polsce Wschodniej niż w pozostałych regionach, co przyczynia się do częstszego korzystania ze środków pomocy społecznej. Pod względem poziomu cywilizacyjnego, dobrobytu materialnego i występujących patologii Polska Wschodnia jest jednym z najsłabiej wypadających regionów w kraju. Pozytywnie wypada na tle kraju ocena bezpieczeństwa w regionie. Pod względem oceny instytucji Polska Wschodnia pozytywnie wypada na tle kraju w zakresie postrzegania korupcji. W pozostałych przypadkach średnia dla regionu nie odbiega znacząco od przeciętnej krajowej, jednak poszczególne województwa są bardzo zróżnicowane pod tym względem i nie można mówić w tym wypadku o jednorodności Polski Wschodniej.

Technologia

Wnioski z obszaru przygotowania do działalności innowacyjnej

W latach 2005-2013 udział przedsiębiorstw wykorzystujących środki automatyzacji procesów produkcyjnych w Polsce Wschodniej był zbliżony do średniej dla kraju, a okresowo nieco wyższy. Przyczyniły się do tego woj. podkarpackie oraz warmińsko-mazurskie. Negatywnie na tle regionu wypadło woj. lubelskie. Pod tym względem poszczególne województwa Polski Wschodniej znacznie się jednak różniły.

W całym okresie 2005-2014 udział pracujących w działalności B+R w Polsce Wschodniej utrzymywał się poniżej średniej dla kraju. Dodatkowo dystans Polski Wschodniej do średniej ogólnopolskiej uległ w tym czasie zwiększeniu. Województwem, które pod względem badanego wskaźnika najbardziej zbliżyło się do średniej dla Polski było podkarpackie. Widocznej homogeniczności województw Polski Wschodniej towarzyszy stosunkowo duża zmienność w czasie. Jest ona szczególnie widoczna w woj. podkarpackim i świętokrzyskim, odpowiednio najlepszym oraz najgorszym pod względem tego kryterium wśród województw Polski Wschodniej. Efektem niższego udziału pracujących w działalności B+R w Polsce Wschodniej jest mniejszy potencjał badawczy w regionie. Mniejsza jest także efektywność w pozyskiwaniu środków na badania naukowe i rzadsze aniżeli przeciętnie w kraju aplikowanie o środki grantowe. Poniżej średniej ogólnopolskiej plasuje się również liczba uzyskanych i realizowanych projektów badawczych oraz wartość środków uzyskanych na realizację projektów w przeliczeniu na jednego badacza. Niskiemu udziałowi pracujących w B+R w regionie towarzyszy także słabo rozwinięta sieć powiązań międzynarodowych w sferze nauki (zob. Płoszaj 2013). Z uwagi na przedstawione fakty należy oczekiwać, że dystans rozwojowy do kraju nie ulegnie szybkiemu zmniejszeniu, a wtórować mu będzie niższa innowacyjność gospodarki. W niewystarczającym stopniu budowane są bowiem podwaliny dla działalności innowacyjnej.

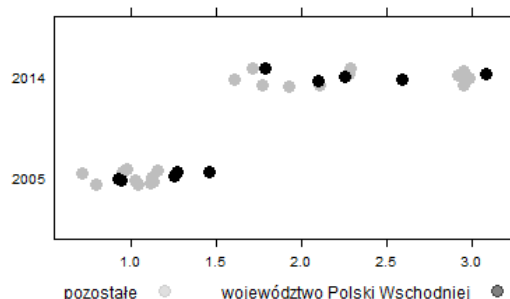
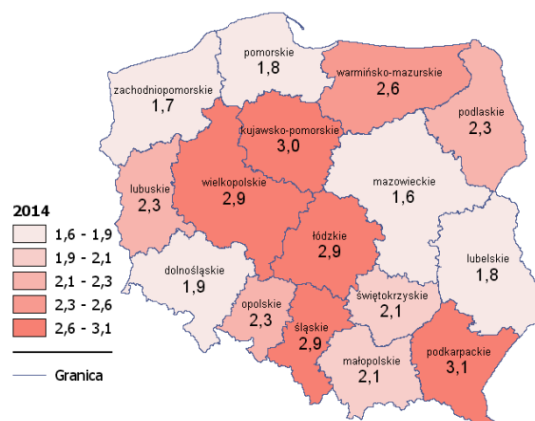
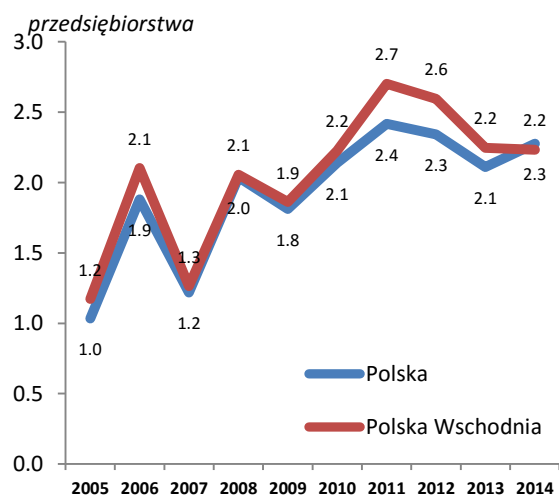
Liczba pracujących w sektorze B+R odnoszona do ogółu ludności aktywnej zawodowo wzrastała zarówno w województwach Polski Wschodniej jak i skali całego kraju. Jednocześnie Polska Wschodnia charakteryzowała się wyraźnie niższym wskaźnikiem i w ciągu lat 2006-2013 nie zmniejszyła dystansu w stosunku do reszty kraju. Najlepiej wypada woj. podkarpackie, a najgłabiej – świętokrzyskie. O skali dystansu do średniej dla kraju świadczy to, iż najlepszy wynik woj. podkarpackiego wystarczył jedynie na to, aby zbliżyć je do średniej dla kraju.

Odsetek pracujących w przedsiębiorstwach nowoczesnych technologii w Polsce Wschodniej negatywnie odbiega od średniej dla kraju. W ostatnim roku było ono trzykrotnie niższe od średniej ogólnopolskiej. Żadne z województw Polski Wschodniej nie zbliżyło się do tej średniej. Ponadto o ile w przypadku całej Polski zatrudnienie to rośnie, o tyle w Polsce Wschodniej obserwowana jest jego stabilizacja. Skutkuje to zwiększaniem się dystansu Polski Wschodniej do pozostałych regionów.

Odsetek przedsiębiorstw Polski Wschodniej wykorzystujących technologie informacyjno-telekomunikacyjne w badanym okresie był nieznacznie niższy od średniej ogólnopolskiej. Województwa Polski Wschodniej były stosunkowo jednorodne. Jedynie podkarpackie w 2014 roku nieznacznie wykroczało poza średnią dla kraju. Przedsiębiorstwa działające na terenie województw Polski Wschodniej muszą inwestować w nowoczesny sprzęt, który pozwoli im korzystać szerzej niż dotychczas z osiągnięć technologii informacyjno-telekomunikacyjnych. Proces ten w sposób naturalny wymusza rozwój społeczeństwa informacyjnego. W sytuacji w której w skali kraju proces ten postępuje szybciej, dostosowania w Polsce Wschodniej powinny mieć dużo bardziej dynamiczny charakter. Wolno postępujące zmiany nie tylko nie

przyczynią się do redukcji tego dystansu, lecz mogą być niewystarczające, aby utrzymać go na obecnym poziomie. Tym bardziej, że pozostałe województwa ustawicznie zwiększają zakres stosowania technologii informacyjno-telekomunikacyjnych.

Rysunek 2. Przedsiębiorstwa posiadające środki automatyzacji procesów produkcyjnych na 1000 przedsiębiorstw

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	2,2	2,3
	R_w	1,3	1,5
	S_w	0,4	0,5
2005	$\bar{x}_w$	1,2	1,0
	R_w	0,5	0,7
	S_w	0,2	0,2
2005-2014	$\bar{x}_t$	2,0	1,9
	S_t	0,5	0,4
	V_t	23%	23%

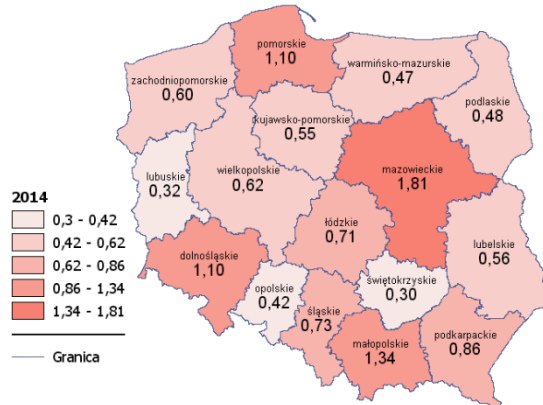
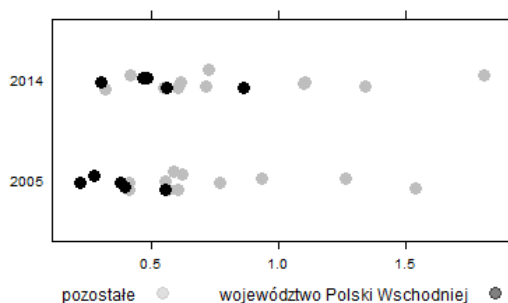
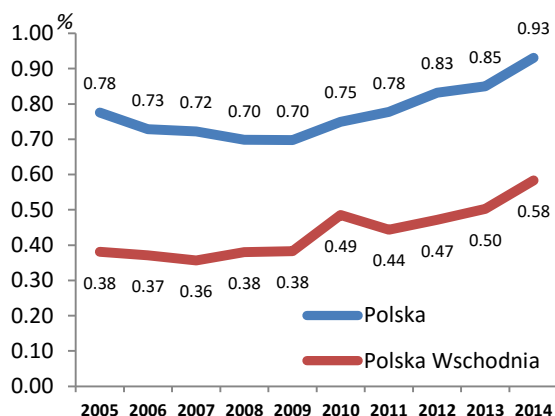
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Pod względem środków automatyzacji procesów produkcyjnych na 1000 przedsiębiorstw w 2014 roku Polska Wschodnia znajdowała się bardzo nieznacznie poniżej średniej dla kraju. Różnica ta była niewielka, co potwierdza obliczona wartość odchylenia standardowego. Województwa Polski Wschodniej pod względem środków automatyzacji procesów produkcyjnych są nieco bardziej homogeniczne niż Polska. Dwa spośród nich (tj. podkarpackie oraz warmińsko-mazurskie), w roku 2014 przewyższały średnią dla kraju, natomiast pozostałe województwa pozostawały poniżej średniej dla Polski.

Sytuacja pod względem badanego wskaźnika w latach 2005-2014 poprawiła się. Dotyczy to Polski Wschodniej, jak i pozostałych regionów. Równocześnie w latach 2005-2013 wskaźnik dla Polski Wschodniej bardzo nieznacznie przewyższał wartość wskaźnika dla kraju, a zadecydowały o tym woj. podkarpackie i warmińsko-mazurskie. Do nieznacznie niższej wartości wskaźnika w Polsce Wschodniej w 2014 r. przyczyniło się woj. podlaskie.

Kapitał ludzki

Rysunek 3. Udział pracujących w działalności B+R

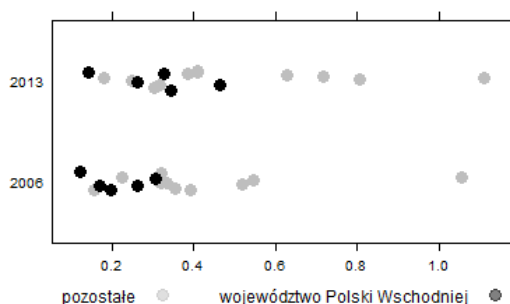
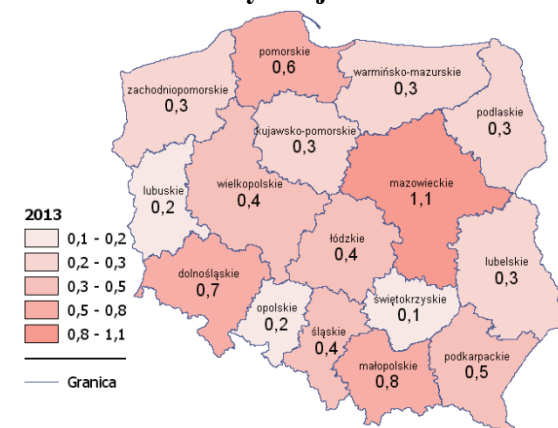
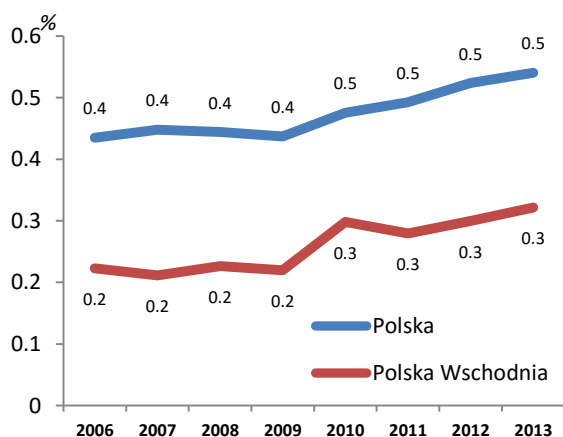
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	0,6	0,9
	R_w	0,6	1,5
	S_w	0,2	0,4
2005	$\bar{x}_w$	0,4	0,8
	R_w	0,3	1,3
	S_w	0,1	0,3
2005-2014	$\bar{x}_t$	0,4	0,8
	S_t	0,1	0,1
	V_t	16%	9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W całym okresie 2005-2014 udział pracujących w działalności B+R w Polsce Wschodniej utrzymywał się poniżej średniej dla kraju. Co więcej, porównując rok 2005, z ostatnim rokiem analizowanego okresu, można zauważyć, że różnica pomiędzy wartością badanego wskaźnika dla Polski Wschodniej i dla kraju zwiększyła się. Pomimo, iż w badanym okresie (a szczególnie począwszy od roku 2009), dysproporcje względem średniej ogólnokrajowej znacząco nadrobiło województwo podkarpackie, to i tak uzyskiwany przez nie rezultat plasował je poniżej średniej dla Polski. W pozostałych województwach Polski Wschodniej tendencje były mniej optymistyczne.

Województwa Polski Wschodniej odznaczają się wyższą homogenicznością względem ogółu województw w skali całej Polski, niemniej jednak analiza dynamiczna wykazuje na większą zmienność badanego wskaźnika w czasie. O ile woj. podkarpackie w ciągu lat 2009-2014 zredukowało lukę dzielącą je do średniej dla Polski, o tyle woj. świętokrzyskie nie tylko pozostawało na ostatniej lokacie wśród ogółu województw Polski Wschodniej, lecz dodatkowo w roku 2012 pogłębiło ten dystans. W efekcie nawet pomimo tego, że kolejne lata 2013 oraz 2014 przyniosły wzrost wartości ocenianego wskaźnika to dystans względem pozostałych województw Polski Wschodniej pozostał znaczny. Jednocześnie zwiększeniu uległ dystans do najlepiej wypadającego pod tym względem woj. podkarpackiego.

Rysunek 4. Pracujący w działalności B+R do ludności aktywnej zawodowo

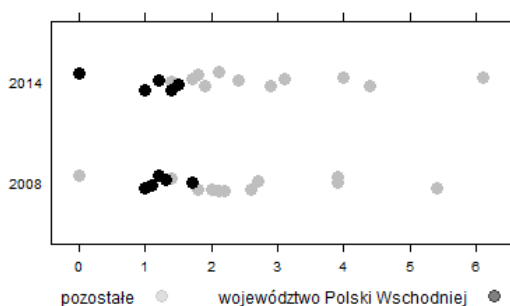
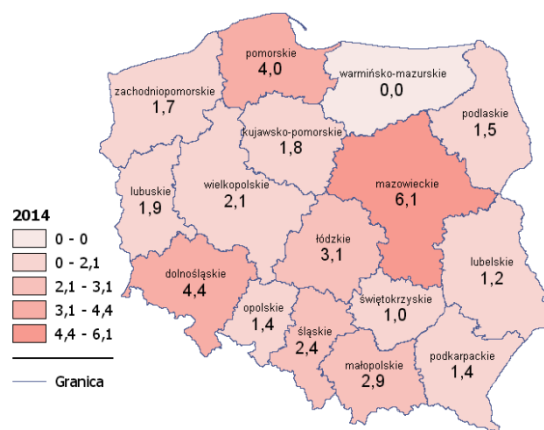
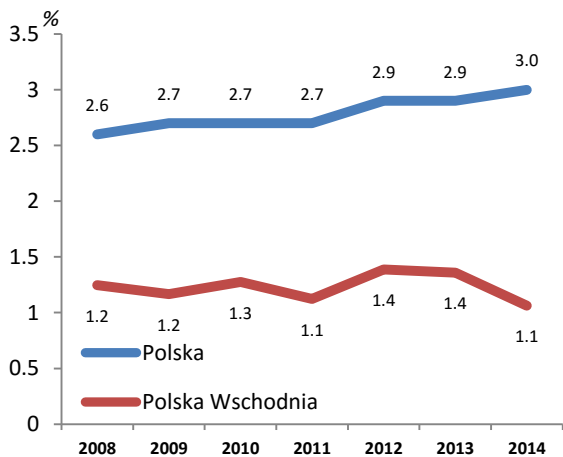
		Polska Wschodnia	Polska
2013	$\bar{x}_w$	0,3	0,5
	R_w	0,3	1,0
	s_w	0,1	0,2
2006	$\bar{x}_w$	0,2	0,4
	R_w	0,2	0,9
	s_w	0,1	0,2
2006-2013	$\bar{x}_t$	0,3	0,5
	s_t	0,04	0,04
	V_t	16%	8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

W latach 2006-2013 liczba pracujących w działalności B+R w relacji do ludności aktywnej zawodowo w przypadku Polski Wschodniej jak i całego kraju wykazywało tendencję wzrostową. Polska Wschodnia pod względem tego wskaźnika wypada jednak znacznie gorzej niż pozostałe regiony.

Województwa Polski Wschodniej odznaczają się większą homogenicznością niż Polska. Towarzyszy im jednak większa niż w skali kraju zmienność analizowanego wskaźnika. Spośród poszczególnych województw regionu najlepiej wypada woj. podkarpackie, najslabiej zaś woj. świętokrzyskie. Pozostałe województwa odznaczają się względną stabilnością wartości analizowanego wskaźnika, na przeciętnym dla regionu poziomie. Nawet jednak u lidera regionu pod względem relatywnych nakładów na B+R, nie przekraczają one średniej dla kraju.

Rysunek 5. Udział pracujących w przedsiębiorstwach nowoczesnych technologii

	Polska Wschodnia	Polska	
2014	$\bar{x}_w$	1,1	3,0
	R_w	1,5	6,1
	s_w	0,5	1,5
2008	$\bar{x}_w$	1,2	2,6
	R_w	0,7	5,4
	s_w	0,2	1,3
2008-2014	$\bar{x}_t$	1,2	2,8
	s_t	0,1	0,1
	V_t	9%	5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

W okresie 2008-2014 udział pracujących w przedsiębiorstwach nowoczesnych technologii w Polsce Wschodniej był ustawicznie niższy od tego w kraju. W roku 2014 średnia wartość wskaźnika w województwach Polski Wschodniej była prawie trzykrotnie niższa od średniej krajowej. Co więcej w przypadku Polski wskaźnik wykazuje tendencję wzrostową, zaś dla Polski Wschodniej obserwuje się brak wyraźnej tendencji. Żadne z województw Polski Wschodniej nie tylko nie osiągnęło średniej ogólnokrajowej, ale nawet nie zbliżyło się do niej. Od 2008 r. różnica pomiędzy Polską Wschodnią a pozostałymi regionami narasta.

Polska Wschodnia jest znacznie bardziej homogeniczna niż ma to miejsce w przypadku całego kraju. Rozwarstwienie pomiędzy krajem a Polską Wschodnią niemal w jednakowym stopniu dotyczy prawie wszystkich województw tego regionu. Negatywny wyjątek stanowi woj. warmińsko-mazurskie, które jako jedyne w Polsce Wschodniej od 2010 roku odnotowuje tendencję spadkową w przypadku badanego wskaźnika.

Wnioski z obszaru innowacyjności

W Polsce Wschodniej w całym okresie 2007-2014 udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem był niższy od średniej dla kraju. Na tle badanych województw Polski Wschodniej znacząco wyróżnia się podkarpackie, które w roku 2007, a następnie w okresie 2011-2014 pod względem wartości badanego wskaźnika jako jedyne wśród województw Polski Wschodniej przewyższało wyniki dla Polski. Województwa Polski Wschodniej ustępowały także średniej dla kraju pod względem udziału przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych na eksport w przemyśle.

Znacząca większość wprowadzanych na rynek rozwiązań w szerszym wymiarze nie miała charakteru innowacyjnego i dotyczyła głównie rozwiązań o charakterze adaptacyjnym dla wdrażających je przedsiębiorstw (zob. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013). Potwierdza to struktura wdrożonych innowacji, w których znaczącą przewagą odznaczają się innowacje na poziomie przedsiębiorstwa (procesowe i/lub produktowe), a następnie w skali lokalnej. Zdecydowanie rzadziej wdrażane innowacje mają charakter regionalny i ogólnokrajowy, a bardzo rzadko światowy (por. Płoszaj 2013). Polityka rozwojowa przedsiębiorstw z terenu województw Polski Wschodniej nie koncentruje się tworzeniu rozwiązań innowacyjnych (w skali regionu oraz kraju), lecz skupia się na wyrównywaniu dystansu w zakresie rozwiązań stosowanych obecnie w skali ogólnopolskiej. Budowanie konkurencyjności przedsiębiorstw Polski Wschodniej niewątpliwie wymaga zwiększenia innowacyjności, ale powinny być to innowacje przynajmniej w wymiarze krajowym.

Województwa Polski Wschodniej klasyfikowane są jako słabe dyfuzory. Są one w większym stopniu zdolne do adaptacji rozwiązań opracowanych gdzie indziej, niż do samodzielnego generowania innowacji przemysłowych (zob. Charron i in. 2010). Zgodnie z typologią ESPON (tzn. Europejskiej Sieci Obserwacyjnej Rozwoju Terytorialnego), województwa Polski Wschodniej zostały zaliczone do regionów nastawionych na innowacyjność imitacyjną (zob. Knowledge – Innovation – Territory, ESPON 2012).

O ile w latach 2000-2011 w przypadku ogółu województw liczba zgłoszonych aplikacji patentowych do EPO odnoszona do liczby mieszkańców wykazywała tendencję wzrostową, o tyle w Polsce Wschodniej wzrost ten trwał tylko do roku 2008. W Polsce Wschodniej spadek liczby zgłoszonych aplikacji patentowych odnotowano już w roku 2009 podczas gdy w skali całego kraju był to rok 2012. W Polsce Wschodniej spadek ten był silniejszy niż średnio w kraju, a na wyniku tym zaważyło lubelskie. W badanym okresie dystans Polski Wschodniej do średniej dla kraju znacząco się zwiększył.

Liczba udzielonych patentów na wynalazki krajowe w przeliczeniu na mln mieszkańców w Polsce Wschodniej, podobnie do pozostałych regionów wykazuje tendencję wzrostową. Województwa Polski Wschodniej są bardziej homogeniczne i nie przewyższają wartościami wskaźnika średniej dla kraju. W Polsce Wschodniej obserwowany wzrost był wolniejszy, przez co dystans w stosunku do kraju narasta. Na tle Polski Wschodniej najwyższe wartości wskaźnika wykazało woj. lubelskie. Woj. świętokrzyskie z pozycji lidera Polski Wschodniej (według kryterium badanego wskaźnika), przesunęło się na ostatnią pozycję w zestawieniu, zrównując się z najsłabszym woj. warmińsko-mazurskim.

Polska Wschodnia ustępowała w sposób istotny pozostałym regionom pod względem wysokości wskaźnika wysokotechnologicznych aplikacji patentowych. Najlepiej wypadły woj. lubelskie i podkarpackie. O słabym wyniku całej Polski Wschodniej zdecydowały trzy pozostałe województwa.

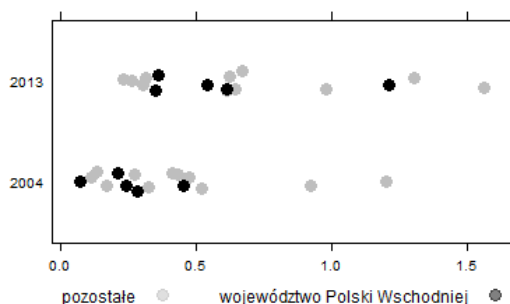
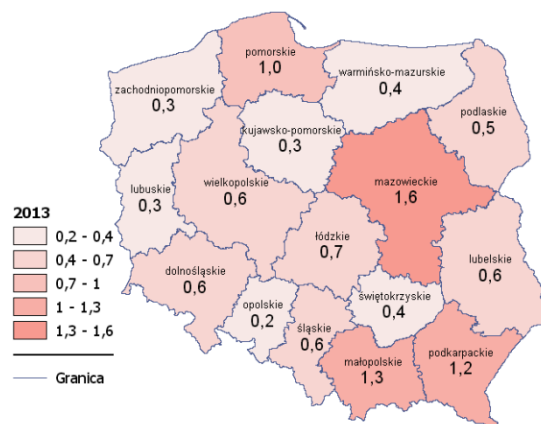
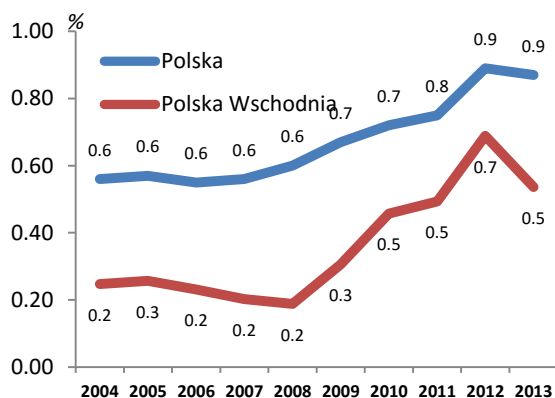
W latach 2004-2013 nakłady na B+R odnoszone do PKB w kraju przewyższały te dla Polski Wschodniej. W roku 2012 przerwany został trend zmniejszający dystans Polski Wschodniej w relacji do kraju a w 2013 r. widoczny był spadek wartości wskaźnika w Polsce Wschodniej. Średnią dla Polski przewyższało jedynie woj. podkarpackie. Wartości wskaźnika dla woj. podkarpackiego wzrastają, spadają natomiast w przypadku woj. lubelskiego. W pozostałych województwach Polski Wschodniej obserwujemy względną stabilizację wskaźnika.

Z punktu widzenia procesów rozwoju gospodarczego oraz znaczenia innowacji dla regionu istotne są nie tylko wartość nakładów na B+R, czy też ich udział w PKB, lecz także ich struktura instytucjonalna. Powszechnie przyjmuje się, że powinny w tym zakresie przeważać nakłady ponoszone przez przedsiębiorstwa. Za argumentem tym przemawia fakt, iż w państwach o najwyższym poziomie innowacji, odsetek nakładów ponoszonych przez sektor przedsiębiorstw przewyższa 60% łącznej wartości środków przeznaczanych w kraju na B+R (zob. Płoszaj 2013). W przypadku Polski odsetek środków przeznaczanych przez sektor przedsiębiorstw na B+R wynosi ok. 30% łącznych nakładów na ten cel. W Polsce Wschodniej występują pod tym względem szczególnie duże różnice. Z jednej strony tworzą ją województwa z bardzo niskim udziałem nakładów przedsiębiorstw w łącznych nakładach na B+R takie jak woj. warmińsko-mazurskie (11,7% w roku 2011). Z drugiej strony w Polsce Wschodniej znajduje się woj. podkarpackie o wskaźnikach przewyższających średnią krajową (59,1% w roku 2011), (zob. Płoszaj 2013).

Innowacyjność

Nakłady i przychody

Rysunek 6. Nakłady na działalność B+R do PKB

		Polska Wschodnia	Polska
2013	$\bar{x}_w$	0,5	0,9
	R_w	0,9	1,3
	S_w	0,3	0,4
2004	$\bar{x}_w$	0,2	0,6
	R_w	0,4	1,1
	S_w	0,1	0,3
2004-2013	$\bar{x}_t$	0,4	0,7
	S_t	0,2	0,1
	V_t	45%	18%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

W całym analizowanym okresie wartość nakładów na działalność B+R odnoszona do PKB dla Polski przewyższała wartości tego wskaźnika dla Polski Wschodniej. Co więcej, do roku 2012 można było zaobserwować zmniejszanie się dystansu Polski Wschodniej do średniej dla kraju, zaś w 2013 r. znaczący spadek wartości wskaźnika w Polsce Wschodniej ponownie zwiększył tę różnicę. Do spadku w głównej mierze przyczyniło się woj. lubelskie. Począwszy od 2010 roku nieprzerwanie średnią dla Polski przewyższa woj. podkarpackie. Z pozostałych województw regionu jedynie w roku 2012 epizodycznie poziom wskaźnika wydatków na B+R do PKB przewyższający średnią dla Polski zanotowało lubelskie.

W latach 2004-2013 stopień jednorodności Polski Wschodniej wyraźnie się zmniejszył. Uwagę zwraca także duża zmienność wartości wskaźnika (ponad dwukrotnie przewyższająca jego zmienność dla kraju) dla Polski Wschodniej. Do zróżnicowania sytuacji w Polsce Wschodniej przyczynia się wzrost obserwowany w woj. podkarpackim oraz spadek w woj. lubelskim. Sytuacja w pozostałych województwach regionu była względnie stabilna.

W skali kraju w 2011 r. odsetek przedsiębiorstw (małych, średnich i dużych), które wprowadziły innowacje wynosił w przypadku przedsiębiorstw przemysłowych 16,1%, a dla przedsiębiorstw z sektora usług 11,6%. W makroregionie Polski Wschodniej mniejszy odsetek przedsiębiorstw usługowych wprowadził w 2011 r. innowacje – od 7,7% w świętokrzyskim, do 11,4% w podkarpackim (ten ostatni region prawie osiągnął średnią krajową). Nieco inaczej kształtowała się sytuacja przedsiębiorstw przemysłowych. Podlaskie (17,1), świętokrzyskie (15,6) i warmińsko-mazurskie (15,5) odnotowały wartości zbliżone do średniej krajowej. Natomiast lubelskie i podkarpackie osiągnęły wynik wyraźnie lepszy od średniej: odpowiednio 19,3% oraz 21%. O ile w przypadku lubelskiego jest to nowe zjawisko

– w poprzednich latach notowało wyniki zbieżne ze średnią krajową – o tyle podkarpackie od kilku lat cechuje się większym niż przeciętnie w kraju odsetkiem przedsiębiorstw innowacyjnych (Płoszaj 2013, s.44).

W latach 2006–2011 całkowite nakłady przedsiębiorstw na działalność innowacyjną w Polsce wzrosły o 24,7% (w sektorze usług o 33%, a w sektorze przemysłu o 20,7%), jednak w Polsce Wschodniej w tym samym czasie wzrosły zaledwie o 10% (w usługach o 13%, w przemyśle spadły o 2,1%). Niska dynamika wzrostu jest zjawiskiem niepokojącym, biorąc pod uwagę fakt istnienia silnej zależności przyczynowo-skutkowej pomiędzy wielkością nakładów na innowacje a wielkością produkcji sprzedanej wyrobów nowych i istotnie ulepszonych w przedsiębiorstwach. Drugą niepokojącą tendencją obserwowaną w Polsce Wschodniej i zbieżną z trendem odnotowywanym na poziomie całego kraju był spadek udziału przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw (w latach 2006–2011 w skali kraju o 7,6 pp wśród firm przemysłowych i 9,6 punktów proc. w przypadku sektora usług) (zob. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013, s. 30).

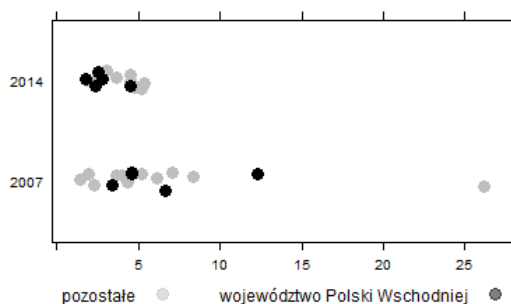
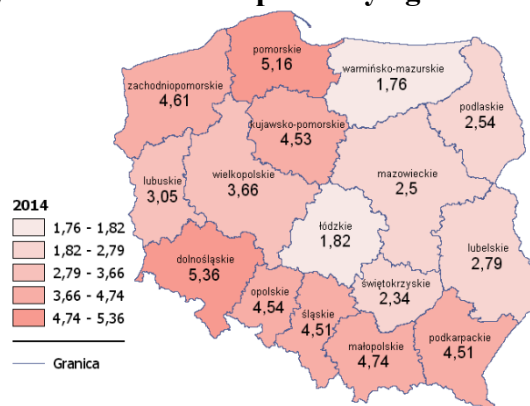
O potencjale badawczym regionu świadczy realizacja projektów badawczych. W latach 2010–2012 instytucje z Polski Wschodniej uzyskały finansowanie na 1232 projekty w ramach konkursów na projekty badawcze organizowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW), Narodowe Centrum Nauki (NCN) oraz Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBiR). Projekty uzyskane w makroregionie stanowią 9,2% projektów realizowanych w Polsce, co w porównaniu z danymi o zatrudnieniu w B+R (14% krajowych etatów badawczych przypadka na Polskę Wschodnią) może świadczyć o mniejszej efektywności badaczy i instytucji z Polski Wschodniej w zdobywaniu środków na badania. W pewnej mierze wynika to z tego, że badacze z regionu rzadziej niż przeciętnie w kraju startują w konkursach grantowych. W latach 2010–2012 w Polsce na jeden etat badawczy przypadało 0,58 wniosku złożonego w konkursach MNiSW, NCN i NCBiR. W makroregionie Polski Wschodniej wartość tego wskaźnika wynosiła 0,45. Przy czym poszczególne województwa makroregionu były bardzo zróżnicowane pod względem aktywności w zgłaszaniu wniosków. W niektórych regionach aktywność była wyższa niż średnia krajowa (warmińsko-mazurskie: 0,67, lubelskie: 0,62), a w innych niższa (podlaskie: 0,4) lub dużo niższa (świętokrzyskie: 0,28, podkarpackie: 0,21).

Liczba uzyskanych i realizowanych przez instytucje z makroregionu projektów badawczych MNiSW, NCN NCBiR w przeliczeniu na etaty badawcze jest niższa niż średnia dla całego kraju. Dla okresu 2010–2012 na jeden etat badawczy w Polsce Wschodniej przypadało 0,12 projektu, podczas gdy średnia krajowa wynosiła 0,16. Wyraźną różnicę widać także w przypadku środków uzyskanych na realizację projektów przeliczonych na jednego badacza. Średnia ogólnopolska dla analizowanego trzyletniego okresu to około 101 tys. zł na jeden etat badawczy. Natomiast w Polsce wschodniej były to jedynie 62 tys. zł. Jednocześnie należy podkreślić, że tak jak w przypadku większości przedstawianych wskaźników, tak i tu województwa makroregionu są bardzo zróżnicowane.

Jednostki B+R z obszaru Polski Wschodniej są bardzo mało aktywne w międzynarodowych programach badawczych. W 7. Programie Ramowym – jest to najważniejsza inicjatywa Unii Europejskiej finansująca badania naukowe – jednostki z Polski Wschodniej stanowiły jedynie 5,8% ogółu polskich partnerów. Niski zaangażowanie jednostek z makroregionu dotyczyło także poprzednich programów ramowych. Udział w międzynarodowych konsorcjach realizujących projekty 7 Programu Ramowego nie tylko wymaga wysokiego poziomu naukowego, ale także odpowiedniego potencjału organizacyjnego do prowadzenia międzynarodowego projektu. Stąd też mała obecność jednostek B+R oraz przedsiębiorstw (firmy także mogą realizować projekty finansowane ze środków Programów Ramowych) w

Niski udział w projektach finansowanych ze środków Programów Ramowych świadczy pośrednio o relatywnie słabo rozwiniętych powiazaniach międzynarodowych w sferze nauki. Tę obserwację potwierdzają także dane dotyczące współautorstwa artykułów naukowych z naukowcami reprezentującymi zagraniczne ośrodki naukowe. Województwa Polski Wschodniej należą do grupy regionów z najniższym odsetkiem artykułów naukowych indeksowanych w bazie Web of Science (gromadzącej informacje o publikacjach w czasopiśmie z tzw. „listy filadelfijskiej”) stworzonych w wyniku współpracy międzynarodowej. Jedynie świętokrzyskie notuje wyraźnie lepszy wynik – jednak w jego przypadku należy zachować dużą ostrożność interpretacyjną, ponieważ odsetek artykułów międzynarodowych obliczony został na podstawie mniejszej niż w przypadku innych regionów liczby artykułów, jakie są afiliowane do instytucji z tego regionu w bazie Web of Science – około 600 w analizowanym sześcioletnim okresie (podobnie jest w przypadku lubuskiego, które także osiągnęło nadspodziewany dobry wynik, ale przy małej liczbie artykułów, około 500 w latach 2001-2006) (Płoszaj 2013, s. 41).

Year	Polska (%)	Polska Wschodnia (%)
2007	7.0	6.7
2008	6.5	4.7
2009	4.1	3.8
2010	7.1	2.8
2011	5.2	3.0
2012	3.8	2.8
2013	3.8	3.2
2014	3.7	3.0

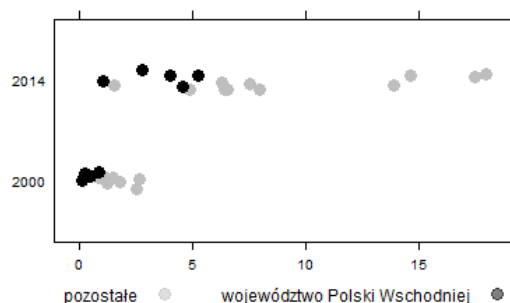
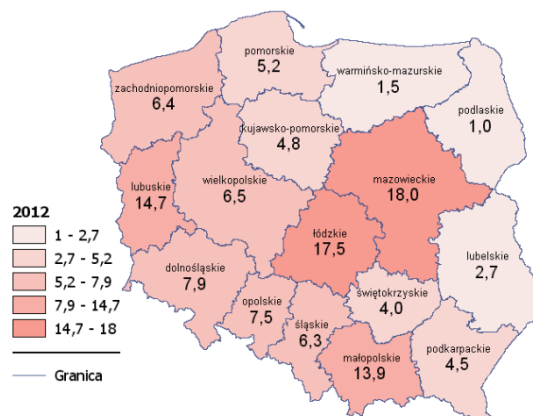
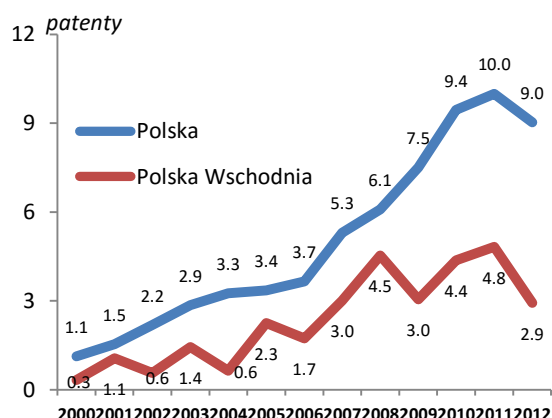
	Polska Wschodnia	Polska	
2014	$\bar{x}_w$	3,0	3,7
	R_w	2,8	3,6
	s_w	0,9	1,2
2007	$\bar{x}_w$	6,7	7,0
	R_w	8,9	24,7
	s_w	3,2	5,7
2007-2014	$\bar{x}_t$	3,7	5,2
	s_t	1,3	1,4
	V_t	34%	27%

Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem w Polsce Wschodniej w latach 2007-2010 ostro spadł. W kolejnych latach ustabilizował się na zbliżonym poziomie. W całym badanym okresie był on niższy od średniej dla kraju. Różnica ta była szczególnie widoczna w latach 2010-2012. W kolejnych latach zmniejszyła się. W badanym okresie nastąpiła konwergencja sytuacji województw pod względem analizowanego wskaźnika. Polska Wschodnia pozostaje jednak bardziej homogeniczna niż kraj.

Na tle województw Polski Wschodniej znacząco wyróżnia się woj. podkarpackie, które w roku 2007, a następnie w latach 2011-2014 pod względem udziału przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych przewyższało wyniki dla Polski. Pozostałe województwa regionu pod względem badanego wskaźnika znajdowały się poniżej średniej dla kraju. Województwa Polski Wschodniej odznaczają się większym zróżnicowaniem wartości badanego wskaźnika w czasie, w pozostałych regionach nie obserwowaliśmy bowiem tak wyraźnego spadku wskaźnika w badanym okresie.

Patenty

Rysunek 8. Zgłoszone patenty do Europejskiego Urzędu Patentowego na mln mieszkańców

		Polska Wschodnia	Polska
2012	$\bar{x}_w$	2,9	9,0
	R_w	3,5	17,0
	S_w	1,4	5,2
2000	$\bar{x}_w$	0,3	1,1
	R_w	0,8	2,7
	S_w	0,3	0,8
2000-2012	$\bar{x}_t$	2,4	5,0
	S_t	1,5	3,0
	V_t	64%	59%

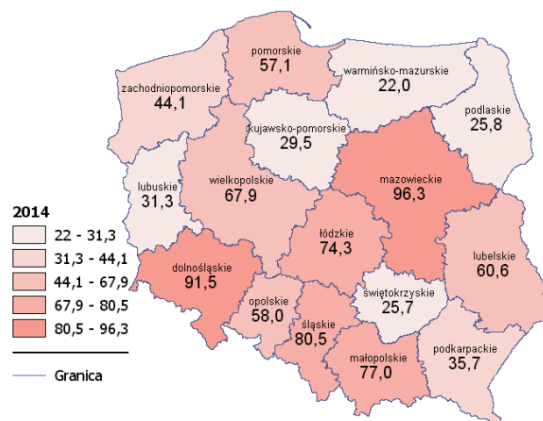
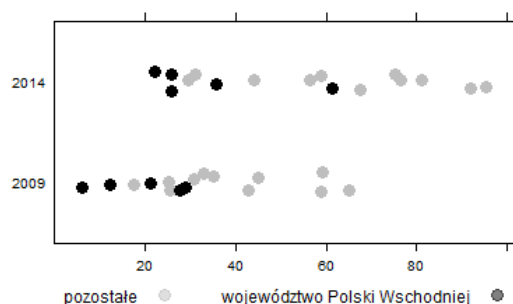
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

W latach 2000-2011 liczba aplikacji patentowych do Europejskiego Urzędu Patentowego (EPO) w Polsce odnoszona do liczby mieszkańców wykazywała tendencję wzrostową. O ile jednak w skali Polski wzrost ten utrzymywał się nieprzerwanie, to w województwach Polski Wschodniej obserwowanemu trendowi wzrostowemu towarzyszyły liczne fluktuacje. Obserwowany w 2012 r. spadek relatywnej liczby zgłoszeń patentowych był silniejszy w Polsce Wschodniej niż w pozostałych regionach. Do wskazanego spadku przyczyniło się przede wszystkim woj. lubelskie.

W całym badanym okresie Polska Wschodnia odznaczała się wyższą homogenicznością niż kraj, ale jednocześnie opisywała ją nieco większa zmienność analizowanego wskaźnika. Dodatkowo w relacji do roku bazowego stopień zróżnicowania między województwami uległ zmniejszeniu. Tendencję ku rosnącej jednorodności można było jednak zauważyć nie tylko w skali województw Polski Wschodniej, ale w stosunku do ogółu województw w kraju. W badanym okresie średnią dla Polski przewyższyły trzy województwa Polski Wschodniej, jednak wyłącznie okresowo. Były to woj. lubelskie (w latach 2001 i 2008), świętokrzyskie (w roku 2003) i podkarpackie (w roku 2005). Dodatkowo woj. podkarpackie jako jedyne na koniec badanego okresu wykazało wzrost liczby zgłoszonych aplikacji patentowych w relacji do roku poprzedniego. Pozostałe województwa Polski Wschodniej odznaczały się spadkiem analizowanego wskaźnika, który w przypadku takich województw jak podlaskie i warmińsko-mazurskie rozpoczął się już w roku 2010.

Pod względem wysokotechnologicznych aplikacji patentowych Polska Wschodnia znacząco ustępowała wynikom dla całej Polski. Wyjątek stanowiły lata 2005 oraz 2007, kiedy wskaźnik ten w badanym regionie przewyższał wartość dla Polski. Wartość wskaźnika dla kraju wzrastała do roku 2011, od kiedy obserwowana jest tendencja spadkowa. Na koniec

Rysunek 9. Udzielone patenty na wynalazki krajowe przez Urząd Patentowy RP na mln mieszkańców

	Polska Wschodnia	Polska	
2014	$\bar{x}_w$	36,9	64,6
	R_w	38,6	74,2
	s_w	14,1	24,1
2009	$\bar{x}_w$	20,3	40,3
	R_w	22,5	59,4
	s_w	8,7	16,4
2009-2014	$\bar{x}_t$	27,3	50,5
	s_t	6,9	10,2
	V_t	25%	20%

Pod względem liczby udzielonych patentów na wynalazki krajowe w przeliczeniu na mln mieszkańców tak w stosunku do kraju jak i w odniesieniu do Polski Wschodniej odnotowuje się wzrost w latach 2009-2014. Należy jednakże podkreślić, że w Polsce Wschodniej wzrost ten następuje wolniej. W efekcie różnica w wartościach dla Polski Wschodniej oraz całego kraju narasta. Województwa Polski Wschodniej odznaczają się większą homogenicznością, a żadne z nich nie przewyższało w badanym okresie średniej dla kraju.

28

Infrastruktura

Wnioski z obszaru kapitału fizycznego

Wartość brutto środków trwałych odnoszona do liczby podmiotów gospodarczych w latach 2008-2014 w Polsce Wschodniej wykazywała tendencję wzrostową. Dzięki temu różnica pomiędzy Polską Wschodnią a przeciętną krajową była sukcesywnie zmniejszana. Niemniej jednak żadne z województw nie przewyższyło przeciętnej dla kraju. W całym badanym okresie najbliższej średniej ogólnopolskiej plasowało się woj. podkarpackie. Należy w tym miejscu jednak podkreślić, że obserwowana różnica nie powinna być określana mianem „dystansu”, gdyż nie jest ona znaczna.

W okresie 2005-2014 relatywna długość dróg ekspresowych i autostrad wzrastała. Dynamika wzrostowa dla kraju była jednak wyższa aniżeli w Polsce Wschodniej, przez co w roku 2014 wartości opisujące poziom tego wskaźnika dla Polski Wschodniej były ponad dwukrotnie niższe od średniej ogólnokrajowej. W roku 2012 woj. podkarpackie z ostatniej pozycji zdołało awansować na miejsce lidera, wyprzedzając najlepiej wyposażone dotąd w drogi szybkiego ruchu woj. świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie.

Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura drogowa sprawia, że ośrodki miejskie w Polsce Wschodniej (poza miastami wojewódzkimi), są jedynie w niewielkim stopniu włączone w krajowe i międzynarodowe procesy rozwojowe. Jest to tym bardziej wymowne, że Polska Wschodnia umiejscowiona jest na przecięciu linii oddziaływań gospodarczych stolicy z dużymi ośrodkami zlokalizowanymi poza granicami kraju (zob. Śleszyński, Czapiewski i Kozak 2011). Słaba dostępność transportowa województw Polski Wschodniej jest efektem pospołu: peryferyjnego położenia oraz braków w infrastrukturze transportowej łączącej tą część kraju z najważniejszymi ośrodkami w Polsce. Ograniczona dostępność komunikacyjna łączy się ze słabszą atrakcyjnością inwestycyjną regionu, tak z perspektywy podmiotów krajowych jak i zagranicznych. W rezultacie województwa Polski Wschodniej cechował niższy niż na zachodzie kraju udział przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym. Niedostatecznie rozwinięta a jednocześnie słabo zintegrowana infrastruktura drogowa przekłada się na utrudnienia w przepływie know-how. Skutkuje ona trudnościami we wzmacnianiu powiązań funkcjonalnych województw Polski Wschodniej z innymi województwami, służących dyfuzji rozwoju. Zaprezentowany fakt jest szczególnie istotny gdyż z analiz powiązań organizacyjnych przedsiębiorstw i powiązań właścicielskich spółek wynika jednoznacznie, że rozwojowe oddziaływanie miast Polski Wschodniej na tle kraju jest stosunkowo niewielkie (zob. Śleszyński, Czapiewski i Kozak 2011).

Wskaźnik opisujący ruch pasażerów w portach lotniczych w badanym okresie odznaczał się tendencją wzrostową. Wzrost w przypadku pięciu województw Polski Wschodniej okazał się jednak niewystarczający, aby skutecznie zmniejszyć dystans do przeciętnej dla kraju. Zadecydowały o tym dwa czynniki. Pierwszy z nich to fakt, iż woj. podlaskie, świętokrzyskie oraz warmińsko-mazurskie w badanym okresie nie posiadały swoich lotnisk. Natomiast drugi, to zróżnicowanie w dynamice wyników dwóch badanych województw Polski Wschodniej (podkarpackiego i lubelskiego). Obserwowanemu nieprzerwanie wzrostowi wartości wskaźnika dla woj. podkarpackiego, towarzyszyła nie tylko niższa, lecz zmniejszająca się dynamika wzrostu dla woj. lubelskiego. Działanie obu portów lotniczych zlokalizowanych w województwach Polski Wschodniej należy ocenić pozytywnie w zasadzie tylko pod kątem dostępności do infrastruktury transportu lotniczego w południowo-wschodniej części regionu. Na pozytywną ocenę wpływa tutaj ciążenie obu lotnisk, czyli obszar obejmujący ludność zamieszkałą w promieniu lotniska z czasem dojazdu drogą lądową nieprzekraczającym 120 minut. Z punktu widzenia całego regionu dostępność do infrastruktury transportu lotniczego

w dalszym ciągu jest niewystarczająca tak w wymiarze społecznym jak i gospodarczym (zob. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013).

Działalność portów lotniczych otwiera dostęp do rynków, co jest czynnikiem napędzającym wzrost gospodarczy, stymulującym handel i bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Wzrost gospodarczy stymuluje z kolei popyt, w tym również wtórnie popyt na usługi transportu lotniczego. Efekty działalności lotniska dla regionu rozpatrywać należy także przez pryzmat efektów identyfikowanych w wymiarze bezpośrednim i pośrednim jako miejsca pracy i dochody generowane przez podmioty związane wprost i pośrednio z funkcjonowaniem portu lotniczego. Ponadto wpływ na gospodarkę regionu odbywa się także poprzez działalność spółek operujących na lotniskach, podmiotów występujących w łańcuchu dostaw i innych, wydających otrzymywane dochody w regionie i stymulujących w ten sposób wzrost zatrudnienia i PKB. Finalnie, dostępność portów lotniczych przekłada się na dostępność regionu dla podróży biznesowych, wsparcie procesów transportu towarów oraz napływu turystów. Przedstawione argumenty dowodzą, że dostęp do portów lotniczych jest kluczowy dla rozwoju społecznego i gospodarczego regionów. Tym samym obserwowany w przypadku Polski Wschodniej dystans w stosunku do średniej dla kraju przy słabo rozwiniętej sieci dróg stanowi dodatkowe zagrożenie dla rozwoju regionu.

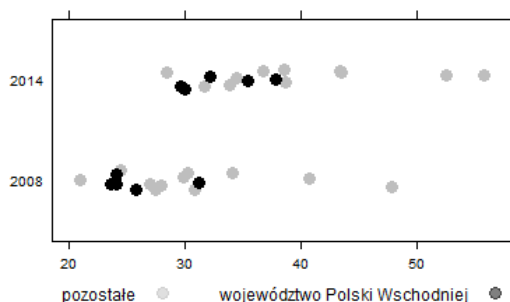
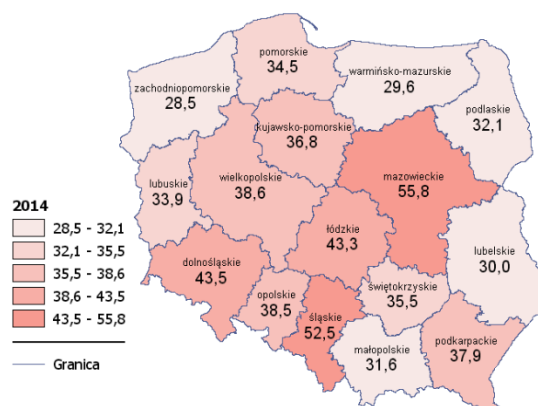
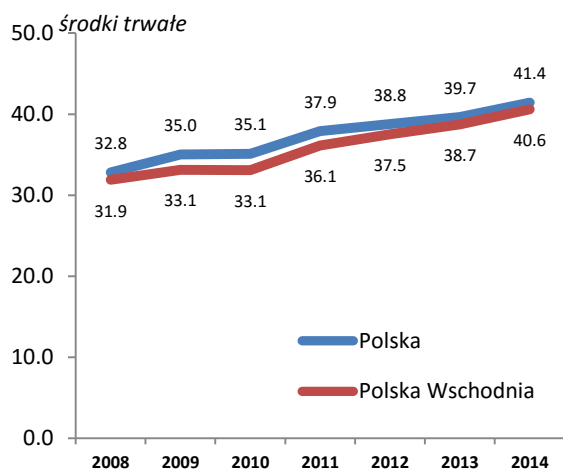
Powierzchnia mieszkań przypadająca na mieszkańca w Polsce Wschodniej zmieniała się w kierunku wyznaczanym przez zmiany wskaźnika dla całego kraju. W badanym okresie postępowało jednak rozwarstwianie wyników Polski Wschodniej względem kraju na niekorzyść regionu. Spośród poszczególnych województw podlaskie oraz lubelskie w całym analizowanym okresie wykraczały ponad średnią dla kraju, a pozostałe trzy województwa znajdowały się poniżej tej średniej.

Wskaźnik opisujący ludność korzystającą z sieci wodociągowej plasował region poniżej średniej dla kraju. Pomimo tego, w strukturze województw Polski Wschodniej woj. warmińsko-mazurskie przewyższało średnią dla Polski, a dwa inne województwa (tj. woj. świętokrzyskie oraz woj. podlaskie), nieznacznie jej ustępowały. Zdecydowanie najgorzej wśród województw Polski Wschodniej wypadło woj. podkarpackie, które w stosunku do średniej dla kraju dzieliło aż 11,4 punktu proc. nasycenie siecią wodociągową rośnie wraz z przesuwaniem się w kierunku zachodniej części kraju (w szczególności zaś północnej jej części).

Kapitał fizyczny

Środki trwałe

Rysunek 10. Wartość brutto środków trwałych w mln zł na przedsiębiorstwo

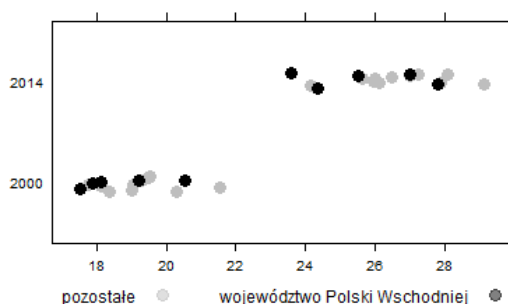
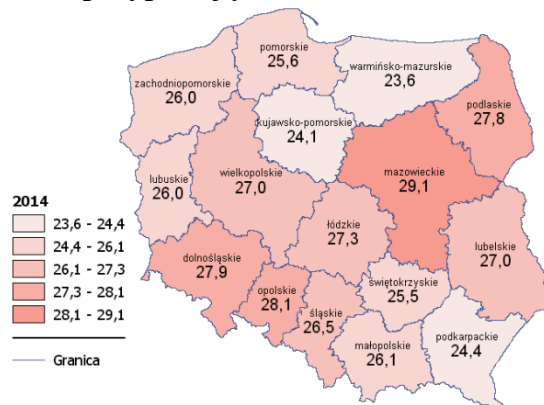
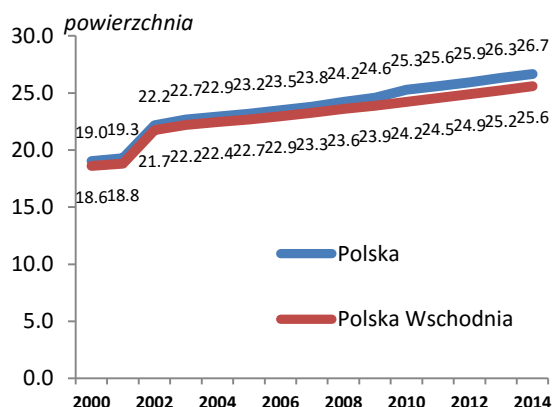
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	40,6	41,4
	R_w	8,2	27,3
	S_w	3,2	7,6
2008	$\bar{x}_w$	31,9	32,8
	R_w	7,7	26,9
	S_w	2,8	6,7
2008-2014	$\bar{x}_t$	35,9	37,2
	S_t	3,0	2,8
	V_t	8,4%	7,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wartość brutto środków trwałych przypadająca na podmiot gospodarczy w skali całego analizowanego okresu w Polsce Wschodniej jak i w pozostałych regionach wykazywała tendencję wzrostową. Ponadto relatywnie niewielka różnica dzieląca Polskę Wschodnią względem wyników dla kraju była sukcesywnie wytracana. W efekcie dysproporcje pomiędzy wartością wskaźnika dla kraju i Polski Wschodniej były w roku 2014 niewielkie.

Województwa Polski Wschodniej cechowała wyższa niż w przypadku kraju jednorodność. W przypadku żadnego z województw Polski Wschodniej wartość brutto środków trwałych w przeliczeniu na podmiot gospodarczy nie przewyższała przeciętnej dla kraju, a najbliższej względem średniej plasowało się woj. podkarpackie. Jednak wynika to z tego, że trzy województwa w kraju wyraźnie wybijały się pod względem tego wskaźnika. Na tle pozostałych województw Polska Wschodnia wypada przeciętnie. Najślabiej w zestawieniu województw Polski Wschodniej wypadły woj. warmińsko-mazurskie i lubelskie. Należy podkreślić, że w odniesieniu do wszystkich województw regionu w całym analizowanym okresie odnotowano wzrost relatywnej wartości brutto środków trwałych. Wzrost ten był stabilny i nie odznaczał się znacznymi fluktuacjami.

Rysunek 11. Powierzchnia użytkowa mieszkań przypadająca na mieszkańca

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	25,59	26,66
	R_w	4,20	5,54
	S_w	1,57	1,48
2000	$\bar{x}_w$	18,62	19,04
	R_w	3,01	4,01
	S_w	1,10	1,08
2000-2014	$\bar{x}_t$	22,98	23,68
	S_t	2,00	2,21
	V_t	9%	9%

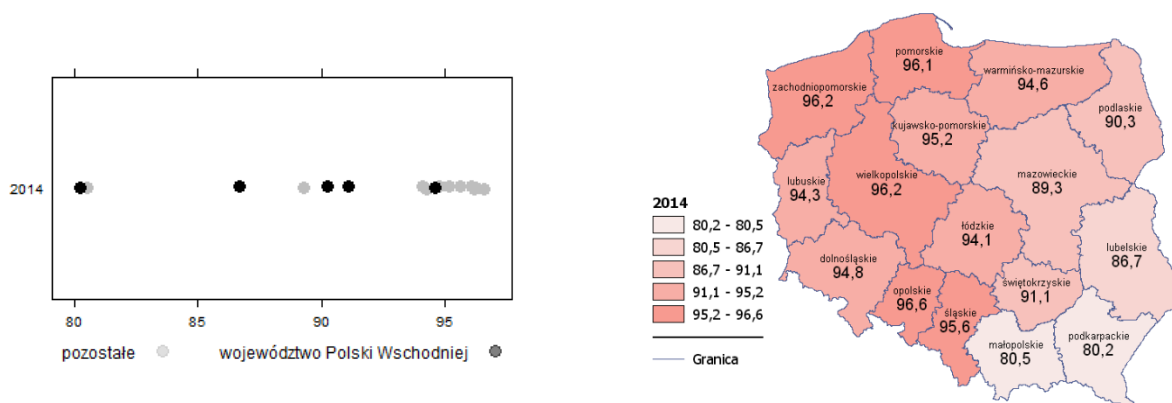
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Powierzchnia mieszkań przypadająca na mieszkańca w Polsce Wschodniej w 2014 roku była nieznacznie niższa od średniej dla Polski. Dwa spośród województw Polski Wschodniej (woj. podlaskie i lubelskie) w całym analizowanym okresie wykroczyły poza średnią dla kraju. Pozostałe trzy województwa znajdowały się poniżej średniej.

W latach 2000-2014 w skali całego kraju obserwowany był nieprzerwany wzrost powierzchni mieszkań przypadającej na mieszkańca. Pomimo tego, iż dynamika wzrostowa zaznaczała się nie tylko w kraju, lecz także w Polsce Wschodniej, to różnica opisująca wartości badanego wskaźnika dla Polski i regionu (w szczególności od roku 2010) zwiększała się.

W całym okresie 2000-2014 pozycje poszczególnych województw Polski Wschodniej nie uległy zmianie. Nieprzerwanie najwyższe wyniki występowały w woj. podlaskim, a najniższe w warmińsko-mazurskim.

Rysunek 12. Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej

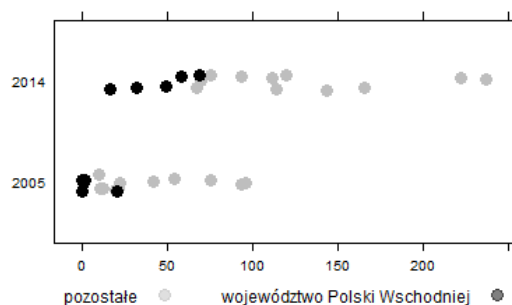
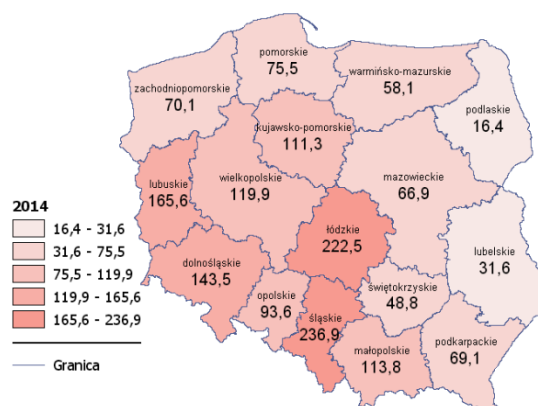
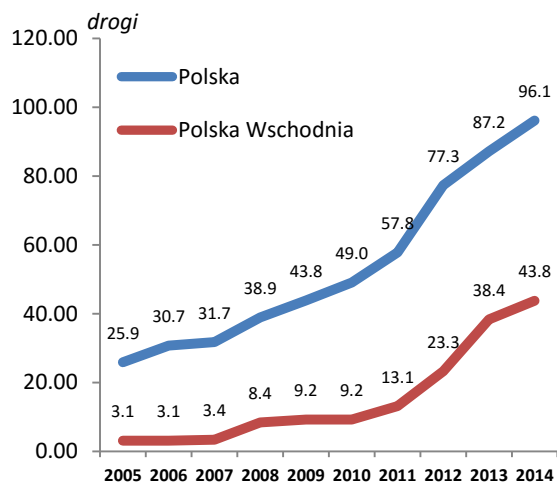

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej w przypadku województw Polski Wschodniej kształtował się poniżej wyników dla kraju i ustępował o 4 punkty proc. średniej dla kraju. Przeciętną dla Polski przewyższało jedynie woj. warmińsko-mazurskie. Natomiast najbardziej zbliżonymi do przeciętnej dla Polski były woj. świętokrzyskie, a następnie woj. podlaskie. Znacznie słabiej pod względem odsetka ludności korzystającej z sieci wodociągowej wypadało woj. lubelskie a zdecydowanie najsłabiej woj. podkarpackie. Najsłabsze z województw od średniej dla kraju dzieliło 11,4 punktu proc., a od wyniku najlepszego w zestawieniu województw Polski Wschodniej woj. warmińsko-mazurskiego aż 14,4 punktu proc.

Komunikacja

Rysunek 13. Drogi ekspresowe i autostrady na 100 km² powierzchni województwa

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	43,75	96,07
	R_w	52,69	220,5
	S_w	18,79	61,34
2005	$\bar{x}_w$	3,08	25,89
	R_w	20,24	95,77
	S_w	7,85	31,65
2005-2014	$\bar{x}_t$	15,49	53,84
	S_t	14,04	23,69
	V_t	91%	44%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W okresie 2005-2014 długość dróg ekspresowych i autostrad na 100 km² powierzchni województwa wzrastała w Polsce Wschodniej, jak i w pozostałych regionach. W przypadku Polski wzrost ten odznaczał się jednak wyższą dynamiką, co w konsekwencji ugruntowało dystans Polski Wschodniej do przeciętnej ogólnopolskiej. W efekcie w roku 2014 wartości opisujące poziom tego wskaźnika dla Polski Wschodniej były ponad dwukrotnie niższe od średniej ogólnokrajowej.

Do roku 2011 województwami Polski Wschodniej o najniższych wartościach wskaźnika były podkarpackie, lubelskie i podlaskie. Na ich tle dominowały warmińsko-mazurskie oraz świętokrzyskie. Od roku 2012 sytuacja uległa zmianie, a największy wzrost relacji dróg ekspresowych i autostrad do powierzchni województwa odnotowano w woj. podkarpackim. Pozostałe trzy województwa w ciągu ostatniego roku nie poprawiły wartości wskaźnika. Efektem zróżnicowania podanych wyników jest sytuacja w której żadne z województw Polski Wschodniej pod względem wartości wskaźnika nie tylko nie przewyższyło średniej dla kraju, lecz nawet (uwzględniając wzrost wartości wskaźnika jaki odnotowało woj. podkarpackie), znacząco się do niej nie zbliżyło.

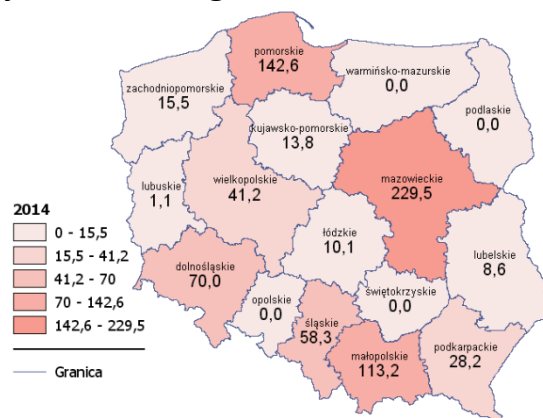
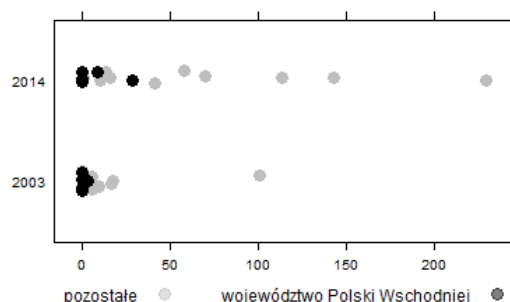
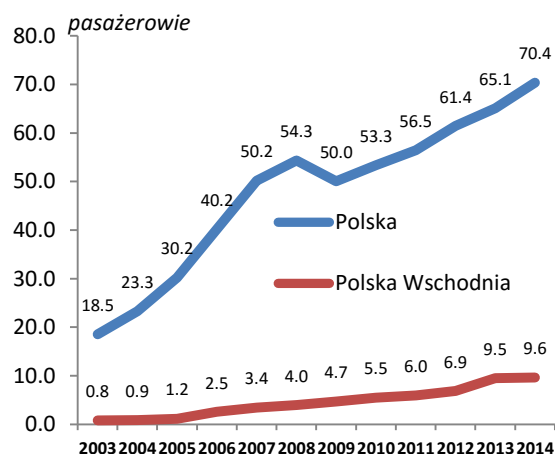
Obserwowane różnice w gęstości sieci drogowej pomiędzy poszczególnymi województwami Polski Wschodniej powodowane są strukturą sieci osadniczej, rozmieszczeniem ludności, jak również gęstością zaludnienia (zob. Płoszaj 2013). Próbę rozwiązania problemu niskiej dostępności transportowej Polski Wschodniej podjęto już w perspektywie finansowej 2007-2013. Efektem tych działań było skierowanie 18,6 mld zł z przeznaczeniem na poprawę stanu infrastruktury drogowej na tym właśnie obszarze (zob. Płoszaj 2013). W rezultacie podjętych działań do użytku oddano 2 263,8 km dróg krajowych, w tym: 701,5 km autostrad oraz 808,1

km dróg ekspresowych. Stanowiło to istotny postęp, tym bardziej, że jeszcze w roku 2011 na terenie Polski Wschodniej nie było ani jednego odcinka drogi autostradowej. W roku 2011 w woj. warmińsko-mazurskim eksploatowano 71,6 km dróg ekspresowych, w woj. świętokrzyskim 54,1 km, a w woj. lubelskim jedynie 4,2 km. W województwach podlaskim i podkarpackim w 2011 roku nie było żadnych użytkowanych dróg ekspresowych (zob. Płoszaj 2013). Dwa lata później w skali kraju w budowie znajdowało się 803,5 km dróg krajowych, z czego 47,25% (tj. 379,9 km) na obszarze Polski Wschodniej. Najwięcej inwestycji prowadzono w woj. podkarpackim (172,4 km), a następnie w województwach: lubelskim (76 km) i podlaskim (65,3 km), a także świętokrzyskim (39,4 km) oraz warmińsko-mazurskim (26,6 km), (zob. Płoszaj 2013).

Sieć miejska w makroregionie Polski Wschodniej jest słabiej rozwinięta w porównaniu z innymi regionami kraju, co jest w znacznej mierze wynikiem historycznych procesów urbanizacji, która na ziemiach polskich przebiegała z zachodu na wschód. Poza stolicami województw (por. niżej) w makroregionie w zasadzie nie ma większych miast. Jedynym ośrodkiem miejskim niebędącym stolicą województwa i liczącym ponad 100 tys. mieszkańców jest Elbląg (124 tys. mieszkańców), położony w północno-zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, i ze względu na przestrzenną bliskość ciężący ku Trójmiastu. W pozostałych regionach kolejne miasta pod względem liczby mieszkańców po stolicach wojewódzkimi mają 60-70 tys. mieszkańców (z tych miast najludniejszy jest położony w świętokrzyskim Ostrowiec Świętokrzyski – 74 tys. mieszkańców). Stosunkowa mała liczba ludności, połączona dodatkowo z peryferyjnym położeniem, sprawia że potencjał rozwojowy tych ośrodków jest relatywnie mały. Miasta te jedynie w ograniczonym stopniu mogą pełnić rolę subregionalnych ośrodków rozwojowych.

O pozycji miast w Polsce Wschodniej, także miast średnich i małych, świadczy niski współczynnik urbanizacji. W 2011 r. nieco mniej niż połowa ludności Polski Wschodniej mieszkała w miastach (49,3%) – średnia krajowa była o ponad 11 pkt. proc. wyższa i wynosiła 60,8%. Przy czym w podlaskim i warmińsko-mazurskim współczynnik urbanizacji był zbliżony do średniej krajowej (odpowiednio: 60,3% oraz 59,4%). W pozostałych województwach Polski Wschodniej ludność miejska stanowi zdecydowanie mniej niż połowę mieszkańców (lubelskie: 46,5%, świętokrzyskie: 45,1%, podkarpackie: 41,4%) (Płoszaj 2013, s. 17).

Rysunek 14. Przyloty i odloty do ludności ogółem

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	9,62	70,38
	R_w	28,23	229,46
	S_w	10,95	63,09
2003	$\bar{x}_w$	0,82	18,50
	R_w	3,20	100,61
	S_w	1,28	23,93
2003-2014	$\bar{x}_t$	4,58	47,78
	S_t	2,93	15,77
	V_t	64%	33%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W Polsce ruch pasażerów w portach lotniczych charakteryzuje się tendencją wzrostową (za wyjątkiem spadku w roku 2009). Tendencja taka występuje również w województwach Polski Wschodniej. Niemniej jednak pomimo wzrostu wartości analizowanego wskaźnika, w Polsce Wschodniej jest wyraźnie niższa niż średnia dla kraju.

Niestety pod względem tej (słabej) tendencji wzrostowej województwa Polski Wschodniej są jednorodne. Dystans Polski Wschodniej do średniej dla kraju jest bardzo duży i ustawicznie się zwiększa. Wśród województw Polski Wschodniej najlepiej wypada podkarpackie (które przyczynia się do wzrostowej dynamiki wartości wskaźnika dla Polski Wschodniej), a najsłabsze wyniki odnotowuje się w lubelskim (które nie tylko nie poprawiło analizowanego wskaźnika, lecz w roku 2014 obniżyło jego wartość w stosunku do roku poprzedniego).

Także sieć kolejowa jest w Polsce Wschodniej gorzej rozwinięta niż w innych częściach kraju. W makroregionie w 2011 r. na 100 km² przypadało 4,8 km linii kolejowych, natomiast średnia krajowa wynosiła 6,5 km na 100 km². Makroregion był jednak w tym aspekcie bardzo zróżnicowany wewnętrznie. W woj. lubelskim i podlaskim gęstość linii kolejowych należała do najniższych w kraju. W woj. warmińsko-mazurskim i podkarpackim sytuacja była nieco lepsza niż średnia makroregionalna, natomiast świętokrzyskie osiągnęło wynik zbliżony do średniej krajowej. Relatywnie słaby rozwój infrastruktury kolejowej w Polsce Wschodniej ma głębokie historyczne korzenie sięgające czasów przed drugą wojną światową i jest widoczny zwłaszcza w porównaniu z najlepiej rozwiniętymi pod tym względem województwami (śląskie: 17,4, opolskie: 9,2, dolnośląskie: 8,9, małopolskie 7,4 km na 100 km²) (Płoszaj 2013, s. 15).

Wnioski z obszaru środowiska

Badany rok 2014 w przypadku Polski Wschodniej charakteryzował mniejszym niż średnio w Polsce udziałem odpadów poddanych odzyskowi w ilości odpadów wytworzonych w ciągu roku. Nakreślona sytuacja nie była jednak w równym stopniu powodowana przez wszystkie województwa w regionie. Zdecydowanie największym udziałem odpadów poddanych odzyskowi charakteryzowało się woj. podlaskie, a najmniejszym (niższym od średniej dla kraju), woj. lubelskie. Polska Wschodnia pod względem wartości badanego wskaźnika była najbardziej zbliżona do woj. kujawsko-pomorskiego i woj. zachodniopomorskiego. Natomiast niekwestionowanym liderem w skali kraju pozostaje sąsiadujące z Polską Wschodnią woj. małopolskie, które pod względem odpadów poddanych odzyskowi blisko trzykrotnie przewyższało wynik dla kraju oraz ponad czterokrotnie rezultat dla Polski Wschodniej. Równocześnie podkreślić należy bardzo silne międzywojewódzkie zróżnicowanie badanego wskaźnika. Dystans pomiędzy najlepiej wypadającym woj. małopolskim a najsłabszym woj. lubelskim wyniósł blisko 57 punktów proc. dowodząc silnych dysproporcji obserwowanych w przekroju ogółu województw w kraju.

Polska Wschodnia odznaczała się większym niż Polska odsetkiem zatrzymanych zanieczyszczeń gazowych i pyłowych, niemniej jednak przewaga ta na przestrzeni badanego okresu uległa obniżeniu. Co więcej Polska Wschodnia była pod względem zatrzymanych zanieczyszczeń niejednorodna. Punktem zwrotnym był spadek wartości wskaźnika w roku 2007. W jego efekcie wartość wskaźnika dla Polski Wschodniej w ostatnim roku była niższa od wartości z roku bazowego. Województwem, które za wyjątkiem roku 2011 przewyższało średnią dla kraju było świętokrzyskie. Za pogorszenie wyniku Polski Wschodniej w stosunku do średniej dla kraju odpowiadało woj. lubelskie, w którym od 2007 roku zmniejszył się udział zatrzymanych zanieczyszczeń gazowych i pyłowych. Warto w tym miejscu także pomimo, iż Polska Wschodnia charakteryzuje się stosunkowo korzystną sytuacją pod względem emisji zanieczyszczeń powietrza, to infrastruktura ochrony środowiska w regionie jest słabiej rozwinięta niż przeciętnie w kraju (zob. Płoszaj 2013).

Pod względem powierzchni parków narodowych i rezerwatów przyrody Polska Wschodnia znacząco przewyższała wyniki dla kraju. Dodatkowo wskaźnik w Polsce Wschodniej w latach 2006-2014 zwiększył się podczas gdy średnio w Polsce odnotowano spadek jego wartości. W całym badanym okresie średnią dla kraju znacząco przewyższały wskaźniki dla woj. podlaskiego oraz podkarpackiego. Pozostałe trzy województwa plasowały się nieznacznie poniżej średniej ogólnopolskiej. Środowisko naturalne jest niewątpliwie wartościowym zasobem regionu jednakże wobec braku rozwiniętych produktów turystycznych jedynie w nieznacznym stopniu przekłada się ono na rozwój sektora turystycznego (zob. Kozak 2011).

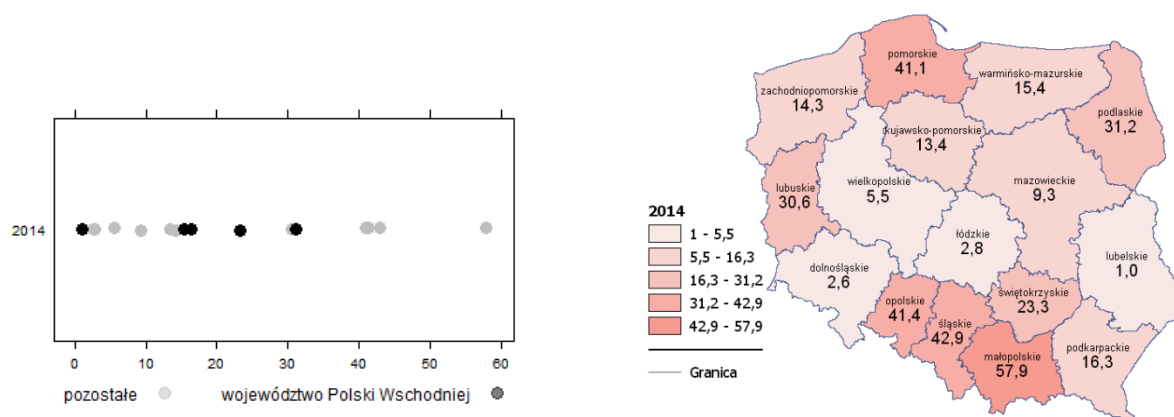
Według kryterium liczby turystów zagranicznych korzystających z noclegów w relacji do powierzchni województwa Polska Wschodnia w latach 2005-2014 ustępowała średniej dla kraju. Z uwagi na wyższą dynamikę z jaką po 2009 roku rosła wartość wskaźnika dla całej Polski, dystans Polski Wschodniej do ogółu województw w kraju uległ zwiększeniu. Żadne z województw regionu nie przewyższyło w badanym okresie średniej dla kraju. Za wzrost wartości wskaźnika dla Polski Wschodniej odpowiadało przede wszystkim woj. podlaskie i podkarpackie. W tym samym czasie dystans do średniej dla Polski w największym stopniu powiększyło woj. warmińsko-mazurskie. Przyczyn stosunkowo słabego rozwoju turystyki i niewielkiej (z niewieloma wyjątkami) – jej roli w Polsce Wschodniej należy upatrywać w kilku płaszczyznach. Pierwszą z przyczyn jest narastający rozdźwięk pomiędzy rozumieniem turystyki w skali globalnej a dominującym podejściem do turystyki w regionach (nie tylko) Polski Wschodniej. Kolejne przyczyny to niski poziom rozwoju i zacofanie strukturalne (skutkujące niskim PKB), oraz konkurencja na rynku światowym. Oferta turystyczna

województw Polski Wschodniej nie może ustępować ofercie zagranicznej, szczególnie w ujęciu relacji jakość – cena. Nie bez znaczenia pozostaje również dystans większości obszarów Polski Wschodniej od największych polskich metropolii, generujących większość ruchu turystycznego w kraju (zob. Kozak 2011).

Środowisko

Ochrona środowiska

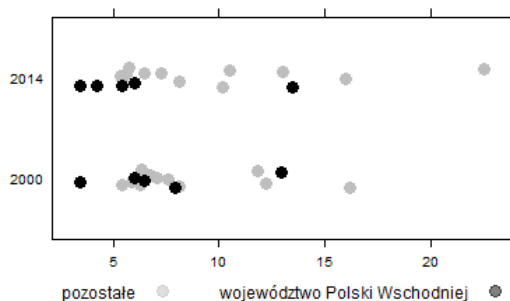
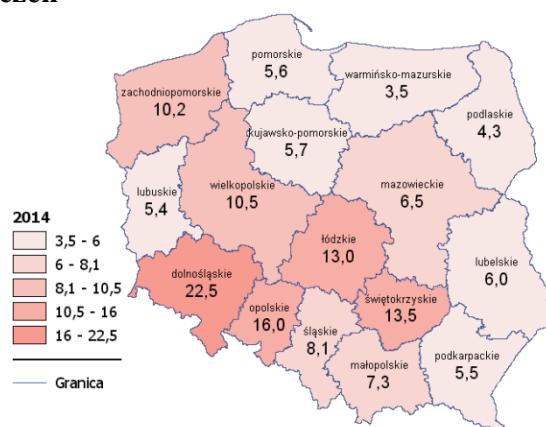
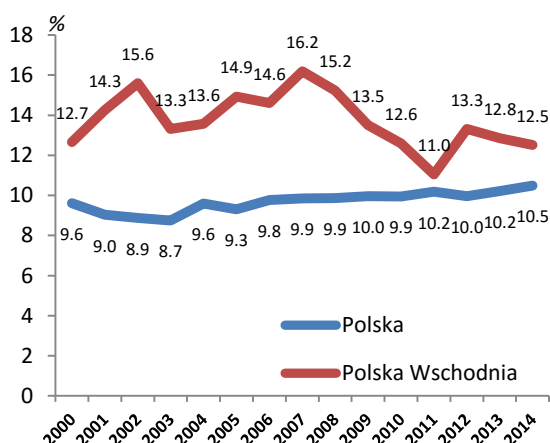
Rysunek 15. Udział odpadów odzyskanych w wytworzonych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2014 roku województwa Polski Wschodniej odznaczały się mniejszym niż Polska udziałem odpadów poddanych odzyskowi w ilości odpadów wytworzonych w ciągu roku. Poszczególne województwa Polski Wschodniej różniły się znacząco wartościami wskaźnika odpadów poddanych odzyskowi. Wyniki lepsze od średniej dla kraju uzyskało woj. podlaskie a także woj. świętokrzyskie. Zdecydowanie najslabiej wypadło natomiast woj. lubelskie, które w stosunku do średniej dla kraju dzielił dystans 20 punktów proc., a względem najlepszego na tle Polski Wschodniej woj. podlaskiego aż 30,2 punktu proc.

Rysunek 16. Udział zatrzymanych zanieczyszczeń gazowych i pyłowych w emisji tych zanieczyszczeń

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	12,5	10,5
	R_w	10,0	19,1
	s_w	3,6	4,9
2000	$\bar{x}_w$	12,7	9,6
	R_w	9,5	12,7
	s_w	3,1	3,3
2000-2014	$\bar{x}_t$	13,7	9,7
	s_t	1,3	0,5
	V_t	9,7%	5,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

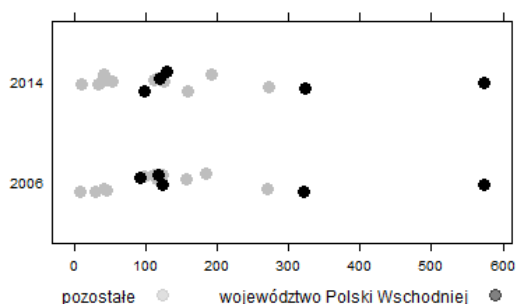
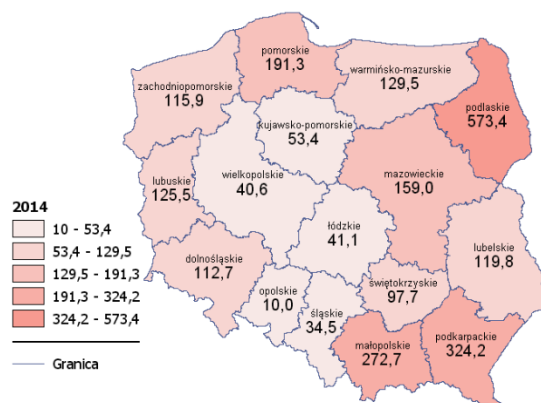
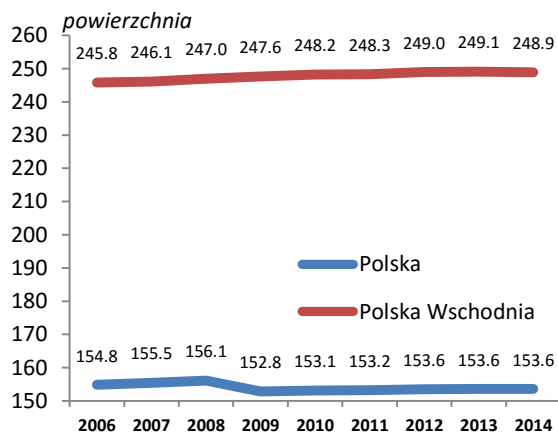
W całym badanym okresie Polska Wschodnia odznaczała się większym niż Polska udziałem zatrzymanych zanieczyszczeń gazowych i pyłowych. Przewaga ta była w 2014 r. znacznie mniejsza niż w roku 2007, w latach 2008-2011 wskaźnik ten uległ bowiem znaczącemu obniżeniu.

Sytuacja w poszczególnych województwach Polski Wschodniej była zróżnicowana. W całym badanym okresie poza rokiem 2011, woj. świętokrzyskie przewyższało średnią dla kraju. Pozostałe województwa plasowały się w całym badanym okresie poniżej średniej dla kraju.

Za pogorszenie wyniku Polski Wschodniej w stosunku do średniej dla Polski odpowiada w głównej mierze woj. lubelskie, a w nieco mniejszym stopniu podkarpackie. W woj. lubelskim wskaźnik ten obniżył się w 2007 r., a w woj. podkarpackim w 2012 r., niemalże powrócił do poziomu z roku 2009.

Turystyka

Rysunek 17. Powierzchnia parków narodowych i rezerwatów przyrody w km² na 10 tys. km² powierzchni województwa

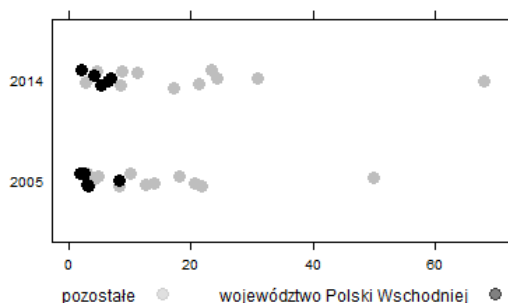
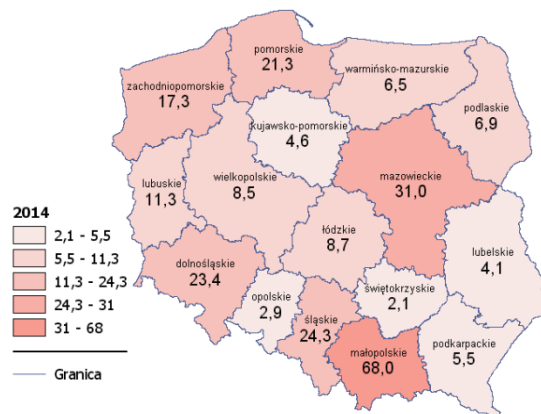
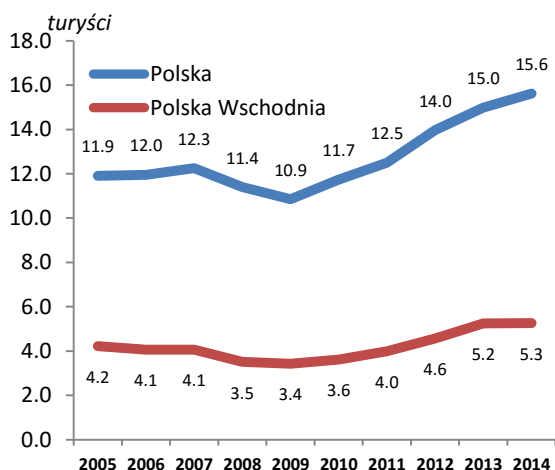
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	248,9	153,6
	R_w	475,7	563,5
	S_w	181,5	136,9
2006	$\bar{x}_w$	245,8	154,8
	R_w	481,2	564,6
	S_w	183,2	135,1
2006-2014	$\bar{x}_t$	247,8	154,0
	S_t	1,2	1,1
	V_t	0,5%	0,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Pod względem powierzchni parków narodowych i rezerwatów przyrody wyniki dla Polski Wschodniej przewyższały te dla kraju. Co więcej w przypadku Polski Wschodniej wskaźnik ten na przestrzeni lat 2006-2014 wzrósł, podczas gdy w przypadku całej Polski wykazywał on spadek. Szczególnie silnie zaznaczył się on w latach 2008-2009. W efekcie, pomimo obserwowanego w późniejszych latach wzrostu nie powrócił już do poziomu wyjściowego z roku 2006.

Województwa Polski Wschodniej odznaczały się niższą homogenicznością niż Polska. W całym badanym okresie średnią dla kraju znacząco przewyższały woj. podlaskie oraz podkarpackie. Natomiast pozostałe trzy województwa pod względem wskaźnika plasowały się nieznacznie poniżej średniej ogólnopolskiej.

Rysunek 18. Turyści zagraniczni korzystający z noclegów do powierzchni województwa

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	5,3	15,6
	R_w	4,9	65,9
	S_w	1,8	16,1
2005	$\bar{x}_w$	4,2	11,9
	R_w	6,4	48,0
	S_w	2,3	11,8
2005-2014	$\bar{x}_t$	4,2	12,7
	s_t	0,6	1,5
	V_t	14,7%	11,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Pod względem liczby turystów zagranicznych korzystających z noclegów w relacji do ogólnej powierzchni województwa, wyniki dla Polski Wschodniej w całym analizowanym okresie były znacznie niższe niż przeciętnie w kraju. Po spadku w latach 2008-2009 nastąpił trwający do końca okresu wzrost. Niemniej jednak z uwagi na wyższą dynamikę z jaką zmiany te następowały w pozostałych regionach Polski, notuje się wzrost różnicy pomiędzy wynikami dla Polski Wschodniej, a przeciętnymi wynikami dla kraju. Polska Wschodnia nie wykorzystuje w odpowiednim stopniu posiadanych walorów przyrodniczych, w szczególności w aspekcie rozwoju turystyki. Uwagę zwraca potrzeba większej koncentracji działań rozwojowych w tym obszarze na największych ośrodkach turystyki w regionie, a także budowa zintegrowanych produktów turystycznych łączących walory krajoznawstwa i klimatu. Dla pełniejszego wykorzystania walorów przyrody istotna jest także odpowiednio skonstruowana promocja uwzględniająca produkty dedykowane konkretnym adresatom, o odpowiedniej jakości adekwatnej do ceny. Potencjał przyrodniczy stanowi także niezagospodarowany obszar dla przedsięwzięć innowacyjnych w regionie takich jak enoturystyka, czy turystyka etniczna. Łącząc przedstawione aspekty z możliwościami podejmowania w regionie wszelkich form aktywności ukierunkowanej prozdrowotnie – Polska Wschodnia jawi się w kategoriach wciąż nie spożytkowanego potencjału.

Polska Wschodnia na tle kraju odznaczała się znacznie wyższą homogenicznością. Żadne z województw Polski Wschodniej w całym analizowanym okresie nie przewyższyło średniej dla kraju. Za wzrost wartości wskaźnika dla Polski Wschodniej odpowiadało przede wszystkim woj. podlaskie, w którym odnotowano największą dynamikę przyrostu liczby turystów zagranicznych. Do tego wzrostu, choć w znacznie mniejszym stopniu, przyczyniło się woj. podkarpackie. W tym samym czasie w największym stopniu dystans do średniej dla Polski powiększyło woj. warmińsko-mazurskie.

Wnioski z obszaru rynku

Dochód rozporządzalny na osobę w województwach Polski Wschodniej kształtował się na poziomie znacznie niższym niż średnia dla Polski. Pomimo obserwowanego trendu wzrostowego dystans Polski Wschodniej do kraju uległ powiększeniu. Pod tym względem Polska Wschodnia jest stosunkowo jednorodna. W latach 2003-2011 żadne z województw Polski Wschodniej nie przewyższyło pod względem dochodu rozporządzalnego średniej dla kraju. Najbliżej średniej znajdowało się woj. świętokrzyskie, a najdalej podkarpackie, w którym poczynając od roku 2009 odnotowuje się najsłabszą dynamikę wzrostową spośród województw Polski Wschodniej. Niższe dochody ludności województw Polski Wschodniej zmniejszają popyt wewnętrzny, a także przez to atrakcyjność rynku pracy w regionie. Efektem jest m.in. odpływ migracyjny do lepiej rozwiniętych regionów i krajów (zob. Płoszaj 2013).

Pod względem PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej Polska Wschodnia ustępowała znacząco wynikom dla kraju. Szybszy przyrost wskaźnika dla Polski w badanym okresie dodatkowo powiększył ten dystans. Za wyjątkiem roku bazowego, najlepszym wśród województw Polski Wschodniej było woj. świętokrzyskie, a najsłabszymi – lubelskie oraz podkarpackie. Przedstawione statystyki korespondują z faktem, że w latach 2002-2009 udział regionu Polski Wschodniej w PKB dla kraju uległ zmniejszeniu. Niekorzystna sytuacja demograficzna i związane z nią kurczenie się zasobów pracy sprawiają, że w przypadku braku działań skutecznie dynamizujących procesy rozwojowe trend ten utrzyma się do 2020 roku (zob. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013).

Pozycja konkurencyjna poszczególnych województw Polski silnie wiąże się z ich pozycją rozwojową wyrażaną za pośrednictwem PKB *per capita* według parytetu siły nabywczej. Niższa konkurencyjność jest tożsama z niższym poziomem rozwoju. Potwierdza to wartość PKB *per capita*, która w przypadku województw Polski Wschodniej w 2009 roku stanowiła zaledwie 44% średniej dla całej UE (przy uwzględnieniu parytetu siły nabywczej poszczególnych walut narodowych). W rezultacie wszystkie województwa Polski Wschodniej znajdują się wśród dwudziestu najbiedniejszych regionów UE (zob. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013).

Zaludnienie plasowało Polskę Wschodnią w badanym okresie poniżej średniej dla kraju. Ponadto na koniec 2014 roku dystans Polski Wschodniej do całego kraju był nieznacznie wyższy niż w roku bazowym. Najwyżej w zestawieniu uplasowało się woj. podkarpackie, które tylko nieznacznie ustępowało średniej dla kraju, najsłabiej wypadły natomiast woj. podlaskie oraz woj. warmińsko-mazurskie. Przedstawione statystyki dodatkowo potęguje fakt, iż wszystkie województwa w regionie cechowało ujemne saldo migracji wewnętrznych na pobyt czasowy. Ujemnym saldem zaznaczyły się także migracje na pobyt stały. Całości obrazu dopełnia rozproszenie sieci osadniczej, niski stopień urbanizacji oraz brak spójności wewnętrznej województw Polski Wschodniej. Stosunkowo niewielkie zaludnienie regionu w połączeniu z migracjami oraz negatywną sytuacją demograficzną wpłynie negatywnie na jakość zasobów pracy, potęgując w ten sposób dyspersję regionu względem kraju.

Z punktu widzenia struktury podmiotów gospodarczych Polska Wschodnia przewyższa kraj pod względem udziału podmiotów z sekcji A, C oraz Q, natomiast ustępuje Polsce pod względem sekcji J, L oraz M. Region Polski Wschodniej cechuje przestarzała struktura gospodarki obciążona wysokim zatrudnieniem w mało wydajnym rolnictwie. Jednocześnie Polska Wschodnia ustępuje pozostałym województwom kraju w takich aspektach funkcjonowania gospodarki jak komunikacja, działalność techniczna i naukowa. W efekcie niższy potencjał rozwojowy jest dodatkowo deprecjonowany przez strukturę regionalnej gospodarki.

Udział liczby pracujących w sekcjach od K do N według PKD plasuje Polskę Wschodnią poniżej średniej ogólnopolskiej, a w badanym okresie dystans ten nieznacznie się zwiększył. Wśród województw Polski Wschodniej uwagę zwraca warmińsko-mazurskie, w którym udział badanych sekcji w badanym okresie znacząco się zmniejszył.

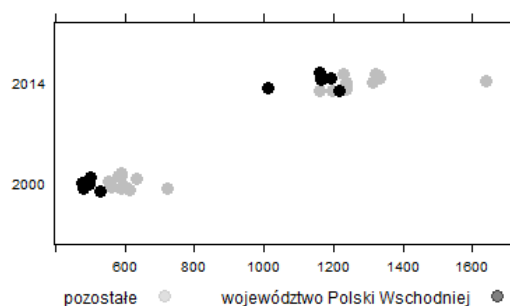
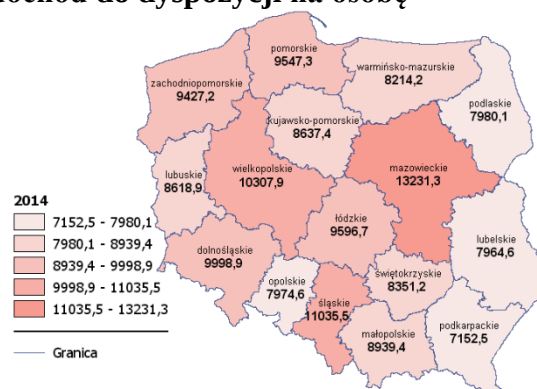
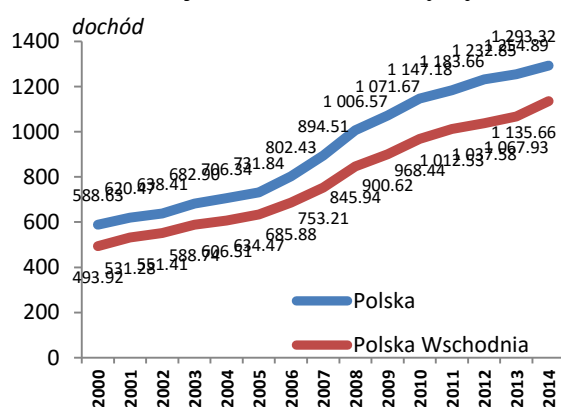
Udział wartości dodanej w sekcjach od K do N klasyfikacji PKD umiejscawia Polskę Wschodnią poniżej średniej krajowej. W całym badanym okresie udział wartości dodanej w tych sekcjach zmniejszał. Spadek ten w Polsce Wschodniej był jednakże silniejszy niż przeciętnie w kraju. Wyrafinowanie biznesowe (z ang. *business sophistication*), opisujące zdolność firm do reagowania na działania konkurencji stawia Polskę Wschodnią w niekorzystnym świetle. Powołane sekcje stanowią wykładnik potencjału innowacyjności w regionie. To one skupiają bowiem przedsiębiorstwa generujące nowe technologie, nowatorskie produkty i rozwiązania. Analiza obu wymienionych wskaźników pozwala sądzić, że przedsiębiorstwa działające na terenie województw Polski Wschodniej nie tylko odznaczają się niższym potencjałem, lecz także (z uwagi na strukturę gospodarki w regionie), słabszą możliwością reagowania na presję ze strony konkurencji.

Pod względem kryterium liczby przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym w przeliczeniu na 1000 przedsiębiorstw Polska Wschodnia nie tylko ustępowała wynikom dla całego kraju, lecz wręcz powiększała ten dystans. Polska Wschodnia odznaczała się wysoką homogenicznością, a międzywojewódzkie zróżnicowanie wartości wskaźnika uległo w badanym okresie zmniejszeniu. Żadne z województw Polski Wschodniej nie przewyższyło średniej dla kraju, natomiast za wzrost wskaźnika dla całej Polski Wschodniej odpowiadają woj. podkarpackie i lubelskie, które jako jedyne w regionie odznaczały się dodatnim tempem zmian relatywnej liczby przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym. Fakt ten jest szczególnie niepokojący, gdyż bezpośrednie inwestycje zagraniczne mogą stanowić impuls przełamujący bariery rozwoju innowacyjności gospodarek Polski Wschodniej. Przepływom kapitału towarzyszy transfer, technologii, know-how, systemów zarządzania oraz kapitału intelektualnego. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne odznaczają się tym samym szerszym oddziaływaniem, nie ograniczającym się wyłącznie do przepływów finansowych. Mając na uwadze przedstawioną argumentację wyniki dla Polski Wschodniej zdają się szczególnie niepokoić (zob. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013).

Rynek

Rozmiar rynku

Rysunek 19. Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji na osobę

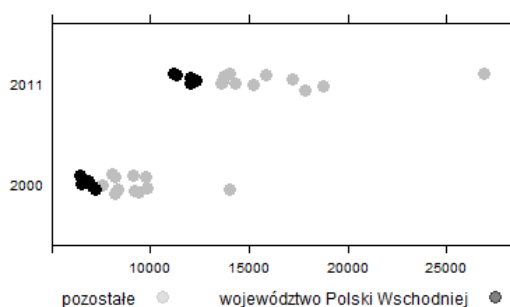
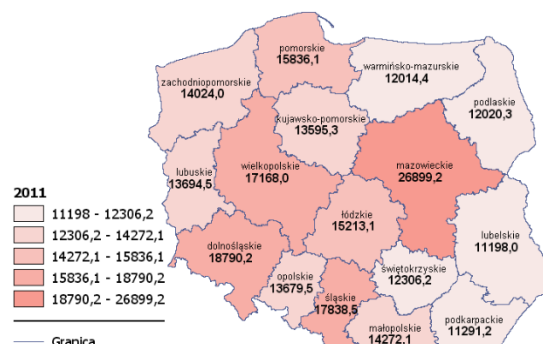
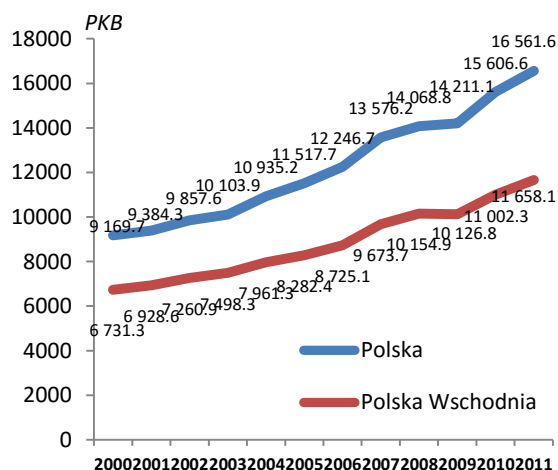
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	1135,66	1293,32
	R_w	205,58	629,05
	S_w	72,32	128,14
2000	$\bar{x}_w$	493,92	588,63
	R_w	52,74	247,18
	S_w	18,91	61,63
2000-2014	$\bar{x}_t$	787,61	923,71
	s_t	212,41	249,18
	V_t	26,97%	26,98%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Dochód rozporządzalny na osobę w województwach Polski Wschodniej kształtował się w całym analizowanym okresie znacznie poniżej średniej ogólnopolskiej. Pomimo obserwowanego trendu wzrostowego badanego wskaźnika dystans Polski Wschodniej do kraju, nie tylko nie uległ zmniejszeniu, lecz wzrósł.

Polska Wschodnia jest bardziej homogeniczna pod względem badanego wskaźnika niż kraj jako całość. W skali badanego okresu, żadne z województw Polski Wschodniej nie przewyższyło średniej dla kraju. Najbliżej średniej ogólnopolskiej znajdowało się woj. świętokrzyskie, a najdalej podkarpackie. Jednocześnie poczynając od roku 2009 w przypadku woj. podkarpackiego odnotowuje się nieznacznie słabszą dynamikę wzrostową dochodów niż w pozostałych województwach Polski Wschodniej.

Rysunek 20. PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej

		Polska Wschodnia	Polska
2011	$\bar{x}_w$	11 658,1	16 561,6
	R_w	1 108,2	15 701,2
	s_w	439,6	3 788,3
2000	$\bar{x}_w$	6 731,3	9 169,7
	R_w	778,0	7 589,6
	s_w	308,4	1 800,6
2000-2011	$\bar{x}_t$	8 833,7	12 269,9
	s_t	1 586,0	2 398,9
	V_t	18,0%	19,6%

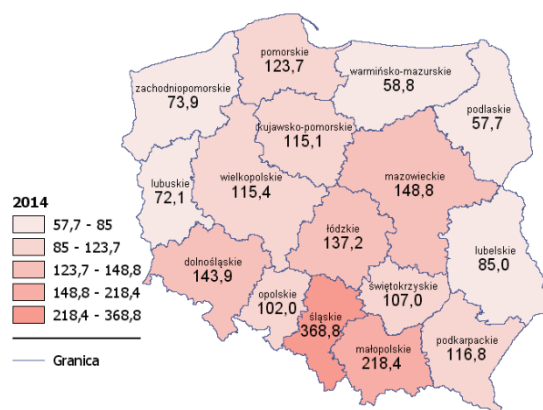
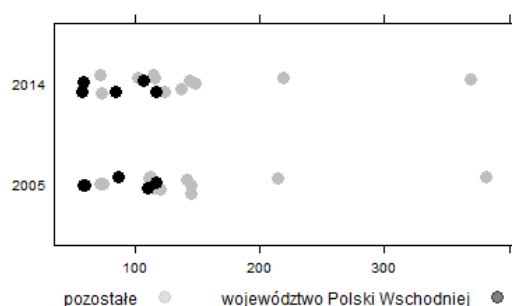
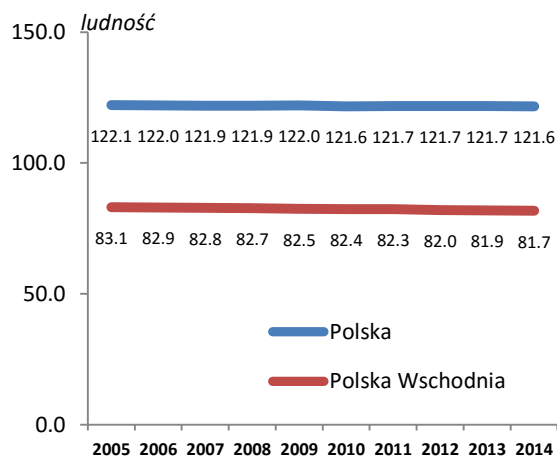
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Według kryterium PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej w całym badanym okresie Polska Wschodnia ustępowała w sposób znaczący przeciętnej krajowej. Dodatkowo na przestrzeni lat 2000-2011 pomimo trendu wzrostowego dystans Polski Wschodniej do kraju uległ powiększeniu.

Pomimo, iż w roku 2011 województwa Polski Wschodniej różniły się względem siebie bardziej niż w roku 2000, to zróżnicowanie to było mniejsze niż w przypadku ogółu województw w kraju. Polska Wschodnia odznaczała się mniejszą zmiennością analizowanego wskaźnika w skali całego badanego okresu. Za wyjątkiem roku bazowego, najlepszym wśród ogółu województw Polski Wschodniej, było woj. świętokrzyskie, a najslabiej na tym tle wypadły woj. lubelskie i podkarpackie.

Pozycja konkurencyjna regionów silnie koreluje z ich pozycją rozwojową, charakteryzowaną przez wielkość Produktu Krajowego Brutto na mieszkańca (PKB per capita): im niższy poziom syntetycznej regionalnej konkurencyjności, tym niższy poziom rozwoju. W 2009 r. PKB per capita wypracowany w makroregionie Polski Wschodniej stanowił zaledwie 44% średniej unijnej. W latach 2002–2009 dystans makroregionu do średniej UE-27 zmniejszył się, m.in. ze względu na wolniejszą dynamikę rozwoju większości krajów unijnych, co wskazuje na zachodzący proces konwergencji. Niemniej jednak wszystkie województwa Polski Wschodniej nadal znajdują się wśród dwudziestu najbiedniejszych regionów Unii (NUTS-2) (zob. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013, s. 19).

Rysunek 21. Zaludnienie

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	81,7	121,6
	R_w	59,0	311,0
	S_w	24,2	73,4
2005	$\bar{x}_w$	83,1	122,1
	R_w	58,5	322,2
	S_w	24,5	75,3
2005-2014	$\bar{x}_t$	82,4	121,8
	S_t	0,4	0,2
	V_t	0,5%	0,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Pod względem zaludnienia Polska Wschodnia ustępuje średniej dla kraju. To kryterium opisujące potencjalny rozmiar rynku wewnętrznego na koniec 2014 roku dystans ten był nawet nieznacznie wyższy niż w roku 2005. O ile zróżnicowanie województw pod względem wartości analizowanego wskaźnika w skali kraju w 2014 roku uległo nieznacznej redukcji względem roku 2005, o tyle w przypadku Polski Wschodniej zróżnicowanie to nieznacznie zwiększyło się. Na mapie zmian zaludnienia wyraźnie przebiegają się dwa zjawiska. Pierwsze z nich dotyczy suburbanizacji występującej w obszarach funkcjonalnych miast wojewódzkich. Natomiast drugie zjawisko odnosi się do depopulacji objawiającej się szczególnie silnie na terenach województw lubelskiego, podlaskiego i świętokrzyskiego, a także na północy woj. warmińsko-mazurskiego przy granicy z obwodem kaliningradzkim (por. Płoszaj 2013). Dodatkowo przedstawiony obraz dopełniany jest przez migracje oraz bardzo niski przyrost naturalny. Ubytek liczby ludności połączony jest ze starzeniem się populacji. Koncentracja wskazanych negatywnych zjawisk demograficznych występuje w szczególności w woj. podlaskim, południowo-wschodniej części woj. lubelskiego oraz niektórych powiatach woj. świętokrzyskiego (zob. Miszczuk i in. 2010).

Województwa Polski Wschodniej według badanego kryterium były bardziej homogeniczne niż Polska. Żadne województwo Polski Wschodniej nie przekroczyło średniej dla kraju. Najwyżej w zestawieniu analizowanego wskaźnika uplasowało się woj. podkarpackie, które nieznacznie ustępowało średniej dla kraju. Natomiast najsłabiej wypadły woj. podlaskie oraz warmińsko-mazurskie, w przypadku których dystans dla kraju był największy.

Pod względem rozwoju przedsiębiorczości Polska Wschodnia wyraźnie odstaje od polskiego standardu. W 2010 na 1000 mieszkańców makroregionu przypadało jedynie 34,7 aktywnych przedsiębiorstw. W tym samym czasie średnia krajowa była znacząco wyższa i wynosiła 44,8. Najsłabszy wynik zanotowały podkarpackie, lubelskie i podlaskie – w tych województwach

wskaźnik przedsiębiorczości jest najniższy w kraju. Jedynie nieco lepszą sytuację miały świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie (Płoszaj 2013, s. 31).

Struktura rynku

Tabela 1. Struktura podmiotów gospodarczych według sekcji PKD w 2014 r.

Sekcja PKD	Polska Wschodnia	Polska
A - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	2,52%	1,84%
B - Górnictwo i wydobywanie	0,14%	0,11%
C - Przetwórstwo przemysłowe	8,67%	9,02%
D - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	0,18%	0,20%
E - Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	0,36%	0,34%
F - Budownictwo	12,22%	11,64%
G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	27,06%	25,99%
H - Transport i gospodarka magazynowa	6,51%	6,15%
I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	2,71%	3,12%
J - Informacja i komunikacja	2,07%	3,01%
K - Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	2,93%	3,12%
L - Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	4,02%	5,45%
M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	7,73%	9,40%
N - Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	2,34%	2,84%
O - Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	1,19%	0,66%
P - Edukacja	3,98%	3,54%
Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	5,95%	5,32%
R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	1,94%	1,77%
S i T - Pozostała działalność usługowa; Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	7,48%	6,47%
U - Organizacje i zespoły eksterytorialne	0,00%	0,01%
Suma	100%	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W strukturze podmiotów gospodarczych według klasyfikacji PKD w województwach Polski Wschodniej dominowały następujące sekcje: G (handel hurtowy i detaliczny), F (budownictwo), C (przetwórstwo przemysłowe), M (działalność profesjonalna, naukowa i techniczna), a następnie S i T (pozostała działalność usługowa). Przeciętnie w kraju te same sekcje mają największy udział. W przypadku sekcji G, F oraz S i T Polska Wschodnia przewyższa średnią krajową, zaś pod względem sekcji C oraz M ustępuje średniej krajowej. Co więcej sekcję M cechuje największy dystans Polski Wschodniej do całego kraju.

Sekcjami o nieco mniejszym udziale w strukturze PKD (według kryterium ich procentowego udziału w łącznej liczbie przedsiębiorstw), które w Polsce Wschodniej dominują nad średnią dla kraju są sekcje: H (transport i gospodarka magazynowa), Q (opieka zdrowotna i pomoc społeczna), P (edukacja), A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), R (działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją) oraz O (administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne).

Województwa Polski Wschodniej najbliższej średniej ogólnopolskiej plasują następujące sekcje: D (wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę

i powietrze do układów klimatyzacyjnych), U (organizacje i zespoły eksterytorialne), E (dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją), a także B (górnictwo i wydobywanie).

Natomiast niższy udział niż przeciętnie w kraju (obok sekcji M) w Polsce Wschodniej mają następujące sekcje: L (działalność związana z obsługą rynku nieruchomości), J (informacja i komunikacja), N (działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca), I (działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi), a także powołaną wyżej sekcję C (przetwórstwo przemysłowe) oraz sekcję K (działalność finansowa i ubezpieczeniowa).

Znaczący udział rolnictwa w zatrudnieniu w regionie świadczy o przestarzałej strukturze gospodarki województw Polski Wschodniej. Duże zatrudnienie w rolnictwie, przy jednocześnie stosunkowo małej wartości dodanej brutto w tym sektorze gospodarki, szczególnie w zestawieniu z istotną skalą zatrudnienia, przekłada się na nieefektywne wykorzystanie zasobów pracy oraz jej niższą wydajność. W 2011 roku 22,7% pracujących w regionie zatrudnionych było w rolnictwie (włączając w to leśnictwo) a wytworzona przez rolnictwo wartość dodana brutto wyniosła jedynie 6,3% (zob. Płoszaj 2013). Rolnictwo (uwzględniając leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) w regionie było w 2010 roku o 28,5% mniej wydajne niż przeciętnie w kraju. Dla przykładu poziom wydajności pracy w przemyśle był o 17,1% niższy od średniej krajowej, w handlu, naprawie pojazdów samochodowych, transporcie i gospodarce magazynowej, zakwaterowaniu i gastronomii, informacji i komunikacji – o 10%, a w budownictwie – o 7,7% (zob. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013).

Konsekwencją tak ukształtowanej struktury gospodarki w regionie jest większy dystans rozwojowy w stosunku do kraju wyrażany niższą innowacyjnością, mniejszym zaangażowaniem w ponoszenie nakładów na B+R w regionie oraz zatrudnieniem w tym sektorze. Całości obrazu dopełnia mniejsza liczba pozyskiwanych grantów badawczych, ich niższa wartość, a także niższa niż przeciętnie w kraju liczba zgłoszonych aplikacji patentowych w tym aplikacji wysokotechnologicznych.

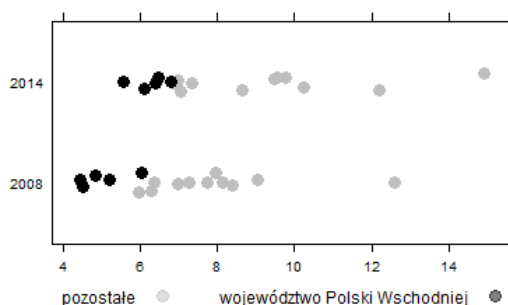
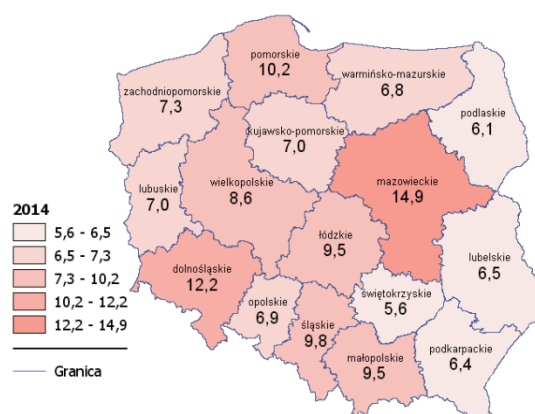
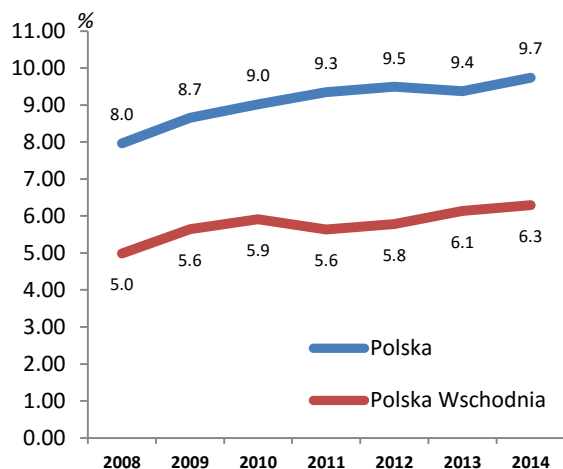
Polska Wschodnia odznacza się bardzo wyraźną specyfiką w zakresie struktury branżowej przemysłu. Specyfika ta powodowana jest dużo większą niż przeciętnie w kraju produkcją artykułów spożywczych, obecnością przemysłu gumowego i tworzyw sztucznych, a także drzewnego oraz meblarskiego. Region odznacza się także wyższą aniżeli przeciętnie w kraju produkcją maszyn i urządzeń. Z kolei wśród przemysłów „rzadkich” Polskę Wschodnią wyróżnia przemysł lotniczy oraz tytoniowy (zob. Dej i in. 2011).

Siedem największych gałęzi przemysłu w regionie, tj. przemysł spożywczy, produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych, przemysł mineralny, przemysł wyrobów z metali, przemysł meblarski, przemysł drzewny i produkcja maszyn i urządzeń, generowało w roku 2011 ok. 63% produkcji sprzedanej i skupiało 60% zatrudnionych w przemyśle regionu (zob. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013).

Struktura gospodarki w makroregionie Polski Wschodniej, mierzona wartością dodaną brutto (WDB), jest podobna do struktury krajowej, tzn. największe znaczenie ma sekto usługowy (62,3% WDB, 2010 r.), natomiast sektor przemysłu, włączając budownictwo, odpowiada za około jednej trzeciej WDB (31,4%). Tym co wyróżnia Polskę Wschodnią jest stosunkowo duże znaczenie sektora rolnego, który w 2010 r. odpowiadał za 6,3% makroregionalnej WDB. W skali kraju rolnictwo dawało zdecydowanie mniejszy wkład do WDB: 3,7%. Ponadto w przypadku niektórych województw Polski Wschodniej udział rolnictwa znacząco przekraczał średnią makroregionalną – najwyższą wartość odnotowały podlaskie (10,4%), warmińsko-mazurskie (8,2%) oraz lubelskie (7,4%). W świętokrzyskim udział rolnictwa w WDB wynosił

7,1%. Zdecydowanie odmiennie prezentuje się sytuacja podkarpackiego, w którym rolnictwo stanowi 2,3% WDB, czyli dużo poniżej średniej krajowej (Płosaj 2013, s. 25).

Rysunek 22. Udział pracujących w sekcjach od K do N według PKD

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	6,3	9,7
	R_w	1,2	9,4
	S_w	0,4	2,4
2008	$\bar{x}_w$	5,0	8,0
	R_w	1,6	8,1
	S_w	0,6	2,0
2008-2014	$\bar{x}_t$	5,8	9,1
	S_t	0,4	0,6
	V_t	6,8%	6,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

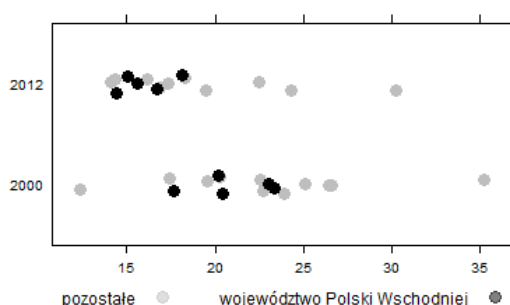
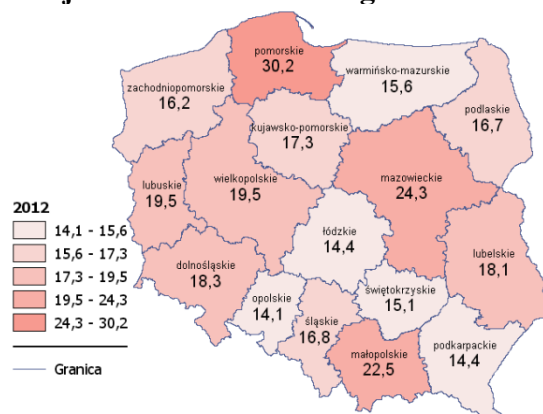
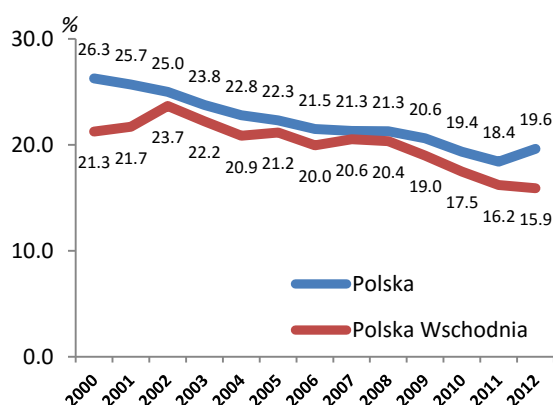
Według klasyfikacji PKD sekcje od K do N obejmują następujące rodzaje działalności: sekcja K - działalność finansową i ubezpieczeniową, sekcja L - działalność związaną z obsługą rynku nieruchomości, sekcja M - działalność profesjonalną, naukową i techniczną oraz sekcja N - działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca. Udział pracujących we wskazanych wyżej sekcjach obok wytworzonej w nich wartości dodanej stanowi miarę tzw. wyrafinowania firm rozumianą jako potencjał do reagowania na presję ze strony konkurencji. Innowacyjność jest szczególnie istotna dla gospodarek rozwiniętych, w przypadku których istnieje wyraźna potrzeba, aby znajdować się w czołówce pod względem nowych technologii wytwarzania nowatorskich produktów i rozwiązań, a także procesów w celu utrzymania przewagi konkurencyjnej (zob. Annoni i Dijkstra 2013, s. 108, a także [Regional competitiveness statistics](#)).

Udział pracujących w sekcjach od K do N według PKD plasuje Polskę Wschodnią poniżej kraju. Jednocześnie porównanie roku 2014 z rokiem 2008 pokazuje, że dystans ten powoli się zwiększa. Wprawdzie udział zatrudnienia w badanych sekcjach w województwach polski wschodniej przyrasta, jednak w wolniejszym tempie aniżeli średnio w skali całego kraju.

Województwa polski wschodniej pod względem analizowanego kryterium są znacznie bardziej homogeniczne niż Polska. Żadne województwo polski wschodniej nie przewyższyło pod tym względem średniej dla kraju, a w skali analizowanego okresu uwidacznia się ich wzrastające podobieństwo pod względem kryterium badanego wskaźnika. Uwagę zwraca woj. warmińsko-mazurskie, w którym w badanym okresie odsetek pracujących w badanych sekcjach został znacząco zredukowany w latach 2008-2014.

Mimo że rolnictwo odpowiada za jedynie 6,3% wartości dodanej brutto w makroregionie Polski Wschodniej, to koncentruje ono znaczące zasoby pracy. W 2011 r. 22,7% pracujących w makroregionie zatrudnionych było w rolnictwie (włączając w to leśnictwo), podczas gdy w skali kraju było to 12,9% zatrudnionych. Duży udział rolnictwa w zatrudnieniu w makroregionie świadczy o przestarzałej strukturze gospodarki. Ponadto, duże zatrudnienie rolnicze, przy stosunkowo małej wartości dodanej brutto w tym sektorze, szczególnie w zestawieniu z dużą skalą zatrudnienia, przekłada się na nieefektywne zagospodarowanie zasobów pracy i jej wydajność (w sektorach przemysłowych i usługowym wartość dodana w przeliczeniu na jednego pracownika jest zdecydowanie wyższa niż w sektorze rolniczym – por. niżej) (Płoszaj 2013, s. 26).

Rysunek 23. Udział wartości dodanej w sekcjach od K do N według PKD

		Polska Wschodnia	Polska
2012	$\bar{x}_w$	15,9	19,6
	R_w	3,8	16,1
	S_w	1,3	4,1
2000	$\bar{x}_w$	21,3	26,3
	R_w	5,7	22,8
	S_w	2,1	4,9
2000-2012	$\bar{x}_t$	20,0	22,2
	S_t	2,2	2,4
	V_t	11,1%	10,7%

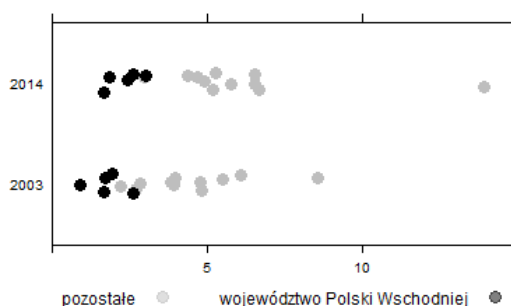
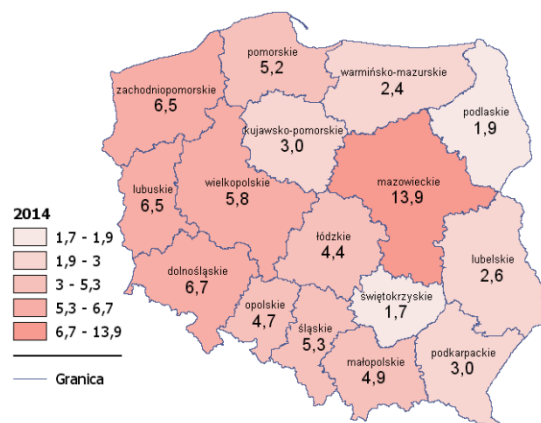
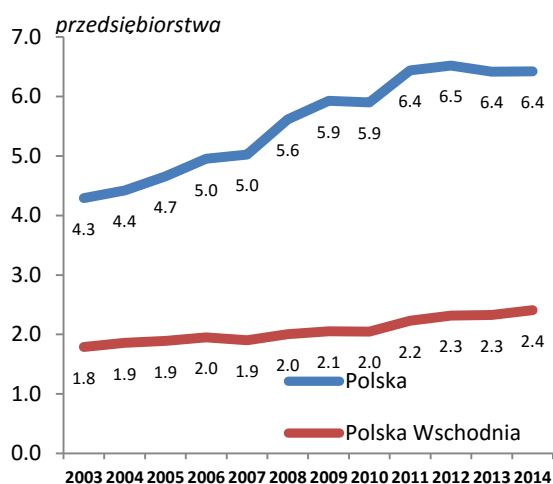
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Wartość dodana wytworzona w sekcjach PKD od K do N obok udziału pracujących w tych sekcjach stanowi miarę tzw. wyrafinowania firm rozumianą jako potencjał do reagowania na presję ze strony konkurencji. Udział wartości dodanej w sekcjach od K do N według klasyfikacji PKD plasuje Polskę Wschodnią w całym analizowanym okresie poniżej wyników dla średniej krajowej. Spadkowi wskaźnika dla kraju towarzyszy jego spadek w województwach Polski Wschodniej, przy czym począwszy od 2009 w Polsce Wschodniej spadek ten jest szybszy. Co więcej w roku 2012 odbiciu wskaźnika dla kraju nie towarzyszyła jego korekta w województwach Polski Wschodniej.

Województwa Polski Wschodniej pod względem badanego wskaźnika odznaczają się większą homogenicznością niż Polska, a przy tym nieznacznie wyższą od krajowej zmiennością w czasie. W latach 2000-2012, średnią dla kraju przewyższały jedynie epizodycznie województwa: świętokrzyskie (w latach 2002 i 2010), podkarpackie (w latach 2003 i 2007), podlaskie (w roku 2008) i lubelskie (w latach 2005-2009 oraz w roku 2011). Natomiast do obserwowanego w roku 2012 zwiększenia różnicy pomiędzy wartością wskaźnika dla Polski Wschodniej a średnią dla kraju przyczyniły się woj. świętokrzyskie i lubelskie.

Wydajność pracy w Polsce Wschodniej jest wyraźnie mniejsza od przeciętnej krajowej. W 2010 r. w Polsce na jednego pracownika przypadało ponad 80 tys. zł wartość dodanej brutto. Natomiast w makroregionie Polski Wschodniej było to około 54,4 tys. zł., przy czym najmniejszą produktywnością zasobów pracy cechowało się lubelskie (48,3), a najwyższą warmińsko-mazurskie (62,4). Makroregion Polski Wschodniej charakteryzuje się niższą niż średnia krajowa wydajnością pracy w każdym z trzech sektorów gospodarki. W sektorze usług wydajność pracy w skali krajowej wynosiła 90,6 tys. zł, a w makroregionie było to tylko 66,6 tys. zł. Podobne różnice występują w przypadku sektora przemysłowego, Polska: 87,1 tys. zł, Polska Wschodnia: 64,8 tys. zł, a także sektora rolnego, Polska: 22,8 tys. zł, Polska Wschodnia: 15,1 tys. zł. Wydajność pracy w rolnictwie jest jednak bardzo zróżnicowana w makroregionie. Województwa lubelskie i świętokrzyskie cechują się wydajnością pracy w sektorze rolnym nieco niższą niż średnia dla makroregionu (odpowiednio 12,4 tys. zł i 11,6 tys. zł). Wydajność pracy rolniczej w podlaskim jest nieco wyższa niż średnia krajowa (26,3). Na tym tle pozytywnie wyróżnia się warmińsko-mazurskie, w którym wydajność pracy w rolnictwie osiągnęła w 2010 r. wartość prawie dwukrotnie wyższą niż średnia krajowa (44,3 tys. zł). Wyższa niż przeciętnie w kraju wydajność pracy w sektorze rolnym w podlaskim i warmińsko-mazurskim wynika m.in. z relatywnie dużej jak na polskie warunki średniej wielkości gospodarstw. W 2011 r. przeciętne gospodarstw (Płoszaj 2013, s. 26).

Rysunek 24. Przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym na 1000 przedsiębiorstw

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	2,4	6,4
	R_w	1,4	12,2
	S_w	0,5	2,8
2003	$\bar{x}_w$	1,8	4,3
	R_w	1,7	7,6
	S_w	0,5	1,9
2003-2014	$\bar{x}_t$	2,1	5,5
	S_t	0,2	0,8
	V_t	9,6%	14,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

W okresie 2003-2014 województwa Polski Wschodniej pod względem liczby przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym w przeliczeniu na 1000 przedsiębiorstw ustępowały przeciętnej krajowej. Ponadto porównując rok 2014 z rokiem bazowym opisywane dysproporcje zwiększyły się.

Województwa Polski Wschodniej odznaczały się znacznie większą homogenicznością, a przy tym mniejszą zmiennością wartości analizowanego wskaźnika w czasie. Co więcej o ile w latach 2003-2014 zróżnicowanie pod względem ocenianego wskaźnika w skali ogółu województw w kraju istotnie wzrosło, o tyle w przypadku Polski Wschodniej uległo ono zmniejszeniu.

Żadne z województw Polski Wschodniej w badanym okresie nie tylko nie przewyższyło średniej dla kraju, lecz nawet się do niej nie zbliżyło. Za minimalny wzrost wskaźnika dla województw Polski Wschodniej odpowiadają woj. podkarpackie oraz lubelskie, które jako jedyne na tle całej Polski Wschodniej wykazały dodatnie tempo zmian pod względem relatywnej liczby przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym.

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) mogą stanowić istotny impuls przełamujący bariery dla rozwoju innowacyjności gospodarek makroregionu, dostarczając niezbędnego zastrzyku finansowego. Często przepływom kapitału towarzyszy również transfer technologii, nowoczesnego systemu zarządzania i kapitału intelektualnego, co daje dodatkową – obok stricte finansowej – szansę na pobudzenie endogennej potencjału innowacyjnego. W latach 2007–2010 Polska Wschodnia przyciągnęła zaledwie 6% całości napływu BIZ do Polski, a województwa makroregionu uplasowały się na ostatnich miejscach zarówno pod względem wielkości bezwzględnej BIZ, jak i w relacji do liczby mieszkańców. W tej sytuacji przepływy kapitałowe w ramach BIZ nie stanowiły remedium na niedobór środków finansowych. Jednocześnie jednak w analizowanym okresie województwo podlaskie, jako jedyne w kraju zanotowało wzrost napływu BIZ. Dynamika średnioroczna dla województwa podlaskiego wyniosła blisko 119%. Dla pozostałych województw lata 2007–2010 były okresem spadku napływu BIZ, ale w makroregionie spadek ten był niższy niż w całym kraju (zob. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013, s. 32)

Kapitał ludzki

Wnioski z obszaru demografii

Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców Polski Wschodniej poza fluktuacjami w latach 2000-2014 wykazywał również tendencję spadkową. Niekorzystnie dla tego regionu zmieniała się relacja w przyroście naturalnego w stosunku do Polski. W końcu okresu przyrost ten był ujemny. Występowało jednak znaczne zróżnicowanie poszczególnych województw pod względem przyrostu naturalnego.

Wkroczenie w wiek rozrodczy kohort z lat 1980. przyczyniło się do wzrostu dzietności w drugiej połowie lat 2000. w Polsce Wschodniej i w pozostałych regionach. Po tym okresie zaczęła ona spadać. W 2014 r. obserwowaliśmy jej nieznaczny wzrost. Współczynnik zgonów w Polsce Wschodniej jest niższy niż w kraju. Polska Wschodnia charakteryzuje się mniejszą śmiertelnością nowotworów, a większą – niesklasyfikowanych cech chorobowych.

Województwa Polski Wschodniej łączy ujemne saldo migracji wewnętrznych na pobyt czasowy. Według danych GUS saldo to w latach 2000-2014 wzrastało, jednak pozostając we wszystkich województwach ujemne. 70 na 1000 mieszkańców Polski Wschodniej przebywało w 2011 r. na pobyt czasowy za granicą (52 osoby przeciętnie w kraju). Ponad połowa emigrantów tego typu była w wieku 20-39 lat. W województwach Polski Wschodniej nieco wyższy odsetek tych emigrantów dotyczył osób młodszych (do 39 lat), nieco niższy osób w wieku 40 lat i więcej. Głównymi krajami destynacji były: Wielka Brytania, Stany Zjednoczone (bardziej niż w pozostałych regionach) i Niemcy (mniej niż w pozostałych regionach). Wielka Brytania to obecnie pierwszy kraj emigracji w całej Polsce. W przypadku tego drugiego kraju utrwalają się tradycje emigracyjne, a odpływowi ludności do Niemiec przeciwdziała znaczna odległość Polski Wschodniej od zachodniej granicy kraju.

Saldo migracji na pobyt stały było ujemne, najwyższe w woj. podlaskim, najniższe w woj. lubelskim. Saldo migracji wewnętrznych było ujemne i w latach 2000-2006 obniżało się. Najwyższe było w woj. podkarpackim, najniższe w lubelskim. Według danych GUS w latach 2000-2014 z Polski Wschodniej z tytułu migracji wewnętrznych odpłynęło 195,8 tys. osób. Emigrują głównie osoby w wieku produkcyjnym. Od 2005 r. wzrósł odsetek osób w wieku produkcyjnym, spadł zaś odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym. Pod względem struktury napływu ludności w Polsce Wschodniej odstawało woj. podkarpackie. Odsetek osób z wieku przedprodukcyjnego w tym województwie był znacznie niższy niż w pozostałych, blisko w 100% stanowił odsetek osób w wieku produkcyjnym. Saldo migracji osób w wieku poprodukcyjnym jedynie w woj. podkarpackim było przez większość badanego okresu dodatnie, choć znikome. Głównym kierunkiem odpływu ludności z Polski Wschodniej jest woj. mazowieckie. W 2014 r. ten kierunek stanowił prawie połowę emigracji wewnętrznych. Od 2005 r. nastąpiła większa koncentracja odpływu ludności na woj. mazowieckim. Wyraźnie obniżył się odsetek emigrantów do woj. śląskiego, które w 2005 r. było popularnym miejscem destynacji. W napływie ludności do Polski Wschodniej dominowały woj. mazowieckie, małopolskie, śląskie i pomorskie. Migracje te zdeterminowane były zarobkami (zob. dobrobyt materialny w części „nierówności społeczne”).

Wskaźniki obciążenia demograficznego wzrastają, a przede wszystkim relacja osób w wieku poprodukcyjnym do liczby osób w wieku przedprodukcyjnym. Początkowo w Polsce Wschodniej występował wysoki odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym i niski odsetek osób w wieku produkcyjnym. Z biegiem czasu różnice pod tym względem wyrównały się. Przyczynił się do tego przede wszystkim spadek odsetka ludności w wieku przedprodukcyjnym, a więc potencjalnego kapitału ludzkiego przyszłości. Różnice pod

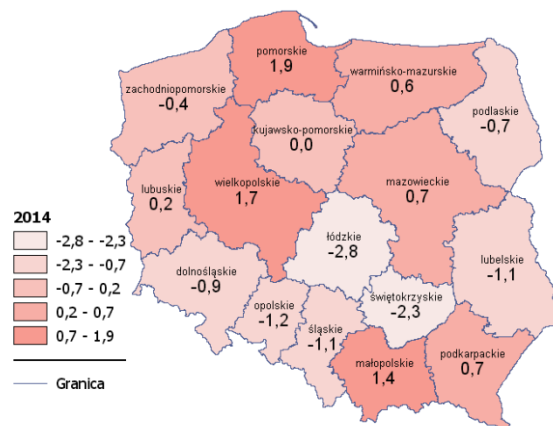
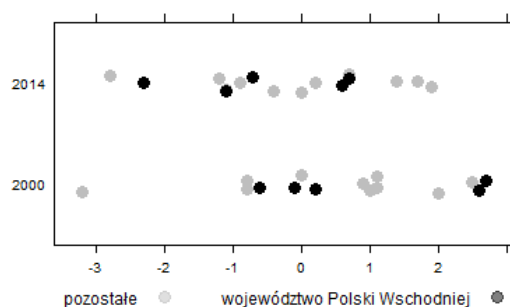
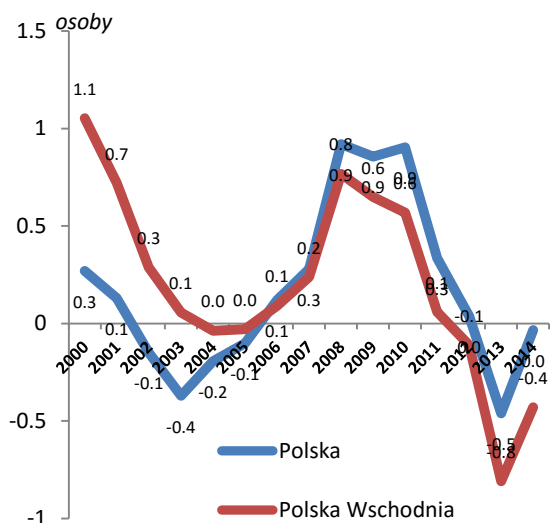
względem obciążenia demograficznego pomiędzy województwami Polski Wschodniej są znaczne.

Sytuacja demograficzna Polski Wschodniej sukcesywnie się pogarsza, podczas gdy w przypadku Polski nie notujemy wyraźnej tendencji. Dodatkowo zwiększa się różnica pomiędzy Polską Wschodnią a pozostałymi regionami pod względem zmian populacji. Z nieznacznie lepszej sytuacji niż przeciętnie w kraju w 2000 r., postępujące procesy doprowadziły do wyraźnie gorszej sytuacji w regionie w 2014 r. Jedynym województwem Polski Wschodniej, które na koniec badanego okresu charakteryzowało się dodatnią zmianą populacji było woj. podkarpackie.

Demografia

Przyrost naturalny

Rysunek 25. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców

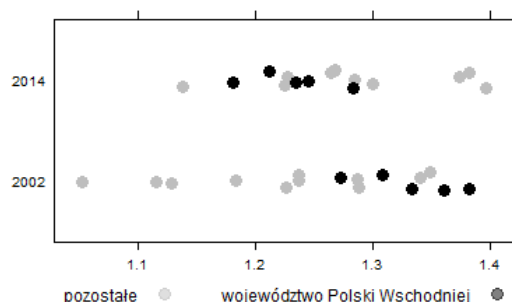
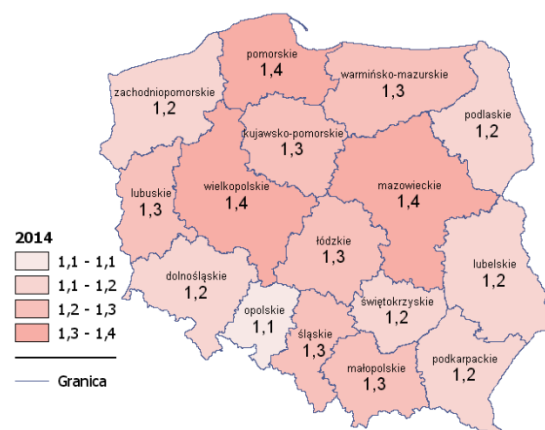
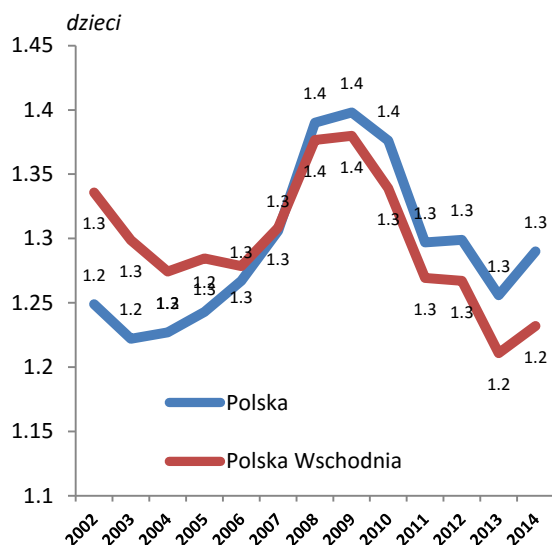
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	-0,4	0,0
	R_w	3,0	4,8
	S_w	1,1	1,3
2000	$\bar{x}_w$	1,1	0,3
	R_w	3,3	5,9
	S_w	1,4	1,5
2000-2014	$\bar{x}_t$	0,2	0,2
	s_t	0,5	0,4
	V_t	238,4%	258,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W liczbach bezwzględnych przyrost naturalny w Polsce w latach 2000-2014 wyniósł średnio w roku 6483 osoby, natomiast w województwach Polski Wschodniej 1684 osoby. W ujęciu względnym oznacza to zbliżone wartości. Przyrost ten był jednak bardzo nierównomierny – dodatni na początku tego okresu a następnie w drugiej połowie lat 2000, ujemny w latach 2002-2005 i 2013 (Polska) oraz 2012-2014 (Polska Wschodnia). Podczas gdy w Polsce ogółem w badanym okresie obserwowaliśmy raczej fluktuacje wokół średniej, w Polsce Wschodniej widoczny jest również spadkowa tendencja. W latach 2000-2005 przyrost naturalny na 1000 mieszkańców w Polsce Wschodniej był wyższy niż w kraju, jednak przewaga ta malała. Od 2008 r. jest on niższy a różnica powiększa się na niekorzyść badanego regionu.

Zróźnicowanie wielkości przyrostu naturalnego w województwach Polski Wschodniej jest znaczne. Poniżej przeciętnej dla kraju znajduje się woj. podlaskie i lubelskie, a znacznie poniżej – woj. świętokrzyskie. W przypadku tego ostatniego obserwujemy tendencję spadkową, podczas gdy w poprzednich nie występuje wyraźny spadek. Powyżej przeciętnej dla kraju w badanym okresie znajdowały się województwa podkarpackie i warmińsko-mazurskie, w których przyrost naturalny był dodatni. Jednak w woj. warmińsko-mazurskim notuje się wyraźny jego spadek w badanym okresie.

Rysunek 26. Współczynnik dzietności

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	1,2	1,3
	R_w	0,1	0,3
	S_w	0,0	0,1
2002	$\bar{x}_w$	1,3	1,2
	R_w	0,1	0,3
	S_w	0,0	0,1
2002-2014	$\bar{x}_t$	1,3	1,3
	S_t	0,1	0,1
	V_t	3,9%	4,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wkroczenie w wiek rozrodczy kohort z lat 1980. przyczyniło się do wzrostu dzietności w drugiej połowie lat 2000. w Polsce. Polska Wschodnia nie była w tym przypadku wyjątkiem. Relatywna dzietność w latach 2002-2007 była w badanym regionie wyższa niż w pozostałych województwach, zaś w kolejnych latach kształtowała się coraz bardziej niekorzystnie. Jednak różnice były stosunkowo niewielkie.

Pod względem wysokości, jak i obserwowanych zmian współczynnika dzietności województwa Polski Wschodniej były stosunkowo homogeniczne. Warto jednak zwrócić uwagę na woj. warmińsko-mazurskie i lubelskie. Obydwa województwa charakteryzowały się wyższym niż Polska współczynnikiem dzietności niż Polska w latach 2002-2009, a następnie po jej spadku – zbliżonym do Polski. Do negatywnych w stosunku do kraju tendencji badanego wskaźnika w Polsce Wschodniej w nieco mniejszym stopniu przyczyniły się zmiany obserwowane w woj. podkarpackim, w którym przewaga dotycząca dzietności w relacji do kraju trwała do 2005 r. w pozostałych województwach (świętokrzyskim i podlaskim) od 2004 r. współczynnik dzietności był niższy niż w kraju i ta różnica powiększała się do 2014 r.

Tabela 2. Zgony według przyczyn w 2014 r.

Przyczyna	Polska Wschodnia	Polska
niektóre choroby zakaźne i pasożytnicze ogółem	0,3%	0,5%
nowotwory	23,8%	25,5%
choroby krwi i narządów krwiotwórczych oraz niektóre choroby przebiegające z udziałem mechanizmów autoimmunologicznych	0,1%	0,1%
zaburzenia wydzielania wewnętrznego, stanu odżywiania i przemiany metabolicznej	1,8%	2,0%
zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania	0,5%	0,4%
choroby układu nerwowego i narządów zmysłów	1,6%	1,5%
choroby układu krążenia	47,5%	45,8%
choroby układu oddechowego	5,4%	5,9%
choroby układu trawiennego	3,6%	4,3%
choroby skóry i tkanki podskórnej	0,0%	0,0%
choroby układu kostnowastkowego, mięśniowego i tkanki łącznej	0,2%	0,2%
choroby układu moczowo-płciowego	0,8%	1,1%
ciąża, poród i połóg	0,0%	0,0%
niektóre stany rozpoczynające się w okresie okołoporodowym	0,2%	0,2%
wady rozwojowe wrodzone, zniekształcenia i aberracje chromosomowe	0,3%	0,2%
objawy, cechy chorobowe oraz nieprawidłowe wyniki badań klinicznych, laboratoryjnych gdzie indziej niesklasyfikowane	8,2%	6,4%
zewnętrzne przyczyny zachorowania i zgonu	5,8%	5,8%
Suma	100%	100%

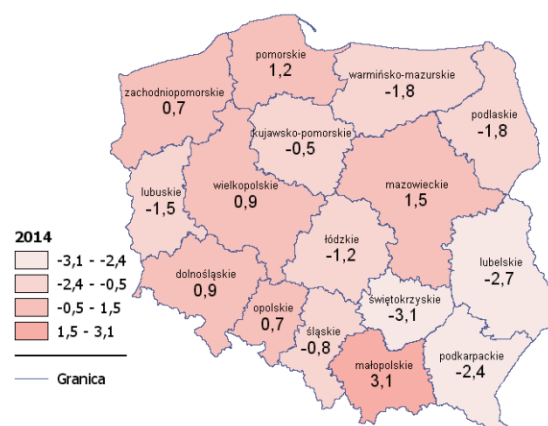
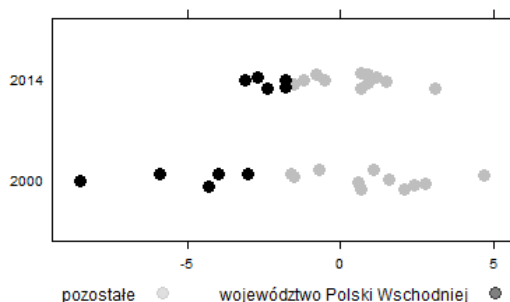
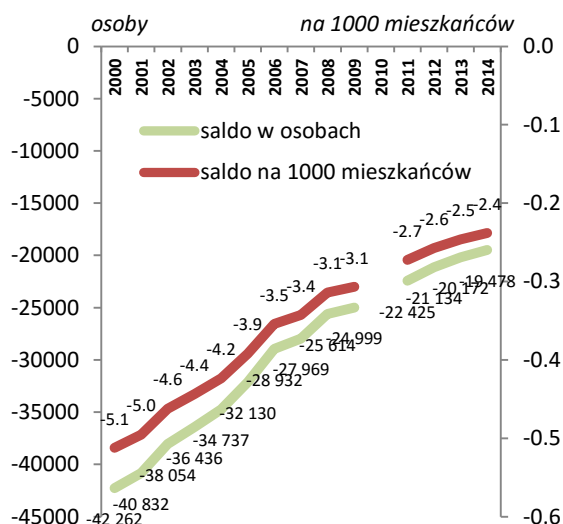
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Liczba zgonów na 1000 ludności w Polsce od 2000 r. wzrasta (wyjątek stanowi woj. wielkopolskie). W Polsce Wschodniej wskaźnik ten jest niższy. Tendencje są natomiast zbliżone, a nawet nieco ostrzejsze, co sprzyja konwergencji z pozostałymi regionami. Niższy współczynnik zgonów jest zasługą woj. podkarpackiego i warmińsko-mazurskiego. W województwie podkarpackim współczynnik ten jest najniższy w kraju i dodatkowo wzrasta powoli. W pozostałych województwach regionu, wskaźniki są wyższe niż średnio w Polsce.

Zgony w Polsce Wschodniej w większym niż w pozostałych regionach wynikają z niesklasyfikowanych objawów oraz chorób układu krążenia. Z kolei mniejsza jest śmiertelność z powodu nowotworów, chorób układu trawiennego i oddechowego. W przypadku pozostałych chorób różnica jest nieznaczna.

Migracje

Rysunek 27. Saldo migracji wewnętrznych na pobyt czasowy

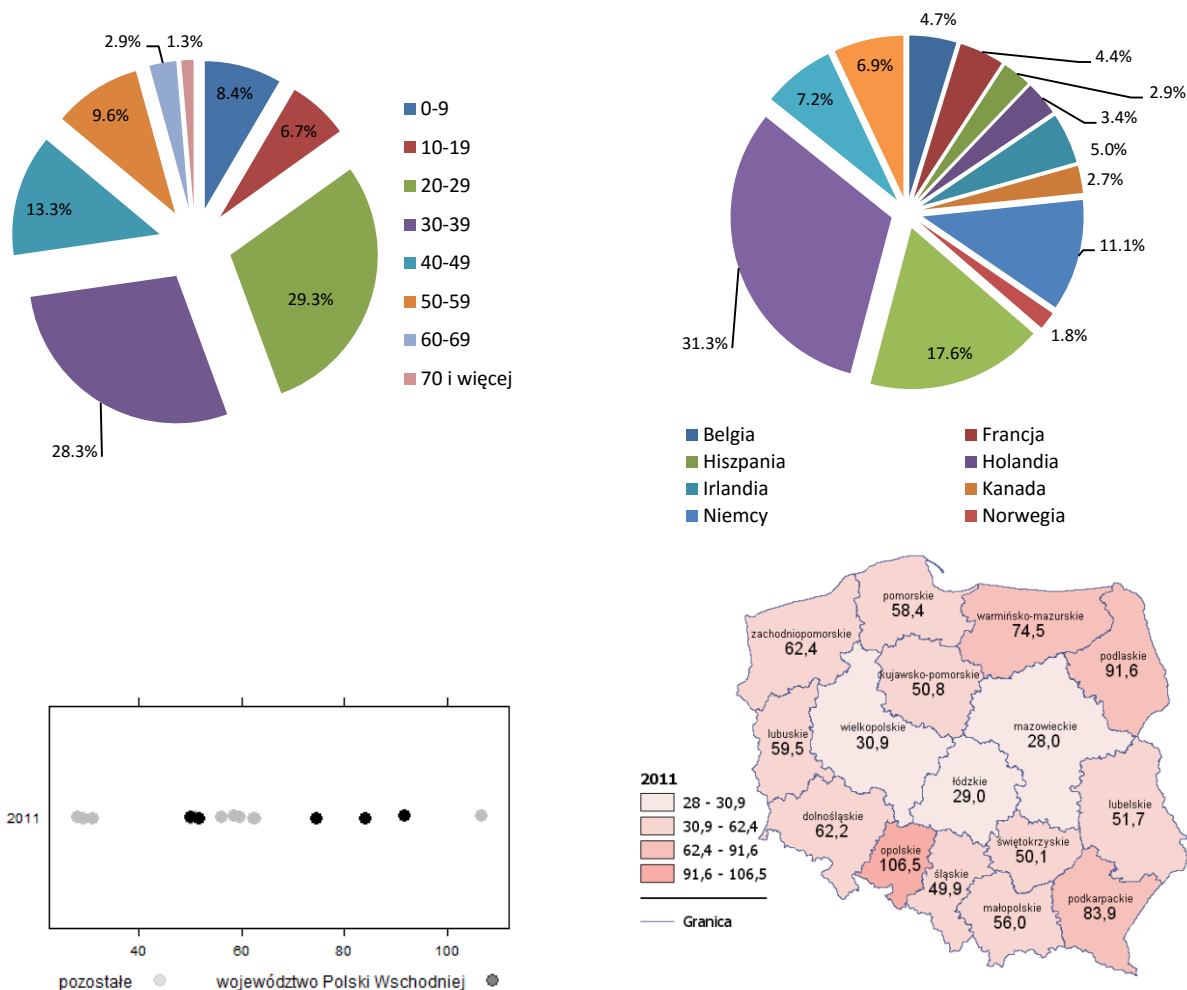

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	-2,4	0,0
	R_w	1,3	6,2
	S_w	0,5	1,7
2000	$\bar{x}_w$	-5,1	0,0
	R_w	5,5	13,1
	S_w	1,9	3,4
2000-2014	$\bar{x}_t$	-3,6	0,0
	S_t	0,9	n/a
	V_t	-26,1%	n/a

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Saldo migracji na pobyt czasowy (wewnętrznych) w Polsce Wschodniej było ujemne, oznaczając przewagę ludności odpływającej nad napływającą. Według danych GUS w latach 2000-2014 ustawicznie się zwiększało z 42,3 tys. osób do 19,5 tys. osób. W końcu badanego okresu saldo to stanowiło 2,4 osoby na 1000 mieszkańców. Wszystkie województwa Polski Wschodniej charakteryzowały się ujemnym wskaźnikiem w badanym okresie. Pomiedzy badanymi województwami występowały natomiast różnice dotyczące poziomu i tendencji migracji czasowych. Pomimo ustawicznego wzrostu, najniższe saldo w relacji na 1000 mieszkańców wystąpiło w woj. świętokrzyskim. W woj. lubelskim okres wzrostu zakończył się na 2012 r. Spadek w kolejnych dwóch latach doprowadził do salda jedynie nieznacznie wyższego niż w woj. świętokrzyskim. Następnie plasowało się woj. podkarpackie. Najwyższe saldo wystąpiło, po okresie wzrostu, w woj. lubelskim oraz w woj. warmińsko-mazurskim, w którym pozostawało na zbliżonym poziomie od 2008 r.

Rysunek 28. Emigranci przebywający czasowo za granicą na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego wskazują, że w 2011 r. na pobyt czasowy za granicą przebywało 2017,5 tys. Polaków. Emigrantów pochodzących z Polski Wschodniej było 573,1 tys. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców oznacza to relatywnie więcej emigrantów z Polski Wschodniej (70 osób wobec 52 w kraju). Spośród poszczególnych województw regionu najwięcej pochodziło z woj. podlaskiego (92 osoby) i podkarpackiego (84 osoby), następnie warmińsko-mazurskiego (75 osób) oraz lubelskiego (52 osoby) i świętokrzyskiego (50 osób). Pod względem tego wskaźnika pierwsze trzy województwa Polski Wschodniej ustępują jedynie woj. opolskiemu (106 osób na 1000 mieszkańców).

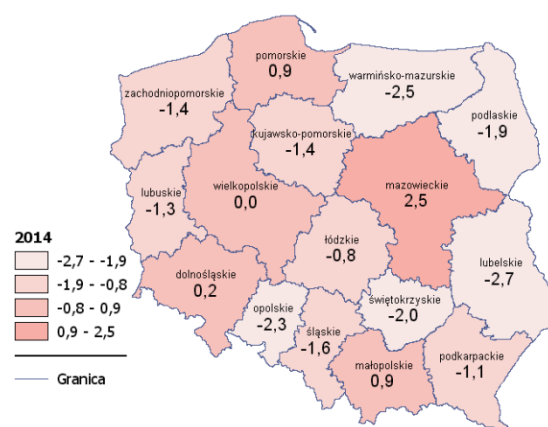
57,6% emigrantów przebywających czasowo za granicą było w wieku 20-39 lat. W Polsce odsetek ten był nieznacznie niższy (55,9%). Nieco niższy niż przeciętnie w kraju odsetek emigrantów czasowych w regionie był w wieku 40 i więcej lat, nieco wyższy zaś w wieku 0-19 lat.

W przekroju krajów destynacji emigranci na pobyt czasowy z województw Polski Wschodniej głównie przemieszczali się do Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Niemiec, a następnie do Włoch. Stanowili oni łącznie 67,2% ogółu emigrantów czasowych za granicę. W porównaniu do średniej dla kraju znaczne różnice w odpływach ludności w przekroju krajów występowały w przypadku Niemiec (11,1% w Polsce Wschodniej wobec 21,6% średnio w kraju), do czego przyczynia się odległość od zachodniej granicy kraju. Z kolei odpływy z Polski Wschodniej są wyraźnie wyższe do Stanów Zjednoczonych (17,6%

Rysunek 29. Saldo migracji ogółem i zagranicznych na pobyt stały na 1000 mieszkańców

Wykres liniowy przedstawia zmiany w liczbie ludności w województwie łódzkim w latach 2000-2014. Oś pionowa (y) przedstawia zmiany w tysiącach osób, z zakresu od -3,0 do 0,5. Oś pozioma (x) przedstawia lata. Trzy serie danych: Polska (zagraniczne) - niebieska linia, Polska Wschodnia (ogółem) - czerwona linia, Polska Wschodnia (zagraniczne) - zielona linia. Wszystkie serie wykazują trend spadkowy, z głębokimi minimum w 2006 i 2013 roku.

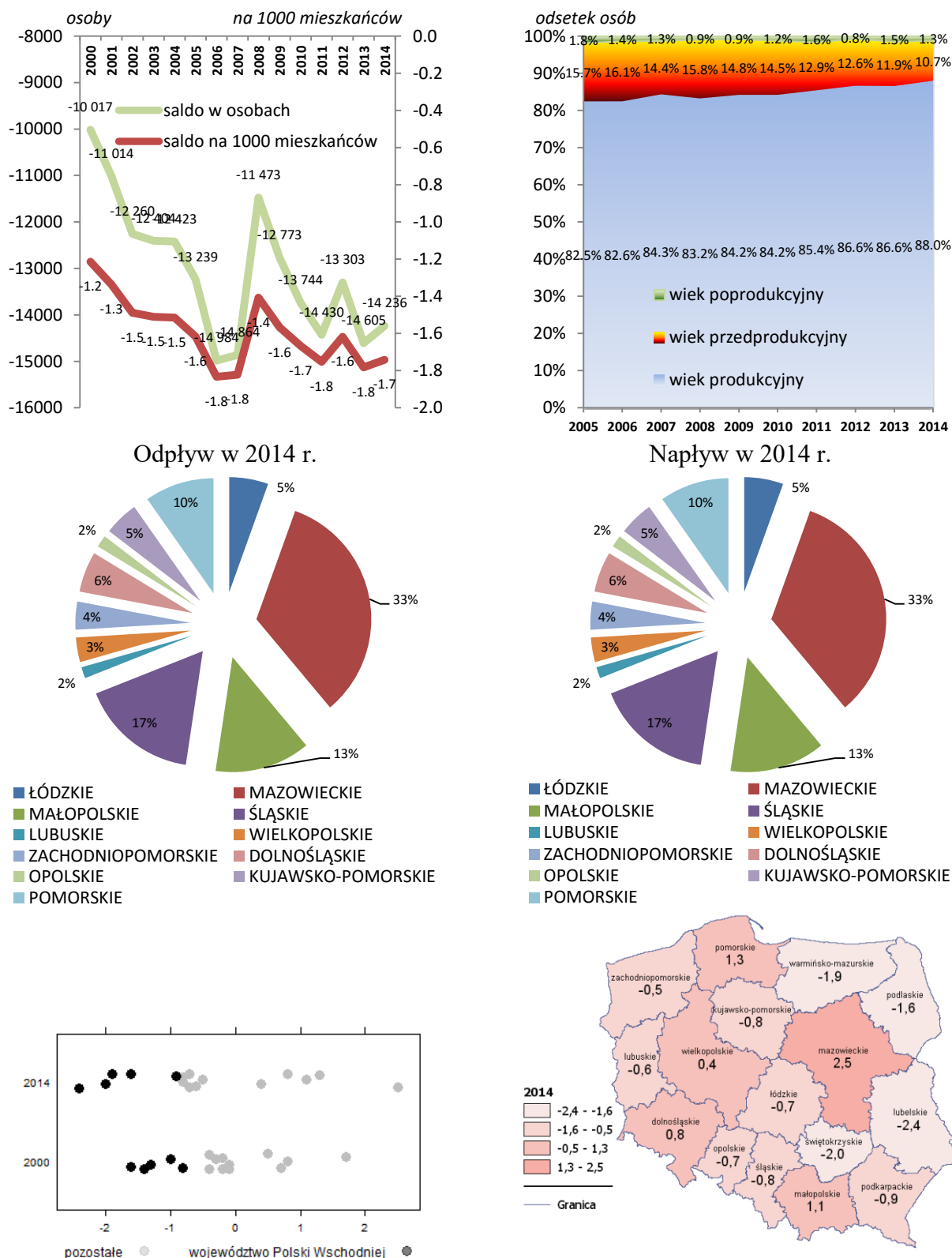
Rok	Polska (zagraniczne)	Polska Wschodnia (ogółem)	Polska Wschodnia (zagraniczne)
2000	-0,5	-1,4	-0,1
2001	-0,4	-1,5	-0,2
2002	-0,5	-1,7	-0,2
2003	-0,4	-1,7	-0,2
2004	-0,2	-1,6	-0,1
2005	-0,3	-1,8	-0,2
2006	-0,9	-2,7	-0,9
2007	-0,5	-2,2	-0,3
2008	-0,4	-1,7	-0,3
2009	0,0	-1,6	0,0
2010	-0,1	-1,6	0,0
2011	-0,1	-1,8	0,0
2012	-0,2	-1,7	-0,2
2013	-0,5	-2,2	-0,5
2014	-0,4	-2,0	-0,4

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	-2,0	-0,4
	R_w	1,6	5,1
	s_w	0,6	1,4
2000	$\bar{x}_w$	-1,4	-0,5
	R_w	0,8	5,3
	s_w	0,3	1,2
2000-2014	$\bar{x}_t$	-1,8	-0,4
	s_t	0,3	0,2
	V_t	-18,6%	-63,0%

Według danych GUS saldo migracji na pobyt stały (wewnętrznych i zewnętrznych) wyniosło w Polsce Wschodniej -2 osoby na 1000 mieszkańców. Od 2000 r. utrzymywało się ono na ujemnym poziomie. Zgodnie z tymi szacunkami w 2014 r. 87% z nich stanowiły migracje międzywojewódzkie (89% w 2000 r.), pozostałe to zagraniczne migracje „rejestrowane”. Wiele wskazuje na to, że migracje zagraniczne są według tej statystyki niedoszacowane. Saldo „rejestrowanych” migracji zagranicznych w Polsce Wschodniej było nieco wyższe niż w pozostałych regionach, lecz nadal przez większość badanego okresu ujemne. Wskazują one, że legalnie mieszkańcy Polski Wschodniej przeprowadzają się do innych krajów nieco rzadziej niż mieszkańcy innych województw. Spośród województw Polski Wschodniej pozytywnie odznaczało się woj. podlaskie, w którym saldo migracji było w badanym okresie najwyższe (w 2014 r. wyniosło -1,1). W pozostałych regionach tendencje, jak i poziom był niższy i zbliżony do siebie. Najniższe saldo i negatywna tendencja obserwowana była w woj. lubelskim.

Rysunek 30. Saldo i struktura migracji wewnętrznych na pobyt stały

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Saldo migracji wewnętrznych w Polsce Wschodniej zmniejszyło się w latach 2000-2014. Saldo to obniżyło się w latach 2000-2006. W kolejnych latach nie obserwowaliśmy wyraźnej tendencji, a jedynie fluktuacje. W 2014 r. przewaga odpływu nad napływem ludności zmniejszyła populację regionu o 1,7 osoby na 1000 mieszkańców, tj. w liczbach

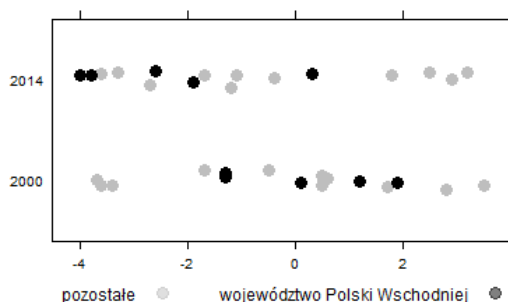
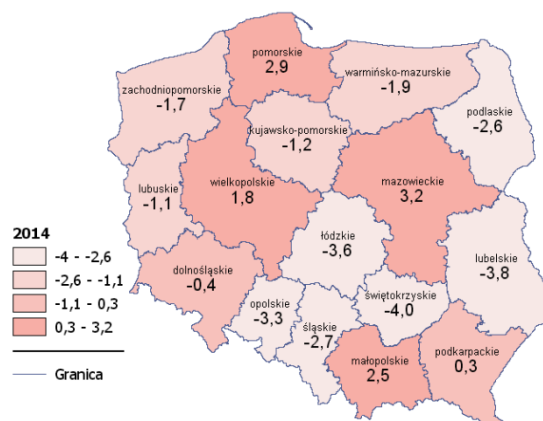
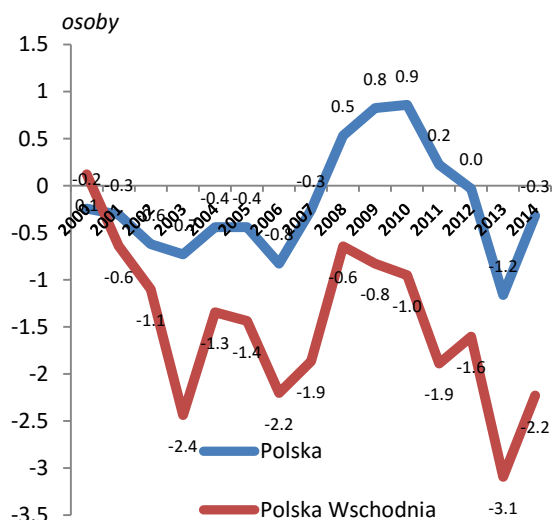
bezwzględnych 14,2 tys. osób. Oznacza to skumulowany odpływ ludności od 2000 r. w wysokości 195,8 tys. osób. Najwyższe i najbardziej stabilne saldo występuje w woj. podkarpackim. Od 2000 r. oscyluje ono wokół wartości -1 osoby na 1000 mieszkańców. Następnie plasuje się woj. podlaskie, następnie świętokrzyskie (również stabilne) i warmińsko-mazurskie, a najniższe jest saldo w woj. lubelskim (średnio -2,1 osoby w badanym okresie). W Polsce najwyższe saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały na 1000 mieszkańców wystąpiło w woj. mazowieckim, pomorskim i małopolskim.

Zdecydowana większość emigrujących z Polski Wschodniej do innych województw była w wieku produkcyjnym (88% w 2014 r.), następnie przedprodukcyjnym (11%), a znikomy odsetek dotyczył osób w wieku poprodukcyjnym (1%). Od 2005 r. struktura migracji w według wieku ekonomicznego nieco się zmieniła. Wzrósł odsetek osób w wieku produkcyjnym (z 82% w 2005 r.), spadł zaś odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym (z 16%) i poprodukcyjnym (2%). Najmniejszy odsetek osób z wieku przedprodukcyjnego emigrował z woj. podkarpackiego (3% w 2014 r.), w pozostałych województwach odsetek był zbliżony (10-12%). W województwie podkarpackim emigranci blisko w 100% byli w wieku produkcyjnym. Saldo migracji osób w wieku poprodukcyjnym jedynie w woj. podkarpackim było przez większość badanego okresu dodatnie, choć znikome. W pozostałych województwach było ujemne.

Głównym kierunkiem odpływu ludności z Polski Wschodniej jest woj. mazowieckie. W 2014 r. ten kierunek stanowił prawie połowę emigracji wewnętrznych. Następnymi kierunkami było woj. małopolskie (15% w 2014 r.) i pomorskie (12%). Od 2005 r. nastąpiła większa koncentracja odpływu ludności na woj. mazowieckim (wzrost o 8 punktów proc.). W latach 2005-2014 nieznacznie spadł odsetek emigrantów do woj. małopolskiego i pomorskiego. W okresie tym wyraźnie obniżył się odsetek emigrantów do woj. śląskiego, które w 2005 r. było popularnym miejscem destynacji (spadek z 13% do 7% ogółu emigracji wewnętrznych). W napływie ludności do Polski Wschodniej dominowały woj. mazowieckie, małopolskie, śląskie i pomorskie. W latach 2005-2014 zwiększył się odsetek ludności napływającej z woj. mazowieckiego (wzrost o 3 punkty proc.), zmniejszył zaś ten z woj. śląskiego (spadek o 2 punkty proc.). Struktura imigracji z pozostałych regionów nie zmieniła się znacząco.

Struktura populacji

Rysunek 31. Całkowita zmiana populacji na 1000 mieszkańców w roku poprzednim

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	-2,2	-0,3
	R_w	4,4	7,3
	S_w	1,6	2,4
2000	$\bar{x}_w$	0,1	-0,2
	R_w	3,2	7,3
	S_w	1,3	2,1
2000-2014	$\bar{x}_t$	-1,5	-0,2
	s_t	0,8	0,6
	V_t	-56,6%	-299,5%

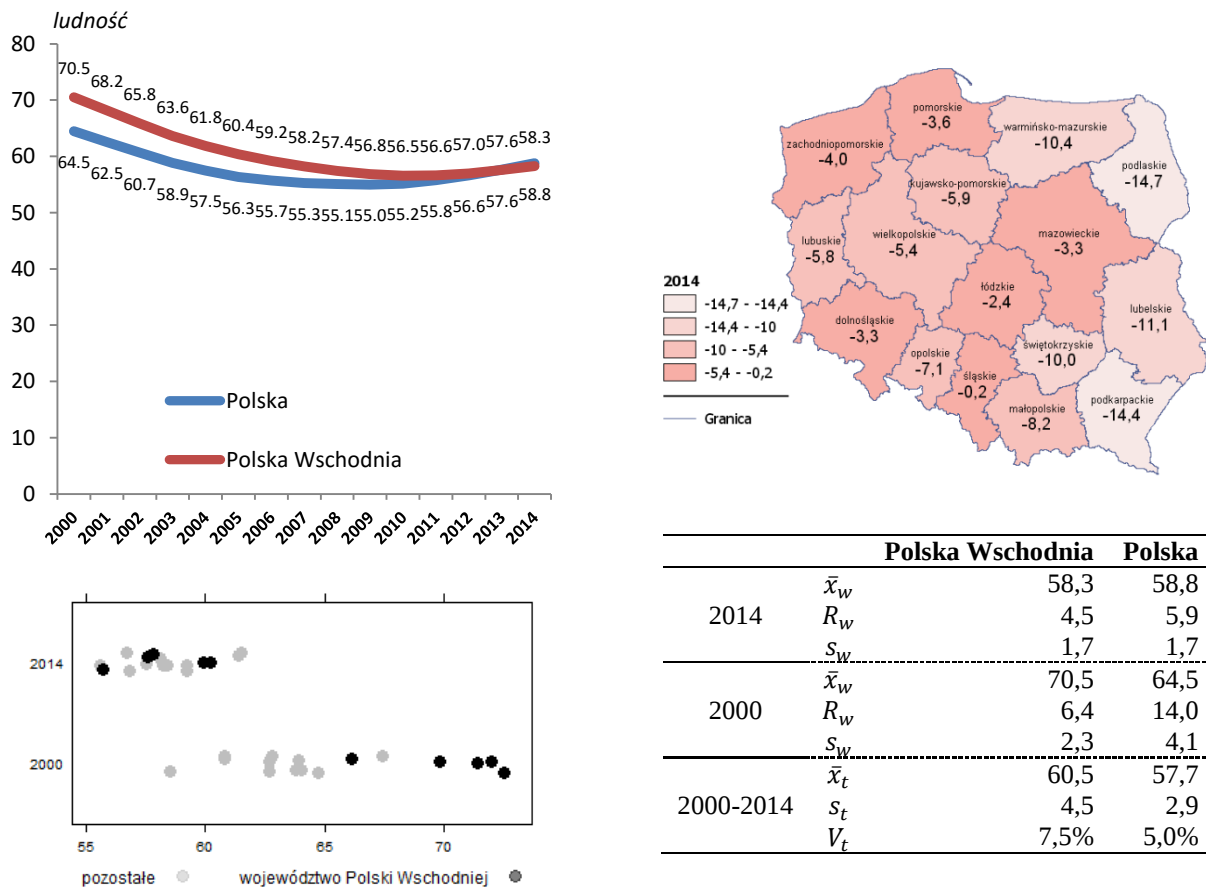
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Eurostat podaje szacunki całkowitej zmiany populacji regionów, uwzględniając korekty związane z szacunkami wielkości migracji. Według tych danych sytuacja demograficzna Polski Wschodniej sukcesywnie się pogarsza, podczas gdy w przypadku Polski nie notujemy wyraźnej tendencji. Jedynie w 2000 r. wystąpił wzrost liczby mieszkańców. Następnie obserwujemy postępujący jej spadek. Dodatkowo zwiększa się różnica pomiędzy Polską Wschodnią a pozostałymi regionami pod względem zmian populacji. W liczbach bezwzględnych populacja regionu w okresie 2000-2014 zmniejszyła się o 181,7 tys. osób. Z nieznacznie lepszej sytuacji niż przeciętnie w kraju w 2000 r., postępujące procesy doprowadziły do wyraźnie gorszej sytuacji w regionie w 2014 r. W ostatnim badanym roku populacja Polski zmniejszyła się o 12,2 tys. osób, natomiast populacja Polski Wschodniej – o 18,3 tys. osób. Oznacza to zmniejszenie liczby mieszkańców o 2,2 osoby (na 1000 mieszkańców w roku poprzednim) wobec spadku o 0,3 przeciętnie w kraju.

Jedynym województwem Polski Wschodniej, które na koniec badanego okresu charakteryzowało się dodatnią zmianą populacji było woj. podkarpackie (0,3 na 1000 ludności w roku poprzednim). Województwo to przez większość badanego okresu utrzymywało nieco wyższe od kraju dodatnie saldo zmian ludności. Saldo w woj. warmińsko-mazurskim do 2010 r. oscylowało wokół zera, jednak w kolejnych latach nastąpił jego gwałtowny spadek i na koniec 2014 r. wyniosło -1,9. W pozostałych województwach obserwowaliśmy ustawicznie ujemne saldo, które na koniec 2014 r. wyniosło: w woj. podlaskim -2,6, w woj. lubelskim -3,8, a w woj. świętokrzyskim -4,0. Spośród pozostałych województw bardzo trudna sytuacja demograficzna utrzymuje się od początku 2000 r. w woj.

łódzkim, (saldo w wysokości -3,6 na koniec 2014 r.), opolskim (-3,3) i śląskim (-2,7). W okresie 2000-2014 jedynie cztery województwa w Polsce charakteryzowały się ustawiczną dodatnią zmianą ludności. Były to woj. mazowieckie, pomorskie, małopolskie i wielkopolskie.

Rysunek 32. Ludność w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym

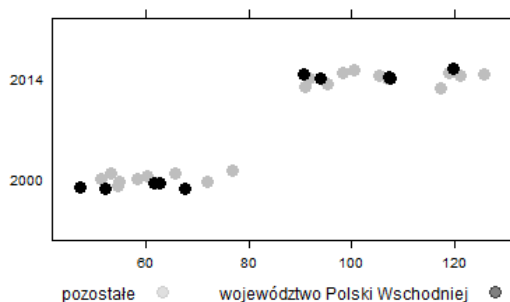
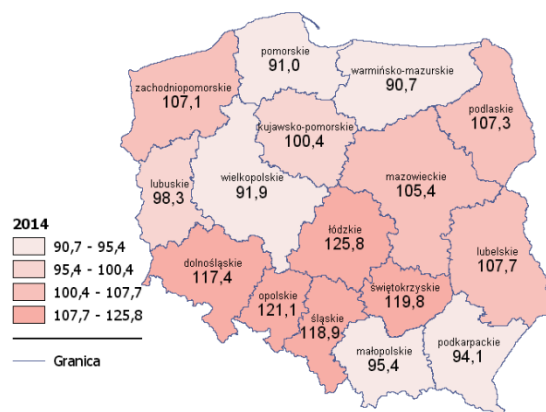
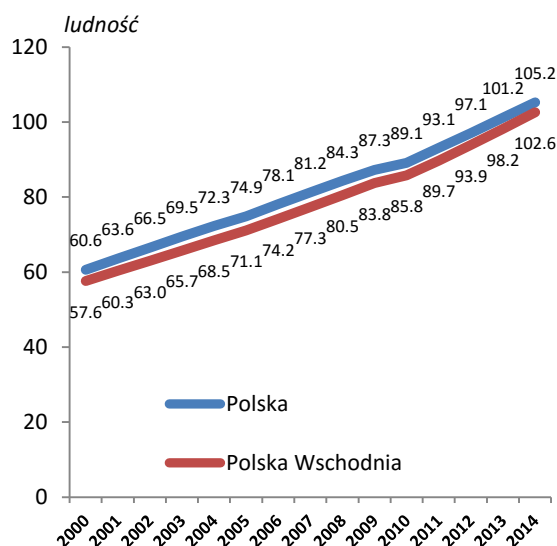
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Od 2010 r. średnio w Polsce i od 2011 r. w Polsce Wschodniej wzrasta relacja ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym, oznaczając wzrost obciążenia demograficznego. W pierwszych latach tego okresu badany wskaźnik był wyraźnie wyższy w woj. Polski Wschodniej niż pozostałych, jednak w kolejnych okresach różnica ta zmniejszała się i na koniec okresu średnia dla Polski była nieznacznie wyższa. Do początkowo wyższego wskaźnika w głównej mierze przyczynił się wysoki odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym i niski odsetek osób w wieku produkcyjnym. Z biegiem czasu różnice pod tym względem wyrównały się. Spadek wskaźnika w początkowym okresie lat 2000. spowodował jednak, że w końcu 2014 r. był on niższy niż w 2000 r. Przyczynił się do tego przede wszystkim spadek odsetka ludności w wieku przedprodukcyjnym, a więc potencjalnego kapitału ludzkiego przyszłości.

Spadek wielkości relacji ludności w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym w latach 2000-2014 we wszystkich województwach Polski Wschodniej był ostrzejszy niż przeciętnie w kraju w związku z ostrym spadkiem odsetka osób w wieku przedprodukcyjnym. Różnice pod względem badanego wskaźnika w ramach Polski Wschodniej są dosyć znaczne. Po dynamicznym spadku, najniższy wskaźnik w 2014 r. wystąpił w woj. warmińsko-mazurskim (55,7). Nieznacznie poniżej średniej kształtowały się

wskaźniki dla woj. podkarpackiego (57,6) i podlaskiego (57,8), powyżej zaś dla woj. świętokrzyskiego (59,9) a także lubelskiego (60,2).

Rysunek 33. Ludność w wieku poprodukcyjnym do ludności w wieku przedprodukcyjnym

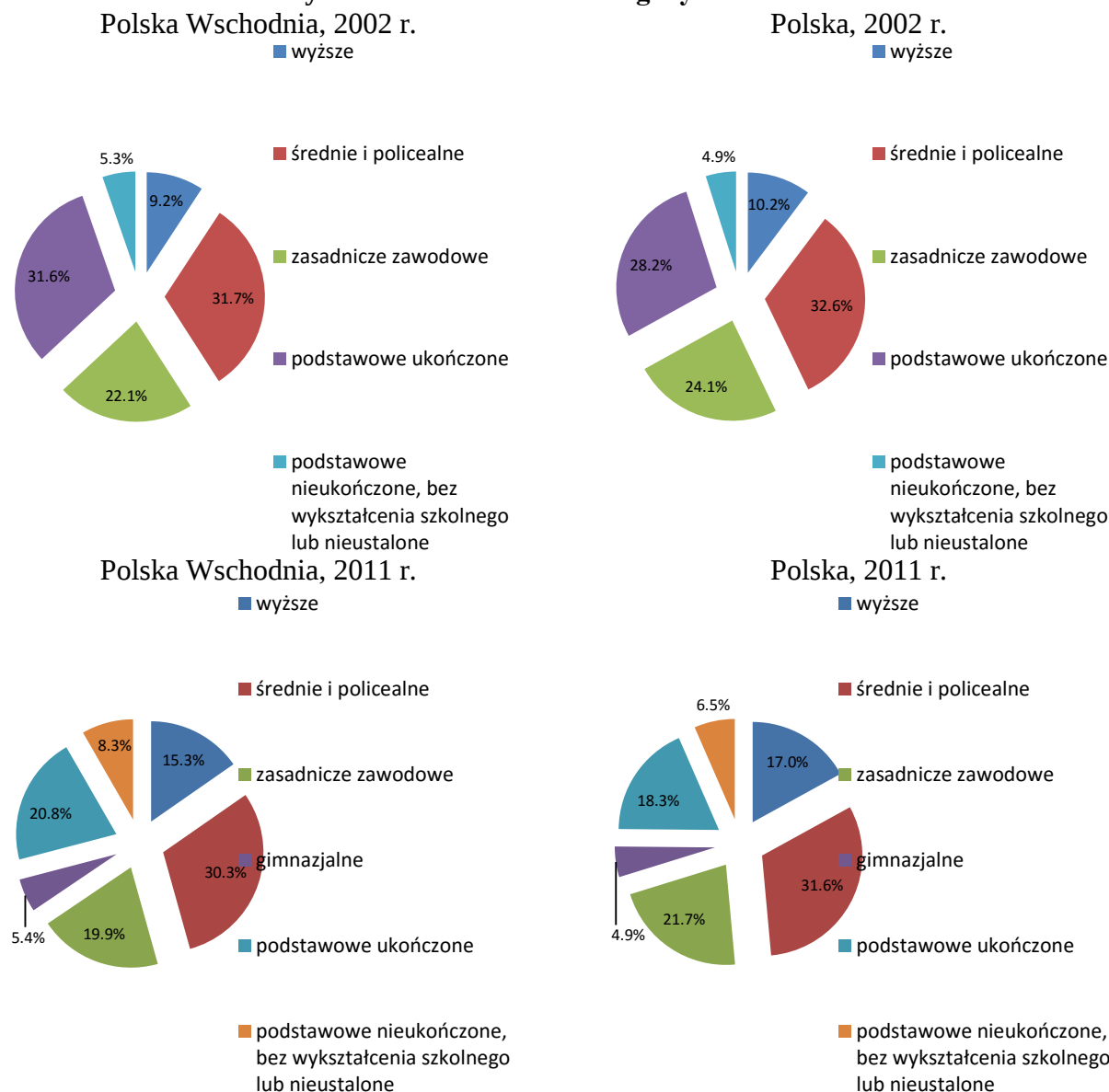
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	102,6	105,2
	R_w	29,1	35,1
	S_w	10,5	11,5
2000	$\bar{x}_w$	57,6	60,6
	R_w	20,4	29,6
	S_w	7,5	7,9
2000-2014	$\bar{x}_t$	78,2	81,6
	S_t	14,0	13,9
	V_t	18,0%	17,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Spadająca dzietność wraz z wydłużającą się średnią długością życia przyczyniły się do wzrostu obciążenia demograficznego, liczonego jako relacja liczby osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym. W odróżnieniu do poprzedniego wskaźnika, ten można interpretować w charakterze perspektywicznego obciążenia demograficznego – rokowań na przyszłość pod względem bezpośrednich ekonomicznych efektów zmian demograficznych. Relacja ta wzrasta ustawicznie i szybko. Tendencje w Polsce Wschodniej są zbliżone do tych w kraju. Od 2000 r. wskaźnik utrzymuje się na nieco niższym poziomie.

Poszczególne województwa Polski Wschodniej wyraźnie różniły się od średniej dla regionu co do wysokości wskaźnika. Tendencje były natomiast zbliżone. Największe tak definiowane obciążenie demograficzne wystąpiło na koniec 2014 r. w woj. świętokrzyskim. Wskaźnik dla województwa podlaskiego i lubelskiego był również wyższy od średniej dla regionu, jednak odchyłał się znacznie mniej. Niskie obciążenie demograficzne na tle Polski Wschodniej, jak i kraju występuje w woj. warmińsko-mazurskim, a także podkarpackim.

Rysunek 34. Ludność według wykształcenia

Źródło: opracowanie własne na podstawie NSP 2001 i 2011, GUS

Dane z Narodowego Spisu Powszechnego z 1988 r. wskazują, że Polska Wschodnia charakteryzowała się wyższym od średniej krajowej odsetkiem ludności bez wykształcenia i z wykształceniem podstawowym, a niższym odsetkiem osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, średnim i wyższym. Lata 1990. złagodziły te dysproporcje, poza odsetkiem osób z wykształceniem podstawowym, który spadał mniej dynamicznie niż w pozostałych regionach. W 1988 r. odsetek ludności z wykształceniem średnim i policealnym był o 2,2 punktu proc. niższy w Polsce Wschodniej od średniej dla kraju, a odsetek ludności z wykształceniem wyższym – o 1,2 punktu proc. niższy. W 2002 r. obydwie odsetki były niższe w Polsce Wschodniej o 1 punkt proc. Można więc stwierdzić, że luka w wykształceniu Polski Wschodniej w okresie transformacji polskiej gospodarki była zmniejszana. Kolejne lata przyniosły jednak ponowne rozwarstwienie pomiędzy Polską Wschodnią a resztą kraju pod względem edukacyjnym. Jest to najbardziej widoczne w przypadku wykształcenia wyższego. Odsetek ludności (ogółem) z wykształceniem wyższym w regionie był o 1,7 punktu proc. niższy od tego w kraju. Negatywnie odstają w regionie woj. warmińsko-mazurskie i podkarpackie. Do obserwowanej dywergencji przyczyniła się także ekspansja głównych ośrodków akademickich, w tym przede wszystkim tych zlokalizowanych w Warszawie.

Odsetek ludności z wykształceniem średnim i zasadniczym zawodowym w regionie pozostał niższy niż przeciętnie w kraju, natomiast odsetek osób niżej wykształconych jest wyższy w regionie.

Statystyka oficjalna nie dostarcza odpowiednich danych na temat migracji osób według wykształcenia. Biorąc pod uwagę dynamiczne procesy edukacyjne, jakie zachodziły w woj. Polski Wschodniej w badanym okresie, można jednak przypuszczać, że do zwiększania dysproporcji pod względem odsetka osób z wykształceniem wyższym na niekorzyść regionu przyczyniła się emigracja osób z wysokimi kwalifikacjami (tzw. drenaż mózgów). Kluczowe determinanty przepływów migracyjnych to, obok różnic w wielkości PKB na mieszkańca, stopa bezrobocia, przewidywana wysokość oczekiwanych wynagrodzeń, czyli oczekiwane korzyści materialne z migracji oraz przewidywana łatwość znalezienia zatrudnienia, a więc parametry bezpośrednio odnoszące się do kondycji regionalnego rynku pracy (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013). Skala i kierunki migracji osób z wyższym wykształceniem potwierdzają przemieszczanie się do regionów o lepszych perspektywach rozwoju osobistego (i zarazem regionu).

Miszcuk i in. (2010, s. 5-6) wskazali, na wysokie ujemne saldo migracji w grupie osób z wykształceniem wyższym (w tym zwłaszcza w wieku 25-34 lata). Ta grupa odpowiada za blisko połowę ujemnego salda migracji. Głównym kierunkiem migracji osób z wykształceniem wyższym są ośrodki metropolitalne centralnej Polski: Warszawa, Kraków i Trójmiasto, a podstawową przyczyną zmiany miejsca zamieszkania chęć znalezienia dobrze płatnej pracy. Natomiast głównym czynnikiem odpływu ludności z tych ośrodków są trudności w znalezieniu pracy odpowiadającej kwalifikacjom migrantów. Miszcuk i in. (2010, s. 54-55) stoją na stanowisku, że skuteczne ograniczanie emigracji zarobkowych musi polegać na neutralizowaniu ich przyczyn, czyli przede wszystkim kwestii związanych z rynkiem pracy. Wobec tego działania takie obejmują szeroki zakres inicjatyw dotyczących rozwoju gospodarczego oraz stymulowania rynku pracy. Istotne jest to, że działania dotyczące rynku pracy nie mogą koncentrować się tylko na kwestii bezrobocia, ponieważ w aspekcie emigracji zarobkowych, bardzo duże znaczenie ma nie tylko ilość, ale też jakość dostępnych miejsc pracy. Działania związane z rynkiem pracy czy stymulowaniem rozwoju regionalnego i lokalnego nie są instrumentami specyficznie nakierowanymi na zapobieganie emigracjom zarobkowym. Ich cele i zakres oddziaływania jest znacznie szerszy. Natomiast możliwe są także działania nakierowane przede wszystkim na ograniczanie emigracji zarobkowych. Z reguły mają one charakter uzupełniający do działań rozwojowych. Są to przeważnie działania o charakterze miękkim, polegające na informowaniu o możliwościach rozwoju i kariery zawodowej w danej miejscowości czy regionie. Cechą charakterystyczną jest skierowanie działań do grup najbardziej podatnych na emigrację zarobkową, w tym w szczególności do osób o kwalifikacjach ważnych z perspektywy kapitału ludzkiego regionu (np. absolwenci studiów wyższych).

Bieńkowska i in. (2010, s. 76, 135) podkreślają, że do decyzji o wyjeździe osób wykształconych może przyczyniać się wyposażenie danego obszaru w różnego rodzaju usługi (zarówno podstawowe, jak i wyższego rzędu). W związku ze słabym rozwojem usług w Polsce Wschodniej może to być istotnym czynnikiem. Również sieć kontaktów społecznych wiąże się z posiadaniem większej ilości dokładniejszych informacji o możliwościach i kierunkach migracji. Rosnące „tradycje migracyjne” umacniają tę sieć, co czyni migracje łatwiejszymi i utrwala tendencje. Jeżeli nie zostaną zerwane więzi między migrantami a społecznością, którą opuścili, to dzięki tym powiązaniom tworzą się tzw. łańcuchy migracyjne, czyli wzmożony ruch wędrowniczy między społecznością pierwotną a docelową.

Wnioski z obszaru edukacji

Pod względem skolaryzacji w gimnazjach Polska Wschodnia nie odbiegała od Polski w latach 2003-2009. Negatywne zmiany obserwowane w Polsce przyspieszyły w Polsce Wschodniej w 2010 r. Przyczyniły się do tego przede wszystkim trzy województwa, choć spadek we wszystkich był większy niż przeciętnie w kraju. Od tamtej pory Polska Wschodnia odstawała od pozostałej części kraju. W dwóch województwach sytuacja w 2014 r. była jednak lepsza od przeciętnej dla kraju.

Relatywna liczba studentów w Polsce Wschodniej jest niższa niż w kraju. Dodatkowo wpływ negatywnych zmian demograficznych na tę liczbę był silniejszy niż w pozostałych regionach.

Relatywna liczba doktorantów w Polsce Wschodniej nie tylko jest znacznie niższa, ale również wzrasta wolniej niż w pozostałych regionach. Nie dotyczy to woj. lubelskiego, które jest wyraźnie bardziej rozwinięte od pozostałych pod tym względem.

Pod względem odsetka ludności z wyższym wykształceniem Polska Wschodnia nieznacznie ustępuje krajowi. Niewielka dywergencja efektów kształcenia wyższego nastąpiła w woj. warmińsko-mazurskim i podkarpackim, konwergencja natomiast w woj. świętokrzyskim.

Odsetek dorosłych kształcących się ustawicznie jest mniejszy w Polsce Wschodniej niż w kraju i maleje. Na tle regionu pozytywnie odznacza się woj. lubelskie.

Sytuacja pod względem odsetka osób kończących edukację na gimnazjum średnio w Polsce Wschodniej nie odbiega od tej w pozostałych regionach. Jednak poszczególne województwa znacznie różnią się pod tym względem. Wyraźnie negatywnie odstaje woj. warmińsko-mazurskie. Zarówno w tym województwie, jak i w woj. podkarpackim w latach 2009-2014 wskaźnik ten nieznacznie wzrósł.

Odsetek ludności w wieku 18-24 lata niepracującej i nie kształcącej się od 2009 r. wzrastał wyraźnie szybciej niż w kraju. Przyczyniły się do tego negatywne zmiany zachodzące w woj. podkarpackim i warmińsko-mazurskim.

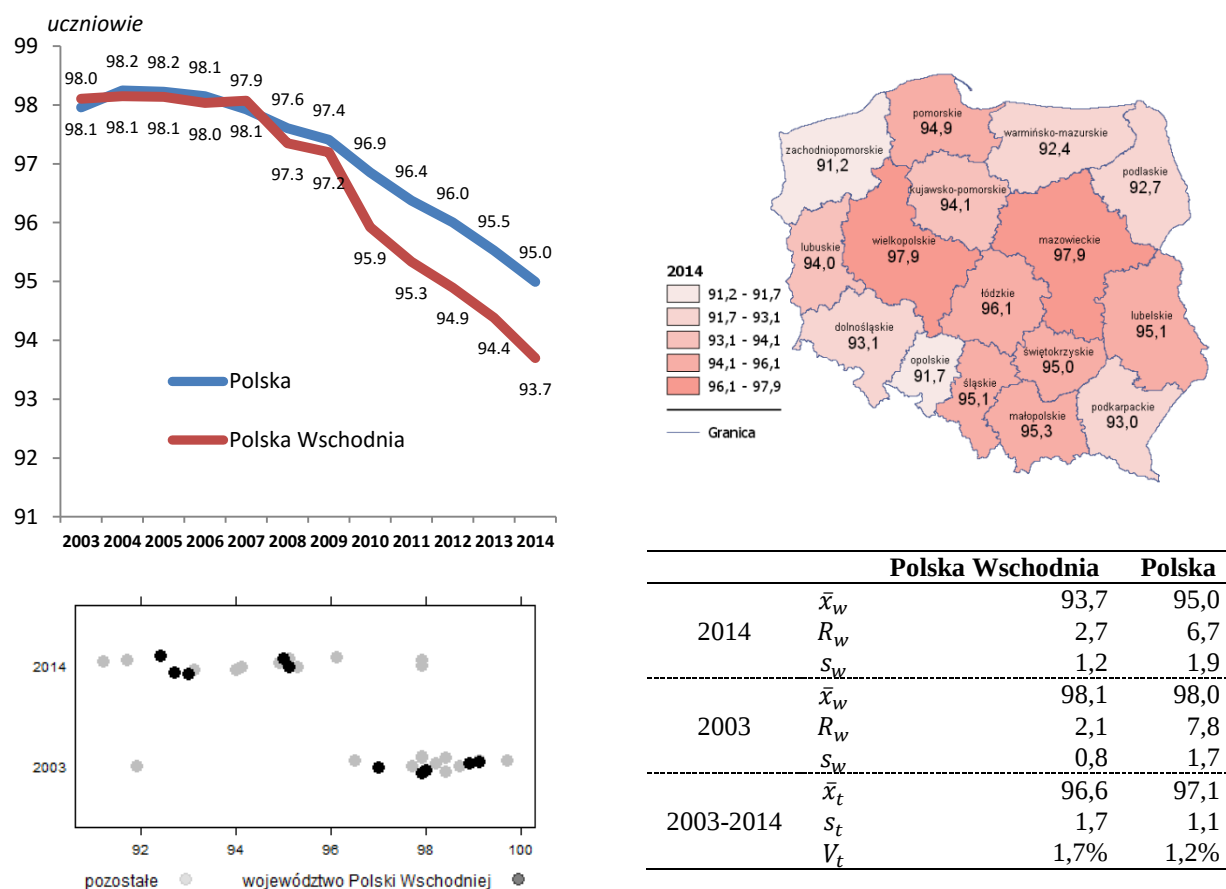
Odsetek studentów studiów technicznych i przyrodniczych w Polsce Wschodniej nie odbiegał znacząco od tego w kraju. Różnica zmniejszała się w okresie 2007-2014. Pod tym względem region nie wyróżniał się na tle kraju.

W latach 2002-2013 nastąpiła wyraźna komputeryzacja szkół w Polsce. Wskaźniki poprawiły się w całym kraju i znacznie zmniejszyło się zróżnicowanie regionów pod tym względem, także Polski Wschodniej.

Edukacja

Szkolnictwo obligatoryjne

Rysunek 35. Współczynnik skolaryzacji – gimnazja

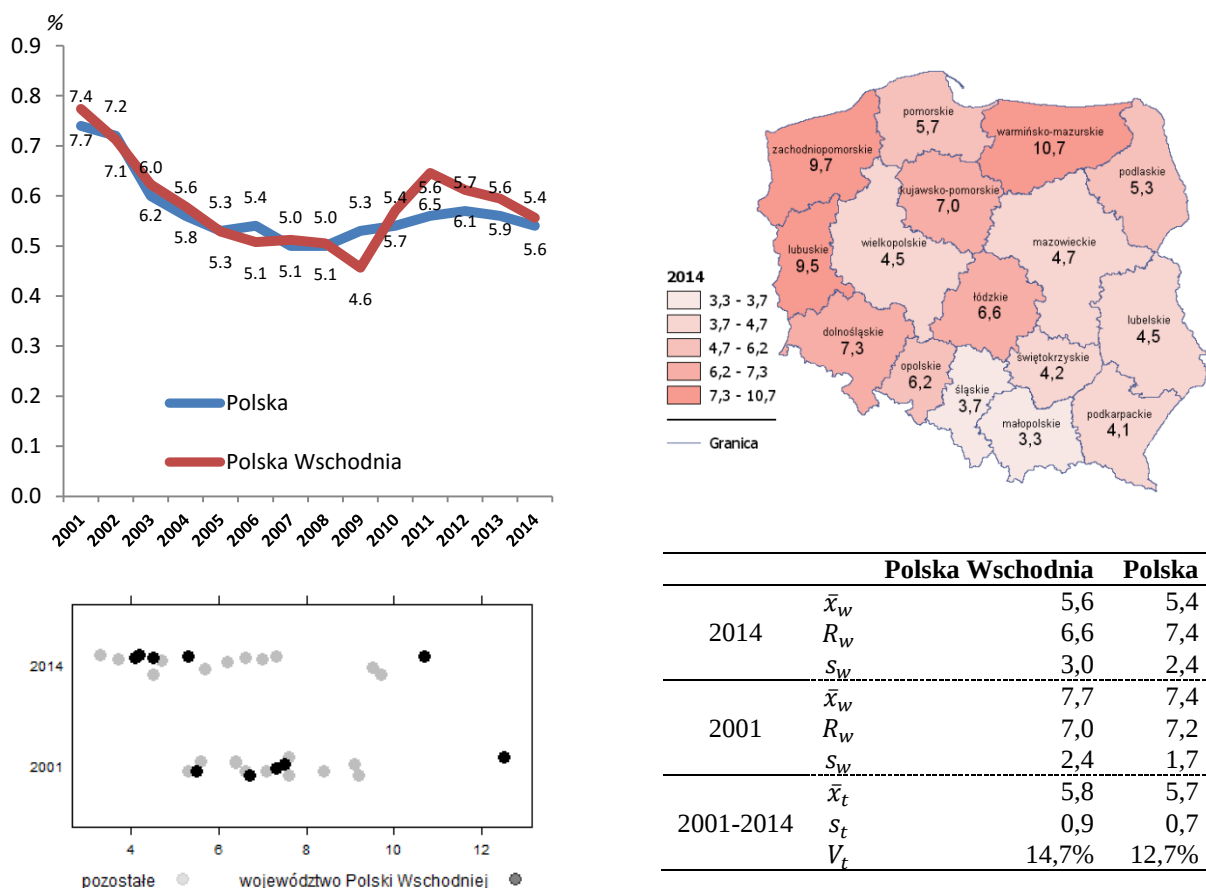

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Współczynnik skolaryzacji dla gimnazjów w Polsce Wschodniej w 2014 r. był nieco niższy niż w Polsce. Różnica ta jest jednak stosunkowo niewielka (minimalnie wykracza poza granice jednego odchylenia standardowego województw Polski Wschodniej). Województwa Polski Wschodniej są bardziej homogeniczne niż Polska pod względem skolaryzacji gimnazjów. Jednak dwa spośród nich wykraczały w 2014 r. ponad średnią dla Polski. Były to woj. lubelskie i świętokrzyskie. Pozostałe trzy były poniżej tej średniej. Biorąc pod uwagę cały badany okres Polska Wschodnia nie odbiegała znacznie od średniej krajowej. Jednak w 2010 r. sytuacja pod tym względem pogorszyła się.

W całej Polsce sytuacja pod względem skolaryzacji w gimnazjach pogorszyła się w latach 2003-2014. Jednak negatywne zmiany były bardziej odczuwalne w Polsce Wschodniej. W latach 2003-2009 wskaźnik dla Polski Wschodniej przyjmował wartości zbliżone do tych w pozostałej części kraju. W kolejnym roku nastąpił dynamiczny jego spadek, czego rezultatem było rozwarstwienie sytuacji w Polsce Wschodniej względem innych regionów. Do tej dywergencji przyczyniła się głównie negatywna sytuacja w woj. warmińsko-mazurskim, świętokrzyskim i lubelskim. Co więcej nastąpił również nieznaczny wzrost zróżnicowania sytuacji gospodarczej w województwach Polski Wschodniej w badanym okresie.

Rysunek 36. Ludność w wieku 18-24 lata, która ukończyła edukację na gimnazjum

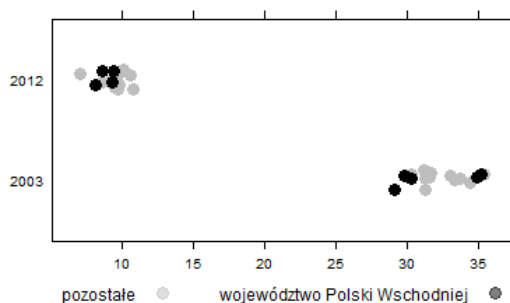
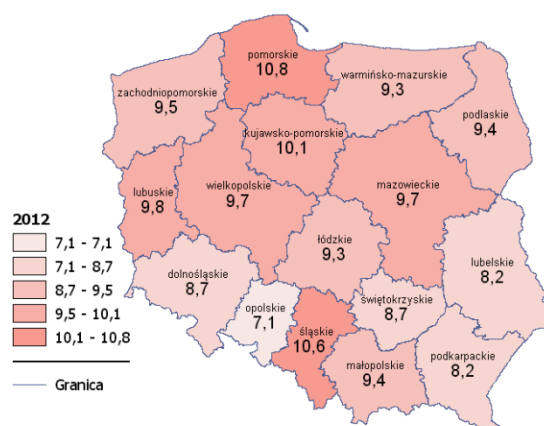
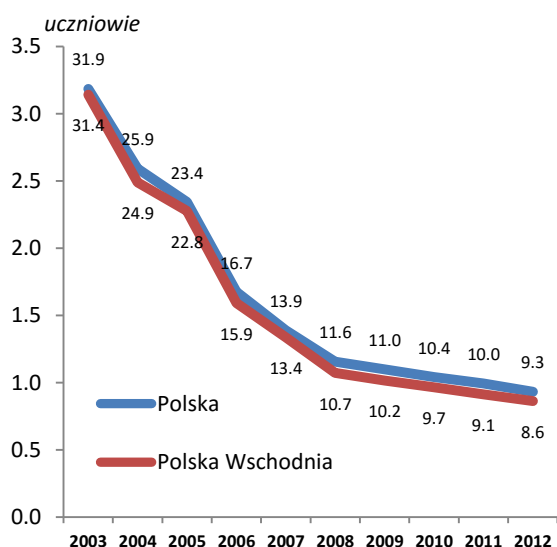

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	5,6	5,4
	R_w	6,6	7,4
	S_w	3,0	2,4
2001	$\bar{x}_w$	7,7	7,4
	R_w	7,0	7,2
	S_w	2,4	1,7
2001-2014	$\bar{x}_t$	5,8	5,7
	S_t	0,9	0,7
	V_t	14,7%	12,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Odsetek ludności w wieku 18-24 lata, która ukończyła edukację na gimnazjum w latach 2001-2007 spadał, w kolejnych zaś latach nieznacznie wzrósł. Polska Wschodnia średnio nie różniła się znacznie pod tym względem od pozostałych regionów. Jednak sytuacja w poszczególnych województwach tego regionu znacznie różniła się. Zdecydowanie najwyższy wskaźnik ludności kończącej wcześniej edukację występuje w woj. warmińsko-mazurskim (niemal dwukrotnie wyższy niż w Polsce Wschodniej). Dodatkowo wskaźnik ten w latach 2001-2014 wzrósł. Najbliżej przeciętnej dla regionu znajdowało się woj. lubelskie. Następnie znajdują się woj. świętokrzyskie i podlaskie (nieco poniżej średniej dla regionu), z czego sytuacja w tym drugim poprawiła się od 2001 r. Do 2007 r. najlepsza sytuacja występowała w woj. podkarpackim. W kolejnych latach sytuacja ta nieco się pogorszyła, choć nadal wskaźnik pozostał na poziomie poniżej przeciętnego dla regionu. Do wzrostu wskaźnika w niektórych regionach mógł przyczynić się wzrost skłonności do emigracji zagranicznych w związku z otwarciem rynku pracy w Wielkiej Brytanii. Biorąc pod uwagę najczęstsze wykonywanie prac prostych przez imigrantów, nie wymagają one wyższego wykształcenia.

Rysunek 37. Uczniowie szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych przypadający na komputer z dostępem do Internetu

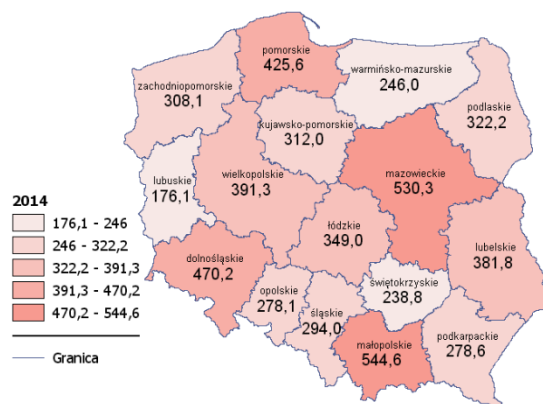
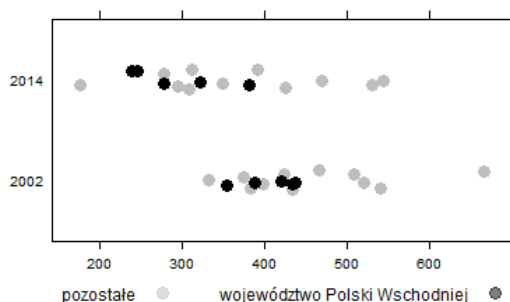
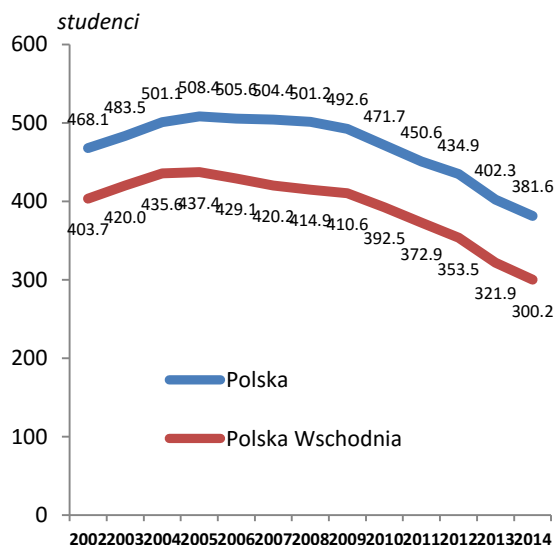
	Polska Wschodnia	Polska	
2012	$\bar{x}_w$	8,6	9,3
	R_w	1,2	3,7
	s_w	0,5	0,9
2003	$\bar{x}_w$	31,4	31,9
	R_w	6,1	6,4
	s_w	2,6	2,0
2003-2012	$\bar{x}_t$	15,7	16,4
	s_t	8,0	7,9
	V_t	50,9%	48,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

W Polsce Wschodniej liczba uczniów przypadających na komputer z dostępem do Internetu wyniosła 9 osób w 2012 r. Sytuacja pod tym względem znacznie się poprawiła od 2003 r. w całej Polsce. Co więcej zmniejszyła się różnica pomiędzy województwami. W 2012 r. wskaźnik ten w województwach Polski Wschodniej wahał się od 8,2 w woj. lubelskim i podkarpackim do 9,4 w woj. podlaskim. Wprawdzie wykracza to poza odchylenie standardowe, jednak w liczbach bezwzględnych nie jest to znaczna różnica. W całym kraju najwyższy wskaźnik wystąpił w woj. pomorskim – 10,8, najniższy natomiast w opolskim – 7,1.

Szkolnictwo wyższe

Rysunek 38. Studenci studiów wyższych na 10 tys. ludności

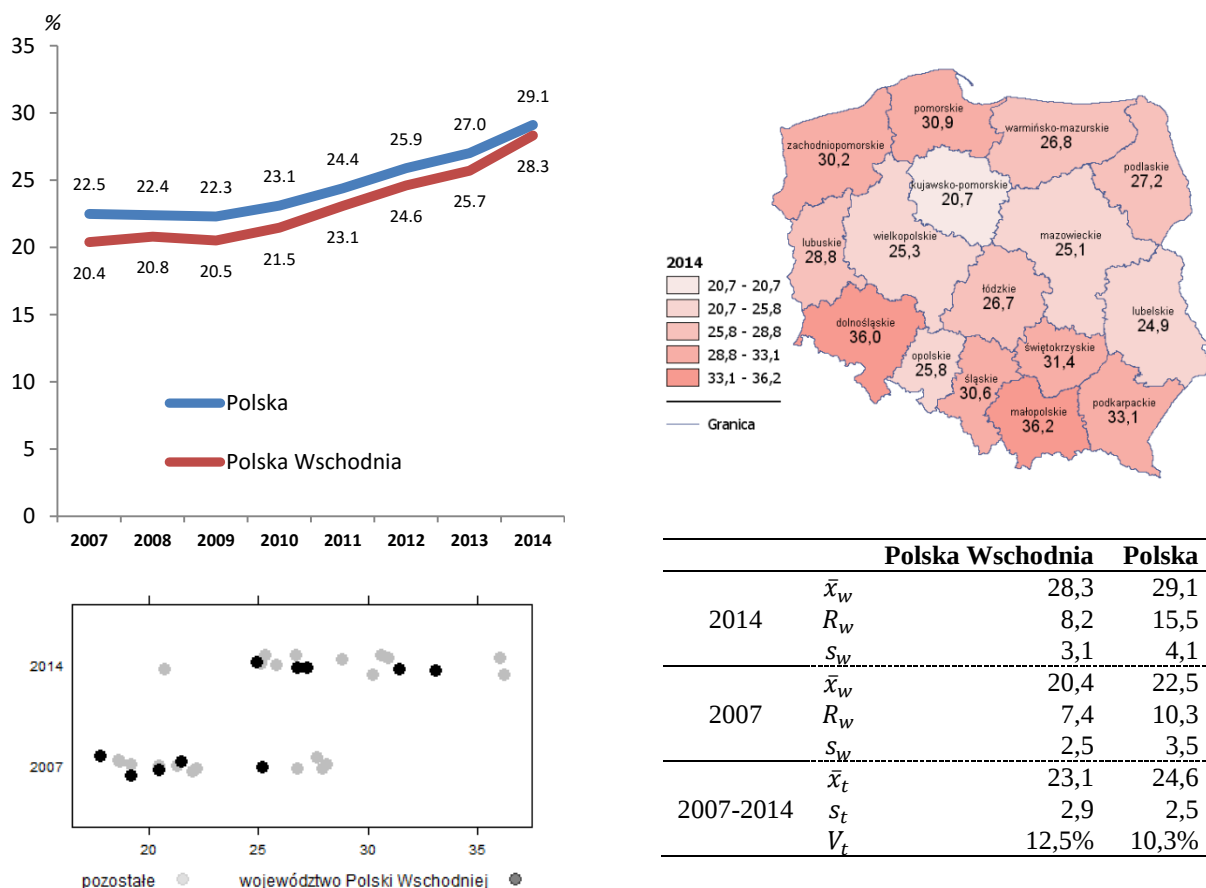
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	300,2	381,6
	R_w	143,0	368,5
	S_w	53,1	101,2
2002	$\bar{x}_w$	403,7	468,1
	R_w	82,3	333,8
	S_w	31,2	81,0
2002-2014	$\bar{x}_t$	393,3	469,7
	S_t	43,9	41,4
	V_t	11,2%	8,8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Liczba studentów (szkół publicznych i niepublicznych) przypadających na mieszkańca Polski Wschodniej w latach 2002-2014 r. stanowiła średnio 83,7% tych w kraju. Wskaźnik ten we wszystkich województwach należących do tego regionu był niższy od średniej krajowej, poza woj. lubelskim, które to nie odbiegało znacząco pod tym względem od średniej krajowej. Obszar ten można uznać za stosunkowo jednorodny.

Niekorzystne zmiany demograficzne spowodowały spadek relatywnej liczby studentów, począwszy od 2006 r. Województwa Polski Wschodniej odczuły to nieco bardziej niż pozostała część kraju. W 2014 r. liczba studentów na mieszkańca stanowiła w tym regionie 78,7% tej w Polsce, podczas gdy w 2002 r. było to 83,7%.

Rysunek 39. Odsetek studentów studiów technicznych i przyrodniczych

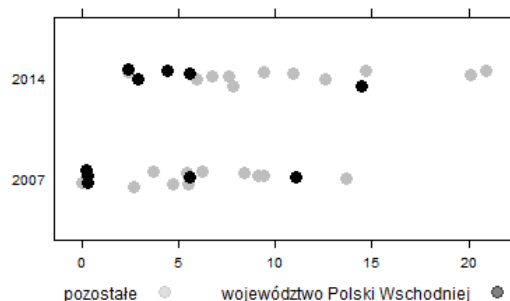
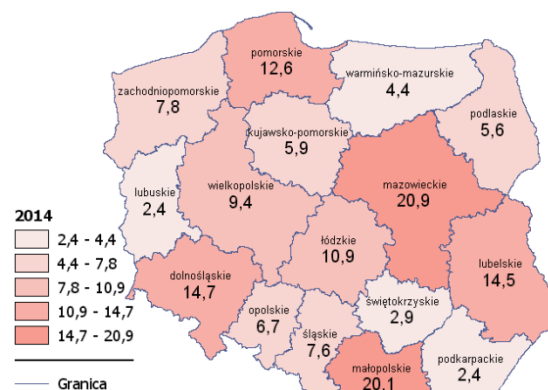
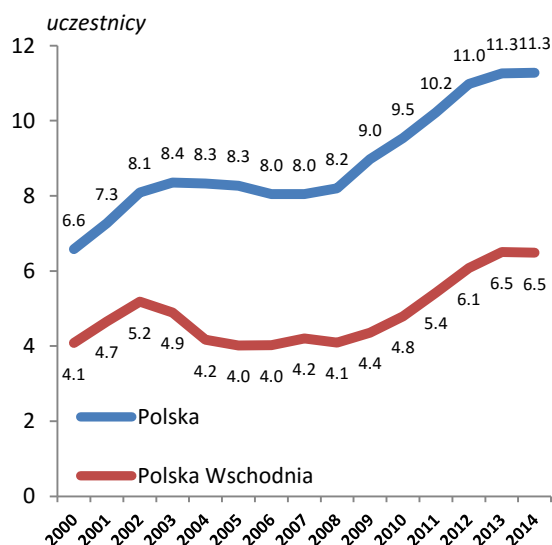

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Gospodarka oparta na wiedzy potrzebuje wykwalifikowanych pracowników sektora przemysłu nowoczesnych technologii, jak i sektora wiedzyintensywnych usług. Sektory te szczególnie potrzebują pracowników nauk ścisłych oraz inżynierskich. W 2007 r. odsetek ten w Polsce wynosił nieco ponad 20%. W województwach Polski Wschodniej był on nieznacznie niższy. Po dwóch latach stabilizacji od 2010 r. odsetek ten ustawicznie wzrasta. Dodatkowo różnica pomiędzy Polską Wschodnią a pozostałą częścią kraju zmniejszyła się do jedynie 0,8 punktu proc., a więc znacznie poniżej odchylenia standardowego.

Poszczególne województwa badanego regionu różnią się pod względem wartości na tle kraju. Województwo świętokrzyskie charakteryzowało się w badanym okresie ustawicznie wyższą wartością wskaźnika, zaś województwa lubelskie i podlaskie – niższą. Woj. warmińsko-mazurskie po okresie 2007-2011, w którym odsetek studentów studiów technicznych nie odbiegał o przeciętną dla kraju, w kolejnych trzech latach zwiększał się mniej dynamicznie niż w pozostałych regionach. Najszybszy wzrost wskaźnika wystąpił w badanym okresie w woj. podkarpackim. Zmienił się on z wartości 17,8% w 2007 r. do 33,1% w 2014 r. – z najniższej do trzeciej najwyższej w kraju. Być może stypendia dla studentów tych kierunków dotowane przez państwo odniosły największy skutek w regionie o niskich na tle kraju płacach, zwiększając odsetek studiujących.

Rysunek 40. Studenci studiów doktoranckich na 10 tys. ludności

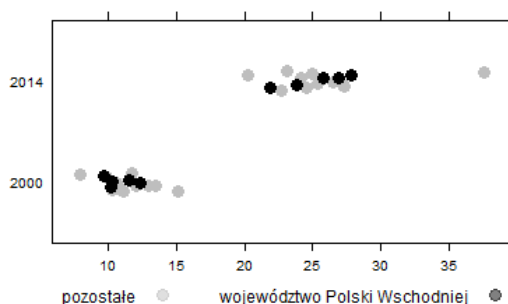
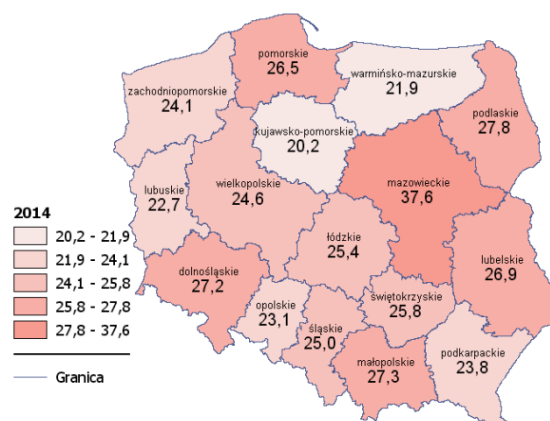
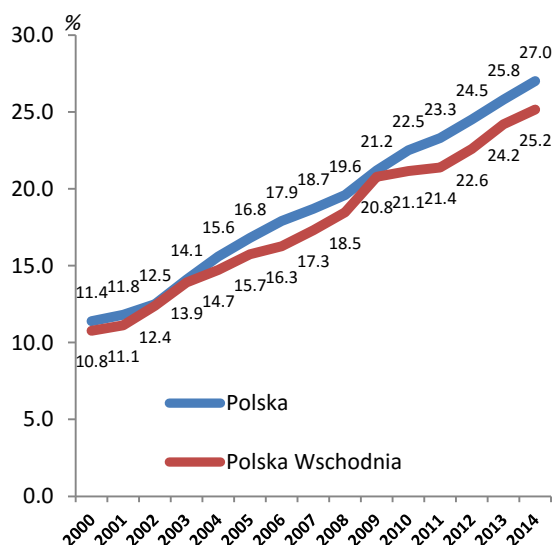

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	6,5	11,3
	R_w	12,1	18,6
	S_w	4,4	5,7
2000	$\bar{x}_w$	4,1	6,6
	R_w	10,8	13,7
	S_w	4,3	4,0
2000-2014	$\bar{x}_t$	4,9	8,9
	S_t	0,9	1,4
	V_t	18,3%	16,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Od początku lat 2000. wyraźnie wzrosła liczba uczestników studiów doktoranckich w Polsce. Szczególnie okres 2008-2013 sprzyjał tej tendencji. Zbliżone zmiany obserwowaliśmy w Polsce Wschodniej, choć lata 2003-2008 były okresem spadku relatywnej liczby polskich doktorantów, a nie stagnacji, tak jak to odnotowaliśmy w pozostałych regionach. Liczba uczestników studiów doktoranckich w przeliczeniu na 10 tys. ludności w Polsce Wschodniej jest znacznie niższa niż w pozostałych regionach. Co więcej pozytywna dynamika zmian była w tych województwach niższa niż w kraju w latach 2000-2014. W rezultacie województwa te w coraz większym stopniu odstają od reszty regionów. W czterech spośród pięciu województw Polski Wschodniej procesy te zachodziły w zbliżonym, niskim tempie i relatywna liczba doktorantów jest niska. Na tym tle pozytywnie i wyraźnie wyróżnia się województwo lubelskie, w którym badany wskaźnik był wyższy niż w kraju i w 2014 r. wyniósł 14,4 osoby. Bardzo niskie wartości notuje się w woj. podkarpackim (2,4) i świętokrzyskim (2,9).

Rysunek 41. Ludność w wieku 25-64 lata z wyższym wykształceniem

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	25,2	27,0
	R_w	5,9	17,4
	s_w	2,1	3,7
2000	$\bar{x}_w$	10,8	11,4
	R_w	2,7	7,2
	s_w	1,0	1,7
2000-2014	$\bar{x}_t$	17,7	18,8
	s_t	4,7	5,1
	V_t	26,4%	27,3%

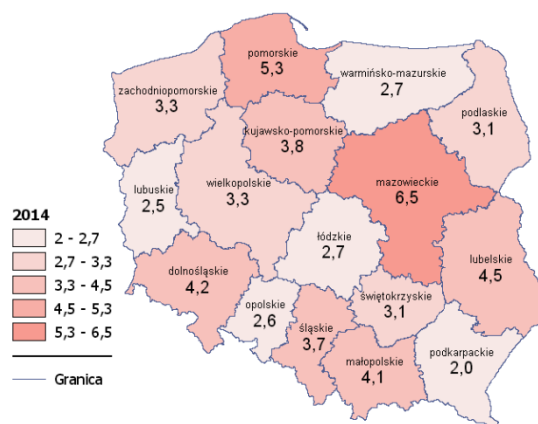
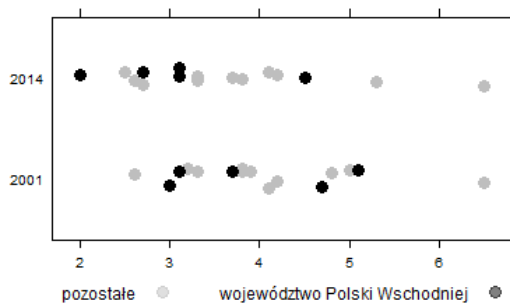
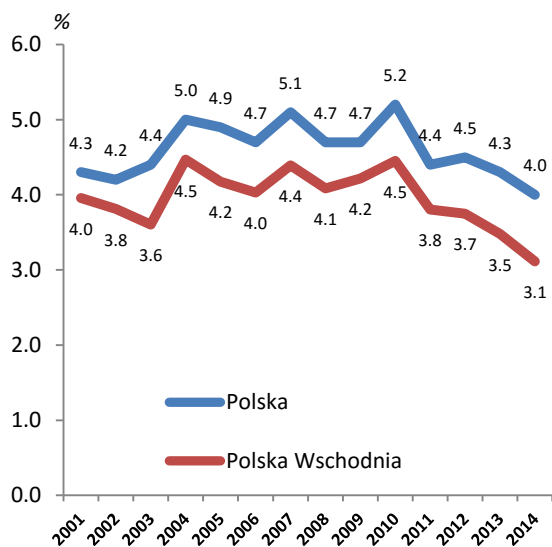
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Odsetek ludności z wyższym wykształceniem w Polsce dynamicznie wzrasta od 2000 r. W Polsce Wschodniej w latach 2000-2014 był on niższy niż w pozostałych regionach, jednak nieznacznie (mieszcząc się wewnątrz odchylenia standardowego). Po wyłączeniu wyraźnie lepszego od pozostałych województw – mazowieckiego rozstęp dla województw Polski Wschodniej jest zbliżony do tego dla kraju. Na tle Polski bardzo dobrze wypada woj. podlaskie i lubelskie. Wśród województw regionu najniższy wskaźnik wystąpił w woj. warmińsko-mazurskim i podkarpackim.

W stosunku początku lat 2000. w kolejnym okresie obserwujemy nieznaczne zwiększenie różnicy pomiędzy Polską Wschodnią a pozostałymi regionami, jak i nieznaczny wzrost zróżnicowania wśród województw Polski Wschodniej. Powiększenie się tej dywergencji głównie wynika z powiększenia przewagi woj. mazowieckiego nad pozostałymi województwami. Wewnątrz Polski Wschodniej najgorzej wypadły woj. warmińsko-mazurskie i podkarpackie. Natomiast w woj. świętokrzyskim nastąpiła konwergencja standardów pod tym względem w stosunku do kraju jako całości.

Edukacja ustawiczna

Rysunek 42. Ludność w wieku 25-64 lata kształcąca się ustawicznie

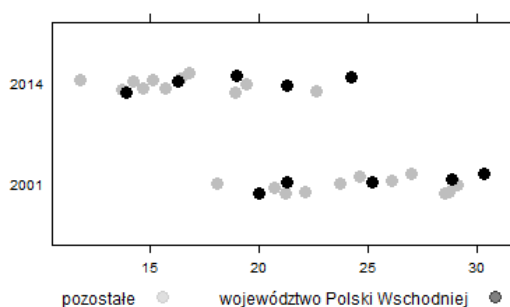
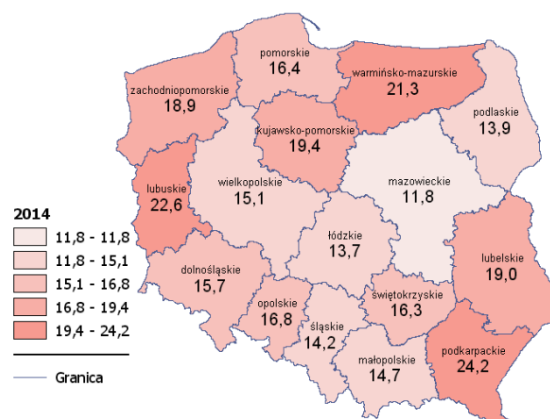
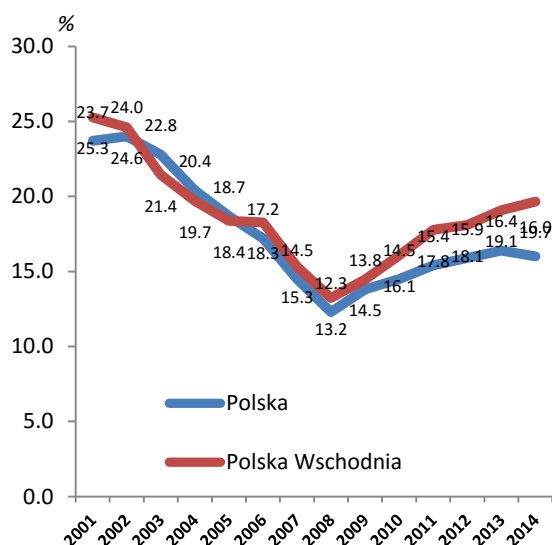
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	3,1	4,0
	R_w	2,5	4,5
	S_w	0,8	1,1
2001	$\bar{x}_w$	4,0	4,3
	R_w	2,1	3,9
	S_w	0,8	1,0
2001-2014	$\bar{x}_t$	4,0	4,6
	S_t	0,4	0,4
	V_t	9,9%	7,8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Odsetek ludności kształcącej się ustawicznie w Polsce jest niski. W Polsce Wschodniej jest on nawet jeszcze niższy. Różnica jest umiarkowanie niewielka, nieznacznie wykracza bowiem poza jedno odchylenie standardowe dla województw Polski Wschodniej. Równocześnie występuje dosyć znaczne zróżnicowanie badanego odsetka wewnątrz województw Polski Wschodniej. Z regionu tego wybija się woj. lubelskie, w którym wskaźnik ten jest wyższy niż w Polsce, wyraźnie najtrudniejsza sytuacja panuje zaś w woj. podkarpackim.

Po pierwszych latach dekady 2000., podczas których odsetek kształcących się ustawicznie nieznacznie wzrósł, od 2011 r. obserwujemy ponowny jego spadek. W rezultacie zarówno w Polsce Wschodniej jak i w pozostałej części kraju na koniec 2014 r. ustawicznie kształciło się mniej osób w wieku 25-64 lata niż w 2001 r. Co więcej spadek w badanym regionie był znacznie większy. Do tej negatywnej zmiany przyczyniło się zmniejszenie aktywności edukacyjnej (w zakresie edukacji dodatkowej) dorosłych w woj. podkarpackim, podlaskim i warmińsko-mazurskim.

Rysunek 43. Ludność w wieku 18-24 lata niepracująca i nie kształcąca się (NEET)

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	19,7	16,0
	R_w	10,3	12,4
	S_w	3,6	3,4
2001	$\bar{x}_w$	25,3	23,7
	R_w	10,3	12,2
	S_w	4,0	3,7
2001-2014	$\bar{x}_t$	18,7	17,5
	S_t	3,5	3,8
	V_t	18,5%	21,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

W latach 2001-2008 odsetek ludności w wieku 18-24 lata niepracującej i nie kształcącej się w Polsce zmniejszał się wraz ze zmianami stopy bezrobocia. Tendencje w Polsce Wschodniej były w tym okresie zbliżone do tych w pozostałych regionach, choć na końcu okresu badany odsetek był nieco wyższy niż w kraju (13,2% wobec 12,3% średnio w kraju). W efekcie światowej dekonunktury w kolejnych latach odsetek ten nieco wzrósł. Województwa Polski Wschodniej negatywnie odznaczają się pod tym względem na tle kraju. Obserwowany w tej części kraju wzrost był wyraźnie bardziej dynamiczny niż w reszcie kraju, co skutkowało zwiększeniem różnicy pomiędzy tak wyodrębnionymi makroregionami Polski. Co więcej podczas gdy pozytywny wpływ koniunktury gospodarczej w 2014 r. przyczynił się do spadku bezrobocia w kraju, jak i nieznaczny spadek odsetka ludności w wieku 18-24 niepracującej i nie kształcącej się, w Polsce Wschodniej odsetek ten nadal wzrastał.

Województwa Polski Wschodniej znacznie różnią się pod względem badanego wskaźnika. Sytuacja w świętokrzyskim i lubelskim nie odbiega znacząco od przeciętnej dla kraju. Zarówno poziom, jak i tendencje są zbliżone. Na tle regionu pozytywnie odznacza się woj. podlaskie, w którym wskaźnik ten był w badanym okresie ustawicznie niższy o ok. 3 punkty proc. od tego w kraju. Z kolei woj. warmińsko-mazurskie charakteryzowało się trwale wyższą wartością wskaźnika. Różnica ta po okresie konwergencji w latach 2003-2009, w kolejnym okresie ponownie znacznie zwiększyła się na niekorzyść tego województwa. Niekorzystna dywergencja sytuacji pod tym względem od 2004 r. ustawicznie zwiększała się w woj. podkarpackim, w którym badany odsetek w 2014 r. osiągnął najwyższą wartość w kraju.

Wnioski z obszaru rynku pracy

Aktywność zawodowa jest jednym z nielicznych wskaźników, które w Polsce Wschodniej kształtowały się na wyższym poziomie niż w pozostałych regionach. Jednak wśród województw badanego regionu istniało duże zróżnicowanie sytuacji pod tym względem. Lepsze tendencje i wyższe wartości wskaźnika niż w kraju wystąpiły w woj. świętokrzyskim i lubelskim. W pozostałych regionach wskaźniki były niższe niż w kraju i spadały.

Struktura bierności zawodowej według jej przyczyn była zbliżona do tej w kraju. Można ją uznać nawet za nieco lepszą, z powodu nieznacznie wyższego odsetka kształcących się i niższego odsetka osób zniechęconych do wchodzenia na rynek pracy.

Wskaźnik zatrudnienia we wszystkich województwach Polski Wschodniej jest ustawicznie niższy niż w pozostałych regionach. Dodatkowo podlega on większym wahaniom koniunkturalnym, co powoduje, że jest bardziej podatny na okresy dekonunktury i ożywienia gospodarcze.

Nadwyżka aktywności zawodowej w regionie Polski Wschodniej nad krajem wchłaniana jest przez sektor rolnictwa i bezrobocie. Region charakteryzuje się wysokim udziałem zatrudnienia w rolnictwie i niskim w usługach, co przyczynia się do jego słabego rozwoju.

Polska Wschodnia charakteryzuje się niekorzystną strukturą dochodów. Wyższy w stosunku do średniej krajowej odsetek ludności wskazał, że głównym źródłem utrzymania są źródła nieustalone (potencjalnie dotyczy to pracy w szarej strefie i transferów z pracy za granicą), praca w rolnictwie, utrzymanie przez inne osoby, renta i pozostałe źródła, natomiast niższym w przypadku pracy na własny rachunek (poza rolnictwem) lub dochodów z wynajmu oraz praca najemna poza rolnictwem. Ta struktura jest jednym z czynników przyczyniających się do utrzymywania się niskich płac w regionie.

Stopa bezrobocia (według BAEL) w Polsce Wschodniej zachowuje się bardziej stabilnie niż w pozostałych regionach. W okresach o trudnej sytuacji na rynku pracy jest niższa od przeciętnej dla kraju, w okresach o sytuacji pomyślniejszej – wyższa. Dwa województwa z regionu posiadają najwyższą stopę bezrobocia w kraju. Spośród badanych województw stopa jest tradycyjnie wyższa w woj. świętokrzyskim. W relacji do Polski sytuacja znacznie pogorszyła się w okresie 2000-2014 w woj. podkarpackim (najwyższa w kraju stopa bezrobocia), wyraźnie natomiast poprawiła się w woj. warmińsko-mazurskim.

Odsetek długotrwale bezrobotnych w Polsce Wschodniej był jedynie nieznacznie wyższy od średniej krajowej.

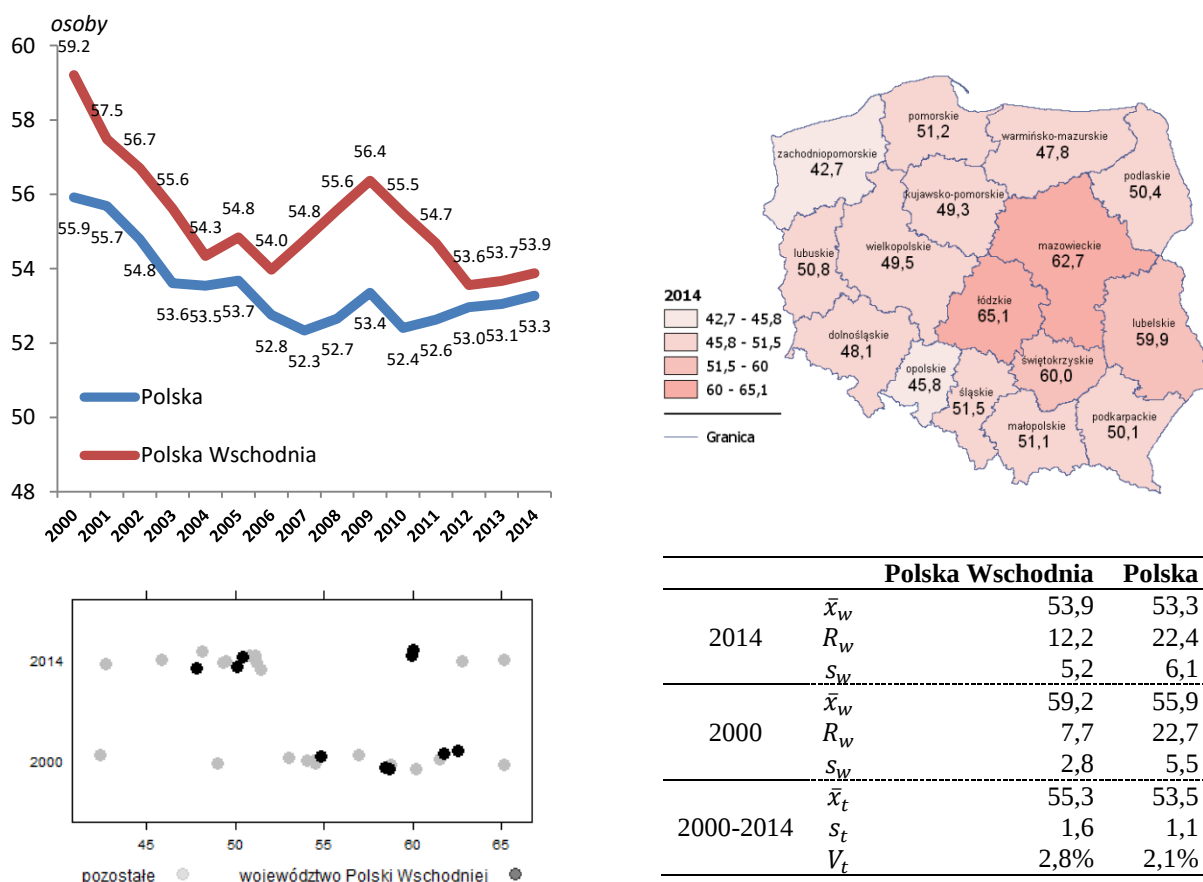
Przeciętny czas poszukiwania pracy szybciej zwiększał się w okresach dekonunktury w badanym regionie niż w pozostałych regionach. W latach 2000-2014 zmniejszyło się zróżnicowanie województw pod względem czasu poszukiwania zatrudnienia.

Dynamika rynku pracy, liczona jako suma przepływów bezrobotnych (odpływów i napływów do bezrobocia) w relacji do liczby bezrobotnych w województwach Polski Wschodniej jest znacznie niższa niż w pozostałych regionach. W 2014 r. była ona prawie dwukrotnie niższa w badanym regionie. Oznacza to, że procesy wpływające na rynek pracy zachodzą w regionie powoli. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest to, że pracownicy, jak i pracodawcy bardziej niż w innych regionach preferują długookresowe umowy. W rezultacie stosunek pracy może trwać dłużej niż jest to optymalne dla poziomu przedsiębiorczości i rynku pracy. Przyczynia się to również do relatywnie większych trudności w poszukiwaniu pracy przez ludzi dopiero wchodzących na rynek pracy, preferowany jest bowiem staż pracy. Może to przyczyniać się również do nasilenia emigracji ludzi młodych, których perspektywy znalezienia pracy w innych regionach są większe.

Rynek pracy

Aktywność zawodowa

Rysunek 44. Współczynnik aktywności zawodowej

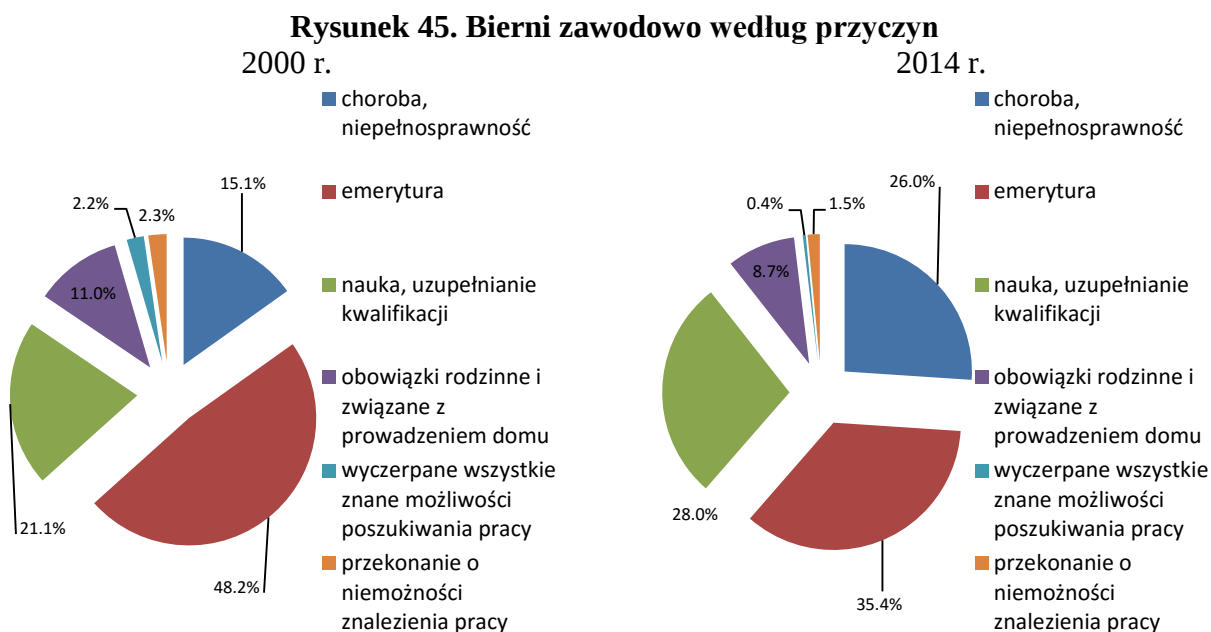

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Aktywność zawodowa w Polsce spadała do przełomu dekady lat 2000. i 2010, po czym zaczęła powoli wzrastać. Aktywność zawodowa mieszkańców Polski Wschodniej jest wyższa niż w pozostałych regionach. To jeden z nielicznych wskaźników, który pozytywnie oddziałuje na perspektywy zmian sytuacji gospodarczej w regionie. W latach 2000-2014 różnica ta zmniejszyła się. Wyjątkiem był okres 2007-2011, w którym aktywność zawodowa w regionie wyraźnie wzrosła, w warunkach jedynie niewielkiego zwiększenia w kraju. Był to okres nasilenia wpływu dekonunktury na rynek pracy. Badania wskazują, że w takich okresach Polacy mogą wchodzić na rynek pracy (zob. Gałęcka-Burdziak i Pater 2015). Gdy sytuacja materialna pogarsza się, z konieczności zwiększają intensywność poszukiwania pracy (efekt dodatkowego pracownika).

Pomiędzy województwami Polski Wschodniej istnieje wyraźne zróżnicowanie aktywności zawodowej. Współczynnik aktywności zawodowej ustawicznie zmniejsza się w woj. warmińsko-mazurskim (z 58,4 w 2000 r. do 47,8 w 2014 r.). Negatywna tendencja, choć nie tak ostra (dynamiczny wzrost w latach 2007-2009) występuje w woj. podlaskim (spadek z 58,6 do 50,4) oraz podkarpackim (spadek z 54,8 do 50,1). Pod względem tego współczynnika powyżej średniej dla kraju znajdują się pozostałe dwa województwa regionu. W woj. lubelskim łagodna spadkowa tendencja została przerwana dosyć znacznym wzrostem w latach 2013-2014. W końcu tego okresu wskaźnik był na poziomie 59,9. W woj. świętokrzyskim w

latach 2000-2014 aktywność zwiększała się. Tendencję tą przerwał spadek obserwowany w latach 2011-2013. W 2014 r. aktywność ponownie wzrosła do poziomu 60,0.

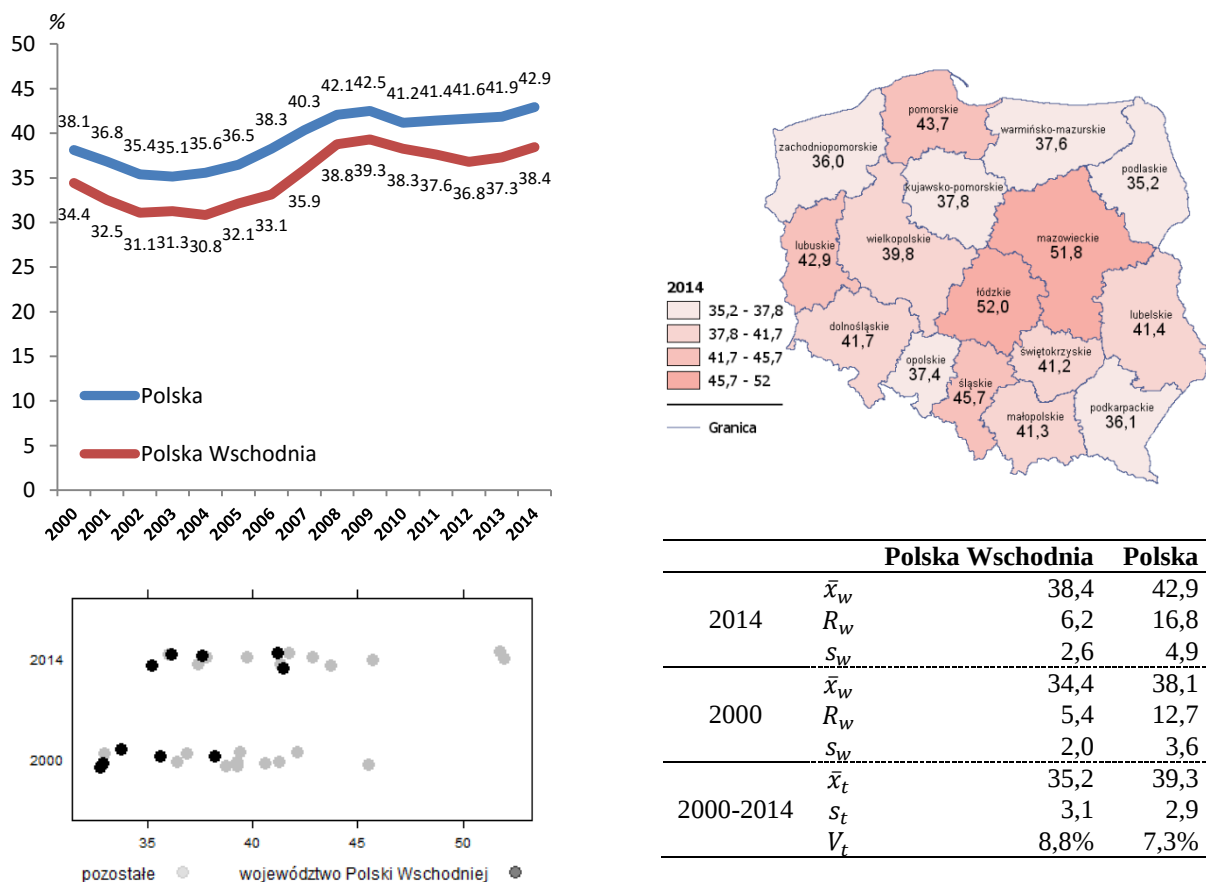

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2014 r. główną przyczyną bierności zawodowej w Polsce Wschodniej było przejście na emeryturę (nieco ponad $\frac{1}{3}$ biernych zawodowo). Nie odbiega to znacznie od pozostałych regionów, w których odsetek biernych zawodowo przechodzących na emeryturę był bardzo zbliżony (35,2%). W porównaniu do 2000 r. w Polsce Wschodniej jak i kraju znacznie spadł odsetek biernych zawodowo z powodu przejścia na emeryturę. Drugą przyczyną bierności zawodowej było uzupełnianie kwalifikacji, a w tym edukacja i szkolenia (nieco ponad $\frac{1}{4}$ biernych zawodowo). To najbardziej uzasadniona z ekonomicznego punktu widzenia przyczyna nieaktywności zawodowej. Dlatego też wzrost na przestrzeni badanego okresu odsetka biernych zawodowo kształcących się można uznać za pozytywną zmianę strukturalną. Dodatkowo udział ten był nieco wyższy niż w kraju (26,8%). Trzecim źródłem bierności zawodowej w Polsce Wschodniej była choroba (nieznacznie ponad $\frac{1}{4}$ biernych zawodowo). Odsetek ten był nieco wyższy niż w kraju (25,1%), a co więcej znacznie wzrósł w latach 2000-2014. Można przypuszczać, że nastąpiło to kosztem otrzymywania emerytur. Nieco mniej niż co dziesiątemu biernemu zawodowo w regionie obowiązki rodzinne uniemożliwiały podjęcie pracy (nieco mniej niż w Polsce, gdzie było to 10,5%). Odsetek ten spadł od 2000 r. Przekonanie o niemożności znalezienia pracy i wyczerpanie znanych możliwości poszukiwania zatrudnienia dotyczyły znikomej części biernych zawodowo. Dodatkowo odsetek ten był niższy niż w Polsce ogółem (1,9% wobec 2,4% średnio w kraju).

Zatrudnienie

Rysunek 46. Wskaźnik zatrudnienia z wyłączeniem rolnictwa

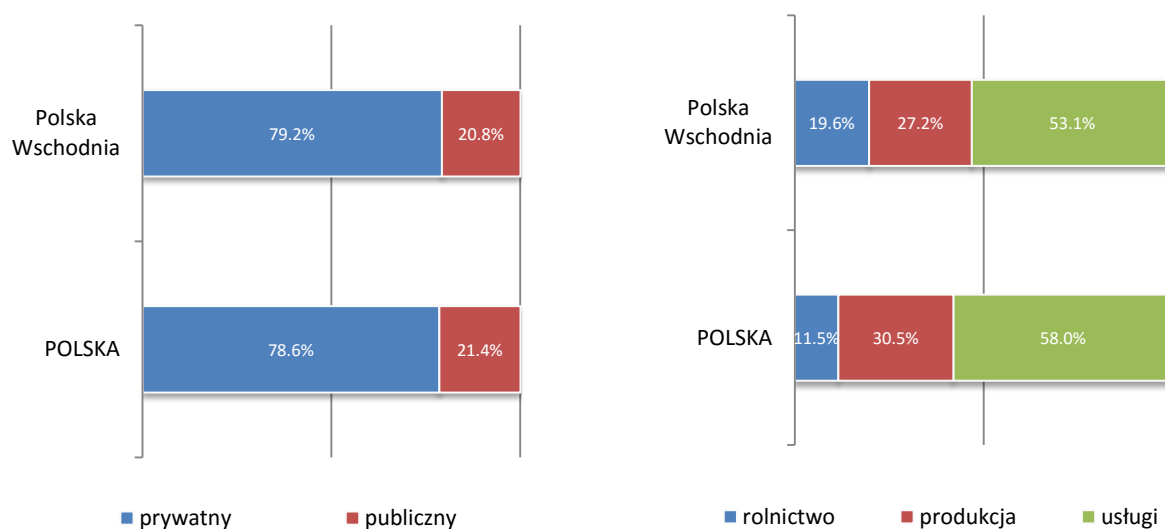

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wskaźnik zatrudnienia z wyłączeniem rolnictwa w Polsce Wschodniej był w badanym okresie nieprzerwanie niższy niż w pozostałych regionach o ok. 4 punkty proc. Można więc wnioskować, że przewaga regionu w postaci wyższej aktywności zawodowej nie jest odpowiednio pożytkowana, nadwyżka siły roboczej może być kierowana do zasobów bezrobocia i sektora rolniczego. Co ciekawe wskaźnik zatrudnienia w regionie podlega większym wahaniom koniunkturalnym niż ma to miejsce w Polsce. Okresy dekonunktury i ożywienia mają silniejszy wpływ na zmiany zatrudnienia, co może mieć związek ze strukturą regionalnej gospodarki.

Sytuacja pod względem zatrudnienia we wszystkich województwach Polski Wschodniej jest gorsza niż przeciętnie w kraju. Najbardziej zbliżony do średniej krajowej wskaźnik wystąpił w 2014 r. woj. lubelskim. Województwo to cechowała również najwyższa dynamika wskaźnika w latach 2000-2014 r. Tendencje konwergencyjne w stosunku do kraju wystąpiły również w woj. świętokrzyskim. Z kolei po okresie zbieżności wskaźnik w woj. warmińsko-mazurskim obniżył się i oddalił od przeciętnej krajowej. W początkowym okresie wskaźnik dla woj. podkarpackiego zachowywał się w sposób zbliżony do tego wśród dwóch najlepszych województw regionu. Jednak jego stabilizacja na stałym poziomie od 2010 r. spowodowała oddalenie zarówno od tych województw, jak i od średniej krajowej. Tradycyjnie najtrudniejsza sytuacja pod względem zatrudnienia panuje w woj. podlaskim.

Rysunek 47. Struktura zatrudnienia

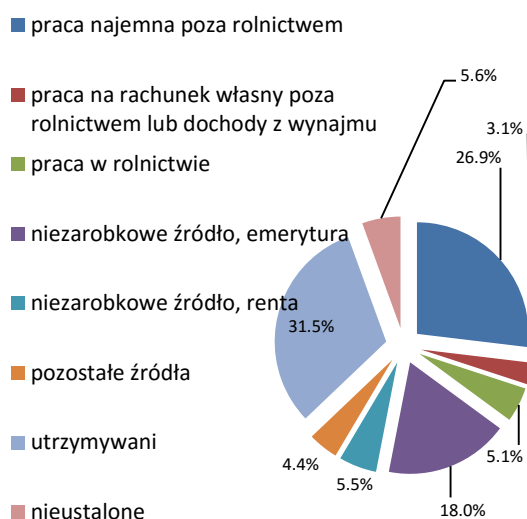

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

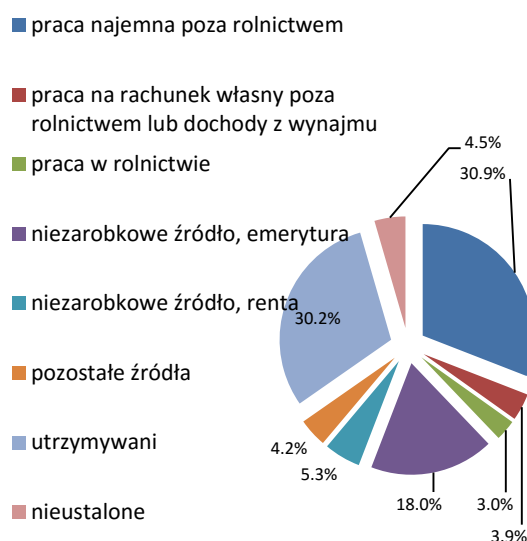
Udział sektora prywatnego w województwach Polski Wschodniej w 2014 r. był nieznacznie wyższy niż w pozostałych regionach. Niestety przyczynia się do tego wysoki udział rolnictwa o niskiej rentowności. Udział ten jest 1,7 razy wyższy niż w kraju. Wysoki udział rolnictwa odbywa się przede wszystkim kosztem udziału usług a następnie sektora produkcyjnego. W stosunku do 2000 r. udział sektora usługowego wzrósł o 7,6 punktu proc. a sektora produkcyjnego o 1,9 punktu proc.

Spośród poszczególnych województw zdecydowanie najniższy udział rolnictwa występuje w woj. warmińsko-mazurskim (13,0%). Województwo to charakteryzuje się również najwyższym udziałem sektora usługowego (57,5%). Drugim wyróżniającym się województwem jest podkarpackie, które charakteryzuje się najwyższym w regionie udziałem sektora produkcyjnego (31,2%) i niskim na tle regionu udziałem rolnictwa (16,2%). W pozostałych regionach udział rolnictwa przekracza 20%, a usług – nieznacznie ponad 50%.

**Rysunek 48. Ludność według głównego źródła utrzymania
Polska Wschodnia**

Polska

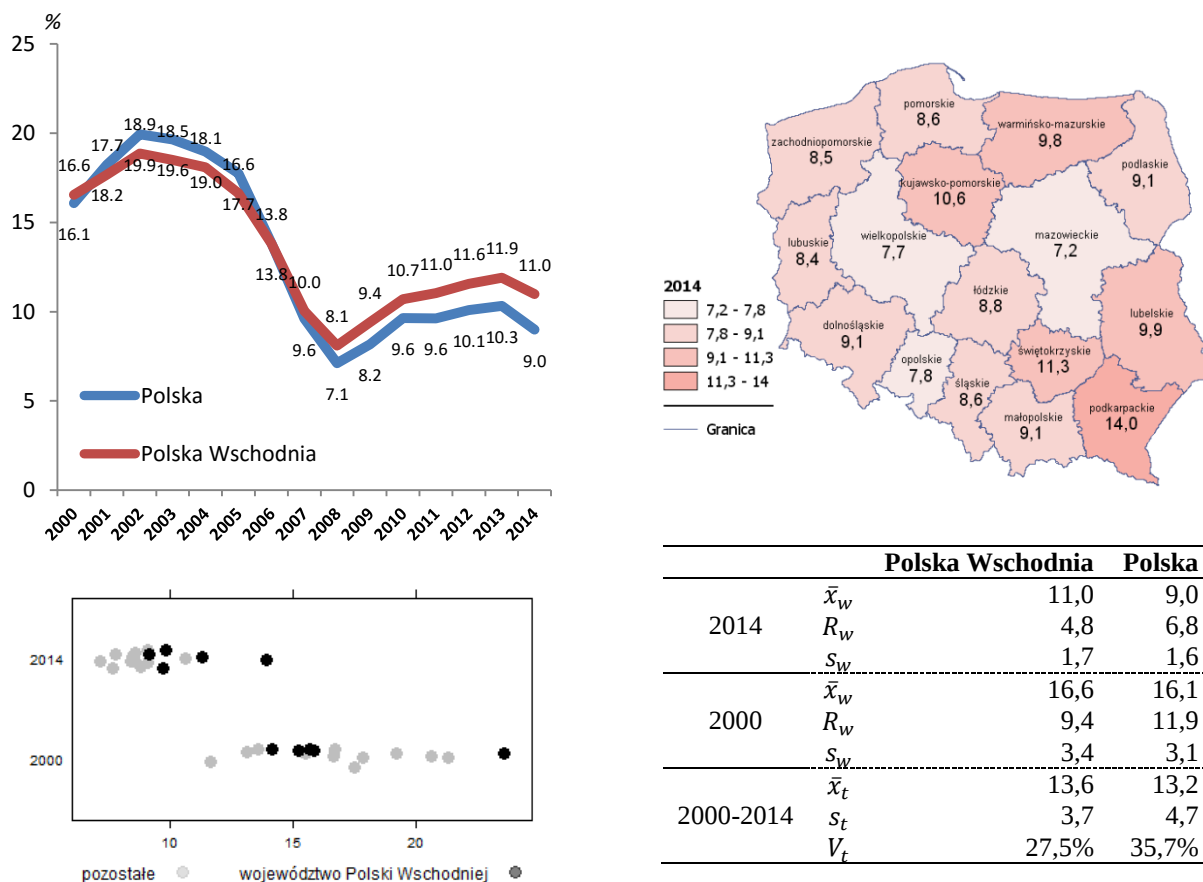
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Badania wykonane podczas Narodowego Spisu Powszechnego pokazują, że w 2011 r. 31,5% ludności Polski Wschodniej była na utrzymaniu innych osób. Odsetek ten był nieco wyższy niż przeciętnie w kraju. Było to zarazem najbardziej powszechne główne źródło utrzymania mieszkańców. W Polsce głównym źródłem utrzymania był praca najemna z wyłączeniem rolnictwa. W Polsce Wschodniej odsetek ludności w głównej mierze utrzymującej się z pracy najemnej poza rolnictwem był o 4 punkty proc. niższy. Emerytura była trzecim z głównych źródeł utrzymania pod względem powszechności. Polska Wschodnia nie odbiega pod tym względem od średniej krajowej. Pozostałe źródła utrzymania miały mniejsze znaczenie. Warto jednak zwrócić uwagę, że wśród nich Polska Wschodnia charakteryzuje się wyższym odsetkiem ludności, która w głównej mierze utrzymuje się ze źródeł nieustalonych (potencjalnie dotyczy to pracy w szarej strefie i transferów z pracy za granicą) oraz z pracy w rolnictwie, nieznacznie wyższym w przypadku renty i pozostałych źródeł, natomiast niższym w przypadku pracy na własny rachunek (poza rolnictwem) lub dochodów z wynajmu.

Ta niekorzystna struktura dochodów jest jednym z czynników kształtujących chronicznie niskie płace w Polsce Wschodniej.

Bezrobocie

Rysunek 49. Stopa bezrobocia

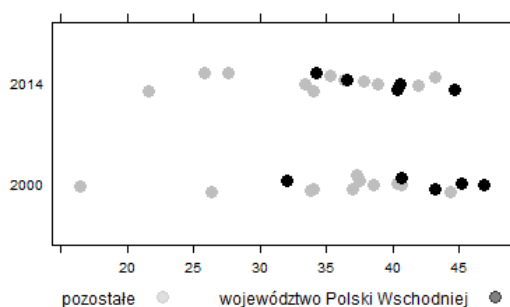
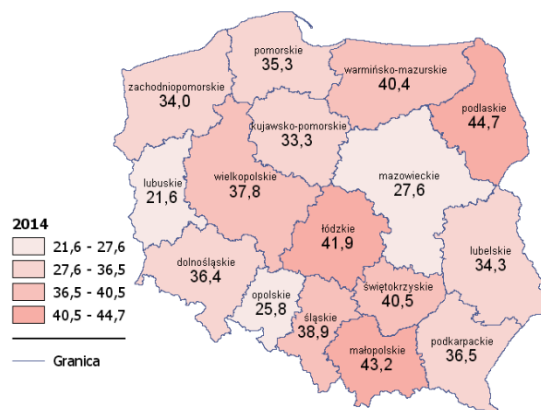
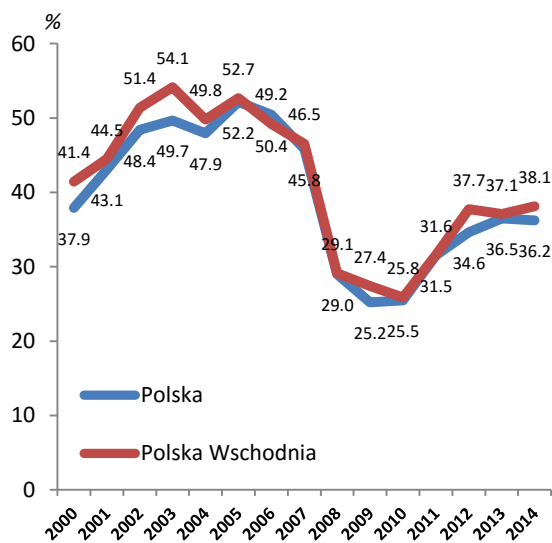
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Stopa bezrobocia (według BAEL) w woj. Polski Wschodniej charakteryzuje się większą stabilnością niż w pozostałych regionach. W okresach, gdy przyjmowała wysokie wartości była niższa od przeciętnej krajowej, natomiast w okresach o lepszej sytuacji na rynku pracy, stopa bezrobocia w regionie była wyższa niż w kraju. Na koniec 2014 r. była ona wyższa o 2 punkty proc.

Sytuacja pod względem wysokości stopy bezrobocia w poszczególnych województwach regionu była dosyć mocno zróżnicowana, choć na koniec badanego okresu we wszystkich z nich przewyższała ona średnią krajową (pomimo iż 2000 r. były wśród nich województwa o stopie bezrobocia niższej od średniej dla kraju). Wyraźniej najwyższa stopa bezrobocia wystąpiła w woj. podkarpackim i świętokrzyskim. Są to również regiony o najwyższej stopie bezrobocia (liczonej według BAEL) w kraju. O ile woj. świętokrzyskie tradycyjnie charakteryzowało się wyższą od krajowej stopą bezrobocia, to woj. podkarpackie wyraźnie negatywnie odznaczyło się w tle kraju w ostatnich latach. Po okresie dekoniunktury lat 2008-2010 stopa bezrobocia w kraju bardzo powoli wzrastała i spadła w 2014 r. Wzrost w woj. podkarpackim był natomiast znaczny, a późniejszy spadek – słaby. Z kolei warmińsko-mazurskie, które w 2000 r. charakteryzowało najwyższą stopa bezrobocia w kraju zdołało obniżyć ją do poziomu krajowego. Dopiero ostatnie lata badanego okresu doprowadziły do jej wzrostu nieco ponad średnią krajową. W lubelskim stopa bezrobocia utrzymuje się nieco powyżej krajowej od 2008 r. Najniższa stopa, okresowo spadająca poniżej średniej krajowej występuje w woj. podlaskim.

Stopa bezrobocia rejestrowanego jest najwyższa (w kraju) w woj. warmińsko-mazurskim. Może to wskazywać na znaczną skalę rejestracji w warunkach niespełniania definicji bezrobotnego.

Rysunek 50. Odsetek długotrwale bezrobotnych

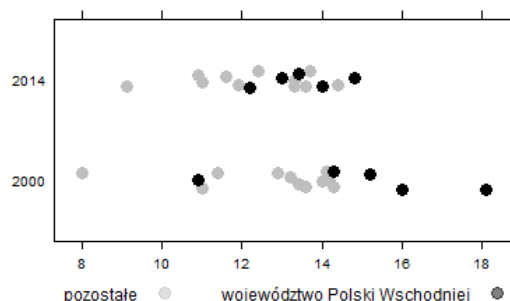
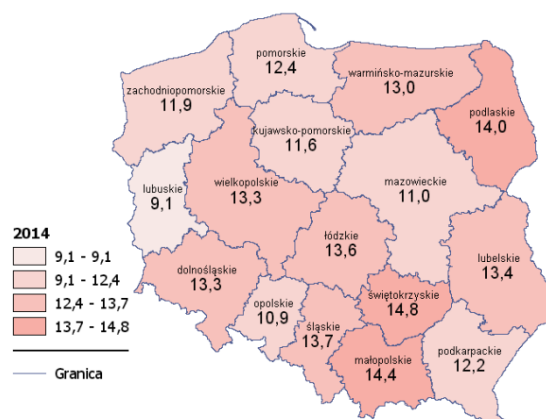
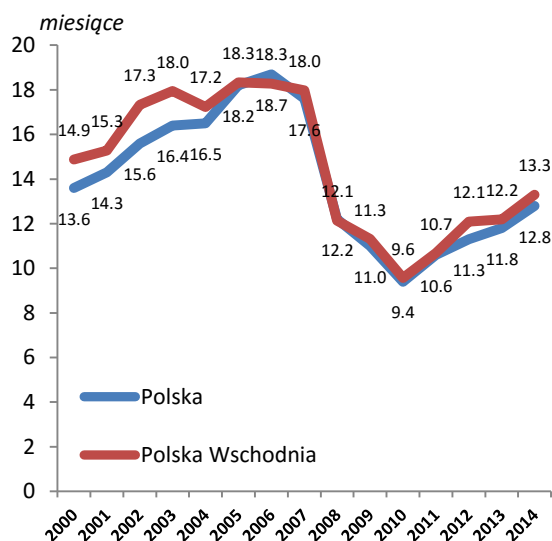

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	38,1	36,2
	R_w	10,4	23,1
	S_w	3,6	6,2
2000	$\bar{x}_w$	41,4	37,9
	R_w	14,8	30,4
	S_w	5,2	7,4
2000-2014	$\bar{x}_t$	41,1	39,6
	s_t	9,6	9,3
	V_t	23,3%	23,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Udział długotrwale bezrobotnych zachowuje się antycyklicznie względem zatrudnienia. W badanym okresie długotrwale bezrobotni stanowili ok. 40% ogółu bezrobotnych. Odsetek ten był jedynie nieznacznie wyższy w Polsce Wschodniej niż przeciętnie w kraju. Zauważa się jednak, że w okresach dekonunktury, odsetek ten szybciej zwiększa się w Polsce Wschodniej niż w pozostałych regionach. Wśród tych województw istniało jednak dosyć znaczne zróżnicowanie pod względem badanego udziału, które jednak od 2000 r. zmniejszyło się. Najniższe odsetki występowały w 2014 r. w woj. lubelskim (poniżej średniej krajowej) i podkarpackim (zbliżony do średniej krajowej). Powyżej średniej krajowej ukształtowały się wskaźniki dla woj. podlaskiego (najwyższy), świętokrzyskiego oraz warmińsko-mazurskiego.

Rysunek 51. Przeciętny czas poszukiwania pracy

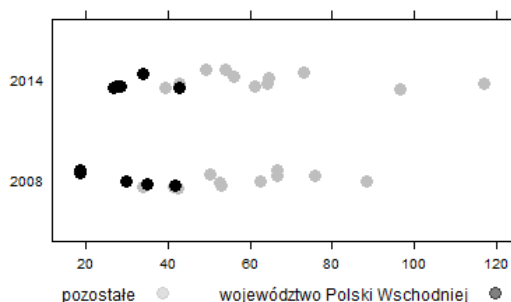
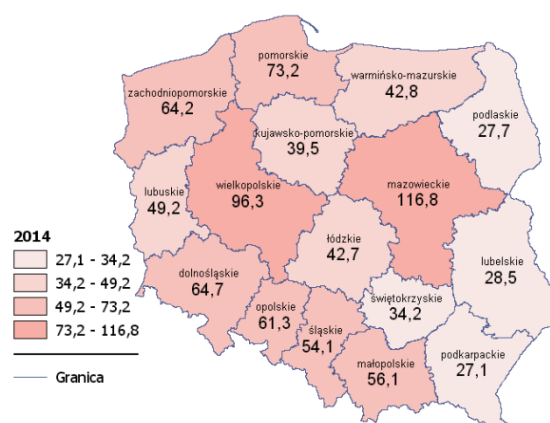
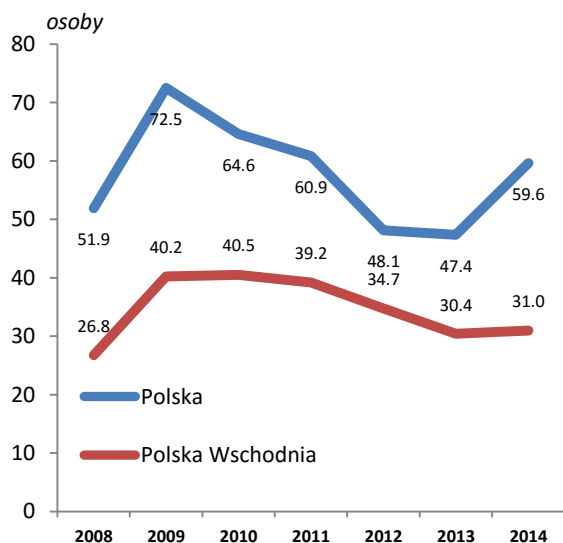

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	13,3	12,8
	R_w	2,6	5,7
	S_w	0,9	1,4
2000	$\bar{x}_w$	14,9	13,6
	R_w	7,2	10,1
	S_w	2,4	2,2
2000-2014	$\bar{x}_t$	14,6	14,0
	S_t	3,1	3,0
	V_t	21,4%	21,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Czas poszukiwania pracy zachowuje się antycyklicznie i zmienia się z opóźnieniem w stosunku do zmian stopy bezrobocia. Przeciętny czas poszukiwania pracy średnio w badanym okresie w Polsce Wschodniej był nieznacznie wyższy od średniej krajowej. Podobnie do odsetka długotrwale bezrobotnych czas ten jednak wyraźniej szybciej zwiększał się w okresach dekonjunktury w badanym regionie niż w pozostałych regionach. W porównaniu do okresu 2000-2006 w latach 2010-2014 ta niekorzystna dla regionu różnica zmniejszyła się. Co więcej znacznie zmniejszyło się zróżnicowanie województw pod względem czasu poszukiwania zatrudnienia. Przeciętny czas poszukiwania pracy był najdłuższy w woj. świętokrzyskim (14,8 miesiąca w 2014 r.), następnie w woj. podlaskim (14 miesięcy), lubelskim (13,4 miesiąca) i warmińsko-mazurskim (13 miesięcy). W woj. podkarpackim od 2004 r. był niższy niż w kraju i w 2014 r. wyniósł 12,2 miesiąca.

Rysunek 52. Suma odpływów i napływów do bezrobocia w relacji do liczby bezrobotnych

	Polska Wschodnia	Polska	
2014	$\bar{x}_w$	31,0	59,6
	R_w	15,7	89,7
	s_w	5,9	24,1
2008	$\bar{x}_w$	26,8	51,9
	R_w	23,0	69,6
	s_w	9,0	19,1
2008-2014	$\bar{x}_t$	34,7	57,9
	s_t	5,5	9,2
	V_t	15,8%	16,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Dynamika rynku pracy, liczona jako suma przepływów bezrobotnych (odpływów i napływów do bezrobocia) w relacji do liczby bezrobotnych w województwach Polski Wschodniej jest znacznie niższa niż w pozostałych regionach. W 2014 r. była ona prawie dwukrotnie niższa w badanym regionie. Oznacza to, że procesy wpływające na rynek pracy zachodzą w regionie powoli. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest to, że pracownicy, jak i pracodawcy bardziej niż w innych regionach preferują długookresowe umowy. W rezultacie stosunek pracy może trwać dłużej niż jest to optymalne. Przyczynia się to również do relatywnie większych trudności w poszukiwaniu pracy przez ludzi dopiero wchodzących na rynek pracy, preferowany jest bowiem staż pracy. Może to przyczyniać się również do nasilenia emigracji ludzi młodych, których perspektywy znalezienia pracy w innych regionach są większe.

Żadne spośród badanych województw nie przekracza tak zdefiniowanego wskaźnika dynamiki rynku pracy dla Polski. Najwyższy wskaźnik występuje w woj. warmińsko-mazurskim, a następnie w woj. świętokrzyskim. Po początkowym okresie dużego zróżnicowania, od 2012 r. wskaźnik ten kształtuje się na zbliżonym poziomie w woj. lubelskim, podkarpackim i świętokrzyskim.

W woj. Polski Wschodniej występuje również najniższa w kraju liczba wolnych miejsc pracy i wysoka relacja bezrobotnych do ofert pracy (Gałęcka-Burdziak i Pater 2015). Rynek wolnych miejsc pracy w Polsce Wschodniej charakteryzuje się również znacznymi opóźnieniami w reakcji względem wahań koniunktury gospodarczej, w szczególności w fazie ekspansji.

Kapitał Społeczny

Wnioski z obszaru zdrowia

W okresie 2000-2014 relatywna liczba nowych zachorowań na choroby weneryczne w Polsce Wschodniej utrzymywała się poniżej średniej dla kraju. Wśród województw z badanej grupy najlepszą pozycję miało woj. podkarpackie.

Polska Wschodnia w badanym okresie odznaczała się mniejszą niż średnia krajowa liczbą zachorowań na AIDS w przeliczeniu na 1000 osób. Pomimo lepszego wyniku regionu od średniej dla kraju (do czego przyczyniło się wypadające najlepiej woj. podkarpackie), woj. warmińsko-mazurskie w całym analizowanym okresie przewyższało liczbą zachorowań na AIDS średnią dla całej Polski. Z uwagi na coraz większą mobilność mieszkańców Polski zapadalność na choroby zakaźne zmienia się szybciej niż kilkanaście lat temu (zob. Analiza stanu zdrowia i potrzeb opieki zdrowotnej na najbliższe lata 2016). Wskaźniki zapadalności na szereg chorób zakaźnych i pasożytniczych w Polsce przewyższają przeciętną zapadalność na te choroby w krajach UE. Warto w tym miejscu podkreślić, że skuteczne zapobieganie chorobom zakaźnym jak również ich zwalczanie wymaga przeciwdziałania wobec zawężania zakresu diagnostyki laboratoryjnej wykonywanej w celach epidemiologicznych. Finalnie wzmocnienie skuteczności zapobiegania ww. chorobom nie będzie możliwe bez wzmocnienia wiarygodności danych epidemiologicznych z rejestracji zachorowań, stanowiących podstawę większości podejmowanych decyzji związanych tak z diagnostyką jak i ścieżką leczenia (np. danych o zakażeniach HIV) (zob. Wojtyniak, Goryński i Moskaiewicz 2012).

Zachorowania na gruźlicę w przeliczeniu na 1000 osób cechuje tendencja spadkowa, zarówno w Polsce Wschodniej, jak i w pozostałych regionach. Pomimo tego, że Polska Wschodnia wypada gorzej na tle kraju, różnica względem średniej ogólnopolskiej jest stosunkowo niewielka. Wartości wskaźnika powyżej średniej krajowej charakteryzowały południowy wschód Polski, w tym woj. lubelskie oraz woj. świętokrzyskie.

Przeciętne dalsze trwanie życia osób po 65 roku życia w Polsce Wschodniej jak i w pozostałych regionach odznaczało się tendencją wzrostową. Województwa Polski Wschodniej w badanym przedziale czasowym przewyższały średnią dla kraju, a w ich strukturze najkorzystniej wypadało woj. podkarpackie, które było najlepsze w kraju pod względem tego wskaźnika. Omawiany wskaźnik pośrednio informuje o stanie środowiska naturalnego, wyjaśniając wyższy wynik dla Polski Wschodniej. Lepsze wyniki w zakresie wartości badanego wskaźnika wykazują bowiem województwa o niskim poziomie przetworzenia środowiska naturalnego, a tym samym niższym poziomie uprzemysławiania i urbanizacji (zob. Trojak i Tokarski 2013).

W latach 2005-2014 liczba zgonów niemowląt w przeliczeniu na 1000 urodzeń żywych zmniejszyła się. Należy w tym miejscu podkreślić, że wartości wskaźnika opisujące województwa Polski Wschodniej były bardzo zbliżone do wyników dla całego kraju. Analiza podłoża zróżnicowań na poziomie wojewódzkim jest bardzo trudna o ile nie niemożliwa. Opisywane zjawisko może być wypadkową różnych często przeciwnie oddziałujących uwarunkowań nie tylko regionalnych, lecz również lokalnych. Porównując region Polski Wschodniej do kraju można zauważyć, że niższy poziom zgonów niemowląt obserwowany jest zarówno w regionach ekologicznie czystych, jak i w regionach dobrze zaopatrzonych w infrastrukturę społeczną (niekoniecznie przodujących pod względem ekologii). Pozwala to sądzić, że na wartość wskaźnika ma wpływ po prostu stan środowiska (tj. środowiska mieszkalnego, warunków pracy, etc.), oraz dostępność placówek i wykwalifikowanych kadr medycznych świadczących usługi opieki zdrowotnej w ramach systemu ubezpieczeń społecznych (zob. Zakład Wydawnictw Statystycznych 2014).

Rośnie liczba łóżek w szpitalach ogólnych w przeliczeniu na 10 tys. ludności. W strukturze województw Polski Wschodniej najkorzystniej wypadło woj. lubelskie (powyżej średniej krajowej). Z kolei woj. podkarpackie według badanego kryterium zajęło ostatnie miejsce w kraju. W całym okresie 2004-2014 wskaźnik liczby zatrudnionych lekarzy na 1000 ludności w Polsce Wschodniej utrzymywał się poniżej średniej dla kraju. Różnica ta nie zmieniła się znacznie w całym badanym okresie. Problemem nie jest tym samym niewystarczająca liczba łóżek szpitalnych, lecz wręcz przeciwnie – zbyt duża ich liczba (w szczególności tzw. łóżek ostrych), i niewystarczająca liczba lekarzy. Według danych WHO, Polska dysponuje niemal dwukrotnie wyższą liczbą łóżek szpitalnych na 1000 mieszkańców niż Norwegia, czy Holandia. Równocześnie jednak w polskim sektorze opieki zdrowotnej brakuje łóżek i oddziałów dla pacjentów przewlekle chorych (zob. Godlewski i in. 2016).

Najwyższa wartość dobrostanu fizycznego w skali kraju cechowała woj. warmińsko-mazurskie. Województwo to odznaczało się tym samym najniższym natężeniem symptomów somatycznych, poważnych chorób, a także mniejszym natężeniem, stresu związanego ze zdrowiem. Na miejscu drugim znalazło się woj. podlaskie, a na miejscu trzecim woj. podkarpackie. Ostatnie dwa miejsca odpowiednio czwarte i piąte zajmowały kolejno woj. świętokrzyskie oraz woj. lubelskie.

Wszystkie województwa Polski Wschodniej oceniane przez pryzmat wskaźnika dobrostanu psychicznego opisywały ujemne jego wartości. Najlepiej na ich tle (tzn. z najmniejszym ujemnym wynikiem), wypadło warmińsko-mazurskie, a najgorszą pozycję na tle Polski miały *ex aequo* woj. lubelskie i woj. podlaskie. Mieszkańców woj. warmińsko-mazurskiego cechuje wyższe poczucie szczęścia oraz wyższa ocena dotychczasowego życia aniżeli w pozostałych województwach Polski Wschodniej.

Pod względem miernika stresu życiowego wyrażanego sumą sześciu elementów składowych (tj. finansów, pracy, kontaktów z urzędami, wychowania dzieci, relacji w małżeństwie oraz ekologii (mieszkanie, okolica)), najgorzej na tle Polski Wschodniej wypada woj. podkarpackie. Jest to trzecie w kraju, województwo o najwyższym poziomie stresu życiowego. Kolejne miejsca wśród województw Polski Wschodniej zajęły woj. lubelskie, woj. świętokrzyskie i woj. podlaskie. Najkorzystniej wypada pod tym względem woj. warmińsko-mazurskie, będące trzecim w kraju województwem o najniższym poziomie stresu życiowego.

Relatywna liczba śmiertelnych wypadków drogowych obniża się. W całym badanym okresie Polska Wschodnia wypadła gorzej niż średnio Polska, za wyjątkiem woj. podkarpackiego. Z uwagi na to, że dynamika umieralności z powodu wypadków jest zbliżona do średniej dla UE, w województwach całej Polski utrzymuje się niekorzystna nadwyżka wskaźnika umieralności z powodu wypadków na 100 000 ludności. Cała Polska zaliczana jest do krajów o niskim poziomie bezpieczeństwa na drogach. Szczególnie niepokojąco przedstawiają się wskaźniki śmiertelności z powodu wypadków drogowych i ofiar wypadków drogowych niechronionych uczestników ruchu (np. pieszych). Równie niekorzystnie przedstawia się nadwyżka umieralności powodowanej wypadkami drogowymi w stosunku do średniej unijnej. Lata 2000-2010 zaznaczyły się spadkiem współczynnika śmiertelności w wypadkach drogowych tak w województwach Polski jak i regionach UE. Niemniej jednak w przypadku UE spadek ten wyniósł 45%, a w przypadku województw Polski zaledwie 29% (zob. Wojtyniak, Goryński i Moskaiewicz 2012).

Najlepsze wyniki pod względem oczekiwanej liczby lat życia w dobrym zdrowiu opisują woj. podkarpackie. Na drugim miejscu w Polsce Wschodniej (a na trzecim w kraju), znalazło się woj. podlaskie. Pozostałe trzy województwa plasują się poniżej średniej ogólnokrajowej.

Śmiertelność z powodu zachorowania na nowotwory złośliwe w skali roku wykazywała się niewielką tendencją wzrostową. Za wyjątkiem woj. warmińsko-mazurskiego, które oscylowało wokół średniej krajowej, wszystkie województwa regionu znajdowały się poniżej średniej ogólnokrajowej. Nowotwory stanowią drugą pod względem częstotliwości przyczynę zgonów w Polsce. Są one najważniejszą przyczyną przedwczesnych zgonów wśród kobiet pomimo, że z medycznego punktu widzenia dalece bardziej zagrażają one mężczyznom. Zdecydowanie najsilniej zagrażającym Polakom nowotworem złośliwym jest rak tchawicy, oskrzela i płuca. Umieralność z powodu nowotworów złośliwych w Polsce wypada szczególnie niekorzystnie na tle porównań do średniej dla UE. Niemniej jednak ustępuje ona znacznie wyższej umieralności powodowanej przez choroby układu krążenia (zob. Wojtyniak, Goryński i Moskaiewicz 2012).

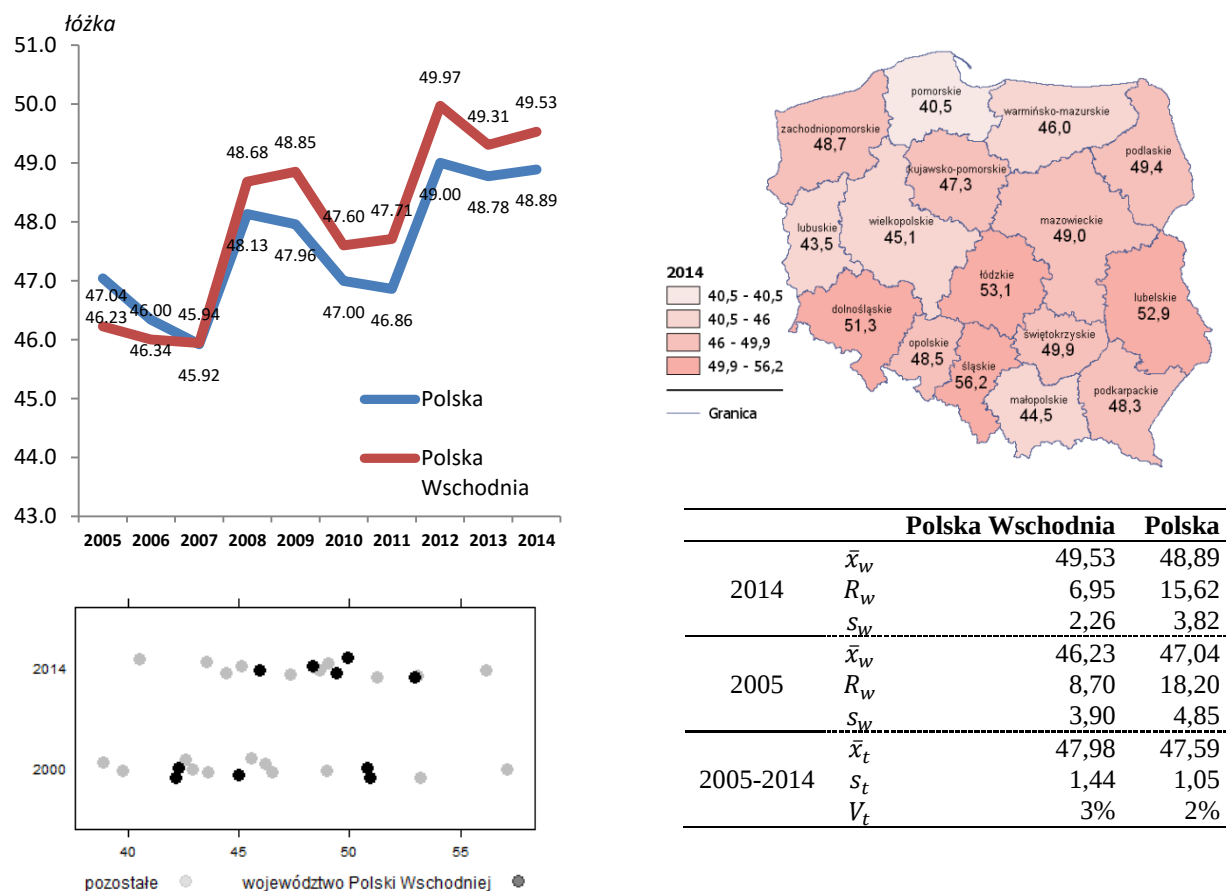
Pod względem wartości wskaźnika śmiertelności z powodu niedokrwiennych chorób serca w całym badanym okresie Polska Wschodnia wypadła lepiej niż średnia dla kraju. W latach 2000-2010 wskaźnik ten dodatkowo zmniejszył się. Obserwowanemu trendowi spadkowemu opisującemu umieralność z powodu niedokrwiennych chorób serca towarzyszy wzrost umieralności z powodu innych chorób serca, w tym jego niewydolności. Zróżnicowanie międzywojewódzkie przyczyn zgonów sercowo-naczyniowych może być uwarunkowane endogenicznie przez uwarunkowania danego terenu, ale może ono także wynikać z lokalnych zwyczajów w określaniu przyczyny wyjściowej zgonu i podejścia do kodowania kart zgonu. W celu udzielenia wyczerpującej odpowiedzi na pytanie o międzywojewódzkie różnice w zgonach z powodu niedokrwiennych chorób serca niezbędne jest przeprowadzenie pogłębionej analizy obejmującej zapewnienie lepszej porównywalności danych zbieranych w poszczególnych województwach kraju (zob. Wojtyniak, Goryński i Moskaiewicz 2012).

Wskaźnik śmiertelności z powodu samobójstw po okresie względnej stabilizacji od 2008 roku wzrasta. W przypadku Polski Wschodniej wzrost ten jest szybszy niż średnio w kraju. Wyjątek stanowiły woj. warmińsko-mazurskie i woj. podlaskie, w których wskaźnik ten zmniejszał swoją wartość w ostatnich latach. Samobójstwa powodują większą utratę potencjalnych lat życia mężczyzn aniżeli wypadki komunikacyjne, choroby górnych dróg oddechowych, a nawet zawały serca. Jednocześnie umieralność polskich mężczyzn tak ogółem jak i wyłącznie w wieku 25-64 lata z powodu wypadków komunikacyjnych i samobójstw jest o ponad dwie trzecie wyższa od przeciętnej dla krajów UE (zob. Wojtyniak, Goryński i Moskaiewicz 2012).

Zdrowie

Zaplecze medyczne

Rysunek 53. Łóżka w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności

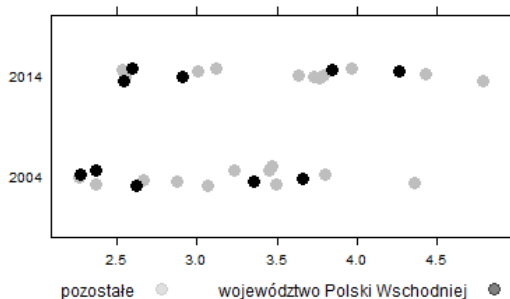
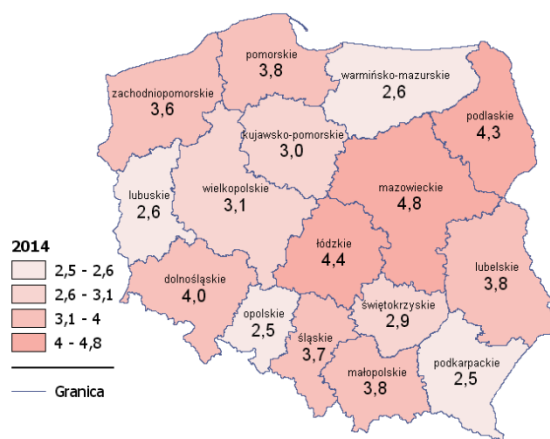
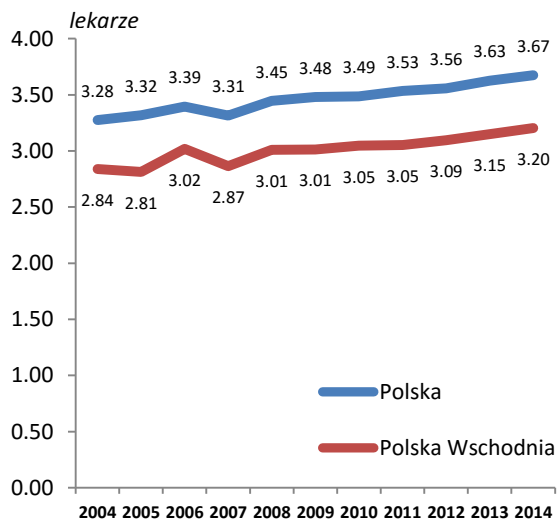
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	49,53	48,89
	R_w	6,95	15,62
	S_w	2,26	3,82
2005	$\bar{x}_w$	46,23	47,04
	R_w	8,70	18,20
	S_w	3,90	4,85
2005-2014	$\bar{x}_t$	47,98	47,59
	S_t	1,44	1,05
	V_t	3%	2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

W roku 2014 w porównaniu do okresu bazowego liczba łóżek w szpitalach ogólnych w przeliczeniu na 10 tys. ludności zwiększyła się zarówno w kraju, jak też w rozpatrywanych województwach Polski Wschodniej. Od roku 2007 wynik dla Polski Wschodniej prezentował się korzystniej niż średnia ogólnokrajowa.

Województwa Polski Wschodniej cechuje większa jednorodność wskaźnika w porównaniu do ogółu województw w kraju. Jego zmienność w czasie była zbliżona. Najmniejszymi wartościami wskaźnika charakteryzowało się woj. podkarpackie, a wartości powyżej średniej w całym badanym okresie cechowały woj. lubelskie.

Rysunek 54. Lekarze na 1000 ludności

	Polska Wschodnia	Polska	
2014	$\bar{x}_w$	3,20	3,67
	R_w	1,71	2,24
	s_w	0,69	0,70
2004	$\bar{x}_w$	2,84	3,28
	R_w	1,38	2,09
	s_w	0,55	0,60
2004-2014	$\bar{x}_t$	3,01	3,46
	s_t	0,12	0,12
	V_t	4,0%	3,6%

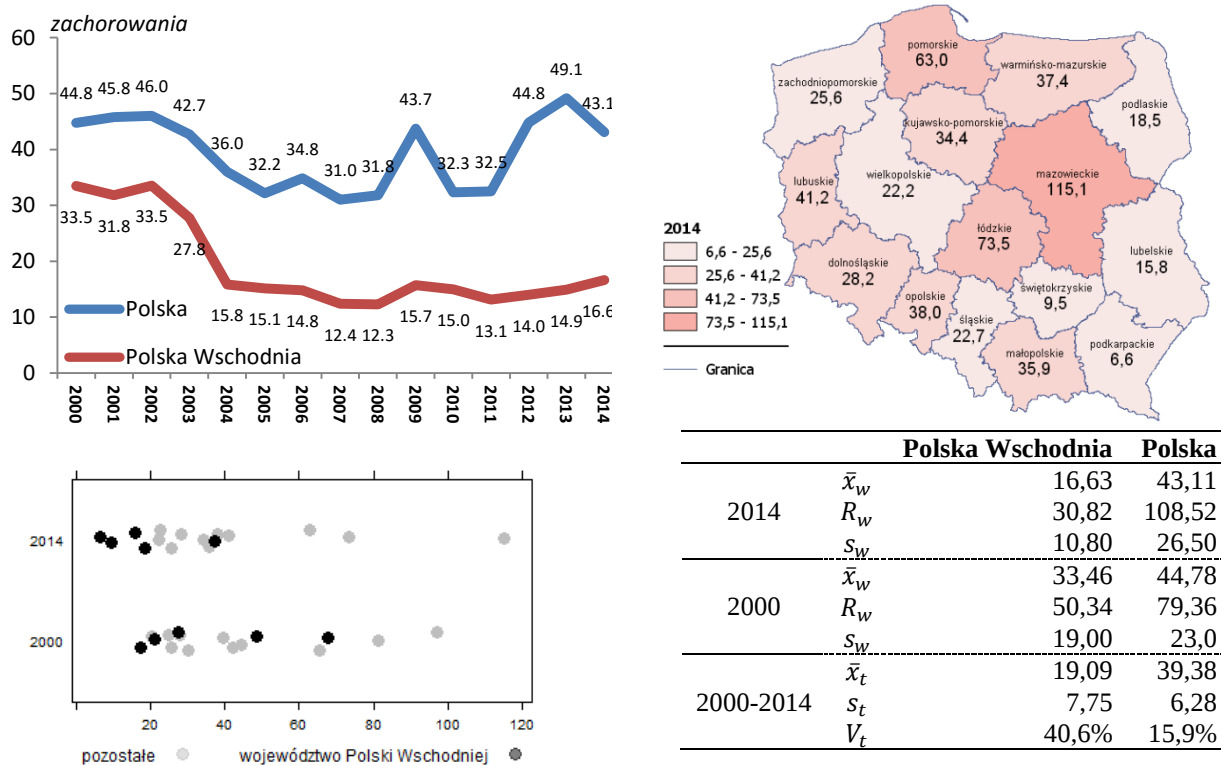
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

W całym okresie 2004-2014 liczba zatrudnionych lekarzy w przeliczeniu na 1000 ludności wykazywał słabą tendencję wzrostową. Jednocześnie w Polsce Wschodniej utrzymywał się on poniżej średniej dla kraju, a skala tego różnicy pozostawała na zbliżonym poziomie.

W Polsce Wschodniej pozycja lidera pod względem relatywnej liczby lekarzy należała do woj. podlaskiego, a drugie miejsce przypadło woj. lubelskiemu. Oba województwa plasowały się powyżej średniej dla kraju, pozostałe zaś obniżały średnią dla Polski Wschodniej, czego efektem jest obserwowany dystans do średniej ogólnokrajowej.

Zachorowania, zgony i trwanie życia

Rysunek 55. Nowe zachorowania na choroby weneryczne na mln mieszkańców

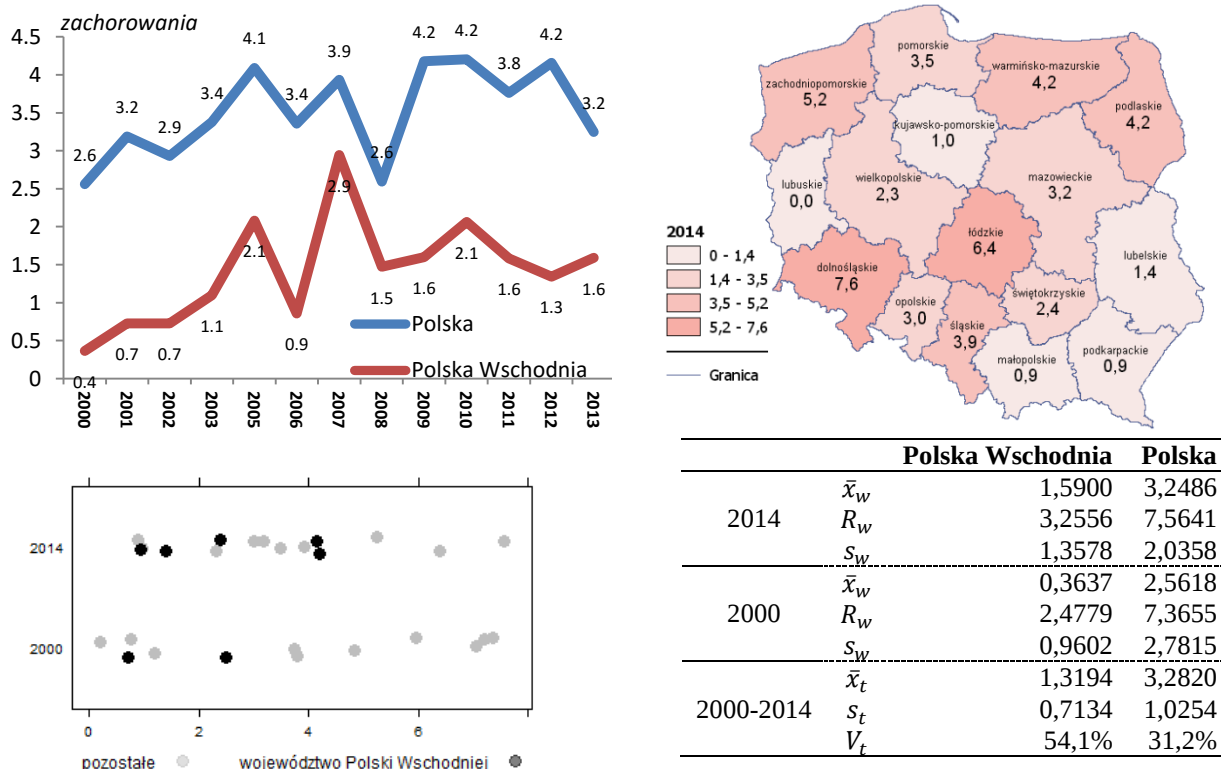
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

W latach 2000-2014 nowe zachorowania na choroby weneryczne w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w Polsce Wschodniej utrzymywała się poniżej średniej dla kraju. Po spadku na początku lat 2000. w Polsce Wschodniej relatywna liczba zachorowań utrzymywała się na zbliżonym poziomie. W ostatnich latach analizowanego okresu nastąpił ich nieznaczny wzrost.

Wśród wszystkich województw Polski Wschodniej najlepiej wypadło podkarpackie, które w całym analizowanym okresie odznaczało się najniższymi wartościami wskaźnika na tle regionu. Jedyne nieznacznie gorzej od woj. podkarpackiego wypadło woj. świętokrzyskie. Stosunkowo dużymi fluktuacjami pod względem liczby nowych zachorowań na choroby weneryczne odznaczały się natomiast województwa podlaskie oraz lubelskie. Pomimo tego plasowały się one znacząco poniżej średniej dla kraju.

Zdecydowanie najslabiej na tle ogółu województw Polski Wschodniej wypadło woj. warmińsko-mazurskie, które po względnej stabilizacji w latach 2004-2010, w ciągu trzech ostatnich lat odnotowało istotny wzrost nowych zachorowań na choroby weneryczne. Tym samym niebezpiecznie zbliżyło się ono do średniej dla kraju.

Rysunek 56. Zachorowania na AIDS na mln mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

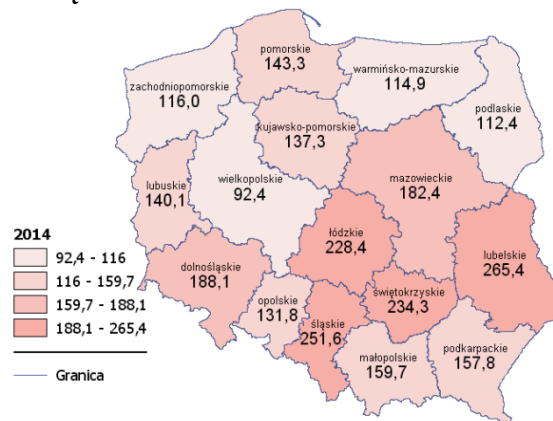
W całym analizowanym okresie Polska Wschodnia odznaczała się mniejszą niż średnia dla kraju liczbą zachorowań na AIDS w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Za wyjątkiem roku 2014 sytuacja w Polsce Wschodniej zmieniała się w sposób analogiczny jak w kraju. W roku 2014 spadkowi zachorowań w skali Polski towarzyszył ich wzrost w Polsce Wschodniej.

W badanym przedziale czasowym średnią dla Polski w największym stopniu przewyższała wartość dla woj. warmińsko-mazurskiego, a następnie podlaskiego, które wraz z woj. świętokrzyskim przyczyniło się do wzrostu wartości wskaźnika dla Polski Wschodniej w ostatnim analizowanym roku. Największym spadkiem zachorowań na AIDS w badanym okresie odznaczało się woj. podkarpackie, które począwszy od roku 2008 nieprzerwanie redukuje jego wartość.

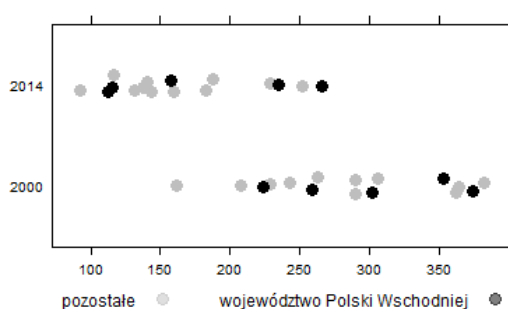
Pomimo tego, że woj. warmińsko mazurskie cechuje najwyższa w regionie wartość wskaźnika, to począwszy od 2006 roku można zaobserwować, że towarzyszące mu wahania są coraz to mniejsze i stopniowo gasną. O wiele bardziej niepokojąca wydaje się być sytuacja w której znalazło się woj. podlaskie. W ostatnim badanym roku odnotowało ono znaczący wzrost zachorowań na AIDS, przewyższając tym samym przeciętną dla Polski i zrównując się z wartością wskaźnika dla najslabiej wypadającego woj. warmińsko-mazurskiego.

zachorowania

Rok	Polska	Polska Wschodnia
2000	300.0	307.9
2001	279.1	306.4
2002	274.1	321.3
2003	265.1	319.8
2004	248.7	289.8
2005	242.9	276.9
2006	225.2	260.5
2007	226.0	255.5
2008	211.3	236.3
2009	215.8	240.5
2010	194.9	202.8
2011	220.0	251.8
2012	195.7	219.9
2013	188.3	185.0

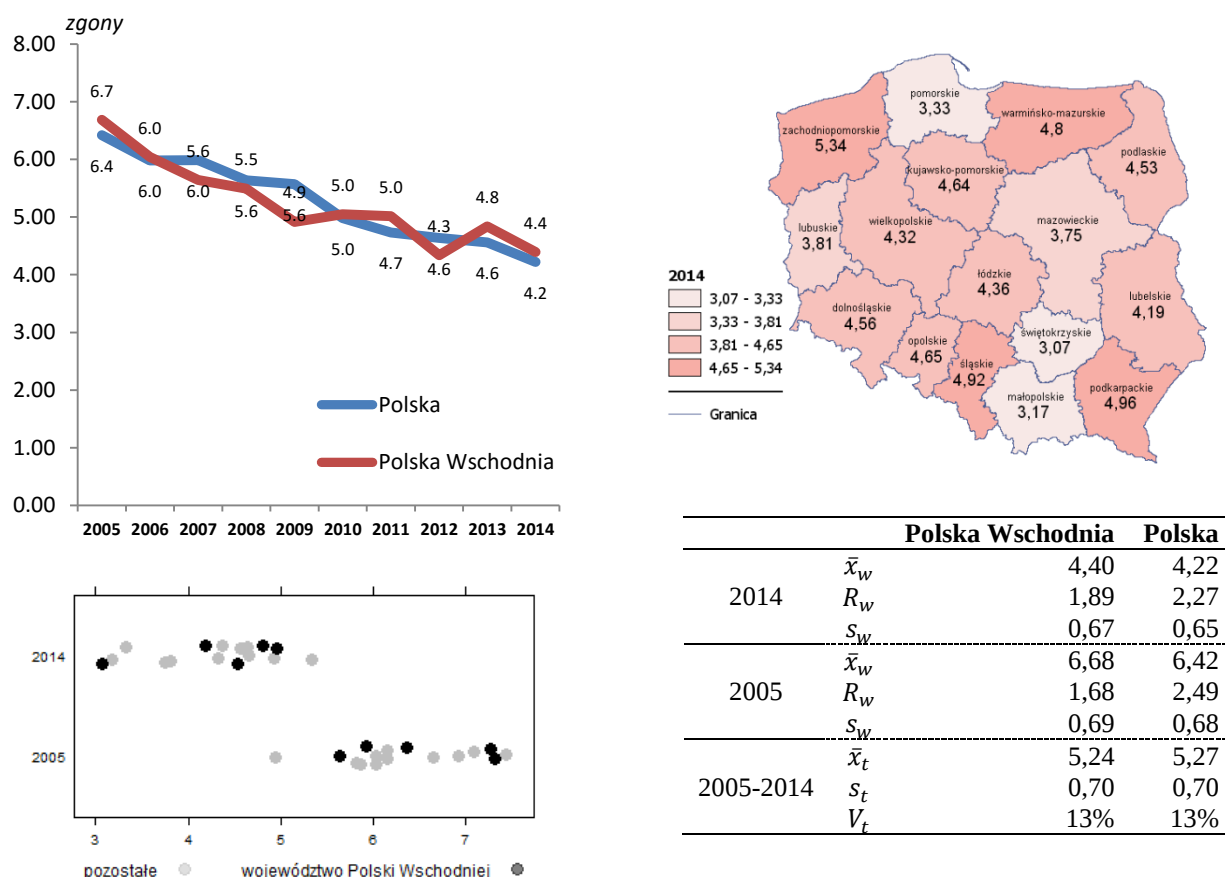
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	183,71	174,07
	R_w	152,97	172,96
	s_w	62,43	51,96
2000	$\bar{x}_w$	307,94	300,02
	R_w	150,01	220,43
	s_w	56,09	64,15
2000-2014	$\bar{x}_t$	253,66	230,78
	s_t	44,82	35,53
	V_t	18%	15%

W całym analizowanym okresie występował wyraźny trend spadkowy wskaźnika liczby zachorowań na gruźlicę w przeliczeniu na 1000 osób. W przypadku gruźlicy Polska Wschodnia wypada gorzej na tle kraju, choć różnica względem średniej krajowej zmniejszyła się i jest stosunkowo niewielka. Wartość wskaźnika dla całej Polski w ostatnim roku była o 42,0% niższa w porównaniu do okresu bazowego a w przypadku Polski Wschodniej różnica ta wyniosła 41,9%.

97

Rysunek 58. Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych

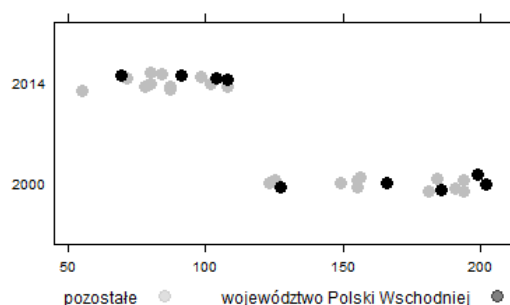
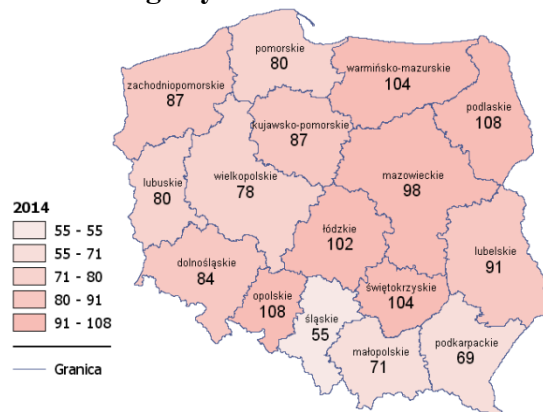
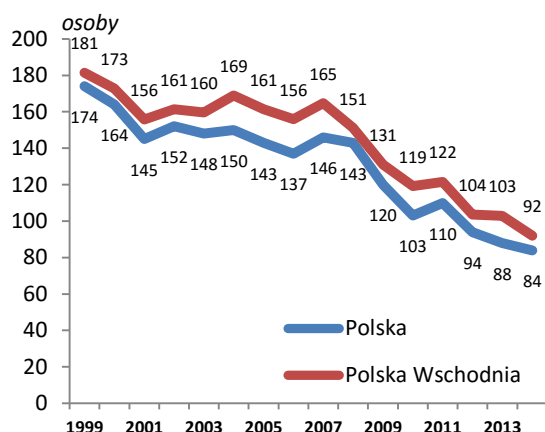
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	4,40	4,22
	R_w	1,89	2,27
	S_w	0,67	0,65
2005	$\bar{x}_w$	6,68	6,42
	R_w	1,68	2,49
	S_w	0,69	0,68
2005-2014	$\bar{x}_t$	5,24	5,27
	S_t	0,70	0,70
	V_t	13%	13%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

W Polsce umiera coraz mniej noworodków. Tendencja spadkowa jest charakterystyczna zarówno dla całego kraju, jak i dla województw Polski Wschodniej. Wskaźnik umieralności noworodków w województwach Polski Wschodniej był zbliżony do tego w kraju.

Województwa Polski Wschodniej odznaczają się większą homogenicznością niż Polska pod względem umieralności noworodków. Najmniejszą liczbą zgonów wśród niemowląt na 1000 urodzeń żywych cechowało się woj. świętokrzyskie. Wyjątek stanowiły lata 2010 oraz 2011, w których wskaźnik ten istotnie wzrósł, a jego wartość przewyższyła zarówno średnią dla kraju, jak też wyniki pozostałych województw Polski Wschodniej. Do wyższej wartości wskaźnika w Polsce Wschodniej od przeciętnej krajowej w ostatnich dwóch analizowanych latach przyczyniły się zmiany obserwowane w woj. warmińsko-mazurskim, a w ostatnim roku dodatkowo w woj. podkarpackim.

Rysunek 59. Liczba ofiar śmiertelnych w wypadkach drogowych na mln mieszkańców

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	92,1	84,0
	R_w	39,0	53,0
	S_w	14,3	15,0
2000	$\bar{x}_w$	172,8	164,0
	R_w	75,0	79,0
	S_w	27,6	26,4
2000-2014	$\bar{x}_t$	141,5	128,5
	S_t	26,2	25,3
	V_t	18%	20%

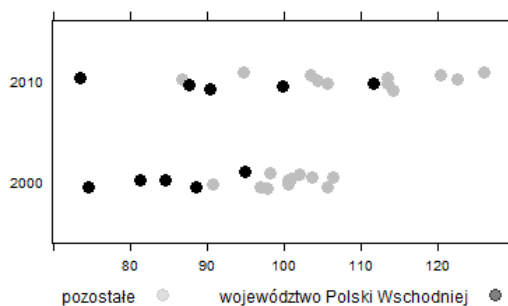
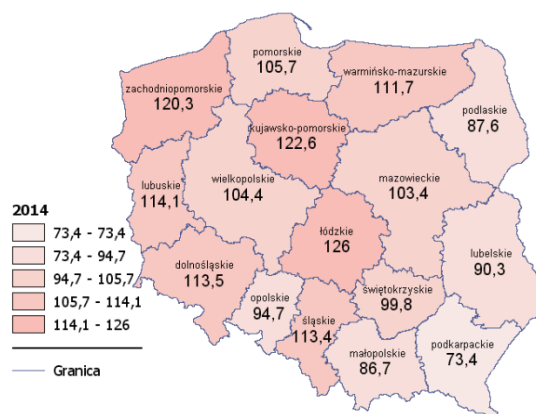
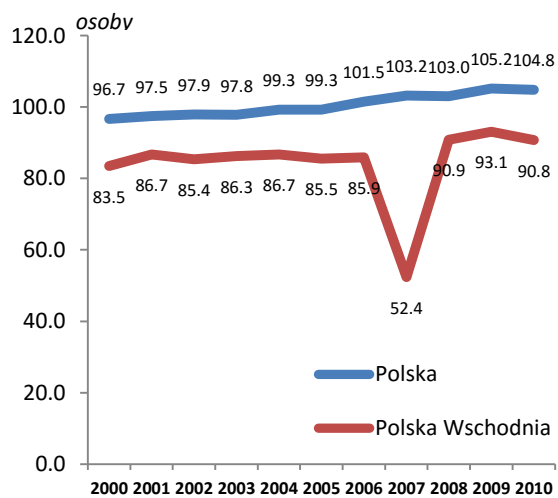
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Liczba śmiertelnych ofiar wypadków drogowych w przeliczeniu na mln mieszkańców wykazuje trend spadkowy. W stosunku do roku 2000 wskaźnik ten spadł o 88% w Polsce Wschodniej oraz o 95% przeciętnie w kraju. W całym badanym okresie wartość wskaźnika dla Polski Wschodniej utrzymuje się powyżej średniej dla kraju, choć rozpiętość pomiędzy tymi wartościami jest niewielka.

Województwa Polski Wschodniej odznaczają się wyższą homogenicznością niż cała Polska. Na uwagę zasługuje fakt, że woj. podkarpackie jest jedynym województwem Polski Wschodniej, w przypadku którego wskaźnik charakteryzuje się najniższymi wartościami na tle Polski Wschodniej oraz poniżej średniej dla kraju.

Do spadku wskaźnika w ostatnich latach analizy w największym stopniu przyczyniło się woj. lubelskie.

Rysunek 60. Śmiertelność z powodu zachorowania na nowotwory złośliwe na 100 tys. mieszkańców w grupie wiekowej poniżej 65 roku życia

		Polska Wschodnia	Polska
2010	$\bar{x}_w$	90,8	104,8
	R_w	38,3	52,6
	S_w	12,8	14,2
2000	$\bar{x}_w$	83,5	96,7
	R_w	20,5	32,0
	S_w	6,9	8,9
2000-2010	$\bar{x}_t$	84,3	100,6
	S_t	10,5	2,9
	V_t	12%	3%

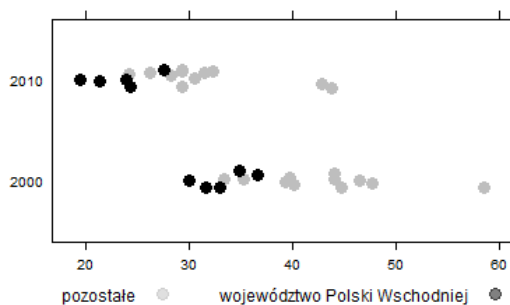
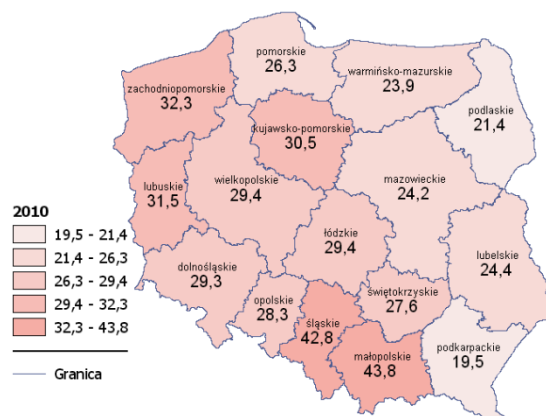
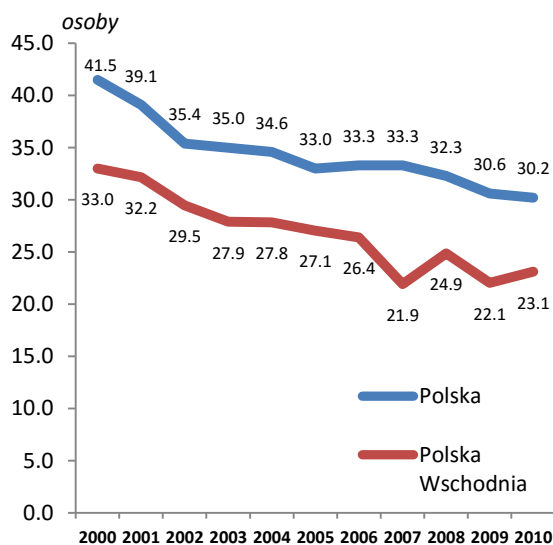
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

W całym badanym okresie wskaźnik opisujący śmiertelność z powodu zachorowania na nowotwory złośliwe obliczony w Polsce Wschodniej utrzymywał się poniżej średniej dla kraju i charakteryzował (za wyjątkiem roku 2010), słabą tendencją wzrostową.

Polska Wschodnia odznaczała się relatywnie wysoką homogenicznością pod względem tego wskaźnika. Większość województw Polski Wschodniej w badanym okresie znajdowała się poniżej średniej krajowej. Jedynie woj. warmińsko-mazurskie oscylowało wokół średniej dla Polski.

Za spadek w ostatnim roku analizy odpowiadają głównie woj. lubelskie i woj. podkarpackie, w mniejszym stopniu woj. podlaskie, które łącznie przeważały nad wzrostem wskaźnika odnotowanym w woj. warmińsko-mazurskim i woj. świętokrzyskim.

Rysunek 61. Śmiertelność z powodu niedokrwiennych chorób serca na 100 tys. mieszkańców w grupie wiekowej poniżej 65 roku życia

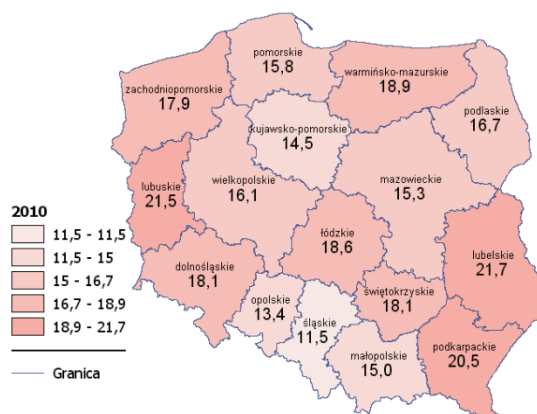
		Polska Wschodnia	Polska
2010	$\bar{x}_w$	23,1	30,2
	R_w	8,1	24,3
	S_w	2,8	6,4
2000	$\bar{x}_w$	33,0	41,5
	R_w	6,6	28,5
	S_w	2,3	7,2
2000-2010	$\bar{x}_t$	26,9	34,4
	S_t	3,6	3,2
	V_t	13%	9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

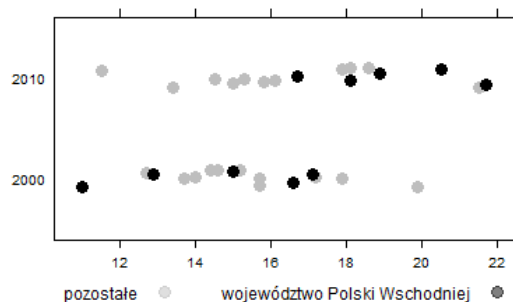
Wskaźnik śmiertelności z powodu niedokrwiennych chorób serca charakteryzuje się wyraźną tendencją spadkową. W latach 2000-2010 wskaźnik ten dla Polski Wschodniej zmniejszył się o 43%, natomiast średnio w kraju o 37%.

Województwa Polski Wschodniej cechuje wyższa homogeniczność i wyższa zmienność wartości badanego wskaźnika w czasie. Za wyjątkiem woj. świętokrzyskiego, które okresowo przewyższało wartość średniej dla kraju, w analizowanym okresie wszystkie pozostałe województwa znajdowały się poniżej średniej ogólnopolskiej. Natomiast do obserwowanego w ostatnim roku wzrostu wskaźnika dla Polski Wschodniej przyczyniły się woj. lubelskie i warmińsko-mazurskie.

Rok	Polska	Polska Wschodnia
2000	15.2	14.4
2001	15.3	13.8
2002	15.3	14.2
2003	15.2	14.8
2004	15.9	14.6
2005	15.7	15.0
2006	15.0	14.3
2007	13.5	11.4
2008	14.7	15.2
2009	17.0	16.8
2010	16.5	19.6

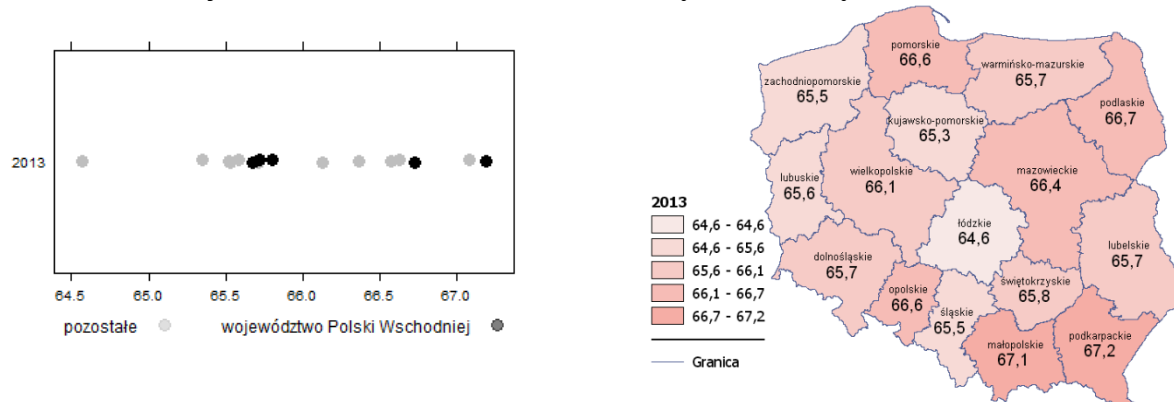

	Polska Wschodnia	Polska
2010	$\bar{x}_w$	19,6
	R_w	5,0
	S_w	1,8
2000	$\bar{x}_w$	14,4
	R_w	6,1
	S_w	2,3
2000-2010	$\bar{x}_t$	14,9
	s_t	1,9
	V_t	13%

Po okresie oscylacji wokół zbliżonego poziomu, w latach 2008-2010 wskaźnik samobójstw wzrósł. Województwa Polski Wschodniej cechuje większa homogeniczność oraz wyższa zmienność badanego wskaźnika w czasie niż miało to miejsce w pozostałych regionach. W ostatnim roku badanego okresu powyżej średniej dla kraju znalazły się wszystkie województwa Polski Wschodniej. W przypadku trzech województw regionu, tj. lubelskiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego wartość wskaźnika wykazywała tendencję wzrostową w ostatnich latach analizy. W dwóch pozostałych województwach wskaźnik ten zmniejszał swoją wartość w tym okresie. W efekcie, w ostatnim roku najbliższej średniej ogólnopolskiej plasowało się podlaskie, a najbardziej negatywnie wyróżniało się województwo lubelskie.

Rysunek 63. Oczekiwana liczba lat życia w dobrym zdrowiu

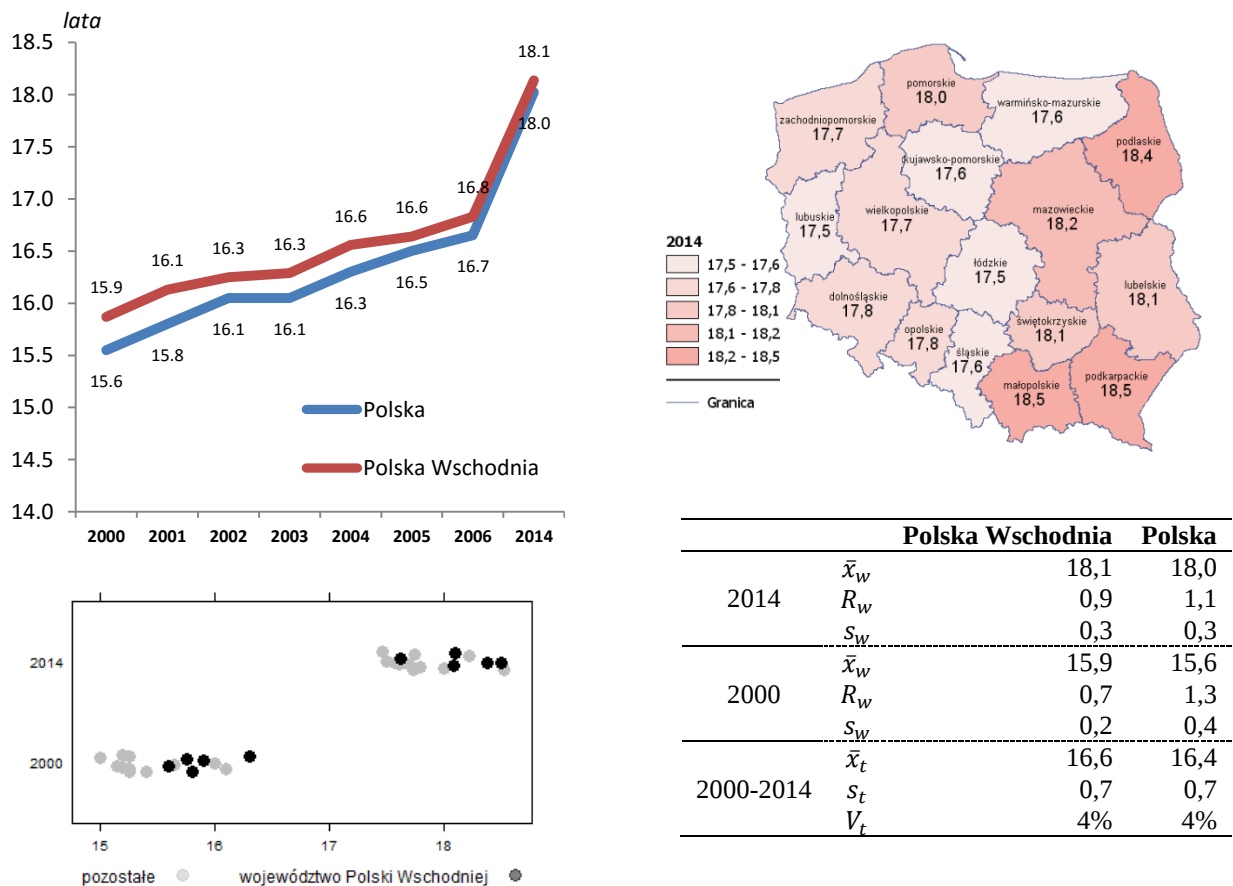

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Analiza oczekiwanej liczby lat życia w dobrym zdrowiu wykazała, że najlepsze wyniki pod tym względem nie tylko wśród województw Polski Wschodniej, lecz także w skali ogólnokrajowej cechują woj. podkarpackie. Na drugim miejscu wśród województw Polski Wschodniej (a na trzecim miejscu w kraju), znalazło się woj. podlaskie. Wskaźniki dla woj. podkarpackiego oraz podlaskiego przewyższają średnią dla kraju. Pozostałe trzy miejsca zajmują kolejno świętokrzyskie, lubelskie i warmińsko-mazurskie, jednak każde z nich odznacza się wynikiem niższym od średniej ogólnokrajowej.

Zdecydowanie najslabiej wypadającymi na tle kraju województwami są woj. śląskie, kujawsko-pomorskie oraz łódzkie. W przypadku ostatniego z nich dystans do najlepiej wypadającego w zestawieniu woj. podkarpackiego wyniósł ponad 2,5 roku, a w relacji do średniej ogólnokrajowej blisko 1 rok.

Rysunek 64. Przeciętne dalsze trwanie życia

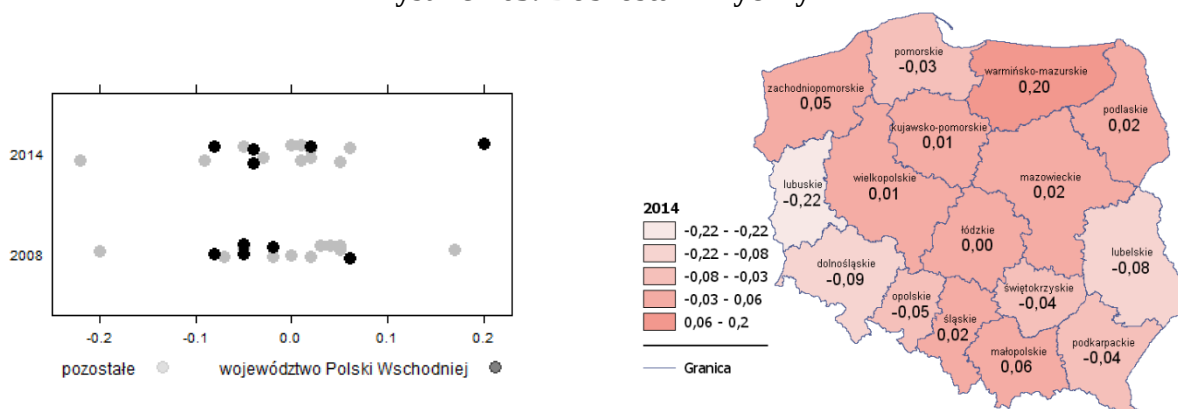
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	18,1	18,0
	R_w	0,9	1,1
	S_w	0,3	0,3
2000	$\bar{x}_w$	15,9	15,6
	R_w	0,7	1,3
	S_w	0,2	0,4
2000-2014	$\bar{x}_t$	16,6	16,4
	S_t	0,7	0,7
	V_t	4%	4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

Przeciętne dalsze trwanie życia, w Polsce Wschodniej jak i w pozostałych regionach w roku 2014 w porównaniu do roku 2000 odznaczało się tendencją wzrostową. Wartość tego wskaźnika w przypadku Polski Wschodniej w analizowanym przedziale czasowym przewyższała średnią dla kraju.

Województwa Polski Wschodniej charakteryzowały się zbliżoną do kraju zmiennością wskaźnika w czasie. W strukturze województw Polski Wschodniej korzystnie wyróżniały się woj. podkarpackie, woj. podlaskie i woj. świętokrzyskie, przewyższające średnią dla kraju. Woj. podkarpackie wypada zdecydowanie najkorzystniej nie tylko w skali Polski Wschodniej, lecz w skali kraju. Najbardziej zbliżona do przeciętnej krajowej długość życia była w woj. lubelskim, a najniższy wynik odnotowano w warmińsko-mazurskim.

Rysunek 65. Dobrostan fizyczny

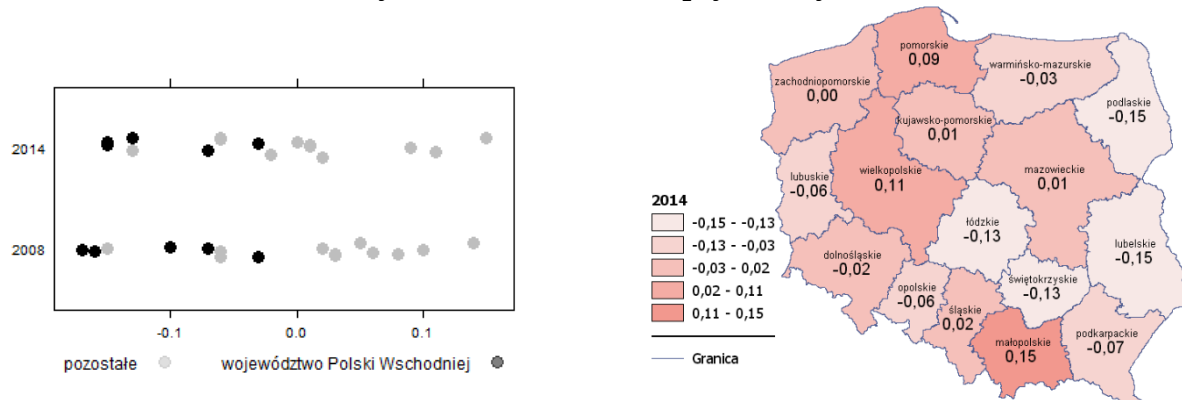
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z *Diagnozy Społecznej*

W 2014 roku najwyższą wartością dobrostanu fizycznego w skali województw Polski Wschodniej jak i całego kraju odznacza się woj. warmińsko-mazurskie. Na drugim miejscu wśród województw Polski Wschodniej (jednakże z dużym dystansem) znajduje się woj. podlaskie. Na dalszych pozycjach plasują się *ex aequo* woj. podkarpackie i świętokrzyskie, a na ostatnim miejscu woj. lubelskie. Co istotne w przeciwieństwie do woj. warmińsko-mazurskiego i podlaskiego, trzy pozostałe województwa Polski Wschodniej opisuje ujemna wartość wskaźnika.

Drugim w skali kraju województwem, po najlepiej wypadającym warmińsko-mazurskim było małopolskie, przy czym wartość wskaźnika opisującego dobrostan fizyczny była w nim aż o 70% niższa od warmińsko-mazurskiego. Nieznacznie niższy wynik niż woj. małopolskie osiągnęło woj. zachodniopomorskie. Na poziomie wyznaczanym przez podlaskie znajdują się dwa inne województwa tj. mazowieckie i śląskie a dodatnie wartości wskaźnika opisują również wielkopolskie, kujawsko-pomorskie i łódzkie. Wszystkie pozostałe województwa w kraju odznaczają się ujemną wartością wskaźnika.

Zdecydowanie najgorzej w skali ogółu województw w kraju wypada woj. lubuskie, w przypadku którego wartość wskaźnika dobrostanu fizycznego jest ujemna i stanowi przeciwieństwo wartości najlepszego w zestawieniu warmińsko-mazurskiego.

Rysunek 66. Dobrostan psychiczny

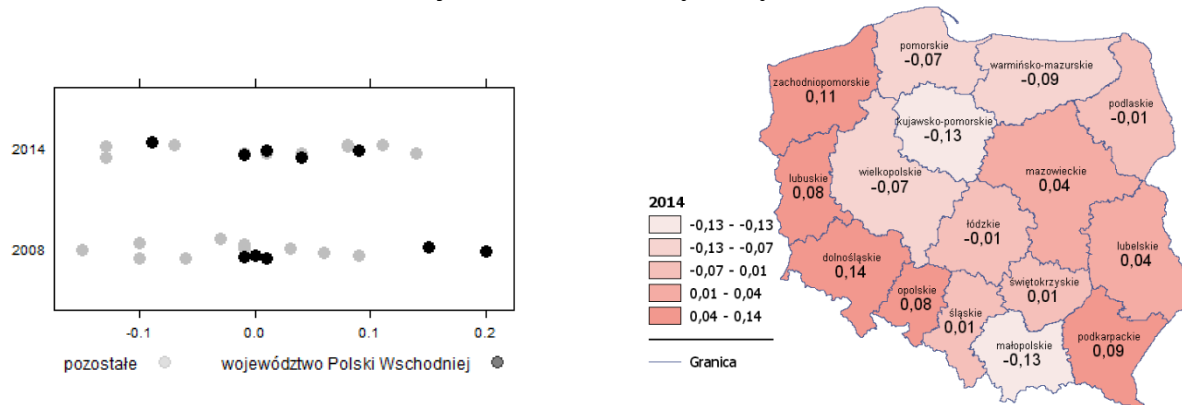

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Diagnozy Społecznej

Pod względem dobrostanu psychicznego najlepiej wypadającym województwem Polski Wschodniej było warmińsko-mazurskie. Wszystkie województwa Polski Wschodniej odznaczały się jednak ujemnymi wartościami badanego wskaźnika, a najgorszą pozycję w kraju odnotowano w woj. lubelskim i podlaskim.

Najlepiej w skali kraju pod względem badanego kryterium wypadało woj. małopolskie. Województwami, które obok woj. małopolskiego odznaczały się dodatnią wartością wskaźnika były (według kolejności zajmowanej w rankingu): woj. wielkopolskie, woj. pomorskie, woj. śląskie, woj. mazowieckie, woj. kujawsko-pomorskie i woj. zachodniopomorskie. Wszystkie pozostałe województwa charakteryzowały się ujemnymi wartościami wskaźnika dobrostanu psychicznego.

Rysunek 67. Stres życiowy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Diagnozy Społecznej

Pod względem wskaźnika stresu życiowego województwem, które wypada najgorzej na tle Polski Wschodniej jest woj. podkarpackie. Co więcej jest ono trzecim w skali kraju (po woj. dolnośląskim i woj. zachodniopomorskim), województwem o najwyższym poziomie stresu życiowego. Wyższym miejscem w rankingu województw towarzyszy niższy poziom stresu życiowego. Na kolejnych miejscach wśród województw Polski Wschodniej według poziomu stresu życiowego plasują się woj. lubelskie (miejsce drugie), woj. świętokrzyskie (miejsce trzecie) oraz woj. podlaskie (miejsce czwarte). Najkorzystniej wypada pod tym względem woj. warmińsko-mazurskie, będące piątym w regionie i jednocześnie trzecim w skali kraju województwem o najniższym poziomie stresu życiowego.

Poziom stresu życiowego w woj. lubelskim odpowiada wartości tego wskaźnika dla woj. mazowieckiego. Wynik dla woj. świętokrzyskiego koresponduje z wynikiem dla woj. śląskiego, a dla woj. podlaskiego – z tym dla woj. łódzkiego. Najlepsze w zestawieniu województw Polski Wschodniej woj. warmińsko-mazurskie, plasuje się pod względem wartości wskaźnika najbliższej woj. pomorskiego.

Wnioski z obszaru nierówności społecznych

W badanym okresie nierówności dotyczące bezrobocia rejestrowanego wśród mężczyzn i kobiet w województwach Polski Wschodniej przewyższały wartość analogicznego wskaźnika dla kraju. Natomiast przebieg zmian wskaźnika w regionie i w kraju był bardzo zbliżony. Cechą charakteryzującą omawiany wskaźnik dla Polski Wschodniej jest pojawiająca się przewaga bezrobocia wśród mężczyzn obserwowana szczególnie wyraźnie w końcowym okresie badanego przedziału czasowego. Wzrostowi bezrobocia wśród mężczyzn w Polsce Wschodniej towarzyszy jednocześnie wzrost bezrobocia rejestrowanego wśród kobiet w skali kraju. Za wyjątkiem woj. warmińsko-mazurskiego, w województwach Polski Wschodniej badany wskaźnik przewyższał średnią dla kraju. Województwem w którym bezrobocie rejestrowane wśród mężczyzn najsilniej przewyższało bezrobocie u kobiet było woj. podlaskie. Wyższym bezrobociem wśród mężczyzn cechowały się także woj. lubelskie oraz woj. świętokrzyskie. Ostatnie z województw w regionie, tj. woj. podkarpackie odznaczało się wynikami nieznacznie powyżej średniej dla kraju, ale w ostatnim roku znacząco zbliżyło się do przeciętnej dla Polski.

Ocena wskaźników zatrudnienia dowodzi, że z wyjątkiem woj. warmińsko-mazurskiego, wskaźnik zatrudnienia kobiet kształtuje się na relatywnie wysokim poziomie na tle kraju. Trzeba jednak podkreślić, że sytuacja ta nie jest rezultatem szczególnie korzystnej pozycji kobiet na regionalnym rynku pracy i towarzyszącej jej łatwości podjęcia pracy. Wynika ona z nadmiernego zatrudnienia w małych gospodarstwach rolnych (zob. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2013).

Dochód do dyspozycji na osobę w Polsce Wschodniej w okresie 2000-2014 był niższy aniżeli średnio w kraju. Uwagę zwraca widoczna od roku 2008 postępująca dywergencja w wartościach wskaźnika na niekorzyść województw Polski Wschodniej. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem dla Polski Wschodniej wyróżnia się negatywnie na tle kraju. W efekcie pomimo, iż od roku 2010 obserwuje się zmniejszenie wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem w Polsce Wschodniej to nadal przewyższa on wartość opisującą całą Polskę. Z uwagi na niekorzystną sytuację materialną gospodarstwa domowe w regionie koncentrują się na zabezpieczeniu podstawowych potrzeb życiowych, a nie na zakupie innowacyjnych – i przez to droższych – produktów lub usług.

Polska Wschodnia znacząco przewyższa średnią dla całego kraju pod względem relatywnej liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Tak w przypadku Polski Wschodniej jak i całego kraju wskaźnik ten do roku 2012 (włącznie), wykazywał tendencję spadkową, a począwszy od roku 2013 zwiększył się wzmacniając rozwarstwienie pomiędzy krajem i regionem. Najsilniej było ono obserwowane w woj. warmińsko-mazurskim, które odznaczało się najwyższą relatywną liczbą osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej tak w skali regionu jak i średniej dla kraju.

Pod względem poziomu cywilizacyjnego najlepsze województwo Polski Wschodniej – podlaskie zajmuje dopiero dziesiąte miejsce w kraju. Pozostałe województwa regionu wypadają jeszcze gorzej. Nadrobienie zaległości cywilizacyjnych wymaga z jednej strony tworzenia, rozbudowy oraz modernizacji obecnej bazy infrastrukturalnej, ale jednocześnie ukierunkowania związanych z tymi procesami działań na tworzenie nowych przewag konkurencyjnych bazujących na szeroko definiowanym kapitale społecznym w tym kapitale intelektualnym.

Pod względem patologii Polska Wschodnia wypada słabo na tle Polski. Województwa Polski Wschodniej znalazły się wśród najgorszych w kraju pod względem ocenianego wskaźnika. Najkorzystniej wśród nich (mimo, że z ujemną wartością wskaźnika), wypadło woj. podlaskie, a najgorzej natomiast woj. warmińsko-mazurskie. Należy domniemywać, że

przyczyną przynajmniej części problemów związanych z patologiami w regionie jest niższy poziom zamożności społeczeństwa, niższy poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego oraz wyższe bezrobocie. Dodając do tego obrazu niższy poziom potencjału wzrostowego i w dużej mierze przestarzałą strukturę gospodarki skutkującą istotnym dystansem w stosunku do średniej dla kraju otrzymujemy obraz czynników sprawczych patologii społecznych.

Pod względem dobrostanu społecznego województwa Polski Wschodniej cechowało duże zróżnicowanie. Zajmowały one pozycje od czwartej do piętnastej wśród ogółu województw Polski. Najkorzystniej w skali kraju wypadły woj. lubelskie (z czwartą lokatą) i podkarpackie (z szóstą lokatą). Mieszkańcy tych województw odznaczali się brakiem uczucia osamotnienia oraz przeświadczeniem o tym, że są szanowani i posiadają grono przyjaciół. Znacznie niższym poziomem dobrostanu społecznego cechowały się pozostałe województwa Polski Wschodniej, które zajęły kolejno miejsca: jedenaste (woj. warmińsko-mazurskie), trzynaste (woj. świętokrzyskie) i piętnaste (woj. podlaskie). Każde z wymienionych województw regionu opisywała ujemna wartość wskaźnika dobrostanu społecznego.

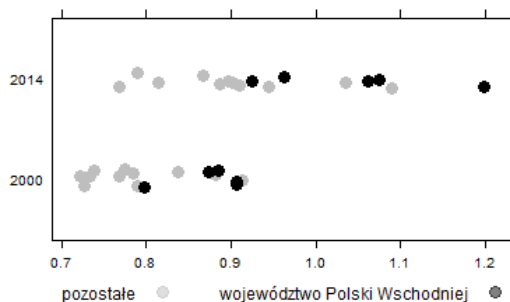
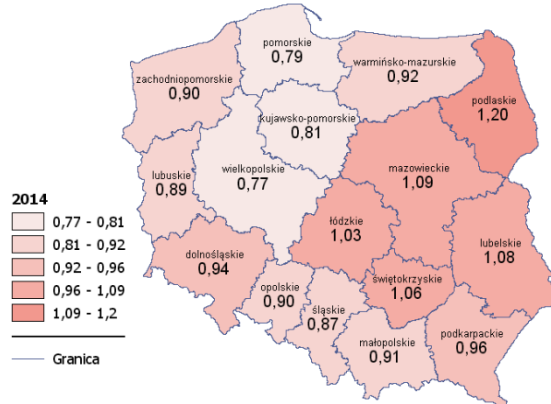
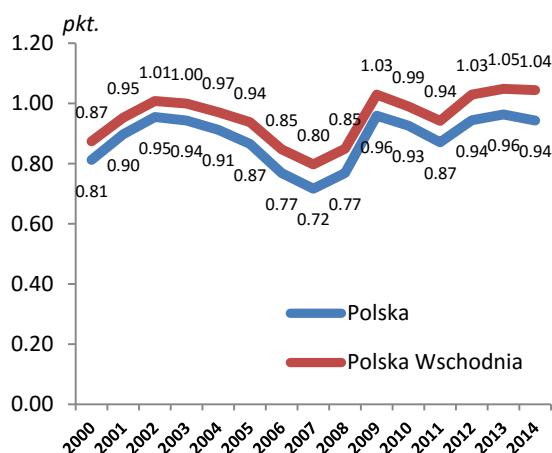
Najwyższym poziomem wskaźnika dobrobytu materialnego w regionie charakteryzowały się woj. podlaskie i woj. warmińsko-mazurskie, zajmujące odpowiednio dziewiątą oraz dziesiątą lokatę. Pozostałe województwa Polski Wschodniej zajęły miejsca od trzynastego (woj. świętokrzyskie) do szesnastego (woj. podkarpackie).

Polska Wschodnia odznacza się znacznie niższym poziomem przestępczości niż średnia dla Polski. W roku 2014 najwyższe zagrożenie przestępstwami ogółem w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców obserwowane było podobnie jak w poprzednich latach w województwach zachodnich. Zgromadzone dane statystyczne wykazują ponadto, że w 2014 roku w porównaniu z rokiem 2013 wskaźnik zagrożenia przestępczością ogółem w przeliczeniu na 100 tysięcy mieszkańców zmniejszył się we wszystkich województwach. Tendencję tą uznać należy za niewątpliwie korzystną tym bardziej, że w roku 2013 w porównaniu z rokiem 2012 wskaźnik przestępczości w jednym z województw wzrósł (było to woj. pomorskie), a w kilku innych (tj. woj. lubuskim, woj. łódzkim, woj. wielkopolskim i woj. mazowieckim), utrzymał się na poziomie z roku 2012 (zob. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych 2015).

Nierówności Społeczne

Nierówności płci

Rysunek 68. Bezrobocie rejestrowane – stosunek mężczyzn do kobiet

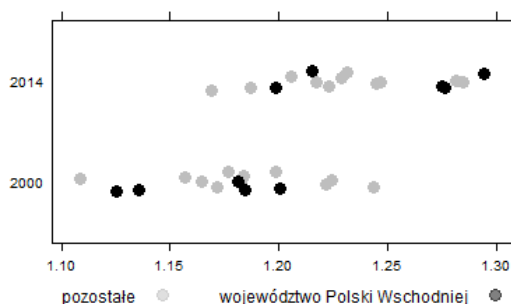
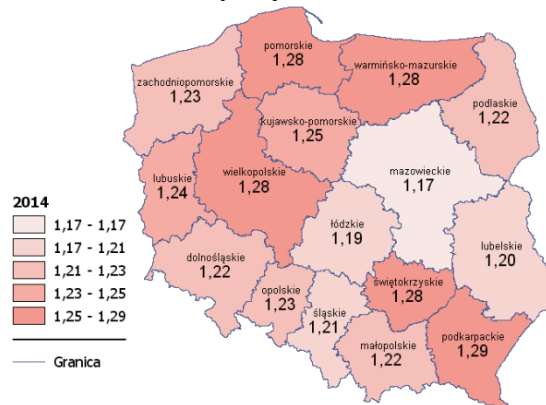
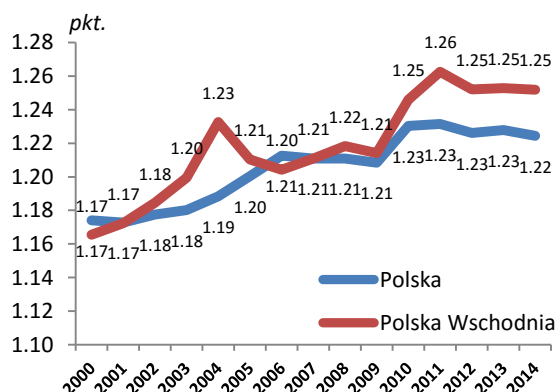
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	1,04	0,94
	R_w	0,24	0,43
	S_w	0,10	0,12
2000	$\bar{x}_w$	0,87	0,81
	R_w	0,11	0,19
	S_w	0,04	0,07
2000-2014	$\bar{x}_t$	0,95	0,88
	s_t	0,08	0,08
	V_t	8,1%	8,8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

W całym analizowanym okresie nierówności pomiędzy wielkością bezrobocia rejestrowanego wśród mężczyzn i kobiet w Polsce Wschodniej były wyższe niż przeciętnie w kraju. Dynamika i przebieg zmian wskaźnika w badanym okresie dla Polski Wschodniej i średniej krajowej były zbliżone. Warto jednak zaznaczyć, że o ile w przypadku danych dla Polski w żadnym z roczników stopa bezrobocia rejestrowanego wśród mężczyzn nie tylko nie przekroczyła, lecz nawet nie zrównała się ze stopą bezrobocia dla kobiet, o tyle w przypadku Polski Wschodniej taka sytuacja miała miejsce. Co więcej w latach 2002, 2003 oraz 2009, a następnie począwszy od roku 2012 w regionie obserwowana jest tendencja zgodnie z którą stopa bezrobocia wśród mężczyzn przewyższa analogiczny wskaźnik dla kobiet.

Województwa Polski Wschodniej były bardziej homogeniczne niż Polska. Za wyjątkiem woj. warmińsko-mazurskiego, wskaźnik ten we wszystkich województwach Polski Wschodniej przewyższał średnią dla kraju. Najwyższy jego poziom cechował woj. podlaskie, a następnie woj. lubelskie i woj. świętokrzyskie. W latach 2013-2014 największa redukcja badanego wskaźnika wystąpiła w woj. podkarpackim.

Rysunek 69. Ludność aktywna zawodowo – stosunek mężczyzn do kobiet

		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	1,25	1,22
	R_w	0,10	0,13
	S_w	0,04	0,04
2000	$\bar{x}_w$	1,17	1,17
	R_w	0,08	0,14
	S_w	0,03	0,03
2000-2014	$\bar{x}_t$	1,22	1,21
	S_t	0,03	0,03
	V_t	2,4%	2,5%

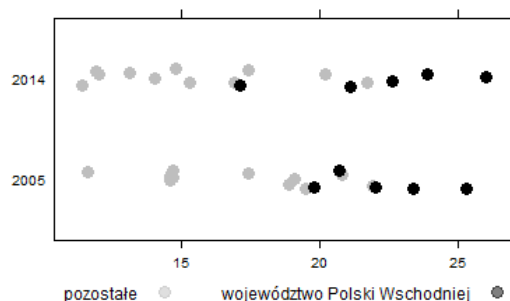
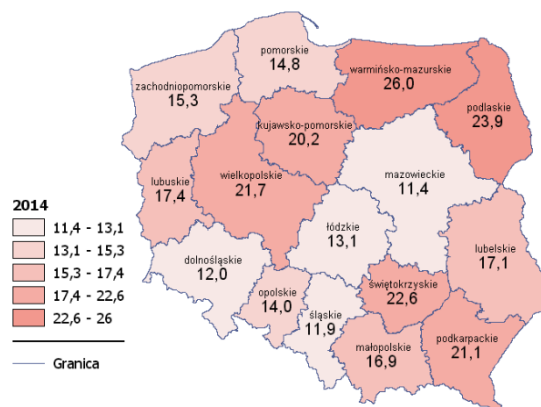
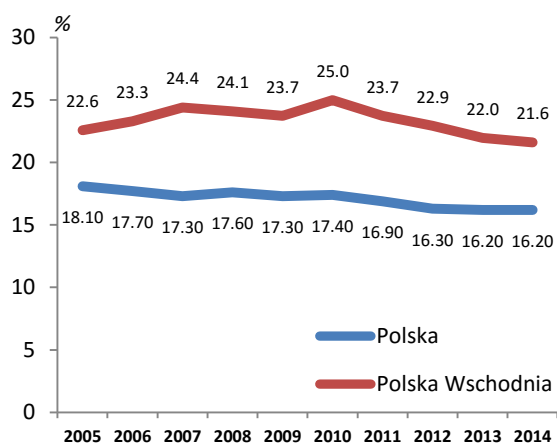
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

Relacja wskaźnika aktywności zawodowej mężczyzn do kobiet w Polsce Wschodniej podlegała w całym badanym okresie większym fluktuacjom aniżeli przeciętnie w kraju. W Polsce Wschodniej, podobnie jak w całym kraju odnotowuje się tendencję wzrostową tego wskaźnika. Wskaźnik dla Polski Wschodniej przez większość badanego okresu był nieco wyższy niż średnia dla kraju. Kształtował się powyżej 1, co oznacza wyższą aktywność zawodową mężczyzn niż kobiet. Przeciętna dla Polski także wskazywała na wyższą aktywność zawodową mężczyzn niż kobiet, aczkolwiek wartości analizowanego wskaźnika dla Polski ustępowały tym dla regionu.

Woj. świętokrzyskie w całym analizowanym okresie przewyższało średnią ogólnopolską. Za wyjątkiem roku 2006 średnią tą przewyższało również woj. warmińsko-mazurskie. W przeciwieństwie do nich, woj. lubelskie przewyższało średnią ogólnopolską jedynie w roku 2005. Pozostałe dwa województwa – podkarpackie i podlaskie odznaczały się zdecydowanie największymi fluktuacjami. Przez większość badanego okresu woj. podkarpackie plasowało się poniżej średniej ogólnopolskiej. Natomiast, woj. podlaskie przewyższało ją w ośmiu badanych latach.

Ubóstwo

Rysunek 70. Odsetek ludności znajdującej się poniżej relatywnej granicy ubóstwa

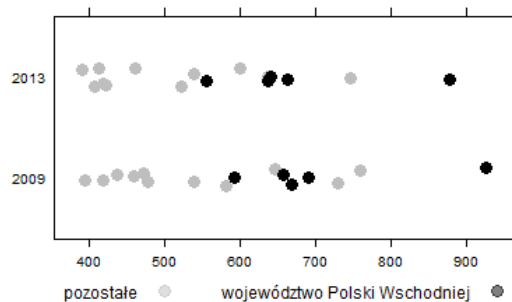
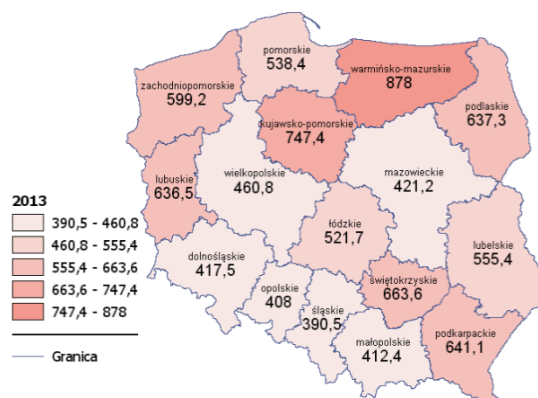
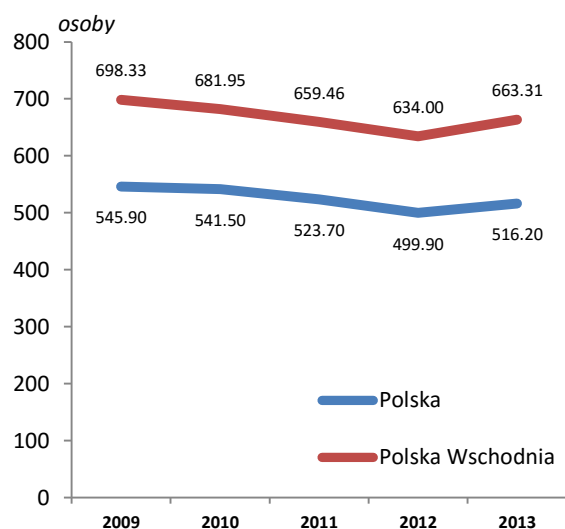
		Polska Wschodnia	Polska
2014	$\bar{x}_w$	21,6	16,2
	R_w	8,9	14,6
	S_w	3,0	4,5
2005	$\bar{x}_w$	22,6	18,1
	R_w	5,5	13,7
	S_w	2,0	3,7
2005-2014	$\bar{x}_t$	23,3	17,1
	S_t	1,0	0,6
	V_t	4,4%	3,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem w Polsce Wschodniej w całym badanym okresie był wyraźnie wyższy niż w pozostałych regionach. Od 2011 roku dysproporcje te zmniejszają się, aczkolwiek proces ten dokonuje się bardzo wolno.

Województwa Polski Wschodniej odznaczają się większą homogenicznością i nieco wyższą od ogólnokrajowej zmiennością wskaźnika w czasie. Zauważa się jednak kilka prawidłowości. Po pierwsze, wszystkie województwa Polski Wschodniej charakteryzują się wartością wskaźnika przewyższającą wartość średniej dla kraju. Po drugie, o ile w przypadku przeciętnej dla kraju w latach 2005-2014 obserwuje się spadek zagrożenia ubóstwem o tyle w trzech z pięciu województw tworzących Polskę Wschodnią (tj. woj. warmińsko-mazurskim, woj. podlaskim oraz woj. świętokrzyskim), wskaźnik ten wzrósł. W pozostałych dwóch obserwowaliśmy odmienną sytuację. W woj. lubelskim począwszy od 2010 roku zagrożenie ubóstwem silnie zmniejszyło się, osiągając w ostatnim roku poziom zbliżony do średniej dla kraju. Natomiast w przypadku woj. podkarpackiego wskaźnik ten począwszy od 2012 roku utrzymuje się na względnie stabilnym poziomie, zachowując w każdym z trzech ostatnich lat, w przybliżeniu ten sam dystans do przeciętnej dla Polski.

Rysunek 71. Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców

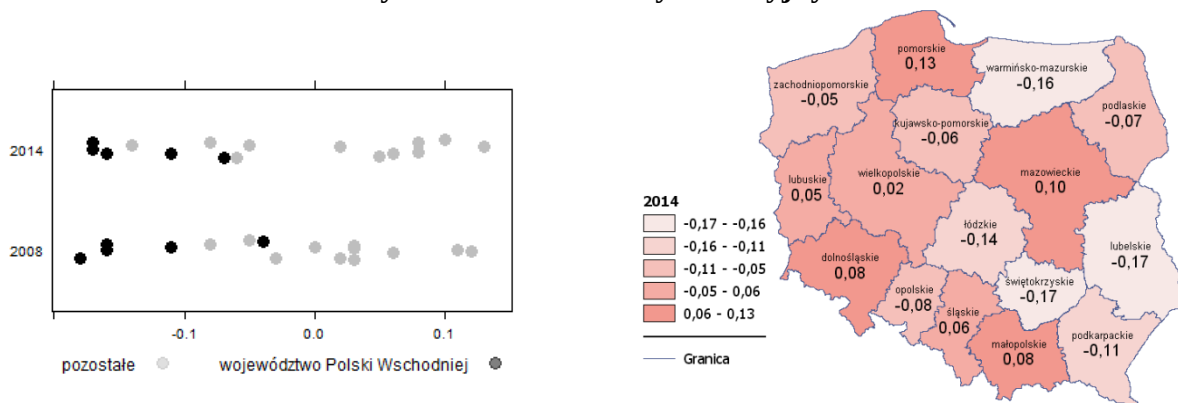
		Polska Wschodnia	Polska
2013	$\bar{x}_w$	663,31	516,20
	R_w	322,60	487,50
	S_w	107,90	135,06
2009	$\bar{x}_w$	698,33	545,90
	R_w	333,00	532,70
	S_w	114,13	142,28
2009-2013	$\bar{x}_t$	667,41	525,44
	S_t	21,74	16,84
	V_t	3,3%	3,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

Pod względem względnej liczby świadczeniobiorców świadczeń społecznych Polska Wschodnia przewyższa znacząco średnią krajową. Dodatkowo w roku 2013 tak w Polsce Wschodniej jak i w całym kraju nastąpił wzrost relatywnej liczby osób korzystających z tej formy pomocy materialnej. W Polsce Wschodniej wzrost ten był jednakże większy.

Polska Wschodnia odznacza się niewielką zmiennością wskaźnika w czasie. Fakt ten pozwala sądzić, że województwa o wyższej liczbie beneficjentów świadczeń socjalnych utrzymują ten status w sposób relatywnie niezmienny. W całym badanym okresie, żadne województwo Polski Wschodniej nie obniżyło wartości wskaźnika poniżej średniej dla kraju. Natomiast województwem, w którym zdecydowanie najsilniej zaznaczył się jego wzrost było woj. warmińsko-mazurskie. Z kolei województwem najbliższym średniej ogólnopolskiej było w całym badanym okresie woj. lubelskie.

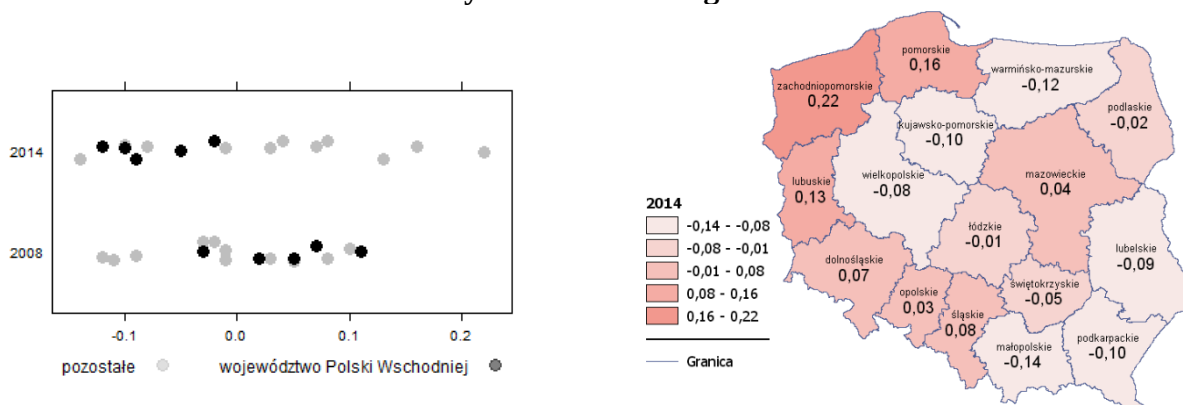
Rysunek 72. Poziom cywilizacyjny

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z *Diagnozy Społecznej*

Pod względem poziomu cywilizacyjnego wśród ogółu województw w kraju najkorzystniej wypadają woj. pomorskie, następnie woj. mazowieckie oraz *ex aequo* woj. małopolskie i woj. dolnośląskie. Najlepsze pod tym względem województwo Polski Wschodniej – woj. podlaskie zajmuje dopiero dziesiąte miejsce w zestawieniu ogółu województw w kraju. Podkreślić należy, że w przypadku tego województwa poziom cywilizacyjny opisywany jest wartością ze znakiem ujemnym. Jeszcze słabiej pod tym względem wypada woj. podkarpackie, a zdecydowanie najslabiej woj. warmińsko-mazurskie, woj. lubelskie i najgorsze w kraju – woj. świętokrzyskie. Tym samym województwa Polski Wschodniej zamykają ranking ogółu województw w kraju ocenianych z uwagi na kryterium poziomu cywilizacyjnego.

Rysunek 73. Patologie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z *Diagnozy Społecznej*

Pod względem patologii województwa Polski Wschodniej plasowały się w drugiej połowie ogółu województw w kraju. Jednocześnie każde z nich opisywała ujemna wartość wskaźnika, co oznacza więcej patologii. Do województw Polski Wschodniej należały odpowiednio miejsca dziewiąte i dziesiąte (w przypadku woj. podlaskiego i woj. świętokrzyskiego), dwunaste oraz trzynaste (w przypadku woj. lubelskiego i woj. podkarpackiego), a także piętnaste (w przypadku woj. warmińsko-mazurskiego).

Polskę Wschodnią podzieliły województwa: wielkopolskie na miejscu jedenastym oraz kujawsko-pomorskie na miejscu czternastym. Najslabiej wypadającemu wśród ogółu województw Polski Wschodniej – woj. warmińsko-mazurskiemu ustępowało jedynie woj. małopolskie, które w ocenianym zestawieniu uzyskało najgorszy wynik w skali całego kraju.

Rysunek 74. Dobrostan społeczny

Najlepszym z uwagi na poziom wskaźnika dobrostanu społecznego województwem w Polsce jest opolskie, a następnymi woj. małopolskie i woj. wielkopolskie. Wynikowi tego ostatniego jedynie nieznacznie ustępowało woj. lubelskie. Z kolei najniższym poziomem dobrostanu społecznego (tj. najwyższą ujemną wartością wskaźnika), cechowało się woj. zachodniopomorskie.

Rysunek 75. Dobrobyt materialny

115

Wskazuje ona, że migracje wewnętrzne zdeterminowane są przyczynami zarobkowymi. Województwo pomorskie i woj. małopolskie znacznie ustępowały jednak wartości wskaźnika, którą odnotowano w woj. mazowieckim.

Najlepsze wśród województw Polski Wschodniej tj. woj. podlaskie zajęło dziewiątą pozycję, a tuż za nim uplasowało się woj. warmińsko-mazurskie. Pozostałe trzy województwa Polski Wschodniej zajmowały miejsca: trzynaste (woj. świętokrzyskie), czternaste (woj. lubelskie) oraz ostatnie (woj. podkarpackie).

Województwa Polski Wschodniej zdominowały drugą połowę rankingu ogółu województw z uwagi na wartość dobrostanu materialnego. Ranking podkreślił tym samym dystans dzielący Polskę Wschodnią do zamożniejszych województw w kraju.

Wnioski z obszaru instytucji i organizacji

Liczba kin stałych w przeliczeniu na 10 tys. ludności w Polsce Wschodniej przewyższała wartość tego wskaźnika dla Polski. W infrastrukturze kin rysuje się coraz wyraźniej trend zmian polegający na zamykaniu małych kin (tzw. starego typu), i powstawaniu nowych kin – multipleksów – zazwyczaj przy centrach handlowych. Zmiany te uderzają najsilniej w miasta o średniej i małej wielkości. Fakt ten jest o tyle istotny, że małe kina pełniły ważną rolę miastotwórczą. Tymczasem z działających w 2000 roku łącznie w całym kraju 675 kin zlokalizowanych w 479 gminach, w roku 2012 pozostało 447 kin w 308 gminach. Tym samym mieszkańcy 171 gmin w Polsce zostali pozbawieni bliskiego dostępu do kina. Jedyną pozytywną stroną tej sytuacji jest to, że filmy na dużym ekranie ogląda coraz to więcej widzów (zob. Teisseyre 2014).

Wskaźnik liczby muzeów na 10 tys. mieszkańców do 2011 roku w Polsce Wschodniej był niższy od średniej dla kraju, w latach 2012-2013 wartości wskaźników zrównały się, a w ostatnim roku Polska Wschodnia przekroczyła średnią dla kraju. W największym stopniu do wzrostu wartości wskaźnika dla Polski Wschodniej przyczyniły się woj. świętokrzyskie oraz lubelskie. Poszczególne województwa w kraju cechuje stosunkowo duże zróżnicowanie z uwagi na kryterium dostępności do instytucji kultury. Wynika to zarówno z różnic w poziomie zurbanizowania województw jak i rozwoju gospodarczego danego terenu (regionu / województwa). W efekcie działalności poszczególnych rodzajów instytucji o charakterze kulturalnym uzależniona jest od lokalizacji. Teatry, muzea, opery, galerie sztuki, czy multipleksy najczęściej lokalizowane są w dużych ośrodkach miejskich. Z kolei świetlice, a także ośrodki (centra / domy) kultury funkcjonują głównie na obszarach wiejskich oraz w małych gminach miejskich (zob. Główny Urząd Statystyczny 2013).

Począwszy od 2011 roku w Polsce jest organizowanych coraz więcej imprez kulturalnych. Wskaźniki dla województw Polski Wschodniej przyjmują wartości powyżej średniej krajowej. Równocześnie jednak analizy dokonywane w innych obszarach aktywności województw Polski Wschodniej pokazują, że potencjał ten nie jest w pełni wykorzystany. Świadczy o tym dalekie od optymalnego wykorzystanie walorów przyrodniczych, czy wypadająca słabiej na tle kraju oferta turystyczna. Łącząc ją z poprawiającą się, lecz w dalszym ciągu słabszą niż przeciętnie w kraju siecią drogową i wciąż nie w pełni skutecznym marketingiem regionalnym – otrzymujemy rezultat w postaci niewielkiego zainteresowania regionem ze strony turystów, tak z kraju jak i spoza jego granic.

Największy udział organizacji prowadzących wyłącznie nieodpłatną działalność statutową odnoszony do ogółu aktywnych fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych charakteryzował w skali całego kraju woj. podkarpackie. Tuż za nim plasowało się woj. świętokrzyskie. Pozostałe województwa Polski Wschodniej również charakteryzował wysoki udział wyżej wymienionych organizacji, a żadne z nich nie znalazło się poniżej średniej dla kraju. Zaobserwowaną prawidłowość potwierdza poziom kapitału społecznego w przekroju ogółu województw Polski. Województwo podkarpackie uplasowało się na drugim miejscu w skali całego kraju pod względem poziomu kapitału społecznego. Wyższy poziom kapitału społecznego przekłada się na skłonność do integrowania się, współdziałania i kooperacji. W efekcie wysoka liczebność organizacji non-profit w przypadku woj. podkarpackiego nie jest zaskoczeniem.

Najwyższym kapitałem społecznym w roku 2014 cechowały się woj. mazowieckie i woj. podkarpackie. W skali ogólnopolskiej pozytywnie wyróżniało się również lubelskie. Wśród ogółu województw Polski Wschodniej a także w skali całego kraju najniższy wynik cechował województwo podlaskie. Pozostałe dwa województwa Polski Wschodniej (tj. świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie), zajęły odpowiednio jedenaste oraz dwunaste miejsce. Wysoki kapitał

społeczny z uwagi na to, że wyraża się wysokim poziomem aktywności obywatelskiej oraz przynależności do organizacji społecznych jest szczególnie cenny z punktu widzenia możliwości kształtowania polityki regionalnej. Polityka rozwoju oparta na zasobach kapitału społecznego w większym stopniu odpowiadać będzie realnym potrzebom mieszkańców regionu. Efekt ten może zostać osiągnięty za sprawą współpracy w płaszczyznach związanych edukacją, rynkiem pracy i decentralizacją lokalnej polityki. Finalnie wykorzystanie wyższego poziomu kapitału społecznego powinno stać się celem także polityk lokalnych. Włączenie w proces zarządzania lokalną społecznością podmiotów o charakterze instytucjonalnym, a także organizacji społecznych pozwala bowiem na sprawniejsze oraz efektywniejsze jej funkcjonowanie (zob. Kotarski 2012).

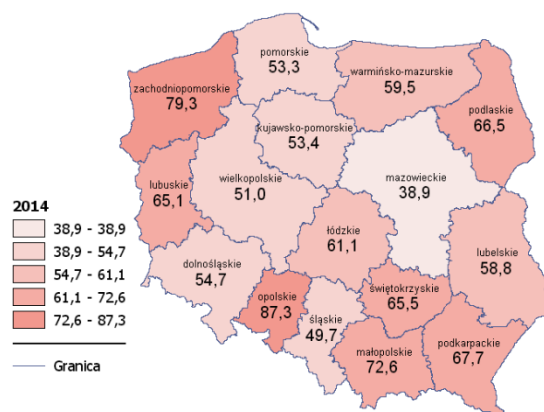
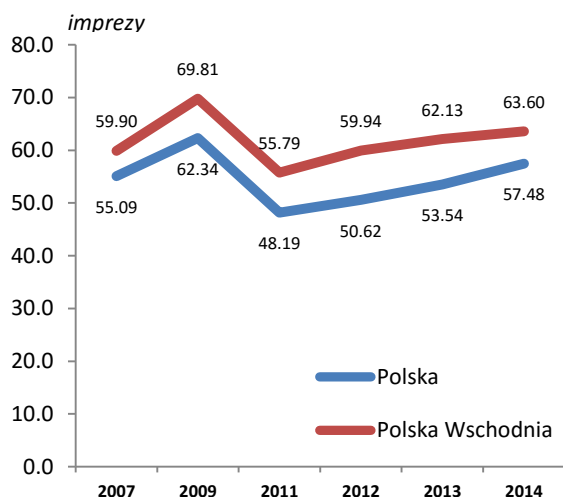
Pod względem percepcji korupcji w sektorze usług publicznych najkorzystniej w skali kraju wypada woj. łódzkie, a najgorzej śląskie. Aż cztery z pięciu województw Polski Wschodniej znalazły się w pierwszej połowie województw w kraju (co ma pozytywną interpretację). W Polsce Wschodniej najlepiej wypadło woj. świętokrzyskie. W skali całego kraju uzyskało ono drugą lokatę. Pozostałe województwa zajmowały kolejno miejsca: czwarte (woj. podlaskie), szóste (woj. warmińsko-mazurskie) oraz siódme (woj. lubelskie). Wśród ogółu województw Polski Wschodniej najslabiej wypadło woj. podkarpackie, które w skali kraju uplasowało się dopiero na dwunastym miejscu.

Pod względem jakości i sprawiedliwości w działalności lokalnej Policji najwyższe miejsca zajmowały woj. opolskie i warmińsko-mazurskie. Województwa Polski Wschodniej cechowało znaczne zróżnicowanie wartości badanego wskaźnika. O ile najlepiej wypadające warmińsko-mazurskie zajęło drugie miejsce w kraju o tyle najgorzej wypadające – świętokrzyskie było przedostatnie w zestawieniu ogółu województw. Stosunkowo dobry wynik odnotowano również w woj. podkarpackim (czwarta pozycja) oraz lubelskim, oscylującym wokół średniej dla Polski.

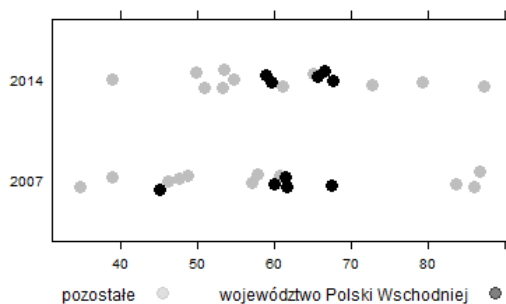
Pod względem skuteczności rządu województwa Polski Wschodniej na tle kraju cechowało istotne zróżnicowanie. Najwyżej uplasowało się woj. warmińsko-mazurskie, które zajmowało trzecią lokatę. Nieznacznie niższe pozycje zajęły woj. świętokrzyskie (czwarte miejsce), a także podkarpackie (szóste miejsce). Zdecydowanie najslabiej wypadły woj. lubelskie i woj. podlaskie, plasując się odpowiednio na trzynastym oraz czternastym miejscu wśród ogółu województw w kraju.

Pod względem wskaźnika uczciwości wyborów i neutralności środków masowego przekazu najwyższej w skali kraju uplasowało się woj. pomorskie, następnie woj. lubelskie oraz woj. śląskie. Wśród województw Polski Wschodniej obok woj. lubelskiego pozytywnie odznaczało się również woj. warmińsko-mazurskie. Nieco dalsze lokaty zajęły województwa: podlaskie oraz świętokrzyskie, a ostatnie miejsce wśród województw Polski Wschodniej przypadło woj. podkarpackiemu. Tym samym województwa Polski Wschodniej plasowały się na środkowych miejscach rankingowych na tle kraju.

Rysunek 77. Imprezy kulturalne na 10 tys. ludności

	Polska Wschodnia	Polska	
2014	$\bar{x}_w$	63,60	57,48
	R_w	8,83	48,39
	s_w	3,69	11,59
2007	$\bar{x}_w$	59,90	55,09
	R_w	22,38	52,01
	s_w	7,47	15,38
2007-2014	$\bar{x}_t$	61,86	54,54
	s_t	4,29	4,59
	V_t	6,9%	8,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

Pod względem liczby organizowanych imprez kulturalnych w przeliczeniu na 10 tys. ludności Polska Wschodnia wypada lepiej od średniej dla kraju. Różnica pomiędzy średnimi jest jednak niewielka i względnie stała. W 2011 roku odnotowano jednak jego wyraźny spadek. Natomiast począwszy od roku 2012 w Polsce Wschodniej jak i w pozostałych regionach obserwuje się ponowny wzrost liczby organizowanych imprez kulturalnych.

Polska Wschodnia odznaczała się wyższą homogenicznością, a także mniejszą zmiennością wskaźnika w czasie niż średnia dla Polski. Warto nadmienić, że od roku 2011 wszystkie województwa wchodzące w skład Polski Wschodniej znajdują się powyżej średniej dla kraju pod względem liczby organizowanych imprez kulturalnych. Przy czym największe wartości wskaźnika występują w woj. świętokrzyskim, woj. podlaskim i woj. podkarpackim. Znacznie słabsze wyniki obserwowane są w woj. lubelskim oraz woj. warmińsko-mazurskim, których przewaga w stosunku do średniej krajowej szczególnie w ostatnich latach zmniejszała się.

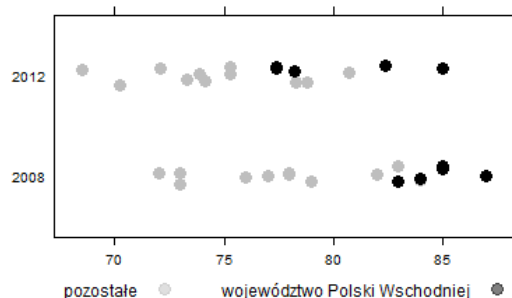
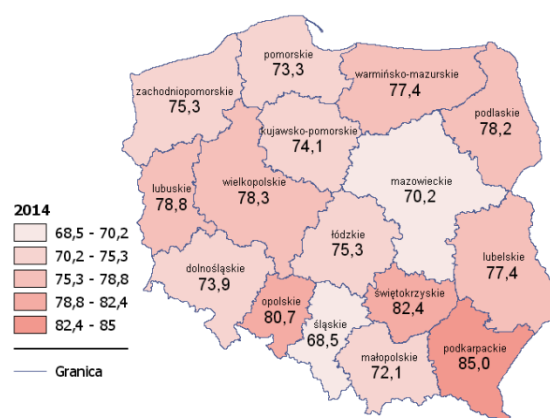
Liczba kin stałych w przeliczeniu na 10 tys. ludności w Polsce Wschodniej była większa niż średnia dla całej Polski. W latach 2000. liczba ta spadała, podczas gdy w ostatnich latach badanego okresu ustabilizowała się na zbliżonym poziomie. Wszystkie województwa Polski Wschodniej przewyższały średnią dla Polski pod względem relatywnej liczby kin przez większość badanego okresu. Tendencję spadkową w zakresie wartości wskaźnika w ostatnim okresie badanego przedziału czasowego odnotowano w woj. warmińsko-mazurskim oraz woj. podkarpackim. Odmienne sytuacja przedstawiała się w woj. lubelskim, które w tym samym czasie zwiększyło wartość wskaźnika wyróżniając się pozytywnie pod tym względem na tle kraju.

Liczba muzeów na 10 tys. mieszkańców tak w Polsce Wschodniej jak również w całym kraju wykazywała tendencję wzrostową. W 2014 roku w porównaniu do roku 2000 relatywna

Do 2011 roku Polska Wschodnia znajdowała się poniżej średniej dla kraju, w latach 2012-2013 wartości wskaźników zrównały się, natomiast w ostatnim roku Polska Wschodnia przekroczyła średnią dla kraju, w czym największy udział miały woj. świętokrzyskie i woj. lubelskie. W 2014 roku cztery spośród pięciu województw Polski Wschodniej znajdowały się powyżej średniej dla kraju. Wyjątek stanowiło woj. warmińsko-mazurskie, które, pomimo wzrostu wartości wskaźnika, pozostało poniżej średniej dla Polski.

The chart displays the percentage of the population with a high school diploma in Poland (Polska) and Eastern Poland (Polska Wschodnia) for the years 2008, 2010, and 2012. The Y-axis represents the percentage, ranging from 65.0% to 90.0% in increments of 5.0%. The X-axis shows the years 2008, 2010, and 2012. The blue line represents Poland (Polska) and the red line represents Eastern Poland (Polska Wschodnia). Both regions show a decrease in the percentage of high school graduates from 2008 to 2010, followed by a slight increase in 2012.

Year	Polska (%)	Polska Wschodnia (%)
2008	79.00	85.09
2010	72.00	77.44
2012	75.00	80.33

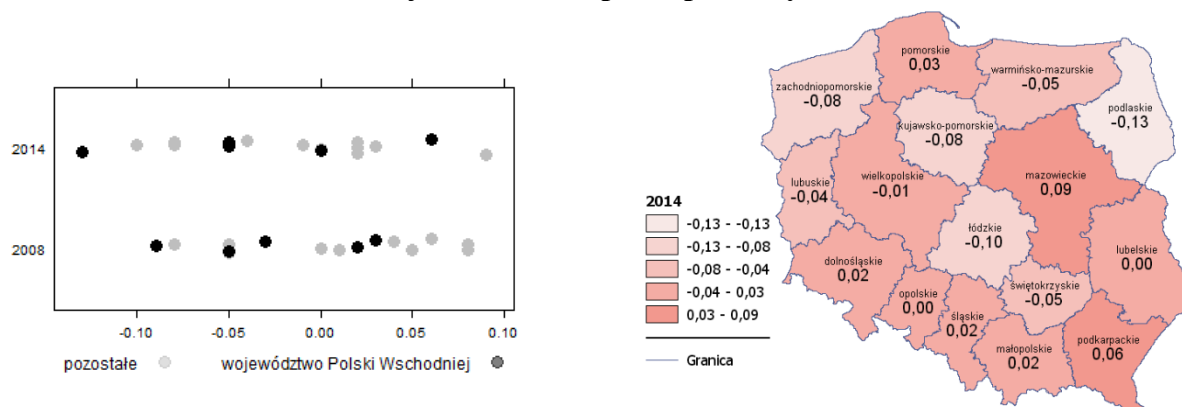
		Polska Wschodnia	Polska
2012	$\bar{x}_w$	80,33	75,00
	R_w	7,60	16,50
	s_w	3,08	4,23
2008	$\bar{x}_w$	85,09	79,00
	R_w	4,00	15,00
	s_w	1,33	4,67
2008-2012	$\bar{x}_t$	80,95	75,33
	s_t	3,15	4,23
	V_t	3,9%	5,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

Organizacje prowadzące wyłącznie nieodpłatną działalność statutową stanowiły w roku 2008 w kraju 79% ogółu aktywnych fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych. W roku 2010 udział ten spadł o 7%, a w roku 2012 wzrósł, nie osiągając jednak poziomu z roku bazowego. Podobną tendencję notuje się w przypadku województw Polski Wschodniej. Wskaźnik w regionie jest jednak wyższy od średniej ogólnopolskiej. Różnica pomiędzy średnią dla ogółu województw a średnią dla Polski Wschodniej oscylowała w badanym okresie wokół 5%.

Wyższej homogeniczności Polski Wschodniej towarzyszyła mniejsza zmienność wskaźnika niż przeciętnie w kraju. Wśród województw Polski Wschodniej najkorzystniej wypadały woj. świętokrzyskie oraz woj. podkarpackie. To drugie w roku 2014 z udziałem organizacji prowadzących wyłącznie nieodpłatną działalność statutową na poziomie 85% było liderem nie tylko w skali regionu, lecz całego kraju. Z uwagi na zmniejszenie wartości wskaźnika w pozostałych województwach Polski Wschodniej, to woj. podkarpackie i woj. świętokrzyskie odpowiadały za wzrost jego wartości w 2012 roku.

Rysunek 79. Kapitał społeczny

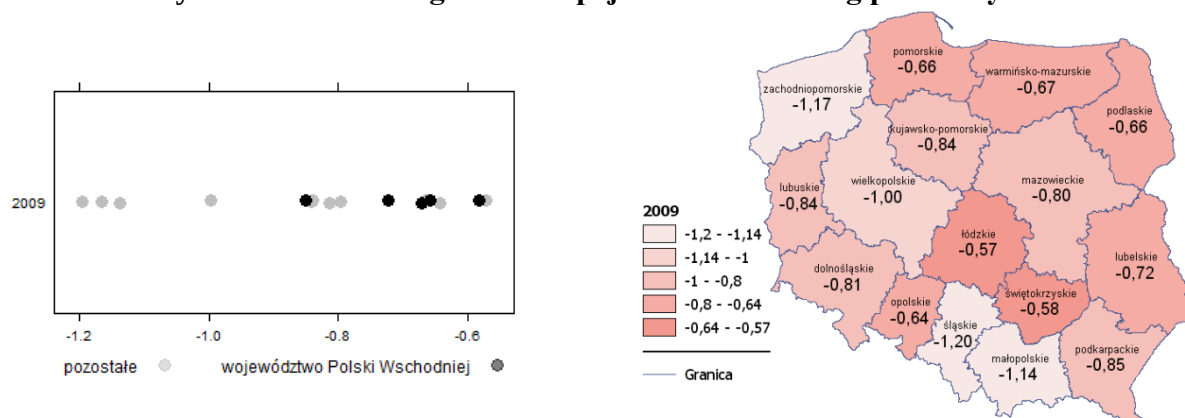
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Diagnozy Społecznej

Według danych za rok 2014 najwyższym kapitałem społecznym cechowały się woj. mazowieckie i woj. podkarpackie. W skali ogólnopolskiej dodatnie wyniki charakteryzowały połowę województw, wśród których znalazły się dwa województwa Polski Wschodniej. Obok woj. podkarpackiego w grupie tej uplasowało się również woj. lubelskie.

Wśród ogółu województw Polski Wschodniej najniższy wynik cechował woj. podlaskie. Co więcej województwo to charakteryzowało się najniższym wynikiem w skali całego kraju. Pozostałe dwa województwa Polski Wschodniej, tj. woj. świętokrzyskie i woj. warmińsko mazurskie, zajęły odpowiednio jedenaste oraz dwunaste miejsce w skali ogółu województw w kraju.

Ocena działalności instytucji

Rysunek 80. Postrzeganie korupcji w sektorze usług publicznych

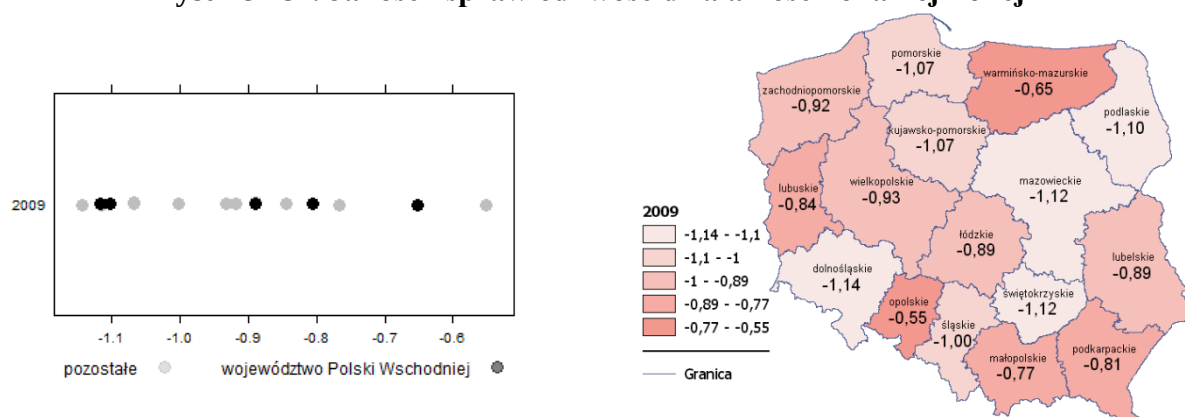

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Pod względem percepcji korupcji w sektorze usług publicznych najkorzystniej w 2009 roku w Polsce wypadło woj. łódzkie, najgorzej zaś woj. śląskie. Co istotne, w pierwszej połowie województw z uwagi na poziom percepcji korupcji (co oznacza pozytywny wynik), plasowały się aż cztery z pięciu województw Polski Wschodniej. Najlepsze wyniki należały do woj. świętokrzyskiego, które wśród ogółu województw w Polsce zajęło drugie miejsce. Pozostałe województwa Polski Wschodniej zajmowały kolejno miejsca: czwarte (woj. podlaskie), szóste (woj. warmińsko-mazurskie) oraz siódme (woj. lubelskie).

Wśród ogółu województw Polski Wschodniej najslabiej wypadło woj. podkarpackie, które w skali kraju uplasowało się dopiero na dwunastym miejscu. Gorsze wyniki niż woj. podkarpackie odnotowano w czterech województwach w kraju, wśród których najslabiej wypadło woj. śląskie. Analiza terytorialnego rozkładu wskaźnika percepcji korupcji pozwala zauważyć, że najwyższymi wartościami wskaźnika odznaczają się województwa Polski północnej i północno-wschodniej. Obok nich pozytywnie na tle kraju wyróżniają się również woj. łódzkie oraz woj. opolskie.

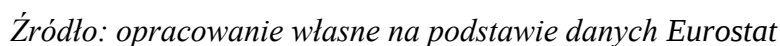
Rysunek 81. Jakość i sprawiedliwość działalności lokalnej Policji

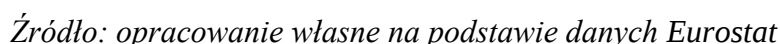
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Pod względem wartości wskaźnika opisującego jakość i sprawiedliwość w działalności lokalnej Policji w 2009 roku najwyższe miejsce w skali kraju zajmowało woj. opolskie, a tuż za nim woj. warmińsko-mazurskie. Najgorzej sytuacja przedstawiała się w woj. dolnośląskim, woj. świętokrzyskim i woj. mazowieckim, które uzyskały jedynie nieznacznie lepszy wynik od najgorzej wypadającego w zestawieniu woj. dolnośląskiego.

Rysunek 82. Jakość i rzetelność systemów lokalnych szkół publicznych i ochrony zdrowia

Rysunek 83. Uczciwość wyborów i neutralność środków masowego przekazu

124

Województwa Polski Wschodniej plasowały się głównie na środkowych miejscach rankingowych pod względem ocenianego wskaźnika. Wśród województw Polski Wschodniej najwyższą wartością wskaźnika charakteryzowało się woj. lubelskie. Pozostałe cztery województwa zajmowały miejsca od siódmego (woj. warmińsko-mazurskie) do dwunastego (woj. podkarpackie). Województwo podlaskie oraz woj. świętokrzyskie zajmowały miejsca, odpowiednio dziewiąte oraz dziesiąte.

Bibliografia

- Annoni P., Dijkstra L. (2013). EU Regional Competitiveness index, European Commission, Joint Research Centre, Institute for Security and Protection of the Citizens.
- Bański J., Pantylej W., Janicki W., Wesołowska M. (2014). Współczesne przekształcenia społeczno-gospodarcze a potencjał ludnościowy wschodniej Polski. *Studia Obszarów Wiejskich*, 36.
- Bieńkowska D., Ulański C., Szymańska J. (red.). (2010). *Trajektorie migracyjne województwa Podkarpackiego*. Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków.
- Czapiński J. (red.) Panek T. (red.). *Diagnoza Społeczna. Warunki i jakość życia Polaków (2015)*, Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego, listopad 2015, http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf (data dostępu 30.03.2016 r.).
- Dej M., Domański B., Działek J., Gwosdz K., Sobala-Gwosdz A. (2011). Znaczenie przemysłu dla „inteligentnego i trwałego” rozwoju regionu Polski Wschodniej oraz podejmowanych działań dotyczących jego restrukturyzacji i modernizacji. Ekspertyza na zlecenie MRR, Kraków.
- Dijkstra L., Annoni P., & Kozovska K. (2011). A new regional competitiveness index: Theory, Methods and Findings. *European Union Regional Policy Working Papers*, no. 02/2011.
- Knowledge – Innovation – Territory, (2012). ESPON, Final Report | Version 13/11/2012 http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_AppliedResearch/kit.html (data dostępu 30.03.2016 r.).
- Główny Urząd Statystyczny (2013). *Działalność instytucji kultury w Polsce w 2012 roku*.
- Gałęcka-Burdziak E., Pater R. (2015). Does the discouraged worker effect exist in the Polish labour market?, niepublikowany manuskrypt.
- Gałęcka-Burdziak E., Pater R. (2015). Ile jest wolnych miejsc pracy w Polsce?, *Gospodarka Narodowa* 5, s. 171-186.
- Godlewski D., Godlewska K., Witek A., Wojtys P. (2016). Analiza stanu zdrowia i potrzeb opieki zdrowotnej na najbliższe lata, Instytut Wolności, Warszawa.
- Janiec M., Lewandowska A., Pater R., Stopa M. (2013). Raport z badań jakościowych IDI dotyczących diagnozy innowacyjności w grupie przedsiębiorstw „Liderów innowacji”, WSiIZ, Rzeszów.
- Charron N., Lapuente V. & Rothstein B. (2010). Measuring the quality of government and subnational variation. Report for European Commission, Directorate-General for Regional Policy. (DG Regio project on QoG), http://ec.europa.eu/regional_policy/information/studies/index_en.cfm#2 (data dostępu 29.03.2016 r.).
- Kot J. (2008). Rozwój regionalny i lokalny – dylematy i wyzwania, [w:] Józwił B., Ponikowski H. (red.), *Międzynarodowe uwarunkowania rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin s. 24.
- Kotarski, H. (2012). *Kapitał społeczny – endogenne zasoby mieszkańców województwa podkarpackiego*.
- Kozak M. (2011). Turystyka jako czynnik rozwoju regionów Polski Wschodniej. Ekspertyza wykonana na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego na potrzeby aktualizacji Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (2008). *Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (2013). *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020. Aktualizacja*, Monitor Polski.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (2015). Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2014 roku, Warszawa.

Miszczyk A., Smętkowski M., Płoszaj A., Celińska-Janowicz D. (2010) Aktualne problemy demograficzne regionu Polski wschodniej, Raporty i Analizy EUROREG 5/2010.

Pater R., Harasym R., Skica T. (2015). Index of Regional Economic Development. Some Considerations and the Case of Poland, *Studia Regionalne i Lokalne* 1 (59), DOI: 10.7366/1509499515903.

Płoszaj A. (2013). Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej wraz z analizą SWOT dla Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych (EUROREG), Warszawa.

Regional_competitiveness_statistics,
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Regional_competitiveness_statistics (data dostępu 30.03.2016 r.).

Śleszyński P., Czapiewski K., Kozak M. (2011). Znaczenia ośrodków miejskich oraz ich hierarchicznych powiązań dla regionalnego i lokalnego rozwoju ekonomicznego i społecznego Polski Wschodniej, Warszawa: Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych (EUROREG).

Teisseyre P. (2014). Kina w Polsce. Infrastruktura i widzowie, <https://www.mojapolis.pl/articles/art/kina/> (data dostępu 31.03.2016 r.).

Trojak M. (red.), Tokarski T. (red.) (2013). Statystyczna analiza przestrzennego zróżnicowania rozwoju ekonomicznego i społecznego Polski, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Wojnicka-Sycz E. (2013). Model terytorialnego bieguna wzrostu jako systemu czynników rozwojowych, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.

Wojtyniak, B., Goryński P., Moskaiewicz B. (2012). Sytuacja zdrowotna ludności Polski i jej uwarunkowania, NIZP-PZH, Warszawa.

Zakład Wydawnictw Statystycznych (2014). Sytuacja demograficzna Polski 2013-2014, Warszawa.

Załącznik

Tabela 3. Zestaw obszarów konkurencyjności i rozwoju i przyporządkowanych im wskaźników

Konkurencyjność	Rozwój
Technologia	
▪ Przygotowanie do działalności innowacyjnej:	
• <i>Kapitał fizyczny</i>	
	Udział przedsiębiorstw wykorzystujących komputery
	Przedsiębiorstwa posiadające środki automatyzacji procesów produkcyjnych na 1000 przedsiębiorstw
• <i>Kapitał ludzki</i>	
	Udział pracujących w działalności B+R
	Pracujący w działalności B+R do ludności aktywnej zawodowo
Udział pracujących w przedsiębiorstwach nowoczesnych technologii	
▪ Innowacyjność	
• <i>Nakłady i przychody</i>	
Nakłady na działalność B+R do PKB	
	Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem
• <i>Patenty</i>	
Zgłoszone patenty do Europejskiego Urzędu Patentowego na mln mieszkańców	
	Udzielone patenty na wynalazki krajowe przez Urząd Patentowy RP na mln mieszkańców
Infrastruktura	
▪ Kapitał fizyczny	
• <i>Środki trwałe</i>	
	Wartość brutto środków trwałych w mln zł na przedsiębiorstwo
	Powierzchnia użytkowa mieszkań przypadająca na mieszkańca
	Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej
• <i>Komunikacja</i>	
	Drogi ekspresowe i autostrady na 100 km ² powierzchni województwa
	Przyloty i odloty do ludności ogółem
▪ Środowisko	
• <i>Ochrona środowiska</i>	
	Udział odpadów odzyskanych w wytworzonych
	Udział zatrzymanych zanieczyszczeń gazowych i pyłowych w emisji tych zanieczyszczeń
• <i>Turystyka</i>	
	Powierzchnia parków narodowych i rezerwatów przyrody w km ² na 100 km ² powierzchni województwa
	Turyści zagraniczni korzystający z noclegów do powierzchni województwa
▪ Rynek	
• <i>Rozmiar rynku</i>	
Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji na osobę	
PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej	
	Zaludnienie
• <i>Struktura rynku</i>	
Udział pracujących w sekcjach od K do N według	

PKD	
Udział wartości dodanej w sekcjach od K do N według PKD	
Przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym na 1000 przedsiębiorstw	
Kapitał ludzki	
▪ Edukacja	
• <i>Szkolnictwo obligatoryjne</i>	
	Współczynnik skolaryzacji – gimnazja
Ludność w wieku 18-24 lata, która ukończyła edukację na gimnazjum	
	Uczniowie szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych przypadający na komputer z dostępem do Internetu
• <i>Szkolnictwo wyższe</i>	
Studenci studiów wyższych na 10 tys. ludności	
	Odsetek studentów studiów technicznych i przyrodniczych
	Studenci studiów doktoranckich na 10 tys. ludności
Ludność w wieku 25-64 lata z wyższym wykształceniem	
• <i>Edukacja ustawiczna</i>	
Ludność w wieku 25-64 lata kształcąca się ustawicznie	
Ludność w wieku 18-24 lata niepracująca i nie kształcąca się (NEET)	
▪ Demografia	
• <i>Przyrost naturalny</i>	
	Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców
	Współczynnik dzietności
• <i>Migracje</i>	
	Saldo migracji wewnętrznych na pobyt czasowy
	Emigranci przebywający czasowo za granicą
	Saldo migracji ogółem i zagranicznych na pobyt stały
	Saldo i struktura migracji wewnętrznych na pobyt stały
• <i>Struktura populacji</i>	
	Całkowita zmiana populacji na 1000 mieszkańców w roku poprzednim
	Ludność w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym
	Ludność w wieku poprodukcyjnym do ludności w wieku przedprodukcyjnym
▪ Rynek pracy	
• <i>Aktywność zawodowa</i>	
	Współczynnik aktywności zawodowej
	Bierni zawodowo według przyczyn
• <i>Zatrudnienie</i>	
Wskaźnik zatrudnienia z wyłączeniem rolnictwa	
Struktura zatrudnienia	
	Ludność według głównego źródła utrzymania
• <i>Bezrobocie</i>	
Stopa bezrobocia	
Odsetek długotrwale bezrobotnych	
	Przeciętny czas poszukiwania pracy
	Suma odpływów i napływów do bezrobocia w relacji do liczby bezrobotnych
Kapitał Społeczny	
▪ Zdrowie	

• Zaplecze medyczne	
Łóżka w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności	
	Lekarze na 1000 ludności
• Zachorowania, zgony i trwanie życia	
	Nowe zachorowania na choroby weneryczne na mln mieszkańców
	Zachorowania na AIDS na mln mieszkańców
	Zachorowania na gruźlicę na mln mieszkańców
Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych	
Liczba ofiar śmiertelnych w wypadkach drogowych na mln mieszkańców	
Śmiertelność z powodu zachorowania na nowotwory złośliwe na 100 tys. mieszkańców w grupie wiekowej poniżej 65 roku życia	
Śmiertelność z powodu niedokrwiennych chorób serca na 100 tys. mieszkańców w grupie wiekowej poniżej 65 roku życia	
Śmiertelność z powodu samobójstw na 100 tys. mieszkańców w grupie wiekowej poniżej 65 roku życia	
Oczekiwana liczba lat życia w dobrym zdrowiu	
	Przeciętne dalsze trwanie życia
• Samopoczucie	
	Dobrostan fizyczny
	Dobrostan psychiczny
	Stres życiowy
▪ Nierówności Społeczne	
• Nierówności płci	
	Bezrobocie rejestrowane – stosunek mężczyzn do kobiet
	Ludność aktywna zawodowo – stosunek mężczyzn do kobiet
• Ubóstwo	
	Odsetek gospodarstw domowych znajdujących się poniżej relatywnej granicy ubóstwa
	Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców
• Społeczeństwo	
	Poziom cywilizacyjny
	Patologie
	Dobrostan społeczny
	Dobrobyt materialny
▪ Instytucje i organizacje	
• Społeczność	
	Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. mieszkańców
	Imprezy kulturalne na 10 tys. ludności
	Udział organizacji prowadzących wyłącznie nieodpłatną działalność statutową w liczbie aktywnych fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych
	Kapitał społeczny
• Ocena działalności instytucji	
Postrzeganie korupcji w sektorze usług publicznych	
Jakość i sprawiedliwość działalności lokalnej Policji	
Jakość i rzetelność systemów lokalnych szkół	

publicznych i ochrony zdrowia	
Uczciwość wyborów i neutralność środków masowego przekazu	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Annoni i Dijkstra (2013) oraz Pater i in. (2015)

Tabela 4. Stan i zmiany sytuacji gospodarczej Polski Wschodniej

Obszary, nazwy wskaźników	Polska Wschodnia (powyżej/poniżej średniej dla Polski)*	Konwergencja/ brak zmian/ dywergencja/	Okres analizy
Technologia			
9/9 wskaźników dla Polski Wschodniej przyjęło wartości oznaczające sytuację gorszą od średniej dla Polski (2 dowiodły konwergencji, 2 odznaczały się brakiem zmian w stosunku do średniej krajowej, 5 dowiodło dywergencji)			
▪ Przygotowanie do działalności innowacyjnej			
• Kapitał fizyczny			
Udział przedsiębiorstw wykorzystujących komputery	poniżej	konwergencja	2008-2014
Przedsiębiorstwa posiadające środki automatyzacji procesów produkcyjnych na 1000 przedsiębiorstw	poniżej	konwergencja	2005-2014
• Kapitał ludzki			
Udział pracujących w działalności B+R	poniżej	bez zmian	2005-2014
Pracujący w działalności B+R do ludności aktywnej zawodowo	poniżej	bez zmian	2006-2013
Udział pracujących w przedsiębiorstwach nowoczesnych technologii	poniżej	dywergencja	2008-2014
▪ Innowacyjność			
• Nakłady i przychody			
Nakłady na działalność B+R do PKB	poniżej	dywergencja	2004-2013
Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem	poniżej	dywergencja	2007-2014
• Patenty			
Zgłoszone patenty do Europejskiego Urzędu Patentowego na mln mieszkańców	poniżej	dywergencja	2000-2012
Udzielone patenty na wynalazki krajowe przez Urząd Patentowy RP na mln mieszkańców	poniżej	dywergencja	2009-2014
Infrastruktura			
13/15 wskaźników dla Polski Wschodniej przyjęło wartości oznaczające sytuację gorszą od średniej dla Polski (4 dowiodły konwergencji, 3 odznaczały się brakiem zmian w stosunku do średniej krajowej, 6 dowiodło dywergencji, 2 opisywały dane dla jednego roku co uniemożliwia ocenę zmian)			
▪ Kapitał fizyczny			
• Środki trwałe			
Wartość brutto środków trwałych w mln zł na przedsiębiorstwo	poniżej	konwergencja	2008-2014
Powierzchnia użytkowa mieszkań przypadająca na mieszkańca	poniżej	bez zmian	2000-2014
Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej	poniżej	-	2014
• Komunikacja			
Drogi ekspresowe i autostrady na 100 km ² powierzchni województwa	poniżej	dywergencja	2005-2014
Przyloty i odloty do ludności ogółem	poniżej	dywergencja	2003-2014
▪ Środowisko			
• Ochrona środowiska			
Udział odpadów odzyskanych w wytworzonych	poniżej	-	2014
Udział zatrzymanych zanieczyszczeń gazowych i pyłowych w emisji tych zanieczyszczeń	powyżej	konwergencja	2000-2014
• Turystyka			
Powierzchnia parków narodowych i rezerwatów przyrody w km ² na 100 km ² powierzchni województwa	powyżej	bez zmian	2006-2014
Turyści zagraniczni korzystający z noclegów do powierzchni województwa	poniżej	dywergencja	2005-2014
▪ Rynek			

• Rozmiar rynku			
Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji na osobę	poniżej	konwergencja	2000-2014
PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej	poniżej	dywergencja	2000-2011
Zaludnienie	poniżej	bez zmian	2005-2014
• Struktura rynku			
Udział pracujących w sekcjach od K do N według PKD	poniżej	dywergencja	2008-2014
Udział wartości dodanej w sekcjach od K do N według PKD	poniżej	dywergencja	2000-2012
Przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym na 1000 przedsiębiorstw	poniżej	konwergencja	2003-2014
Kapitał ludzki			
19/22 wskaźników dla Polski Wschodniej przyjęło wartości oznaczające sytuację gorszą od średniej dla Polski (5 dowiodło konwergencji, 4 odznaczały się brakiem zmian w stosunku do średniej krajowej, 12 dowiodło dywergencji, 1 opisywał dane dla jednego roku co uniemożliwia ocenę zmian)			
▪ Edukacja			
• Szkolnictwo obligatoryjne			
Współczynnik skolaryzacji – gimnazja	poniżej	dywergencja	2003-2014
Ludność w wieku 18-24 lata, która ukończyła edukację na gimnazjum (<i>destymulanta</i>)	powyżej	konwergencja	2001-2014
Uczniowie szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych przypadający na komputer z dostępem do Internetu	poniżej	konwergencja	2003-2012
• Szkolnictwo wyższe			
Studenci studiów wyższych na 10 tys. ludności	poniżej	dywergencja	2002-2014
Odsetek studentów studiów technicznych i przyrodniczych	poniżej	konwergencja	2007-2014
Studenci studiów doktoranckich na 10 tys. ludności	poniżej	bez zmian	2000-2014
Ludność w wieku 25-64 lata z wyższym wykształceniem	poniżej	konwergencja	2000-2014
• Edukacja ustawiczna			
Ludność w wieku 25-64 lata kształcąca się ustawicznie	poniżej	dywergencja	2001-2014
Ludność w wieku 18-24 lata niepracująca i nie kształcąca się (NEET) (<i>destymulanta</i>)	powyżej	dywergencja	2001-2014
▪ Demografia			
• Przyrost naturalny			
Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców	poniżej	konwergencja	2000-2014
Współczynnik dzietności	poniżej	dywergencja	2002-2014
• Migracje			
Saldo migracji wewnętrznych na pobyt czasowy	poniżej	-	2011
Saldo migracji ogółem na pobyt stały	poniżej	dywergencja	2000-2014
• Struktura populacji			
Całkowita zmiana populacji na 1000 mieszkańców w roku poprzednim	poniżej	bez zmian	2000-2014
Ludność w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym (<i>destymulanta</i>)	poniżej	dywergencja	2000-2014
Ludność w wieku poprodukcyjnym do ludności w wieku przedprodukcyjnym (<i>destymulanta</i>)	poniżej	bez zmian	2000-2014
▪ Rynek pracy			
• Aktywność zawodowa			
Współczynnik aktywności zawodowej	powyżej	bez zmian	2000-2014
• Zatrudnienie			
Wskaźnik zatrudnienia z wyłączeniem rolnictwa	poniżej	dywergencja	2000-2014
• Bezrobocie			
Stopa bezrobocia (<i>destymulanta</i>)	powyżej	dywergencja	2000-2014
Odsetek długotrwale bezrobotnych (<i>destymulanta</i>)	powyżej	dywergencja	2000-2014

Przeciętny czas poszukiwania pracy (<i>destymulanta</i>)	powyżej	dywergencja	2000-2014
Suma odpływów i napływów do bezrobocia w relacji do liczby bezrobotnych	poniżej	dywergencja	2008-2014
Kapitał Społeczny 7/31 wskaźników dla Polski Wschodniej przyjęło wartości oznaczające sytuację gorszą od średniej dla Polski (9 dowiodło konwergencji, 2 odznaczały się brakiem zmian w stosunku do średniej krajowej, 7 dowiodło dywergencji, 13 opisywało dane dla jednego roku co uniemożliwia ocenę zmian)			
▪ Zdrowie			
• Zaplecze medyczne			
Łóżka w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności	powyżej	dywergencja	2005-2014
Lekarze na 1000 ludności	poniżej	bez zmian	2004-2014
• Zachorowania, zgony i trwanie życia			
Nowe zachorowania na choroby weneryczne na mln mieszkańców (<i>destymulanta</i>)	poniżej	konwergencja	2000-2014
Zachorowania na AIDS na mln mieszkańców (<i>destymulanta</i>)	poniżej	konwergencja	2000-2014
Zachorowania na gruźlicę na mln mieszkańców (<i>destymulanta</i>)	powyżej	dywergencja	2000-2014
Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych (<i>destymulanta</i>)	powyżej	konwergencja	2005-2014
Liczba ofiar śmiertelnych w wypadkach drogowych na mln mieszkańców (<i>destymulanta</i>)	powyżej	konwergencja	2000-2014
Śmiertelność z powodu zachorowania na nowotwory złośliwe na 100 tys. mieszkańców w grupie wiekowej poniżej 65 roku życia (<i>destymulanta</i>)	poniżej	dywergencja	2000-2010
Śmiertelność z powodu niedokrwiennych chorób serca na 100 tys. mieszkańców w grupie wiekowej poniżej 65 roku życia (<i>destymulanta</i>)	poniżej	konwergencja	2000-2010
Śmiertelność z powodu samobójstw na 100 tys. mieszkańców w grupie wiekowej poniżej 65 roku życia (<i>destymulanta</i>)	powyżej	dywergencja	2000-2010
Oczekiwana liczba lat życia w dobrym zdrowiu	-	-	2013
Przeciętne dalsze trwanie życia	powyżej	konwergencja	2000-2014
• Samopoczucie			
Dobrostan fizyczny	-	-	2014
Dobrostan psychiczny	-	-	2014
Stres życiowy	-	-	2014
▪ Nierówności Społeczne			
• Nierówności płci			
Bezrobocie rejestrowane – stosunek mężczyzn do kobiet (<i>wartość 1 = optimum</i>)	powyżej	dywergencja	2000-2014
Ludność aktywna zawodowo – stosunek mężczyzn do kobiet (<i>wartość 1 = optimum</i>)	powyżej	dywergencja	2000-2014
• Ubóstwo			
Odsetek gospodarstw domowych znajdujących się poniżej relatywnej granicy ubóstwa (<i>destymulanta</i>)	powyżej	konwergencja	2005-2014
Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców (<i>destymulanta</i>)	powyżej	dywergencja	2009-2013
• Spoleczeństwo			
Poziom cywilizacyjny	-	-	2014
Patologie	-	-	2014
Dobrostan społeczny	-	-	2014
Dobrobyt materialny	-	-	2014
▪ Instytucje i organizacje			
• Spoleczność			
Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. mieszkańców (<i>destymulanta</i>)	poniżej	konwergencja	2002-2014

Imprezy kulturalne na 10 tys. ludności	powyżej	konwergencja	2007-2014
Udział organizacji prowadzących wyłącznie nieodpłatną działalność statutową w liczbie aktywnych fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych	powyżej	bez zmian	2008-2012
Kapitał społeczny	-	-	2014
• Ocena działalności instytucji			
Postrzeganie korupcji w sektorze usług publicznych	-	-	2009
Jakość i sprawiedliwość działalności lokalnej Policji	-	-	2009
Jakość i rzetelność systemów lokalnych szkół publicznych i ochrony zdrowia	-	-	2009
Uczciwość wyborów i neutralność środków masowego przekazu	-	-	2009

* na podstawie danych z ostatniego roku analizy

Źródło: opracowanie własne

Tabela 5. Pozycja województw Polski Wschodniej na tle kraju pod względem analizowanych wskaźników

Wskaźnik*	Rok	Lubelskie	Podkarpackie	Podlaskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-mazurskie
Udział przedsiębiorstw wykorzystujących komputery	2008	5	11	13	14	15
	2014	9	6	11	13	9
Przedsiębiorstwa posiadające środki automatyzacji procesów produkcyjnych na 1000 przedsiębiorstw	2005	13	1	14	4	3
	2014	13	1	9	11	6
Udział pracujących w działalności B+R	2005	9	15	13	16	14
	2014	10	5	12	16	13
Pracujący w działalności B+R do ludności aktywnej zawodowo	2006	10	14	11	16	13
	2013	9	5	10	16	13
Udział pracujących w przedsiębiorstwach nowoczesnych technologii	2008	13	12	10	15	14
	2014	14	13	11	15	16
Nakłady na działalność B+R do PKB	2004	5	9	11	16	12
	2013	9	3	10	12	11
Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem	2007	13	2	9	8	5
	2014	11	8	12	14	16
Zgłoszone patenty do Europejskiego Urzędu Patentowego na mln mieszkańców	2000	12	10	8	15	13
	2014	14	12	13	16	10
Udzielone patenty na wynalazki krajowe przez Urząd Patentowy RP na mln mieszkańców	2009	10	13	15	9	16
	2014	7	11	15	14	16
Wartość brutto środków trwałych w mln zł na przedsiębiorstwo	2008	15	4	11	14	13
	2014	14	7	12	9	15
Powierzchnia użytkowa mieszkań przypadająca na mieszkańca	2000	7	14	2	13	16
	2014	7	14	4	13	16
Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej	2014	14	16	12	11	8
Drogi ekspresowe i autostrady na 100 km ² powierzchni województwa	2005	13	16	16	8	14
	2014	15	11	16	14	13
Przyloty i odloty do ludności ogółem	2003	15	8	15	15	12
	2014	11	7	15	15	15
Udział odpadów odzyskanych w wytworzonych	2014	16	8	5	7	9
Udział zatrzymanych zanieczyszczeń gazowych i pyłowych w emisji tych zanieczyszczeń	2000	6	10	13	2	16
	2014	10	13	15	3	16
Powierzchnia parków narodowych i rezerwatów przyrody w km ² na 100 km ² powierzchni województwa	2006	8	2	1	12	7
	2014	8	2	1	11	6
Turyści zagraniczni korzystający z noclegów do powierzchni województwa	2005	14	15	12	16	9
	2014	14	12	10	16	11
Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji na osobę	2000	6	5	16	15	14
	2014	15	16	10	13	12
PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej	2000	15	16	14	13	12
	2011	16	15	13	12	14
Zaludnienie	2005	12	7	15	11	16
	2014	12	7	16	10	15
Udział pracujących w sekcjach od K do N według PKD	2008	13	15	14	16	11
	2014	13	14	15	16	12
Udział wartości dodanej w sekcjach od K do N według PKD	2000	6	7	12	10	14
	2012	7	14	10	13	12

Przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym na 1000 przedsiębiorstw	2003	13	14	16	15	11
	2014	13	11	15	16	14
Współczynnik skolaryzacji – gimnazja	2003	3	14	9	4	11
	2014	5	12	13	7	14
Ludność w wieku 18-24 lata, która ukończyła edukację na gimnazjum	2001	10	2	9	7	16
	2014	6	3	8	4	16
Uczniowie szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych przypadający na komputer z dostępem do Internetu	2003	15	16	14	2	3
	2012	15	14	8	12	10
Studenci studiów wyższych na 10 tys. ludności	2002	8	15	10	6	12
	2014	6	12	8	15	14
Odsetek studentów studiów technicznych i przyrodniczych	2007	13	16	11	5	8
	2014	15	3	9	4	10
Studenci studiów doktoranckich na 10 tys. ludności	2000	2	14	13	15	8
	2014	4	15	12	14	13
Ludność w wieku 25-64 lata z wyższym wykształceniem	2000	7	13	4	15	12
	2014	5	12	2	7	15
Ludność w wieku 25-64 lata kształcąca się ustawicznie	2001	2	14	5	15	11
	2014	3	16	11	11	13
Ludność w wieku 18-24 lata niepracująca i nie kształcąca się (NEET)	2001	5	14	2	9	16
	2014	12	16	3	8	14
Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców	2000	11	2	9	12	1
	2014	12	4	10	15	6
Współczynnik dzietności	2002	5	2	6	9	1
	2014	10	14	11	15	6
Saldo migracji wewnętrznych na pobyt czasowy	2000	14	15	12	16	13
	2014	15	14	13	16	12
Emigranci przebywający czasowo za granicą na 1000 mieszkańców	2011	7	14	15	5	13
Saldo migracji ogółem na pobyt stały	2000	12	10	11	13	14
	2014	16	7	12	13	15
Całkowita zmiana populacji na 1000 mieszkańców w roku poprzednim	2000	12	5	11	9	3
	2014	15	5	11	16	10
Ludność w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym	2000	14	15	16	13	11
	2014	14	6	7	13	2
Ludność w wieku poprodukcyjnym do ludności w wieku przedprodukcyjnym	2000	12	3	10	14	8
	2014	11	4	10	14	1
Współczynnik aktywności zawodowej	2000	2	10	7	3	8
	2014	4	11	10	3	5
Wskaźnik zatrudnienia z wyłączeniem rolnictwa	2000	16	13	15	12	9
	2014	7	14	16	9	12
Stopa bezrobocia	2000	4	8	5	7	16
	2014	13	16	11	15	12
Odsetek długotrwale bezrobotnych	2000	3	15	12	13	14
	2014	6	9	16	13	12
Przeciętny czas poszukiwania pracy	2000	2	16	13	14	15
	2014	11	6	14	16	8
Suma odpływów i napływów do bezrobocia w relacji do liczby bezrobotnych	2008	15	14	12	16	10
	2014	14	16	15	13	10
Łóżka w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności	2005	4	13	3	9	14
	2014	5	12	8	7	13
Lekarze na 1000 ludności	2004	7	15	3	12	14
	2014	5	15	3	12	13
Nowe zachorowania na choroby weneryczne na mln mieszkańców	2000	3	1	11	6	14
	2014	3	1	4	2	11
Zachorowania na AIDS na mln mieszkańców	2000	3	3	9	3	6
	2014	5	3	13	7	12

Zachorowania na gruźlicę na mln mieszkańców	2000	12	10	3	15	6
	2014	16	9	2	14	3
Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych	2005	15	14	2	5	10
	2014	6	15	9	1	13
Liczba ofiar śmiertelnych w wypadkach drogowych na mln mieszkańców	2000	11	3	8	16	15
	2014	10	2	16	14	14
Śmiertelność z powodu zachorowania na nowotwory złośliwe na 100 tys. mieszkańców w grupie wiekowej poniżej 65 roku życia	2000	2	1	3	4	6
	2010	4	1	3	6	10
Śmiertelność z powodu niedokrwienych chorób serca na 100 tys. mieszkańców w grupie wiekowej poniżej 65 roku życia	2000	1	5	3	7	2
	2010	5	1	2	7	3
Śmiertelność z powodu samobójstw na 100 tys. mieszkańców w grupie wiekowej poniżej 65 roku życia	2000	3	8	12	1	13
	2010	16	14	8	11	13
Oczekiwana liczba lat życia w dobrym zdrowiu	2013	9	1	3	8	11
Przeciętne dalsze trwanie życia	2000	8	4	1	5	6
	2014	6	2	3	5	12
Dobrostan fizyczny	2008	15	10	12	12	2
	2014	14	12	5	12	1
Dobrostan psychiczny	2008	13	9	16	15	12
	2014	16	12	16	14	9
Stres życiowy	2008	11	15	8	10	16
	2014	11	14	7	9	3
Bezrobocie rejestrowane – stosunek mężczyzn do kobiet	2000	3	6	2	4	8
	2014	6	2	14	4	5
Ludność aktywna zawodowo – stosunek mężczyzn do kobiet	2000	3	2	8	11	13
	2014	3	16	5	12	13
Odsetek gospodarstw domowych znajdujących się poniżej relatywnej granicy ubóstwa	2005	11	14	10	15	16
	2014	9	12	15	14	16
Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców	2009	8	13	11	12	16
	2013	9	13	12	14	16
Poziom cywilizacyjny	2008	15	13	10	16	15
	2014	16	12	10	16	14
Patologie	2008	8	1	13	4	6
	2014	12	14	9	10	15
Dobrostan społeczny	2008	7	3	15	15	11
	2014	5	7	15	13	11
Dobrobyt materialny	2008	14	16	13	15	10
	2014	14	16	9	13	10
Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. mieszkańców	2002	3	1	2	4	12
	2014	3	1	2	5	7
Imprezy kulturalne na 10 tys. ludności	2007	5	4	8	14	6
	2014	10	4	5	6	9
Udział organizacji prowadzących wyłącznie nieodpłatną działalność statutową w liczbie aktywnych fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych	2008	3	1	5	3	7
	2012	8	1	6	2	8
Kapitał społeczny	2008	7	10	6	16	13
	2014	8	2	16	12	12
Postrzeganie korupcji w sektorze usług publicznych	2009	7	12	4	2	6
Jakość i sprawiedliwość działalności lokalnej Policji	2009	7	4	13	15	2
Jakość i rzetelność systemów lokalnych szkół publicznych i ochrony zdrowia	2009	13	6	14	4	3

Uczciwość wyborów i neutralność środków masowego przekazu	2009	2	12	9	10	7
---	------	---	----	---	----	---

* W tabeli odpowiednio przeliczono destymulanty

Tabela 6. Obszary rozwoju objęte wsparciem przez programy Polska Wschodnia 2007-2013 i 2014-2020

Obszary, nazwy wskaźników	POPW 2007-2013	Polska Wschodnia (powyżej/poniżej średniej dla kraju)	Strategiczne obszary strategii Rozwoju PW 2020	POPW 2014-2020
Technologia	Oś priorytetowa I: Nowoczesna gospodarka; I.2. Instrumenty inżynierii finansowej <i>Celem działania jest poprawa dostępności przedsiębiorców do zewnętrznych źródeł finansowania na wczesnym etapie działalności firmy oraz poprawa gotowości inwestycyjnej MSP. (Kapitał fizyczny; Innowacyjność)</i> I.3. Wspieranie innowacji: <i>Celem działania jest poprawa warunków dla prowadzenia działalności gospodarczej - rozwoju i dyfuzji przedsięwzięć innowacyjnych.. (Kapitał ludzki; Innowacyjność)</i> Oś priorytetowa II: Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego II.1. Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej <i>Celem działania jest zapewnienie dostępu do usług szerokopasmowych instytucjom publicznym, przedsiębiorcom i mieszkańcom Polski Wschodniej zagrożonym „wykluczeniem cyfrowym”. (Kapitał fizyczny)</i>		Innowacyjność Kierunki działań: - Budowa trwałych przewag konkurencyjnych poprzez działania na rzecz podnoszenia poziomu technologicznego zaawansowania i innowacyjności w obszarze wiodących endogenicznych ponadregionalnych specjalizacji gospodarczych; - Wzmocnienie potencjału sektora nauki i badań w Polsce Wschodniej przy jednoczesnym wzmocnieniu powiązań i intensyfikacji współpracy między kluczowymi uczestnikami systemu innowacji. (Kapitał fizyczny; Kapitał ludzki; Innowacyjność) Zasoby pracy i jakość kapitału ludzkiego; Kierunki działań: - Wzmocnienie potencjału nowoczesnych kadr dla gospodarki opartej na wiedzy. (Kapitał ludzki)	Przedsiębiorcza Polska Wschodnia Działanie 1.1. Platformy startowe dla nowych pomysłów <i>Platformy startowe dla nowych pomysłów to pierwsze, realizowane na tak szeroką skalę, przedsięwzięcie w Polsce, które wspiera startupy. Program skierowany jest do młodych ludzi (do 35 r.ż.), którzy mają pomysł na innowacyjny biznes i chcą rozwijać go w Polsce Wschodniej. Do programu zgłaszać się mogą zarówno pojedyncze osoby, jak i zespoły z całej Polski. Ważne, aby pomysł nie był przedmiotem prowadzonej już działalności gospodarczej. (Innowacyjność)</i> Działanie 1.2. Internacjonalizacja MŚP <i>Celem działania jest zwiększenie aktywności gospodarczej mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) z Polski Wschodniej na rynkach międzynarodowych. Aby ubiegać się o dofinansowanie z POPW, firmy muszą posiadać w swojej ofercie co najmniej jeden produkt, który może być przedmiotem sprzedaży. (Kapitał fizyczny)</i> Działanie 1.3. Wsparcie ponadregionalnych powiązań kooperacyjnych <i>Adresatem wsparcia są MŚP działające w ramach ponadregionalnych powiązań kooperacyjnych. Jego celem jest zwiększenie potencjału firm z Polski Wschodniej w zakresie zdolności do realizowania procesów innowacyjnych. Wsparcie udzielane będzie w ramach dwóch poddziałań. (Innowacyjność)</i> Działanie 1.4. Wzór na konkurencję <i>Wzór na konkurencję to szansa dla MŚP z Polski Wschodniej, które chcą budować swoją przewagę konkurencyjną dzięki wykorzystaniu wzornictwa. (Innowacyjność)</i>
▪ Przygotowanie do działalności innowacyjnej				

• Kapitał fizyczny				
Udział przedsiębiorstw wykorzystujących komputery	+	poniżej	–	+
Przedsiębiorstwa posiadające środki automatyzacji procesów produkcyjnych na 1000 przedsiębiorstw	+	poniżej	+	+
• Kapitał ludzki				
Udział pracujących w działalności B+R	+	poniżej	+	–
Pracujący w działalności B+R do ludności aktywnej zawodowo	+	poniżej	+	–
Udział pracujących w przedsiębiorstwach nowoczesnych technologii	+	poniżej	+	–
▪ Innowacyjność				
• Nakłady i przychody				
Nakłady na działalność B+R do PKB	+	poniżej	+	+
Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem	+	poniżej	+	+
• Patenty				
Zgłoszone patenty do Europejskiego Urzędu Patentowego na mln mieszkańców	+	poniżej	+	+
Udzielone patenty na wynalazki krajowe przez Urząd Patentowy RP na mln mieszkańców	+	poniżej	+	+
Infrastruktura	Oś priorytetowa III: Wojewódzkie ośrodki wzrostu III.1. Systemy miejskiego transportu zbiorowego <i>Celem działania jest zwiększenie mobilności mieszkańców. (Komunikacja)</i> III.2. Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej <i>Celem działania jest stworzenie warunków dla dynamicznego rozwoju turystyki kongresowej i targowej. (Turystyka)</i> Oś priorytetowa IV: Infrastruktura transportowa IV.1 Infrastruktura drogowa <i>Celem działania jest poprawa powiązań z krajowym i międzynarodowym układem transportowym. (Komunikacja)</i> Oś priorytetowa V: Zrównoważony rozwój potencjału turystycznego opartego o warunki naturalne V.1. Promowanie zrównoważonego rozwoju turystyki <i>Celem działania jest wzrost zainteresowania ofertą turystyczną Polski Wschodniej. (Turystyka)</i>		Infrastruktura transportowa i elektroenergetyczna Kierunki działań: - Przelamywanie barier związanych z peryferyjnym położeniem Polski Wschodniej; - Wzmocnienie spójności wewnętrznej Polski Wschodniej. (Komunikacja) Zasoby pracy i jakość kapitału ludzkiego; Kierunki działań: - Wzmocnienie potencjału nowoczesnych kadr dla gospodarki opartej na wiedzy. (Struktura rynku)	Nowoczesna Infrastruktura Transportowa Działanie 2.1. Zrównoważony transport miejski <i>Program przewiduje dofinansowanie kompleksowych projektów w zakresie tworzenia nowych bądź rozbudowy istniejących ekologicznych zintegrowanych sieci transportu miejskiego. (Komunikacja)</i> Działanie 2.2. Infrastruktura drogowa <i>Fundusze POPW zostały przeznaczone na inwestycje na drogach krajowych i wojewódzkich w obrębie stolic województw Polski Wschodniej, zapewniające ich połączenie z siecią dróg krajowych, w tym TEN-T. Możliwe są również inwestycje dotyczące budowy/przebudowy dróg wojewódzkich w obszarach funkcjonalnych, włączając je do systemu dróg krajowych, w tym sieci TEN-T. (Komunikacja)</i> Ponadregionalna Infrastruktura Kolejowa Działanie 3.1. Infrastruktura kolejowa <i>Środki POPW zostały przeznaczone na realizację inwestycji na odcinkach służących poprawie dostępności transportowej w obrębie Polski Wschodniej, a jednocześnie istotnych pod względem wzmacniania makroregionalnych potencjałów rozwojowych. Interwencja obejmuje</i>

	V.2. Trasy rowerowe <i>Celem działania jest rozwój turystyki rowerowej w Polsce Wschodniej. (Turystyka)</i>			<i>inwestycje w infrastrukturę istniejących linii kolejowych (m.in. podniesienie jej parametrów technicznych, wymiana przestarzałych elementów, wprowadzenie nowoczesnych rozwiązań, elektryfikacja niektórych odcinków).</i> (Komunikacja)
	I.4. Promocja i współpraca Komponent promocja <i>Celem działania jest wzrost zainteresowania ofertą gospodarczą Polski Wschodniej.</i> (Struktura rynku)			
▪ Kapitał fizyczny				
• Środki trwałe				
Wartość brutto środków trwałych w mln zł na przedsiębiorstwo	–	poniżej	–	–
Powierzchnia użytkowa mieszkań przypadająca na mieszkańca	–	poniżej	–	–
Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej	–	poniżej	–	–
• Komunikacja				
Drogi ekspresowe i autostrady na 100 km ² powierzchni województwa	+	poniżej	+	+
Przyloty i odloty do ludności ogółem	+	poniżej	+	–
▪ Środowisko				
• Ochrona środowiska				
Udział odpadów odzyskanych w wytworzonych	–	poniżej	–	–
Udział zatrzymanych zanieczyszczeń gazowych i pyłowych w emisji tych zanieczyszczeń	–	powyżej	–	–
• Turystyka				
Powierzchnia parków narodowych i rezerwatów przyrody w km ² na 100 km ² powierzchni województwa	–	powyżej	–	–
Turyści zagraniczni korzystający z noclegów do powierzchni województwa	+	poniżej	–	–
▪ Rynek				
• Rozmiar rynku				
Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji na osobę	–	poniżej	–	–
PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej	–	poniżej	–	–
Zaludnienie	–	poniżej	–	–
• Struktura rynku				
Udział pracujących w sekcjach od K do N według PKD	–	poniżej	+	–
Udział wartości dodanej w sekcjach od K do N według PKD	–	poniżej	+	–
Przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym na 1000 przedsiębiorstw	+	poniżej	–	–

Kapitał ludzki	Oś priorytetowa I: Nowoczesna gospodarka; I.1. Infrastruktura uczelni: <i>Celem działania jest przygotowanie uczelni do aktywnego udziału w tworzeniu konkurencyjnej gospodarki.</i> (Szkolnictwo wyższe) Oś priorytetowa II: Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego II.1. Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej <i>Celem działania jest zapewnienie dostępu do usług szerokopasmowych instytucjom publicznym, przedsiębiorcom i mieszkańcom Polski Wschodniej zagrożonym „wykluczeniem cyfrowym”.</i> (Szkolnictwo obligatoryjne)		Innowacyjność Kierunki działań: - Budowa trwałych przewag konkurencyjnych poprzez działania na rzecz podnoszenia poziomu technologicznego zaawansowania i innowacyjności w obszarze wiodących endogenicznych ponadregionalnych specjalizacji gospodarczych; - Wzmocnienie potencjału sektora nauki i badań w Polsce Wschodniej przy jednoczesnym wzmacnianiu powiązań i intensyfikacji współpracy między kluczowymi uczestnikami systemu innowacji. (Szkolnictwo wyższe, Edukacja ustawiczna) Zasoby pracy i jakość kapitału ludzkiego; Kierunki działań: - Przeciwdziałanie wykluczeniu na rynku pracy; - Wzmocnienie potencjału nowoczesnych kadr dla gospodarki opartej na wiedzy. (Rynek pracy)	Przedsiębiorcza Polska Wschodnia Działanie 1.1. Platformy startowe dla nowych pomysłów Platformy startowe dla nowych pomysłów to pierwsze, realizowane na tak szeroką skalę, przedsięwzięcie w Polsce, które wspiera startupy. Program skierowany jest do młodych ludzi (do 35 r.ż.), którzy mają pomysł na innowacyjny biznes i chcą rozwijać go w Polsce Wschodniej. Do programu zgłaszać się mogą zarówno pojedyncze osoby, jak i zespoły z całej Polski. Ważne, aby pomysł nie był przedmiotem prowadzonej już działalności gospodarczej. (Aktywność zawodowa; Zatrudnienie; Bezrobocie)
	▪ Edukacja			
	• Szkolnictwo obligatoryjne			
	Współczynnik skolaryzacji – gimnazja	–	poniżej	–
	Ludność w wieku 18-24 lata, która ukończyła edukację na	–	powyżej	–

gimnazjum				
Uczniowie szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych przypadający na komputer z dostępem do Internetu	+	poniżej	–	–
• Szkolnictwo wyższe				
Studenci studiów wyższych na 10 tys. ludności	+	poniżej	+	–
Odsetek studentów studiów technicznych i przyrodniczych	+	poniżej	+	–
Studenci studiów doktoranckich na 10 tys. ludności	+	poniżej	+	–
Ludność w wieku 25-64 lata z wyższym wykształceniem	+	poniżej	+	–
• Edukacja ustawiczna				
Ludność w wieku 25-64 lata kształcąca się ustawicznie	+	poniżej	+	–
Ludność w wieku 18-24 lata niepracująca i nie kształcąca się (NEET)	+	powyżej	+	–
▪ Demografia				
• Przyrost naturalny				
Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców	–	poniżej	–	–
Współczynnik dzietności	–	poniżej	–	–
• Migracje				
Saldo migracji wewnętrznych na pobyt czasowy	–	poniżej	–	–
Saldo migracji ogółem na pobyt stały	–	poniżej	–	–
• Struktura populacji				
Całkowita zmiana populacji na 1000 mieszkańców w roku poprzednim	–	poniżej	–	–
Ludność w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym	–	poniżej	–	–
Ludność w wieku poprodukcyjnym do ludności w wieku przedprodukcyjnym	–	poniżej	–	–
▪ Rynek pracy				
• Aktywność zawodowa				
Współczynnik aktywności zawodowej	–	powyżej	+	+
• Zatrudnienie				
Wskaźnik zatrudnienia z wyłączeniem rolnictwa	–	poniżej	+	+
• Bezrobocie				
Stopa bezrobocia (destymulanta)	–	powyżej	+	+
Odsetek długotrwale bezrobotnych (destymulanta)	–	powyżej	+	+
Przeciętny czas poszukiwania pracy (destymulanta)	–	powyżej	+	+
Suma odpływów i napływów do bezrobocia w relacji do liczby bezrobotnych	–	poniżej	+	+
Kapitał Społeczny	–	–	–	–

+ działanie jest/było ukierunkowane na poprawę w zakresie opisywanym przez dany wskaźnik, – działanie nie jest/było ukierunkowane na poprawę sytuacji w danym zakresie.